

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ І ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ НАПН УКРАЇНИ

На правах рукопису

МИКИТЕНКО ОЛЕНА СТЕПАНІВНА

УДК 377.36:67/68(477)(54/84"19")

**Становлення і розвиток підготовки кваліфікованих робітників
для легкої промисловості у технічних училищах України (1954–1984 рр.)**

13.00.04 – теорія та методика професійної освіти

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук

Науковий керівник
Ничкало Нелля Григорівна
дійсний член НАПН України,
доктор педагогічних наук,
професор

Київ – 2016

ЗМІСТ

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	4
ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ У ТЕХНІЧНИХ УЧИЛИЩАХ	19
1.1. Базові поняття дослідження	19
1.2. Підготовка майбутніх кваліфікованих робітників у технічних училищах як проблема професійної педагогіки	26
1.3. Професійна підготовка майбутніх кваліфікованих робітників у технічних училищах України в 1954–1963 роках	34
1.4. Особливості професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у технічних училищах України в 1966–1984 роках	59
Висновки до 1 розділу	82
РОЗДІЛ 2. ЗМІСТ, ФОРМИ І МЕТОДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ У ТЕХНІЧНИХ УЧИЛИЩАХ УКРАЇНИ (1954–1984 рр.)	84
2.1. Відбір і структурування змісту професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти	84
2.2. Форми і методи теоретичної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у технічних училищах	102
2.3. Організація виробничого навчання і виробничої практики майбутніх кваліфікованих робітників у технічних училищах	115
2.4. Особливості виховної роботи у технічних училищах	134
Висновки до 2 розділу	149
РОЗДІЛ 3. ВДОСКОНАЛЕННЯ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ НА БАЗІ ПОВНОЇ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	153
3.1. Вплив методичної роботи у технічних училищах України (1954–1984 рр.) на підвищення якості підготовки майбутніх кваліфікованих	

робітників	153
3.2. Використання ідей передового педагогічного досвіду професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у технічних училищах в умовах модернізації системи професійно-технічної освіти України	175
3.3. Навчально-методичне забезпечення підвищення кваліфікації керівників професійно-технічних навчальних закладів в умовах модернізації професійної школи	183
Висновки до 3 розділу	191
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	194
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	201
ДОДАТКИ	238

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

акад.	академік
АСУ	автоматизована система управління
БУ	будівельне училище
ВЛКСМ	Всесоюзна Ленінська Комуністична Спілка Молоді
ВНДІ	Всесоюзний науково-дослідний інститут
ВНЗ	вищий навчальний заклад
ВНМЦ ПТО	Всесоюзний навчально-методичний центр професійно-технічної освіти
ВР	Верховна Рада
ВТК	відділ технічного контролю
ВЦРПС	Всесоюзна Центральна Рада професійних спілок
год.	година
ГПШ	гірничопромислова школа
ГУ	Головне управління
ДСТ	добровільне спортивне товариство
ЄТКД	Єдиний тарифно-кваліфікаційний довідник
ЗП	Зібрання постанов і розпоряджень Уряду УРСР
ЗУ	залізничне училище
ІПС	інформаційно-пошукова система
КПРС	Комуністична партія Радянського Союзу
КПУ	Комуністична партія України
крб.	карбованець
ЛПР	лабораторно-практична робота
МВН	майстер виробничого навчання
МНВК	міжшкільний навчально-виробничий комбінат
МПТУ	міське професійно-технічне училище
МТБ	матеріально-технічна база
МТС	машинно-тракторна станція
НВК	навчально-виробничий комбінат
НВР	навчально-виробнича робота
н/г	народне господарство
НКК	навчально-курсний комбінат
НМБ	навчально-матеріальна база
НМК	навчально-методичний кабінет
НОП	наукова організація праці
н. р.	навчальний рік
НТО	науково-технічне об'єднання
обл.	область
од.	одиниця
ПО	професійна освіта
ППД	передовий педагогічний досвід
ПТНЗ	професійно-технічний навчальний заклад
ПТО	професійно-технічна освіта

ПУ	професійне училище
р.	рік
РНМК	Республіканський навчально-методичний кабінет
рр.	роки
РУ	ремісниче училище
СЗШ	середня загальноосвітня школа
с/г	сільське господарство, сільськогосподарський
СП	Собрание постановлений правительства СССР
СПТУ	середнє професійно-технічне училище
СРСР	Союз Радянських Соціалістичних Республік
ТЗН	технічний засіб навчання
ТУ	технічне училище
т. ч.	тому числі
УВП	установа виконання покарань
УМСГ	училище механізації с/г
УРСР	Українська Радянська Соціалістична республіка
ФЗН	школа фабрично-заводського навчання
ФЗУ	фабрично-заводське училище
ЦДАВО	Центральний державний архів вищих органів влади та управління України
ЦК	Центральний комітет
ЦНМК	Центральний навчально-методичний кабінет
ШПД	школа передового досвіду

Сучасні назви географічних об'єктів

м. Ворошиловград – м. Луганськ
 м. Сталіно – м. Донецьк
 м. Станіслав – м. Івано-Франківськ

ВСТУП

Актуальність дослідження. Глобалізаційні та євроінтеграційні процеси, стрімкий техніко-технологічний розвиток і постійне зростання вимог роботодавців до професійно-кваліфікаційного рівня робітників, а також кризові явища в соціально-економічному розвитку України зумовлюють необхідність постійного оновлення змісту професійної підготовки виробничого персоналу, широкого впровадження інноваційних технологій у професійній освіті.

Сучасна система вітчизняної професійно-технічної освіти має дві головні проблеми: зниження кількісних показників її розвитку (мережа профтехучилищ, прийом-випуск учнівських контингентів, перелік професій, за якими здійснюється підготовка учнів і слухачів у професійно-технічних навчальних закладах, фінансування навчальних закладів) та якості професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах. Так, аналіз динаміки випуску учнів ЗНЗ і прийому молоді до ВНЗ і професійно-технічних навчальних закладів за роки незалежності України (за даними Державної служби статистики України) свідчить, що при поступовому (починаючи з 2004/2005 н. р.) зменшенні випуску учнів ЗНЗ, зумовленого демографічною ситуацією в країні, спостерігається постійне зростання прийому до ВНЗ (із 174,5 тис. осіб у 1990/1991 н. р. до 348,0 тис. осіб у 2013/2014 н. р. – майже в 2 рази) та відповідне скорочення прийому до професійно-технічних навчальних закладів (із 380,5 тис. осіб у 1990/1991 н. р. до 225,2 тис. осіб у 2013/2014 н. р. – 1,7 раза). Головними причинами цього явища є низький престиж робітничих професій, недооцінка важливості профорієнтаційної роботи, що поряд з іншими чинниками спричиняє небажання молоді здобувати робітничі професії. Негативним явищем є також зменшення кількості напрямів професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників, пов'язане з недостатнім розвитком відповідних галузей вітчизняного виробництва. Згідно з Переліком професій, за якими здійснюється підготовка кваліфікованих робітників у ПТНЗ різних типів і форм власності на початок 2015 р. професійна підготовка майбутніх кваліфікованих робітників для підприємств легкої промисловості здійснюється всього за 12 професіями

та спеціальностями (переважно для швейного виробництва). Якість професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у цих навчальних закладах останнім часом не повною мірою відповідає вимогам сучасного виробництва і сфери послуг та перспективам соціально-економічного розвитку держави. Розв'язання цієї проблеми є пріоритетним напрямом державної стратегії реформування системи професійно-технічної освіти.

Концептуальні положення щодо змісту професійної освіти майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах знайшли відображення у законах України «Про освіту», «Про професійно-технічну освіту», Національній доктрині розвитку освіти, Постановах Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державного стандарту професійно-технічної освіти», «Про затвердження Державної цільової програми розвитку професійно-технічної освіти на 2011–2015 роки», Концепції розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні, Положенні про організацію навчально-виробничого процесу в професійно-технічних навчальних закладах, Положенні про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту), Положенні про професійно-технічний навчальний заклад, Положенні про ступеневу професійно-технічну освіту. Однак динамічні зміни у професійній діяльності кваліфікованих робітників, які працюють на підприємствах легкої промисловості, потребують підвищення рівня їх конкурентоспроможності та мобільності на ринку праці, вдосконалення змісту професійної освіти у професійно-технічних навчальних закладах.

Вивчення стану професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників для легкої промисловості в сучасних професійно-технічних навчальних закладах України допомогло виявити суперечності, розв'язання яких сприятиме її вдосконаленню, зокрема: між зростаючими вимогами ринку праці та роботодавців до рівня професійної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників і чинними застарілими кваліфікаційними характеристиками; між динамічним оновленням техніки та технологій сучасного виробництва і низьким рівнем їх відтворення у змісті професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників для легкої промисловості; між зростаючими вимогами сучасної педагогічної практики до рівня професійної компетентності

викладачів і майстрів виробничого навчання та рівнем методичної роботи в сучасних професійно-технічних навчальних закладах. Розв'язання зазначених суперечностей потребує обґрунтування та впровадження нових підходів до професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти для легкої промисловості в сучасних професійно-технічних навчальних закладах, що ґрунтувались би на передовому педагогічному досвіді такої підготовки у технічних училищах України (1954–1984 рр.).

Під час дослідження нами вивчалися наукові праці з таких проблем: професійна підготовка майбутніх кваліфікованих робітників для народного господарства на різних історичних етапах (В. Баранов [5], С. Батишев [9], Ф. Блінчевський [15], О. Вахов [20], О. Веселова [24], І. Каньковський [54], І. Лікарчук [71], Н. Падун [204], Я. Підпригоршук [145], Я. Платош [148], М. Пузанов [207–208], А. Смирнов [236] та ін.); управління навчально-виховним процесом у технічних училищах (С. Клапчук [59], Г. Терещенко [207; 255]); економічні аспекти професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників для народного господарства у технічних училищах (В. Романець [216], С. Сенявський [227], В. Сідоров [231] та ін.); профорієнтаційна робота з випускниками середніх загальноосвітніх шкіл (П. Магзумов [73], А. Скляр [234], І. Юрченко [298] та ін.); зміст, форми і методи професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти (Н. Аїтов [2], О. Ахапкін [3–4], С. Батишев [7–9], А. Бахтіна [10], В. Бринзан [16], Є. Воскобойніков [29], Г. Голекбаров [32], С. Гончаренко [33], М. Горяїнов [34–35], А. Грибанова [37], В. Денисов [41], І. Дигурова [43], А. Дондиш [44], А. Кіссель [57], І. Клочков [60], Е. Крупицький [66], Н. Макієнко [74], Є. Морозов [88–89], Н. Ничкало [100; 304], Б. Общадко [132], А. Островський [137], Н. Пилипенко [142–143], М. Полтаранін [163], Ф. Ревічева [213], В. Скакун [232], Л. Скірута [233], Н. Соколов [239], Д. Шандриките [292], Є. Шудра [293], Дональд А. Бліх (Donald A. Bligh) [301], Н. Варгес (N. Varghese), В. Пьотманн (V. Püttmann) [308], Д. Солтис (D. Soltys) [305], Ерік А. Ханушек (Eric A. Hanushek) [303], Ф. Шльосек (F. Szlosek) [304] та ін.).

У дисертаційних дослідженнях з проблем професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти частково висвітлено такі її аспекти: етапи професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників для народного господарства у технічних училищах (М. Абраміна [1], О. Веселова [25], І. Воєводський [27], Г. Процарук [205], С. Сташейтіс [250], Н. Яценко [300]); форми і методи участі громадських організацій в управлінні навчально-виховним процесом у технічних училищах (Л. Баранова [6], С. Клапчук [58], В. Мороховський [90], А. Новосад [101], Г. Смирнова [237], Г. Терещенко [253–254], С. Черниченко [290], В. Чорна [291]); економічні проблеми професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників для народного господарства у технічних училищах (В. Белкін [12], Є. Белкін [13], Т. Волкова [28], Г. Гоголь [31], Г. Кушнір [70]); зміст, форми і методи професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у технічних училищах (І. Воєводський [27], Е. Кайнова [53], В. Катюков [56], Н. Чакветадзе [289], М. Шкодін [293]); дидактичні та методичні засади забезпечення наступності в змісті трудового навчання в середніх загальноосвітніх школах і професійній підготовці учнів професійно-технічних училищ швейного профілю (О. Пінаєва [146]). Однак у цих дисертаціях проблеми професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників для легкої промисловості у технічних училищах України (1954–1984 рр.) не були предметом спеціального дослідження, що й зумовило вибір теми нашого дисертаційного дослідження – *«Становлення і розвиток підготовки кваліфікованих робітників для легкої промисловості у технічних училищах України (1954–1984 рр.)»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану наукових досліджень Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України (з 2007 р. – Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України) з теми «Дидактичні засади професійного навчання в умовах неперервної освіти» (РК № 0102U000398). Тема дисертації затверджена вченою радою Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України (протокол № 8 від 30 вересня 2002 року) та узгоджена в бюро

Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 1 від 28 січня 2003 року).

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх кваліфікованих робітників для легкої промисловості у технічних училищах України.

Предмет дослідження – зміст, форми і методи професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників для легкої промисловості у технічних училищах України (1954–1984 рр.).

Мета дослідження – виявити і теоретично обґрунтувати ідеї передового педагогічного досвіду технічних училищ України (1954–1984 рр.); розробити рекомендації щодо вдосконалення змісту, форм і методів професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти для легкої промисловості в сучасних професійно-технічних навчальних закладах.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Проаналізувати стан досліджуваної проблеми в контексті розвитку професійно-технічної освіти України впродовж досліджуваного періоду.

2. Розробити періодизацію розвитку професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти у технічних училищах України (1954–1984 рр.).

3. Обґрунтувати положення щодо відбору і структурування змісту професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти для легкої промисловості у технічних училищах України (1954–1984 рр.).

4. Проаналізувати форми і методи професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти для легкої промисловості у технічних училищах України (1954–1984 рр.).

5. Обґрунтувати можливості використання ідей передового педагогічного досвіду професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників для легкої промисловості у технічних училищах (1954–1984 рр.) в умовах модернізації системи професійно-технічної освіти України; розробити навчальний план, програму спецкурсу і відповідні методичні рекомендації для слухачів курсів підвищення кваліфікації керівників професійно-технічних навчальних закладів.

Концептуальна ідея дослідження полягає в тому, що виявлення і теоретичне обґрунтування ідей передового педагогічного досвіду ТУ (технічних училищ) України (1954–1984 рр.) уможливить розроблення навчально-методичного забезпечення професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти для легкої промисловості в сучасних професійно-технічних навчальних закладах. Враховуючи багатоаспектність проблеми, для досягнення мети дослідження науковий пошук ґрунтувався на філософських положеннях про єдність змісту і форми; принципах об'єктивності, всебічності у вивченні педагогічного процесу; комплексному, системному та цілісному підходах у вивченні організації навчально-виробничого процесу у професійно-технічних навчальних закладах; принципах історизму, детермінізму та розвитку педагогічних явищ; загальнодидактичних принципах професійної освіти та навчання; концептуальних положеннях щодо відбору і структурування змісту професійної підготовки; концептуальних ідей розвитку професійно-технічної (професійної) освіти.

Хронологічні межі дослідження охоплюють 1954–1984 рр., де нижня межа обґрунтовується ухваленням 2 серпня 1954 р. Радою Міністрів СРСР Постанови «Про організацію виробничо-технічної підготовки молоді, що закінчила середні школи, для роботи на виробництві» та відповідної Постанови ЦК Компартії України і Ради Міністрів УРСР від 26 серпня 1954 р., відповідно до яких було започатковано підготовку майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти. Верхня межа наукового пошуку (1984 р.) – це початок нового етапу в історії розвитку професійно-технічної освіти України, що зумовлений ухваленням у квітні 1984 р. пленумом ЦК КПРС і першою сесією Верховної Ради СРСР 11-го скликання «Основних напрямів реформи загальноосвітньої і професійної школи», а також Постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про дальший розвиток системи професійно-технічної освіти і підвищення її ролі в підготовці кваліфікованих робітничих кадрів». У цих документах визначалися шляхи вдосконалення і розвитку системи професійно-технічної освіти; передбачалася «реорганізація всіх існуючих типів професійно-технічних навчальних закладів у єдиний тип – середнє професійно-технічне училище з відповідними відділеннями за професіями та термінами

навчання в залежності від рівня освіти вступаючих до них»; ліквідація технічних училищ як типу професійно-технічного навчального закладу.

Методологічну основу дослідження становлять філософські положення про єдність форми та змісту; принципи історизму, об'єктивності, всебічності у вивченні педагогічного процесу та явищ; комплексний, системний і цілісний підходи у вивченні організації педагогічного процесу; принципи історизму, детермінізму і розвитку педагогічних явищ; загальнодидактичні принципи професійної освіти та навчання; концептуальні положення щодо відбору і структурування змісту професійної підготовки; концептуальні ідеї розвитку професійно-технічної (професійної) освіти.

Теоретичну основу дослідження становлять положення та висновки, що стосуються: зв'язку загальноосвітнього рівня робітників з набуттям робітничої кваліфікації відповідного рівня; ефективністю застосування практичних знань, умінь і навичок (Н. Аїтов [2], С. Батишев [7–8], А. Бахтіна [10], В. Бринзан [16], А. Кіссель [57], О. Котляр [64], В. Радкевич [212], Н. Скородумов [235], Є. Шудра [294]); проблем історії професійно-технічної освіти (В. Баранов [5], Ф. Блінчевський [15], О. Вахов [20], О. Веселова [24], С. Клапчук [59], І. Лікарчук [71], Н. Падун [139; 204], Я. Підпригорщук [145], Я. Платош [148], М. Пузанов [207; 209], А. Смирнов [236], Г. Терещенко [255]); економічних аспектів професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти (В. Романець [216], С. Сенявський [227–228], В. Сідоров [231] та ін.); дидактики професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти (О. Ахапкін [3–4], С. Батишев [9], А. Вейсбланд [21], І. Величко [23], Є. Воскобойніков [29], Г. Голекбаров [32], М. Горяїнов [34–35], А. Грибанова [37], В. Денисов [41], І. Дигурова [43], А. Дондиш [44], І. Клочков [60], Е. Крупицький [66], Н. Макієнко [74], Є. Морозов [88–89], Б. Общадко [132], А. Островський [137], Н. Пилипенко [142–143], М. Полтаранін [163], Ф. Ревічева [213], В. Скакун [232], Л. Скірута [233], Н. Соколов [240], Д. Шандрикіте [292]); неперервної професійної освіти (С. Батишев [9], С. Гончаренко [33], Н. Ничкало [100], О. Падалка [138], В. Радкевич [212]).

Методи дослідження. Для досягнення мети та розв'язання визначених завдань було використано комплекс взаємодоповнюючих методів, зокрема: *загальнонаукові теоретичні* (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, класифікація та систематизація) – для обробки і систематизації дослідницьких матеріалів; конкретизації та систематизації наукових понять предмета дослідження; індукція та дедукція – для обґрунтування положень щодо відбору і структурування змісту професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти для легкої промисловості; порівняльно-історичний метод – для порівняння змісту професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти у технічних училищах України; абстрагування та конкретизація – для формулювання висновків і рекомендацій щодо визначення перспектив розвитку професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти; *емпіричні* – вивчення філософської, історичної, психологічної, педагогічної, економічної та навчально-методичної літератури; нормативно-правових, архівних документів і матеріалів; передового педагогічного досвіду професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників для легкої промисловості у технічних училищах України (1954–1984 рр.); *статистичні* – методи кількісної та якісної обробки отриманих даних: кількісний і якісний аналіз показників результативності дослідження; математичне опрацювання дослідницьких даних (побудова таблиць, схем і діаграм).

Організація дослідження. Дослідження проводилося в три етапи, впродовж 2003–2015 років. На *першому етапі* (2003–2006) було визначено об'єкт, предмет, мету та завдання; концептуальну ідею та хронологічні межі дослідження; розроблено загальний план і структуру дисертації; вивчалася та аналізувалася джерельна база дослідження: нормативно-правова, філософська, психолого-педагогічна, навчально-планова та навчально-методична література з обраної теми; архівні документи та матеріали; матеріали періодичної преси; статистичні дані. На *другому етапі* (2007–2013) обґрунтовано теоретичні засади становлення і розвитку професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти у технічних училищах України та розроблено її періодизацію (1954–1984); обґрунтовано

положення щодо відбору і структурування змісту професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти для легкої промисловості у навчальних закладах цього типу; проаналізовано форми і методи професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти для легкої промисловості; обґрунтовано можливості використання ідей передового педагогічного досвіду професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників для легкої промисловості у технічних училищах в умовах модернізації системи професійно-технічної освіти України; здійснено аналіз і обробку статистичних даних; узагальнено результати наукового пошуку та сформульовано висновки, оформлені у вигляді рукопису дисертації. На *третьому етапі* (2014–2015) розроблено спецкурс і методичні рекомендації щодо вдосконалення змісту, форм і методів професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти для легкої промисловості в сучасних професійно-технічних навчальних закладах; здійснювалося впровадження результатів дослідження в практику діяльності курсів підвищення кваліфікації керівників професійно-технічних навчальних закладів України.

Джерельна база дослідження. У процесі дослідження використано 500 джерел, з них 191 архівні; опрацьовано 896 архівних справ. Проаналізовано документи, що зберігаються у фондах Центральних і місцевих державних архівів України: Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України (ф. 1 – Верховна Рада України; ф. 2 – Кабінет Міністрів України; ф. 572 – Державний Комітет України з легкої і текстильної промисловості; ф. 4609 – Державний Комітет УРСР по професійно-технічній освіті); Державному архіві Житомирської області (ф. Р–2829 – Житомирское областное управление профессионально-технического образования Главного управления профессионально-технического образования при СМ УССР); Державному архіві Київської області (ф. 880 – Виконавчий комітет Київської обласної Ради народних депутатів; ф. 4806 – Обласна планова комісія Київської обласної Ради депутатів трудящих; ф. 5590 – Київське обласне управління профтехосвіти); Державному архіві Львівської області (ф. Р–834 – Львівське міжобласне управління трудових резервів Головного управління трудових резервів

СРСР Львівської області); Державному архіві Харківської області (ф. 3858 – Виконавчий комітет Харківської обласної Ради народних депутатів; ф. 5667 – Управління професійно-технічної освіти виконавчого комітету Харківської обласної Ради народних депутатів); фондах бібліотек і установах: Державній науково-педагогічній бібліотеці України ім. В.О. Сухомлинського; Національній бібліотеці України імені В.І. Вернадського; Національній парламентській бібліотеці України; Харківській державній науковій бібліотеці імені В.Г. Короленка; Міністерстві освіти і науки України.

У процесі наукового пошуку опрацьовано матеріали з проблеми професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти, опубліковані в збірниках наукових праць і періодичних виданнях 24-х найменувань («Народное образование, наука и культура в СССР», «Подготовка молодых рабочих для швейной промышленности», «Освіта України», «Правда Украины», «Професійно-технічна освіта», «Сталинское племя», «Труд» та ін.). Вивчалися також довідкові видання, навчально-планова та навчально-методична документація; монографії, кандидатські і докторські дисертації. Вибір джерельної бази зумовлений метою й завданнями наукового пошуку, його проблемно-тематичним спрямуванням, оскільки цілісне висвітлення теми дослідження потребувало пошуку таких матеріалів, що дали б змогу виявити його теоретико-методологічні аспекти та вивчити реальний стан досліджуваної проблеми на практиці.

Наукова новизна і теоретичне значення дослідження полягає в тому, що:

– *вперше* розроблено періодизацію історії розвитку професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти у технічних училищах України (1954–1984 рр.); обґрунтовано положення щодо відбору і структурування змісту професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти для легкої промисловості; проаналізовано форми і методи професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти для легкої промисловості в навчальних закладах цього типу; обґрунтовано можливості використання ідей

передового педагогічного досвіду технічних училищ у досліджуваній період в умовах модернізації системи професійно-технічної освіти України; в науковий обіг введено 191 документ, а також ряд історичних фактів, раніше не відомих широкому загалу науковців, з проблеми професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти у 1954–1984 рр.;

– *уточнено* сутність взаємопов'язаних базових понять дослідження («професійна підготовка», «становлення і розвиток професійної підготовки»; «кваліфікація», «кваліфікована праця», «кваліфікований робітник»);

– *подальшого розвитку набули*: положення щодо можливостей використання в умовах модернізації системи професійно-технічної освіти України ідей передового педагогічного досвіду професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти для легкої промисловості у технічних училищах (1954–1984 рр.).

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці та впровадженні в практику діяльності курсів підвищення кваліфікації керівників професійно-технічних навчальних закладів спецкурсу «Підготовка кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти у технічних училищах України» та методичних рекомендацій. Основні результати, висновки та джерельна база дослідження є внеском у вітчизняну професійну педагогіку й можуть використовуватися у вищих педагогічних навчальних закладах та інститутах післядипломної педагогічної освіти з метою науково-методичного забезпечення підготовки сучасного виробничого персоналу. Їх також доцільно використовувати в діяльності органів державної влади та управління системою професійно-технічної освіти.

Впровадження результатів дослідження. Спецкурс і методичні рекомендації щодо вдосконалення змісту, форм і методів професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти для легкої промисловості в сучасних професійно-технічних навчальних закладах впроваджено в Інституті перепідготовки та підвищенні кваліфікації НПУ імені М.П. Драгоманова (довідка № 19-33/349 від 18.06.2014 р.), Київському професійно-педагогічному

коледжі імені Антона Макаренка (довідка № 01/03-98 від 10.06.2014 р.), Навчально-методичному центрі професійно-технічної освіти у Львівській області (довідка № 11/1-196 від 26.06.2014 р.), Науково-методичному центрі професійно-технічної освіти та підвищення кваліфікації інженерно-педагогічних працівників у Хмельницькій області (довідка № 32 від 24.06.2014 р.), Українській інженерно-педагогічній академії (довідка № 106-07-124 від 18.06.2014 р.), Центральному Інституті післядипломної педагогічної освіти Університету менеджменту освіти (довідка № 01/426 від 18.06.2014 р.).

Вірогідність одержаних результатів дослідження забезпечується системним аналізом значного обсягу історико-педагогічних джерел; раціональним використанням комплексу методів теоретичного дослідження; кваліфікованою обробкою статистичних даних з використанням математичних методів; позитивними результатами впровадження результатів дослідження в практику роботи професійно-технічних та вищих навчальних закладів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження доповідалися, обговорювалися та отримали позитивну оцінку вчених, педагогів-практиків на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях: *Міжнародній науково-практичній конференції «Теоретичні та методичні засади підготовки фахівців у професійних навчальних закладах технічного і художнього профілю»* (Львів, 2004), *звітній науковій конференції Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України за 2005 р.* «Теорія і практика професійної освіти в умовах Європейської інтеграції» (Київ, 2006), *звітній науковій конференції Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України за 2006 р.* «Теорія і практика неперервної професійної освіти: науковий пошук, результати, перспективи» (Київ, 2007), *звітній науковій конференції Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України за 2009 р.* «Педагогічна майстерність як система професійно-мистецьких компетентностей» (Київ, 2010), *звітній науково-практичній конференції Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України за 2013 р.* «Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання» (Київ, 2014), *Всеукраїнських психолого-*

педагогічних читаннях, присвячених пам'яті доктора педагогічних наук, професора Федоришина Бориса Олексійовича «Профорієнтація: стан і перспективи розвитку» (Київ, 2014), круглому столі Інституту професійно-технічної освіти НАПН України «Професійне виховання учнів ПТНЗ: досвід, проблеми, творчі пошуки» (у рамках П'ятої міжнародної виставки «Сучасні заклади освіти – 2014») (Київ, 2014), а також на засіданнях відділу дидактики професійної освіти Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України (з 2007 р. – Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України).

Публікації. Результати дисертаційного дослідження висвітлено в 12 публікаціях, у тому числі: 1 посібник, 1 методичні рекомендації, 9 статей у наукових фахових виданнях, 1 стаття – в зарубіжному науковому фаховому виданні.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (500 найменувань) і 11 додатків. Загальний обсяг дисертації – 296 сторінок, основний текст – 200 сторінок. Дисертація містить 8 таблиць і 6 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ У ТЕХНІЧНИХ УЧИЛИЩАХ

У даному розділі на підставі вивчених наукових джерел визначено та уточнено зміст взаємопов'язаних ключових дефініцій з теми дослідження – «професійна підготовка», «становлення і розвиток професійної підготовки»; «кваліфікація», «кваліфікована праця», «кваліфікований робітник»; проаналізовано стан досліджуваної проблеми в контексті розвитку ПТО України впродовж досліджуваного періоду; визначено та обґрунтовано етапи історії розвитку професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти у ТУ України (1954–1984 рр.).

1.1. Базові поняття дослідження

Для подальшого більш чіткого розуміння предмету нашого дослідження вважаємо за доцільне розглянути його ключові дефініції. Нами було визначено 2 взаємопов'язані групи базових понять з теми дослідження – «професійна підготовка», «становлення і розвиток професійної підготовки»; «кваліфікація», «кваліфікована праця», «кваліфікований робітник».

Основним поняттям нашого дослідження є «професійна підготовка». В педагогічному контексті «підготовка» – запас знань, навичок, досвід і т. ін., набутий у процесі навчання, практичної діяльності [22, с. 767]. Відповідно «професійна підготовка» – сукупність спеціальних знань, умінь і навичок, що набуваються майбутніми кваліфікованими робітниками в процесі теоретичного та виробничого навчання, виробничої діяльності.

Предмет нашого дослідження взаємопов'язаний з категоріями «становлення» і «розвиток». Шляхом узагальненого аналізу виявлених літературних джерел нами було здійснено визначення цих понять. Отже, становлення – філософська категорія,

форма відображення одного з моментів об'єктивно-реального розвитку (коли нове явище вже почало існувати, але ще не набуло завершеної форми); етап в розвитку системи в сукупності характерних ознак і форм, в процесі якого вона перетворюється в розвинену систему [248–249; 260, с. 299].

У контексті нашого педагогічного дослідження визначення цього поняття буде таким. Становлення професійної підготовки – форма відображення одного з моментів її розвитку (коли професійна підготовка майбутніх кваліфікованих робітників у ТУ вже почала існувати, але ще не набула завершеної форми); етап в розвитку системи професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у ТУ в сукупності характерних ознак і форм, в процесі якого вона перетворюється в розвинену систему.

Розвиток – специфічний процес сходження від нижчого до вищого, від простого до складного; внаслідок розвитку виникає новий якісний стан об'єкта [260, с. 113; 288, с. 400]. Таким чином, становлення є складовою розвитку. Розвиток професійної підготовки – процес сходження від одного історичного етапу професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у ТУ України до іншого внаслідок якого вона набуває нових якісних змін.

Отже, «становлення» і «розвиток» професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників – взаємопов'язані та взаємодоповнюючі поняття, оскільки становлення професійної підготовки є складовим етапом її розвитку.

По-друге, потребує розгляду та уточнення взаємопов'язана група понять «кваліфікація», «кваліфікована праця», «кваліфікований робітник».

Згідно з визначенням С. Гончаренка «кваліфікація (від лат. qualis – який за якістю та facio – роблю) – ступінь професійної підготовки працівника, наявність у нього знань, умінь і навичок, необхідних для виконання ним певного виду роботи» [33, с. 158].

За О. Котляром «... кваліфікація визначає ступінь оволодіння знаннями та навичками за даною професією або спеціальністю. Більш висока кваліфікація означає вміння працювати з більшою точністю та швидкістю. За інших рівних умов

рівень кваліфікації визначається тривалістю спеціального профілю навчання та практики» [64, с. 92]. Це поняття тісно пов'язано з поняттям «кваліфікована праця».

Відповідно до визначення, запропонованого акад. С. Батишевим «... до груп професій кваліфікованої праці належать професії з механізованою, частково автоматизованою та ручною працею, не пов'язані з підвищеною напруженістю та відповідальністю. За ступенем складності (змістом) праці це професії складної праці» [7, с. 34].

Найбільшу увагу в літературних джерелах приділено визначенню поняття «кваліфікований робітник», сутність якого за різними авторами викладено нижче (див. табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Сутність поняття «кваліфікований робітник» за різними джерелами

Назва дефініції	Сутність	Автор, період
Кваліфікований робітник	Основні складові поняття: – необхідні та достатні рівні загальноосвітньої підготовки та професійних знань; – міцна система професійних умінь і навичок; – практичний професійний досвід роботи; – достатній рівень морального та трудового виховання. Всі ці характеристики тісно взаємопов'язані та обумовлюють одна іншу. Провідними серед них є рівень професійної підготовки та морально-трудової вихованості	Н. Скородумов, м. Ленінград, 1977 р. [235, с. 65]
Кваліфікований робітник	Одна з важливих характеристик кваліфікованого робітника – підвищення професійного рівня. За результатами дослідження, 47,8 % випускників ТУ підвищували свою кваліфікацію. З них 15,9 % – у школах передового досвіду та комуністичної праці, 11,4 % – на	А. Бахтіна, м. Москва, 1980 р. [10, с. 73–74]

Продовження таблиці 1.1

1	2	3
	<p>виробничо-технічних курсах і 6,8 % – закінчили курси цільового призначення.</p> <p>Для багатьох робітників (45,5 %), які прийшли на виробництво по закінченні ТУ, характерною була швидка адаптація в колективі</p>	
Кваліфікований робітник	<p>Освітньо-кваліфікаційний рівень робітника, який на основі повної або базової загальної середньої освіти здобув спеціальні уміння та знання, має відповідний досвід їх застосування для вирішення професійних завдань у певній галузі н/г</p>	<p>КМ України, м. Київ, 1998 р. [134, с. 378]</p>
Робітник високої кваліфікації	<p>Робітник, який творчо ставиться до своєї професії, має професійні здібності та моральну готовність до виконання складних видів роботи, високопродуктивної праці в умовах виробництва, що динамічно розвивається; займає активну життєву позицію. Такий робітник має органічну сукупність загальноосвітніх, політехнічних і професійних знань, умінь і навичок, що є необхідною передумовою всебічного розвитку його особистості.</p> <p>Основними показниками професійно-моральної готовності випускників ТУ до виконання соціальної ролі висококваліфікованого робітника є: широта та мобільність професійної підготовленості, що дозволяли переходити від одного виду спорідненої трудової діяльності до іншого відповідно до змін умов виробництва; здатність виконувати трудові операції з перевагою питомої ваги розрахунково-аналітичних функцій; при виникненні проблемних ситуацій на виробництві приймати самостійні рішення;</p>	<p>ВНДІ ПТО, м. Москва, 1999 р. [202, с. 21–23]</p>

Продовження таблиці 1.1

1	2	3
	<p>здатність до раціоналізаторства та винахідництва, активного вдосконалення виробництва; здатність у стислі строки досягати високих показників праці – виробляти максимум високоякісної продукції за одиницю часу при мінімальних витратах.</p> <p>Показниками успішного поєднання загальноосвітньої, політехнічної та професійної підготовки є: глибокі знання основ природничо-математичних наук, що забезпечують політехнічну підготовку; глибокі знання наукових основ професії; вміння вільно користуватися довідковою, технічною та науково-публіцистичною літературою для підвищення своєї професійної кваліфікації.</p> <p>Основними показниками ідейно-моральної готовності випускників ТУ до виконання соціальної ролі висококваліфікованого робітника є: розвинуте почуття особистої відповідальності за свою працю, дисциплінованість і ощадливість, настанова на постійне вдосконалення своєї професійної майстерності та підвищення культурного рівня; політична зрілість; вміння погоджувати особисті інтереси з інтересами колективу, прагнення до створення в ньому здорової морально-психологічної атмосфери; ініціативне та творче виконання суспільних доручень</p>	
Зміст праці висококваліфікованого робітника	Праця робітника високої кваліфікації є різновидом інженерної праці. Головним у її змісті є осмислення суті технологічних процесів, вміння обирати оптимальний режим їх ведення; виявлення ділянок, на яких хід	С. Батишев, м. Москва, 1979 р. [7, с. 33–34]

Продовження таблиці 1.1

1	2	3
	<p>процесу може відхилятися від заданих параметрів; спрощення засобів регулювання механізмів; отримання продукції вищої якості.</p> <p>Фізична праця, що їм застосовується (підготовка верстатів, машин, механізмів до роботи, перевірка точності їх дії, усунення окремих неполадок, проведення налагоджувальних робіт тощо), виступає в зовсім іншій якості – набуває творчого характеру; потребує застосування вищих технічних знань; носить творчий характер</p>	
<p>Зміст праці висококваліфікованого робітника</p>	<p>Праця робітника високої кваліфікації відзначається підвищеною напруженістю, складністю виконання роботи, зниженими фізичними, але підвищеними психічними навантаженнями; підвищеною відповідальністю за виконання роботи.</p> <p>Праця робітника високої кваліфікації характеризується багатосторонніми стійкими навичками та вміннями для виконання різнобічної роботи. Робітник може обслуговувати не тільки діюче обладнання, але й опановувати нове; здатен швидко переходити від одного виду діяльності до іншого згідно з умовами виробництва, що швидко змінюються; в разі необхідності підключатися до будь-якої ланки виробничого процесу; мати високу кваліфікаційну рухомість.</p> <p>Для виконання цих функцій необхідними є: технічне мислення; елементи інженерно-технічних знань; розуміння закономірностей технологічних процесів; знання науково-технічних основ виробництва; творче ставлення до праці; активність та ініціативність у роботі</p>	<p>С. Батишев, м. Москва, 1984 р. [8, с. 88–89]</p>

Продовження таблиці 1.1

1	2	3
	та суспільному житті. Процес формування робітника високої кваліфікації здійснюється в двох вимірах: кількісному, який характеризується збільшенням видів робіт, що виконуються робітниками певного кваліфікаційного рівня, та якісному, який характеризується ускладненням процесу виконання окремих робіт	

Ми погоджуємося з твердженням акад. С. Батишева, що «широта набутого професійно-кваліфікаційного робітничого рівня – поняття ємне та диференційоване, однак ще не є ознакою високої кваліфікації. Одночасно висока робітнича кваліфікація ще не означає, що він має широкий профіль підготовки, а робітник початкової кваліфікації – вузький профіль» [202, с. 33].

На нашу думку, широкий профіль професійної підготовки – це комплекс професійних знань, умінь і навичок із суміжних або споріднених видів трудової діяльності в межах певного виробництва чи групи споріднених виробництв конкретної галузі промисловості.

Отже, виходячи з вищенаведеного, можна сказати, що в сучасних умовах конкурентоздатного виробництва визначення поняття «кваліфікований робітник» необхідно доповнити наявністю високого (не нижче 5–6-го) кваліфікаційного розряду; опануванням широким профілем професійної підготовки; зміст праці якого становить кваліфікована праця.

Слід зазначити, що в контексті нашого дослідження розглядається професійна підготовка майбутніх кваліфікованих робітників, які вже мали високий загальноосвітній рівень, та ще не одержали робітничої кваліфікації.

У наступному підрозділі на підставі вивчених наукових джерел проаналізовано стан досліджуваної проблеми в контексті розвитку ПТО України впродовж досліджуваного періоду.

1.2. Підготовка майбутніх кваліфікованих робітників у технічних училищах як проблема професійної педагогіки

У нових соціально-економічних умовах найголовнішою вимогою щодо приєднання України до ЄС є стабілізація національної економіки, вагомим чинником розвитку якої є кваліфіковані виробничі ресурси, головним постачальником яких залишається система ПТО. Однак, професійна підготовка майбутніх кваліфікованих робітників вітчизняною системою ПТО викликає занепокоєння.

Однією з головних проблем є недостатнє забезпечення всіх галузей виробництва кваліфікованими робітниками, зумовлене нераціональною державною політикою в цій сфері. Для прикладу наводимо динаміку випуску учнів СЗШ (11-ї кл.) та прийому до ВНЗ і ПТНЗ за роки незалежності України (див. рис. 1.1).

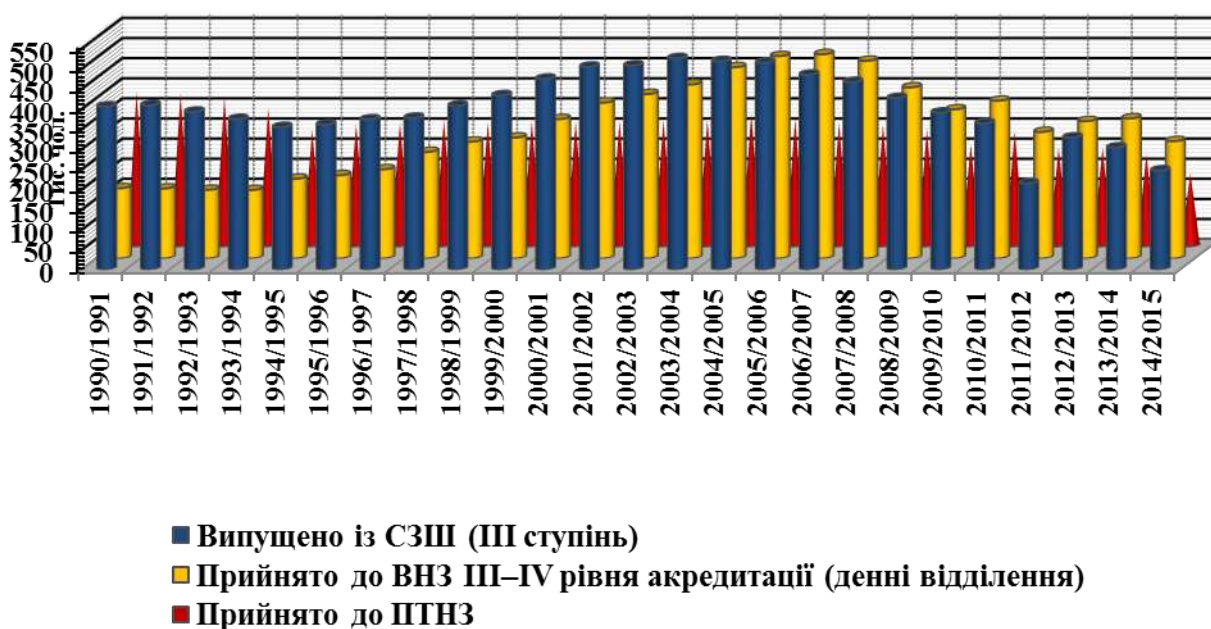

Рис. 1.1. Випуск учнів СЗШ (11-ї кл.), прийом до ВНЗ (денні відділення) та ПТНЗ України (1990/91–2014/15 н. рр.), тис. чол.

Джерело: складено автором за даними [26; 177; 499].

Як показано на рис. 1.1, незважаючи на поступове (починаючи з 2004/2005 н. р.), зумовлене демографічними змінами, зменшення кількості випускників СЗШ, майже в 2 рази зріс прийому ВНЗ – із 174,5 тис. чол. у 1990/1991 н. р. (43 % від випуску з СЗШ) до 348,0 тис. чол. у 2013/2014 н. р. (114,5 %). Така ситуація зумовлена, насамперед, збільшенням кількості ВНЗ (із 149 в 1990/91 н. р. до 353 у 2008/09 н. р.), у т. ч. й приватних.

У той же час спостерігається й інша тенденція: незважаючи на тимчасове збільшення кількості ПТНЗ у 2004/2005–2005/2006 н. рр. (із 1011 до 1023) переважно за рахунок появи нових організаційно-педагогічних форм професійної підготовки молоді та в цілому перевиконання планів прийому за держзамовленням (план 2012 р. – 207,067 тис. чол., фактичне виконання – 241,800 тис. чол. [173]; план 2013 р. – 193,277 тис. чол., фактичне виконання – 225,2 тис. чол. [171]), чисельність учнів, прийнятих до них, постійно зменшується (з 380,5 тис. чол. у 1990/1991 н. р. до 225,2 тис. чол. у 2013/2014 н. р. – в 1,7 рази). Головним чином це свідчить про непрестижність робітничих професій серед сучасної молоді [201].

Другою проблемою є якість професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у сучасних ПТНЗ, зумовлена рядом чинників, що не відповідає вимогам сучасного виробництва.

З огляду на це та враховуючи те, що на даний момент система освіти в цілому та ПТО зокрема знаходяться на шляху модернізації та пошуку кращих шляхів розвитку, доцільним є вивчення вітчизняного досвіду професійної підготовки майбутніх висококваліфікованих робітників у провідних типах ПТНЗ, що, за свідченням літературних джерел, сприяли відновленню, стабілізації та розвитку післявоєнної радянської економіки. Таким типом ПТНЗ у 1954–1984 рр. були технічні училища (надалі ТУ).

Шляхом системного аналізу виявлених літературних джерел нами було з'ясовано, що проблема професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти частково досліджувалася за такими напрямками: професійна підготовка майбутніх кваліфікованих робітників для н/г на різних історичних етапах; управління навчально-виховним процесом у ТУ;

економічні аспекти професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників для н/г у ТУ; профорієнтаційна робота з випускниками СЗШ; зміст, форми і методи професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти; дидактичні та методичні засади забезпечення наступності в змісті трудового навчання в СЗШ і професійній підготовці учнів ПТУ швейного профілю.

Розглянемо детально кожен із вищезазначених блоків, що висвітлюють предмет нашого дослідження. Так, *професійну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників для н/г на різних історичних етапах* висвітлено в дослідженнях В. Баранова [5], С. Батишева [9], Ф. Блінчевського [15], О. Вахова [20, с. 4–27], О. Веселової [24], І. Каньковського [54], І. Лікарчука [71], Н. Падун [204], Я. Підпригорщука [145, с. 53–61], Я. Платоша [148], М. Пузанова [207–208], А. Смирнова [236] та ін.

Цій проблемі присвячено дисертаційні дослідження М. Абраміної [1], О. Веселової [25], І. Воеводського [27], Г. Прощарука [205], С. Сташейтіса [250], Н. Яценко [300].

Так, Г. Прощарук (1963) у своєму дослідженні розглядає професійно-технічну підготовку робітничих кадрів, включаючи й ТУ; їх розвиток; наводить позитивний досвід діяльності деяких з них по Київському раднаргоспу [205, с. 187–207].

У дослідженні М. Абраміної (1971) висвітлюється система ПТО Білорусі з 1959 по 1967 роки, зокрема, створення ТУ в 1966 р. [1].

Н. Яценко (1973) розглядає професійну підготовку робітників з молоді, що мала середню освіту, в 1952–1958 рр. [300, с. 12].

Дослідження С. Сташейтіса (1978) охоплює період з 1940 по 1970 роки; оглядово висвітлює створення перших ТУ в 1955 році в Литві [250, с. 8–10].

І. Воеводський (1981) висвітлює підготовку майбутніх кваліфікованих робітників для важкої промисловості СРСР у ПТНЗ у 1945–1958 роках [27, с. 23; 28].

У дослідженні О. Веселової (1982) оглядово висвітлюється створення та розвиток ТУ в 1966–1970 роках [25].

Як видно з аналізу цих досліджень, жодне з них не висвітлює періодизацію історії розвитку професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти у ТУ України (1954–1984 рр.).

Управління навчально-виховним процесом у ТУ проаналізовано в дослідженнях С. Клапчука [59] та Г. Терещенка [207; 255]; дисертаційних дослідженнях Л. Баранової [6], С. Клапчука [59], В. Мороховського [90], А. Новосада [101], Г. Смирнової [237], Г. Терещенка [253–254], С. Черниченка [290], В. Чорної [291].

Дослідження Г. Смирнової (1962) [237, с. 68–90; 239–240], Г. Терещенка (1968) [253], (1977) [254], А. Новосада (1971) [101, с. 73–109] та В. Мороховського (1980) [90] висвітлюють роль партійних, комсомольських і профспілкових організацій у створенні ТУ; форми та методи, що застосовувалися ними у вихованні учнів.

Дослідження С. Черниченка (1972) [290, с. 45–87; 91–171], Л. Баранової (1979) [6, с. 28–60], С. Клапчука (1981) [58, с. 88–200] присвячено висвітленню діяльності партійних організацій України по розвитку мережі, зміцненню навчально-матеріальної бази та інженерно-педагогічного складу ТУ; керівництву навчально-виховним процесом у ПТУ.

В. Чорна (1972) аналізує діяльність партійних організацій гірничодобувних районів України зі створення гірничих ПТУ з 4-річним строком навчання на базі середньої школи, обумовлене зростаючою потребою гірничої промисловості України в кадрах робітників широкого профілю [291].

Однак у цих дослідженнях не здійснено комплексного аналізу форм і методів участі партійних організацій в управлінні навчально-виховним процесом у ТУ України впродовж 1954–1984 рр.

Висвітленню *економічних аспектів професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників для н/г у ТУ* присвячено дослідження В. Романця [216], С. Сенявського [227], В. Сідорова [231] та ін.; дисертаційні дослідження В. Белкіна [12], Є. Белкіна [13], Т. Волкової [28], Г. Гоголь [31], Г. Кушніра [70].

У своїх дослідженнях Т. Волкова (1964) [28, с. 11; 14] та Г. Кушнір (1980) [70, с. 15] аналізують ефективність підготовки робітників як у ТУ, так і на виробництві. У дослідженні В. Белкіна (1972) [12, с. 19; 29] наводиться ряд пропозицій щодо

поліпшення комплектування училищ молоддю, яка закінчила загальноосвітню школу.

Є. Белкін (1978) аналізує склад учнів ТУ за статтю, віком; співвідношення міських і сільських випускників шкіл [13, с. 11–13].

Г. Гоголь (1985) висвітлює освітній рівень викладачів і МВН як одну з невирішених проблем у ТУ західного регіону України; аналізує причини та наслідки цього явища [31, с. 10].

Проте жоден із цих дослідників комплексно не проаналізував вищезазначений напрям професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у ТУ України (1954–1984 рр.).

Частково проблема професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти висвітлюється в працях дослідників, присвячених *профорієнтаційній роботі з випускниками СЗШ* (П. Магзумов [73, с. 72–73], А. Скляр [234, с. 16–18], І. Юрченко [298, с. 50–51] та ін.). Їх дослідження висвітлюють досвід спільної діяльності шкіл і ПТУ в орієнтації учнів на робітничі професії; взаємодію МНВК і ТУ.

Зміст, форми і методи професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти розглядаються в дослідженнях Н. Аїтова [2], О. Ахапкіна [3, с. 25–26; 4, с. 25–29], С. Батишева [7–8; 9, с. 33–34], А. Бахтіної [10], В. Бринзана [16], Є. Воскобойнікова [29, с. 16–18], Г. Голекбарова [32, с. 9–10], С. Гончаренка [33], М. Горяїнова [35, с. 6–8], А. Грибанової [37, с. 26–27], В. Денисова [41, с. 56–58], І. Дигурової [43, с. 24], А. Дондиша [44], А. Кісселя [57], І. Клочкова [60], Е. Крупицького [66, с. 11; 13–17; 143], Н. Макієнка [74, с. 65], Є. Морозова [88, с. 18–19; 89, с. 48–50], Н. Ничкало [100; 304], Б. Общадка [132, с. 3–6], А. Островського [137, с. 14], Н. Пилипенка [142, с. 26; 113], М. Полтараніна [163, с. 75–76], Ф. Ревічевої [213], В. Скакун [232], Л. Скірути [233], Н. Соколова [240, с. 26–29], Д. Шандрикіте [292, с. 46–47], Є. Шудри [294] та ін.

З цього напрямку слід виокремити ряд досліджень, присвячених зв'язку загальноосвітнього рівня робітників з отриманням робітничого кваліфікаційного рівня; ефективністю застосування практичних знань, умінь і навичок (Н. Аїтов [2],

С. Батишев [7–8], А. Бахтіна [10], В. Бринзан [16], І. Величко [23], А. Кіссель [57], О. Котляр [64], Є. Шудра [294]). Серед цих дослідників існують різні погляди щодо одержання кваліфікації на базі повної загальної середньої освіти.

Ми цілком погоджуємося з думкою О. Котляра, що «... загальноосвітня підготовка сама по собі не може слугувати показником кваліфікації. Вона лише створює базу для отримання кваліфікації за певною професією, причому вищий рівень освіти зазвичай сприяє й швидшому засвоєнню спеціальних знань і навичок, і, відповідно, швидшому підвищенню кваліфікації» [64, с. 92].

У своєму дослідженні В. Бринзан зазначає, що «підвищення загальноосвітнього рівня робітників має велике значення для зростання продуктивності праці, поліпшення якості продукції та інших виробничих показників». На його думку, «високий загальноосвітній рівень сприяє швидшому оволодінню спеціальною підготовкою та набуттю високої кваліфікації. Загальноосвітній рівень активно впливає на змістовну частину праці: зростає активність участі робітників у технічній творчості, зменшується брак випуску продукції тощо» [16, с. 129].

У своїх дослідженнях С. Батишев [7–8], І. Величко [23], М. Шкодін [293], Є. Шудра [294] висвітлюють ефективність професійної підготовки випускників ТУ.

Так, акад. С. Батишев вважає, що «... перевагою в орієнтації на підготовку робітничих кадрів у ТУ, перш за все, було те, що молодь отримувала повноцінну загальну політехнічну освіту; обирала професію в більш зрілому віці; опановувала її за диференційованими строками навчання з урахуванням підготовки, отриманої в МНВК. Крім того, підготовка робітничих кадрів при такому варіанті обходилася державі дешевше». Згідно з його дослідженням «... серед робітників високої кваліфікації (V–VI розряд) доля випускників ТУ складала 14,8 %; за цим показником вони займали друге місце після випускників технікумів – 16 %» [7, с. 31; 66].

І. Величко [23], М. Шкодін [293], Є. Шудра [294] порівнюють ефективність праці випускників ТУ і робітників, які пройшли навчання на виробництві. І. Величко зазначає, «... що за рівнем свого розвитку та виробничої кваліфікації випускники СПТУ та ТУ були значно вище випускників звичайних училищ. Було

з'ясовано, що середнє виконання ними норми виробітку на 5,2 % вище, ніж у тих, хто по закінченні училища не отримав середньої освіти, та на 15,5 % вище норми, що виконувалася робітниками, які пройшли навчання на виробництві індивідуально-бригадним методом. Крім того, виробничі розряди випускників СПТУ та ТУ в середньому підвищувалися через 1,3 роки, в той час, як іншим робітникам тільки через 2,5–3 роки» [23, с. 13]. Згідно з дослідженням М. Шкодїна «при підготовці кадрів на виробництві випускник СЗШ міг самостійно працювати вже через півріччя, однак 6-й робітничий розряд отримував через 8,8 років, у той час, як випускник ТУ – через 4 роки» [293, с. 2].

За спостереженням Є. Шудри «... ефективність праці робітників, які навчалися в училищах, у багато раз перевищує ефективність праці робітників, які проходили навчання на виробництві. Так, робітники, які закінчили ТУ, при випуску продукції допускали брак у 20 разів менше, ніж робітники, які проходили навчання на виробництві» [294, с. 43].

Н. Аїтов [2] і А. Кіссель [57] дотримуються протилежної думки щодо впливу освітнього рівня на ефективність професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників.

Н. Аїтов, досліджуючи ефективність впливу середньої освіти на виробничу діяльність робітників, вважає, що рік виробничого стажу дає більше, ніж рік освіти. Він зазначає, що «в професіях, пов'язаних із конвеєрним, поточним виробництвом і розподіленою працею (легка, харчова галузі промисловості, більшість машинобудівних і будівельних виробництв) приріст освіти ніяк не позначається (або незначною мірою) на показниках виробничої діяльності»; стверджує, що «саме професії цих галузей, що є та в найближчому майбутньому залишаться основними, складають більшість всіх робітничих професій промисловості країни; саме ними доводиться оволодівати значній частині випускників середньої школи» [2, с. 28].

А. Кіссель вважає, що «найбільший виробничий ефект освіта приносить там, де сам зміст праці потребує творчого ставлення до роботи. Там же, де виробничі операції одноманітні чи їх виконання потребує переважно фізичних зусиль, між

рівнем освіти та змістом праці виникає протиріччя, що позначається й на об'єктивних показниках ставлення робітників до праці» [57, с. 120].

Частковому висвітленню змісту, форм і методів професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти присвячено дисертаційні дослідження М. Абраміної [1], І. Воєводського [27], Е. Кайнової [53], В. Катюкова [56], Г. Смирнової [237], Н. Чакветадзе [289], М. Шкодїна [293].

Так, Е. Кайнова (1978) [53, с. 4; 7–18] та М. Шкодїн (1981) [293, с. 12–13] висвітлюють питання відбору змісту підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у ТУ; методи та засоби навчання учнів СПТУ та ТУ, що здійснювали підготовку майбутніх кваліфікованих робітників для ведення технологічних процесів в умовах застосування АСУ.

У дослідженнях Г. Смирнової (1962) [237, с. 68–90; 239–240], М. Абраміної [1] (1971), І. Воєводського (1981) [27, с. 28] стисло розглянуто навчально-планову документацію ТУ в різні періоди їх функціонування; організацію виробничого навчання учнів у цехах базових підприємств, їх участь у виконанні виробничих планів; методичну роботу з педколективом ТУ, організовану обласними та республіканськими управліннями трудових резервів.

В. Катюков (1979) [56] і Н. Чакветадзе (1982) [289] висвітлюють вдосконалення методики викладання електротехніки з основами промислової електроніки робітникам електротехнічних професій у ТУ на основі використання міжпредметних зв'язків із курсом фізики та предметами спеціального циклу; дидактико-методичні особливості викладання цього предмета у ТУ легкої промисловості, пов'язані зі змістом його вивчення в умовах базового підприємства.

Дидактичні та методичні засади забезпечення наступності в змісті трудового навчання в СЗШ і професійній підготовці учнів шкіл і ПТУ швейного профілю висвітлено в дослідженні О. Пінаєвої. Автор теоретично та експериментально доводить, що здійснення наступності в змісті трудового навчання в школі та професійній підготовці в ПТУ швейного профілю лише тоді значно підвищує якість професійної підготовки, коли застосовується системний підхід до

цього процесу; враховуються найважливіші етапи організації наступності в змісті навчання, інформаційні зв'язки між ними [146, с. 163].

Однак жодне з цих досліджень не містить комплексний аналіз змісту, форм і методів професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти.

Переважну ж більшість відомостей щодо професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у ТУ України (1954–1984 рр.) містять архівні джерела, відомості статистичних збірників.

Отже, виходячи з аналізу вищенаведених літературних джерел, можна зробити висновок, що предмет нашого дослідження – зміст, форми і методи професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників для легкої промисловості у ТУ України впродовж 1954–1984 рр. – потребує комплексного наукового дослідження.

У наступному підрозділі визначено та обґрунтовано етапи історії розвитку професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти у ТУ України впродовж I періоду їх діяльності (1954–1963 рр.).

1.3. Професійна підготовка майбутніх кваліфікованих робітників у технічних училищах України в 1954–1963 роках

Аналіз виявлених літературних і архівних джерел дозволив зробити висновок, що професійна підготовка майбутніх кваліфікованих робітників для легкої промисловості у ТУ України здійснювалася впродовж двох періодів і шести етапів (див. табл. 1.2).

Таблиця 1.2

**Періодизація історії розвитку професійної підготовки
майбутніх кваліфікованих робітників у ТУ України (1954–1984 рр.)**

Період	Етапи
I (1954–1963 рр.)	перший етап (1954–1958 рр.)
	другий етап (1959–1963 рр.)
II (1966–1984 рр.)	третій етап (1966–1970 рр.)
	четвертий етап (1971–1975 рр.)
	п'ятий етап (1976–1980 рр.)
	шостий етап (1981–1984 рр.)

Джерело: складено автором.

Кожен із періодів історії розвитку професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти у ТУ України складається з етапів, особливості яких схарактеризовані нижче.

Як видно з наведеної вище таблиці, I період професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти у ТУ України охоплює 1954–1963 рр.

Насамперед потребують з'ясування передумови створення ТУ в цей період. Отже, необхідність створення ТУ обумовлювалася такими чинниками:

1) Випередження темпів зростання загальної чисельності молоді, яка закінчувала СЗШ, та зменшення темпів зростання мережі ВНЗ. Упродовж значного періоду післявоєнних років головне завдання СЗШ зводилося до підготовки учнів до вступу у вищі та середні спеціальні навчальні заклади. Це пояснювалося тим, що в н/г СРСР у ці роки була гостра нестача висококваліфікованих спеціалістів. До того ж зростання кількості випускників СЗШ відставало від темпів розширення мережі ВНЗ. Тому, включно до 1952 р., молодь,

яка здобувала повну загальну середню освіту, як правило, переважно вступала до ВНЗ; однак, починаючи з 1953 р., темпи зростання загальної чисельності молоді, яка закінчувала СЗШ, починають значно випереджати зростання мережі ВНЗ [216, с. 33], що зумовлювалося зменшенням гострого попиту на висококваліфікованих працівників.

Розрив між кількістю випускників середньої школи України та числом осіб, прийнятих у ті ж роки до ВНЗ, продовжував зростати з кожним роком. Із середини 50-х рр. не більше 15–22 % випускників середньої школи могли вступити на денні відділення ВНЗ. Відповідно, більша їх частина була змушена йти безпосередньо на виробництво. Таким чином, із середини 50-х рр. випускники СЗШ ставали важливим джерелом поповнення лав робітничого класу [216, с. 33].

Нижче (рис.1.2) нами наведено динаміку випуску та прийому до ВНЗ учнів СЗШ (1950/51–1956/57 н. рр.).

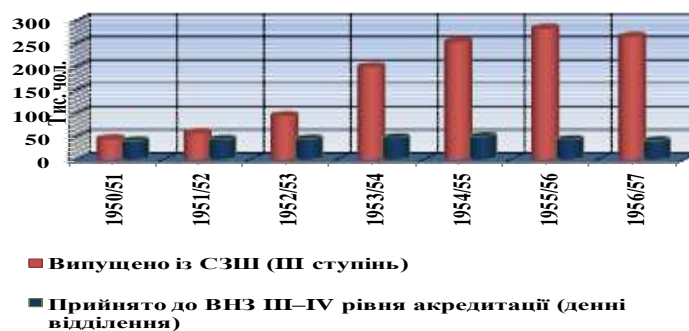

Рис. 1.2. Випуск учнів СЗШ і прийом до ВНЗ (денні відділення)

Джерело: складено автором за даними [91, с. 353; 95, с. 452].

2) *Непідготовленість молоді, яка закінчувала СЗШ, до роботи на виробництві.* Інша справа була з якісною підготовкою шкільної молоді до включення її безпосередньо в процес виробництва. Традиційна мета школи

здійснювати підготовку кадрів для ВНЗ, а також фактична відсутність впродовж двох десятирічч політехнічного та трудового навчання учнів призвели до того, що учні після закінчення десятирічки виявилися непідготовленими до роботи на виробництві. Таким чином, виникла суперечність між кількістю та якістю резервів робітників, підготовлених із числа випускників середніх шкіл, що потребувала ліквідації [52, с. 33].

3) Швидкі темпи зростання автоматизації та механізації виробничих процесів, що зумовили підвищення вимог до загальноосвітнього рівня робітників, зайнятих у н/г. Разом із зменшенням попиту на висококваліфікованих працівників, швидкі темпи зростання автоматизації та механізації виробничих процесів наприкінці п'ятої п'ятирічки (1951–1955 рр.) та перспективи розвитку н/г, що намітилися в шостій (1956–1959 рр.), зумовили підвищення вимог до загальноосвітнього рівня робітників. Н/г СРСР, перш за все, промисловість, потребували забезпечення висококваліфікованими робітничими кадрами. За наявності складних механізмів, верстатів і машин, робітник, який не мав достатньої загальноосвітньої підготовки, вже не міг оволодіти відповідною високою кваліфікацією [216, с. 32]. Так, передбачене п'ятим п'ятирічним планом розвитку н/г подальше збільшення виробництва продовольчих товарів і товарів широкого вжитку з відповідним розвитком галузей промисловості, що виробляли ці товари, поставило питання щодо організації планової підготовки кадрів для зазначених галузей: кваліфікованих робітників-швейників, трикотажників, взуттєвників та інших професій.

Станом на вересень 1954 р. в існуючій мережі навчальних закладів трудових резервів було тільки 3 училища, що здійснювали підготовку швейників: в м. Києві, Чернівцях, Кролеві Сумської обл. Раніше існуючі училища та школи, що здійснювали професійну підготовку кадрів для взуттєвої, текстильної, фарфоро-фаянсової, скляної та інших видів легкої промисловості впродовж 1946–49 рр., було ліквідовано внаслідок відсутності потреби в цих кадрах. ГУ ПТО Мінкультури УРСР вважало за необхідне розглянути питання щодо організації підготовки майбутніх кваліфікованих робітників вищезазначених професій у системі трудових

резервів, передбачаючи відновлення раніше існуючих училищ і шкіл, у т. ч.: Київського РУ № 10 з підготовки взуттєвників, на базі 4-ї взуттєвої фабрики; РУ № 12 селища Буда Харківської обл., на базі фарфоро-фаянсового заводу; Луганської школи ФЗО № 64 з підготовки прядильників; Київських шкіл ФЗО № 32 та № 40; Харківських шкіл ФЗО № 5 і № 25; школи ФЗО № 7 з підготовки взуттєвників (Сумська обл.); школи ФЗО № 1 фаянсової промисловості в м. Славути Хмельницької обл. [336, арк. 97].

4) Відсутність у чинній тогочасній системі ПТО типу ПТНЗ, в якому підготовка майбутніх кваліфікованих робітників здійснювалася на базі повної загальної середньої освіти. Незважаючи на Директиви XIX з'їзду КПРС по п'ятому п'ятирічному плану розвитку СРСР на 1951–1955 рр., прийняті в жовтні 1952 р., якими з метою підвищення загальноосвітнього рівня зайнятих у н/г робітників у столицях республік, містах республіканського підпорядкування, обласних, крайових і найбільших промислових центрах передбачалося завершення переходу від семирічної до загальної середньої освіти (десятирічної) [68, с. 251], до 1954 р. включно РУ, ЗУ та гірничопромислові училища, як правило, комплектувалися молоддю з 7-річною освітою [255]. В існуючій тогочасній системі ПТО не було створено такого типу ПТНЗ, в якому підготовка кваліфікованих робітників для всіх галузей н/ г здійснювалася на базі повної загальної середньої освіти.

Тож, 2 серпня 1954 р. РМ СРСР було ухвалено Постанову «Про організацію виробничо-технічної підготовки молоді, що закінчила середні школи, для роботи на виробництві», а 26 серпня 1954 р. відповідну Постанову було ухвалено РМ УРСР і ЦК КПУ [189]. Цими постановами було започатковано **I період і перший етап (1954–1958 рр.)** організації професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти.

Постановою передбачалися заходи з прийому випускників загальноосвітніх шкіл до професійно-технічних та інших постійно діючих виробничих шкіл, а також на курси та індивідуально-бригадне навчання для підготовки кваліфікованих робітників і молодшого технічного персоналу. Цією ж Постановою в системі трудових резервів організовувалися однорічні та дворічні ТУ для молоді, яка

закінчувала середні школи [210, с. 92]. Так, згідно з цією Постановою, у 152 містах і 13 робітничих селищах і селах СРСР, при 74 республіканських, крайових, обласних і міських управліннях трудових резервів створювалося 250 ТУ [36, с. 169].

В Україні згідно з відповідною Постановою РМ УРСР і ЦК КПУ [189] Українському республіканському управлінню трудових резервів до 1 жовтня 1954 р. на виробничій базі підприємств, будов, МТС і радгоспів було необхідно організувати 64 таких училища (в т. ч. 10 – на базі РУ) з контингентом учнів 15,4 тис. чол. при 16 облуправліннях трудових резервів: Вінницькому (4), Ворошиловградському (7), Дніпропетровському (6), Житомирському (4), Запорізькому (6), Київському (5), Кіровоградському (1), Кримському (1), Львівському (3), Миколаївському (1), Одеському (3), Полтавському (2), Сталінському (12), Сумському (1), Харківському (4), Чернівецькому (4) [207].

Наступним розпорядженням РМ УРСР передбачалося: створення 3-х нових ТУ (у м. Стрий Дрогобицької обл., м. Коломия Станіславської обл. та м. Золочів Львівської обл.); об'єднання 2-х ТУ Чернівецької обл. в одне та зняття з плану організації 1 Одеського ТУ. Таким чином, із урахуванням цих змін, у 1954 р. в 23 областях України мало організуватися 65 ТУ з кількістю прийому до них – 15,75 тис. чол. [337, арк. 1].

Виділення приміщень для організації ТУ передбачалося здійснити до 1 вересня 1954 р. До 15 вересня 1954 р. міністерства та відомства, на виробничій базі яких створювалися ТУ, були зобов'язані відремонтувати приміщення за рахунок своїх коштів і матеріалів; передати училищам необхідне обладнання, інвентар, прилади та інструменти. До 1 жовтня 1954 р. управління трудових резервів було зобов'язане прийняти обладнання та приміщення; відкрити училища та розпочати в них заняття не пізніше 1 листопада 1954 р. [311, арк. 155]. Так, для організації училищ місцевими радянськими органами, міністерствами та відомствами було виділено 147 будівель, 142 з яких було передано облуправлінням трудових резервів. З метою створення необхідних умов для організації навчального процесу у ТУ було організовано 135 навчально-виробничі майстерні, обладнано 167 навчальних кабінетів [337, арк. 2].

Для оснащення навчальних майстерень і кабінетів базовими підприємствами було виділено та передано ТУ 549 різних верстатів, 17 тракторів, 3 комбайни, 56 с/г машин, 29 будівельних машини і механізмів, 1,219 тис. слюсарних лещат і різного інструменту на суму 240 тис. крб.

Базові підприємства Дніпропетровської, Сталінської та Ворошиловградської областей надали значну допомогу в оснащенні навчальних майстерень і кабінетів. Так, у шести ТУ Дніпропетровської обл. було повністю обладнано 14 навчальних майстерень і 22 навчальних кабінетів і лабораторій. У ТУ Сталінської обл. – 28 навчальних майстерень і 27 навчальних кабінетів, для яких базовими підприємства передали 6,528 тис. од. різного обладнання, пристосувань і приладів.

Ясинуватський машинобудівний завод Міністерства вугільної промисловості СРСР передав ТУ 43 металоріжучих верстатів, інструмент, навчально-наочні посібники. Трест «Дніпропетровськпромстрой» Міністерства будівництва – 15 будівельних машин та інструмент. Облуправління та виробничі підприємства Міністерства зв'язку СРСР надавали допомогу в створенні навчально-матеріальної бази ТУ. Так, на їх виробничій базі було створено Дніпропетровське, Охтирське та Харківське училища зв'язку [337, арк. 1–6].

Фактично, станом на 1 листопада 1954 р., в 23 областях України було організовано та діяло 63 ТУ з контингентом учнів, які приступили до занять, – 16,508 тис. чол., у т. ч. 7,350 тис. дівчат. Не було організовано ТУ в м. Києві на 250 чол., на виробничій базі заводу Міністерства оборонної промисловості СРСР через ненадання заводом навчальних приміщень. Також не було організовано ТУ в м. Одесі на 200 чол., на виробничій базі підприємства індивідуального пошиття «Главшвейпром» Міністерства торгівлі УРСР, через відмову Міністерства внутрішніх справ СРСР у передачі приміщень школи міліції для створення ТУ, передбаченого Постановою. Разом з тим у м. Борислав (Дрогобицька обл.) у приміщеннях РУ № 4 було організовано ТУ на 100 чол., непередбачене Постановою Уряду [312, арк. 206].

Як зазначає Г. Терещенко, «найбільшу участь у створенні ТУ прийняли місцеві парторганізації Ворошиловградської та Донецької областей, де розміщувалося

майже 1/3 всіх ТУ України, а також парторганізації Дніпропетровської, Запорізької, Київської, Львівської та Харківської областей. За їх допомогою в Україні було організовано 46 ТУ з контингентом учнів 10,597 тис. чол.» [254, с. 110].

Як і в попередньому, в 1955 н. р. міністерствам і відомствам УРСР, на виробничій базі яких створювалися чи реорганізовувалися у ТУ школи ФЗН, РУ ГУ трудових резервів при РМ СРСР, для оснащення ТУ надавалося право безоплатної передачі будівельним школам, РУ та ТУ виробничого обладнання, приладів та інструменту, необхідних для організації виробничого навчання учнів [36, с. 320]. Також за рахунок своїх коштів вони зобов'язувалися проводити ремонт приміщень, наданих під ТУ. Оснащення та ремонт приміщень ТУ мали проводитися за рахунок коштів, виділених на капітальні вкладення та капітальний ремонт [174].

На виконання Постанови ЦК КПУ та РМ УРСР від 26 березня 1956 р. «Про подальше поліпшення постачання населення продовольчими та промисловими товарами широкого вжитку і поліпшення побутового обслуговування трудящих», міністерствами торгівельної, легкої, місцевої та паливної промисловостей УРСР і Українським республіканським управлінням трудових резервів було видано спільні накази, якими за училищами закріплювалися базові підприємства та передавалися обладнання, матеріали, інструмент, необхідні для оснащення навчально-виробничих майстерень і кабінетів; виділялися кошти на ремонт приміщень. Станом на 15 вересня 1956 р. Мінторгівлі та Мінлегпромом УРСР було виділено та передано училищам, закріплених за виробничою базою підприємств цих міністерств, 50 швейних машин, 60 промислових столів, електричні утюги та певна кількість іншого обладнання та матеріалів. До початку нового навчального року було відремонтовано навчальні та житлово-побутові приміщення навчальних закладів [344, арк. 22].

На виконання цієї Постанови, в 1956 р. в Кіровоградському ТУ № 1 металістів організовувалося відділення на 100 учнів для підготовки кравців. В якості базового підприємства за відділенням закріплювалася Кіровоградська швейна фабрика. У тому ж році в Луганському ТУ № 10 планувалося організувати відділення швейників із контингентом учнів 300 чол. і щорічним прийомом 150 чол. З цією метою Укршвейпром Мінлегпрому мав безоплатно передати ТУ № 10 виробниче

обладнання для організації навчальних майстерень у цьому відділенні. За відділенням швейників закріплювалася Луганська швейна фабрика № 1 Мінлегпрому УРСР [342, арк. 96; 188–189].

В Одеському швейному ТУ № 3 було організовано та обладнано 3 навчальних майстерні на 45 навчальних місць, у яких було встановлено 9 швейних машин 22-А класу, 9 гладильних столів. Крім того, базовим підприємством (швейна фабрика індпошиву № 2) було виділено приміщення під навчальні майстерні, що було обладнано 6 швейними машинами та 6 гладильними столами. У майстернях училища було встановлено спецмашини, гудзикову машину 27 класу, оверлок, апарат для зняття лосу, електропрес Н.П.2 ВНДІШП; виготовлено 15 спецколодок і 3 робочих місця МВН; придбано 8 манекенів. Також було організовано ремонтно-механічну майстерню, оснащену токарно-гвинторізним і наждачним верстатами, лещатами, в якій здійснювався ремонт швейного обладнання. В училищі діяло 7 навчальних кабінетів: технології пошиття, машинознавства, історії КПСР, обладнання швейних підприємств, креслення та спецрисунку, електротехніки та конструювання одягу. У 1956/57 н. р. училище поповнилося наочними посібниками, виготовленими шляхом організації технічної творчості учнів, МВН та викладачів училища (кабінет пошиття – шафою для наочних посібників і виставковою шафою; кабінет обладнання – виготовленим силами колективу електрифікованим стендом із деталями швейної машини). Всього за звітний період було виготовлено 354 од. наочних посібників. Загальна кількість наочних посібників – 1,271 тис. од. вартістю 12,497 тис. крб., із сучасної технології та передових методів праці – 28 од. [353, арк. 17].

Строк навчання у ТУ встановлювався 1 рік, а за окремими складними професіями, що потребували більш тривалого строку навчання, Українському республіканському управлінню трудових резервів, за погодженням із ГУ трудових резервів при РМ СРСР, дозволялося його продовження до 2-х років [189]. Однак, із 1 листопада 1955 р. в зв'язку з переведенням ТУ на нові перероблені навчальні плани, в них скорочувалися строки навчання. Так, замість 1-річного, 1,5-річного та 2-

річного вводилися 6-місячний, 10-місячний, 1-річний, 1,5-річний, а за окремими спеціальностями – 2-річний строки навчання [149, с. 1–2].

«Примірний перелік професій в ТУ по підготовці кваліфікованих робітників з числа молоді, яка закінчила середню школу» налічував 105 найменувань професій і спеціальностей: I. Робітники професій металургійного виробництва – 10 спеціальностей; II. Робітники професій хімічного виробництва та переробки нафти – 13; III. Робітники професій будівельної справи, деревообробки, лісного та паперового виробництва – 14; IV. Робітники професій водного транспорту – 4; V. Робітники професій залізничного транспорту – 11; VI. Робітники професій енергетики, радіо та зв'язку – 17; VII. Робітники-металообробники – 13; VIII. Робітники професій вугільної та гірничорудної промисловості – 9; IX. Робітники професій с/г – 6; X. Молодший технічний персонал – 8 [165]. Як зазначає А. Дондиш, «в 1954 р. план підготовки молоді у ТУ було складено таким чином, що понад 38 % із загальної кількості прийнятих навчалося за професіями молодшого технічного персоналу (креслярі-конструктори, нормувальники, плановики, диспетчери, старші контролери ВТК). При випуску цих учнів із ТУ виявилася невідповідність підготовки потребам н/г в цих спеціалістах, тому в 1955 р. прийом молоді у ТУ за цими професіями було скорочено до 16 %, а в 1956 р. – до 7 %» [44, с. 19].

У 1955 р. в СРСР функціонувало 260 ТУ, в яких здійснювалася підготовка кваліфікованих робітників за 170 професіями [72, с. 86], з них 68 ТУ в Україні (16,284 тис. чол.) зі строками навчання 1, 1,5 та 2 роки [338, арк. 6].

Необхідно зазначити, що окрім ТУ системи Держпрофосу, професійна підготовка кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти здійснювалася також мережею відомчих ТУ таких галузевих міністерств і відомств як Мінлегпром, Мінпобут [479, арк. 2–16], Мінместпром [310, арк. 69–72], Мінторгівлі, Укрпромрада, Укоопспілка [348, арк. 90–91]. Так, згідно з планом прийому до відомчих ТУ на 1956 р. підготовка кваліфікованих робітників здійснювалася на виробничій базі ТУ таких галузевих міністерств: Мінлегпром УРСР – Миколаївське ТУ № 2, Кіровоградське ТУ № 1; Мінторгівлі УРСР –

Львівське ТУ № 7, Одеське ТУ № 3. Крім того, за умови додаткової організації, планувалося відкриття ТУ на базі Мінлегпрому УРСР у м. Луганськ, а також у м. Хуст, підпорядковане системі трудових резервів [344, арк. 2].

Загальний план прийому молоді до відомчих ТУ на період 1957–1960 рр., що здійснювали підготовку кваліфікованих робітників для легкої промисловості, було встановлено 720 чол., з них по галузевих міністерствах: Мінлегпром УРСР – 240 чол. (33,3 % до плану), Мінторгівлі УРСР – 240 чол. (33,3 %), Міністерство місцевої та паливної промисловості УРСР – 80 чол. (11,1 %), Укрпромрада – 80 чол. (11,1 %), Укоопспілка – 80 чол. (11,1 %) [345, арк. 4].

Для залучення молоді у ТУ в 1954 р. РМ СРСР зобов'язала всі міністерства та відомства, особливо міністерства освіти союзних республік, організувати масову роз'яснювальну роботу серед учнів 10-х класів середньої школи щодо наявних можливостей здобуття виробничої кваліфікації через ТУ. Місцеві партійні, комсомольські та профспілкові організації України займалися питанням набору у ТУ. Для випускників середніх шкіл влаштовувалися зустрічі з ветеранами праці, передовиками та новаторами виробництва, випускниками навчальних закладів трудових резервів; читалися лекції, доповіді; демонструвалися кінофільми про славні бойові й трудові традиції радянського робітничого класу; на багатьох підприємствах проводилися «Дні відкритих дверей». У пресі публікувалися статті, що закликали випускників середніх шкіл вступати у ТУ. Наслідками цієї роботи було те, що вже на 22 вересня 1954 р. у ТУ України було подано понад 10 тис. заяв. До Дніпропетровських ТУ надійшло 1,120 тис. заяв, до Київських – 3000. На кінець вересня по окремих областях кількість заяв від молоді набагато перевищувала можливості набору. На 15,400 тис. місць, встановлених планом набору у ТУ на 1954 р., було подано 32,068 тис. заяв [254, с. 111].

Особлива роль у залученні молоді у ТУ належала ЦК ВЛКСМ. Так, виходячи з труднощів по залученню молоді, яка закінчила середні школи, до роботи на виробництві в 1954 р., у вересні 1955 р. ЦК ВЛКСМ було прийнято спеціальне рішення «Про роботу комсомольських організацій у зв'язку з черговим прийомом молоді у ТУ». Цим рішенням комсомольські організації разом із керівництвом

системи державних трудових резервів зобов'язувалися у вересні-жовтні 1955 р. організувати роботу по залученню міської та сільської молоді, яка мала середню освіту, на навчання у ТУ. На підставі рекомендацій ЦК ВЛКСМ у середніх школах і ТУ було розгорнуто масову роз'яснювальну роботу, наслідки якої виявилися більш дієвими, ніж у попередньому році. Так, у 1955 р. у ТУ СРСР було подано понад 170 тис. заяв, у т. ч. по Україні – 43 тис. (по 2 заяви на одне місце) [254, с. 111], що дозволило ТУ покращити відбір учнів. Проте, більшість випадків вступу у ТУ були не стільки результатом свідомого вибору, скільки наслідком невдалого вступу до ВНЗ або технікуму. Матеріальний стан учнів ТУ, сума всіх витрат, пенсій і стипендій, що припадала на 1 особу, в сім'ях юнаків складала 53 крб. на міс.; дівчат – 47 крб. При цьому майже в 30 % дівчат не було 1 або навіть 2-х із батьків; 85 % учнів ТУ були дітьми робітників, тобто переважна більшість контингенту ТУ – з робочих династій [237, с. 99].

Для учнів ТУ встановлювався ряд пільг, серед яких було безоплатне навчання. Постановою РМ СРСР від 2 серпня 1954 р. для учнів ТУ встановлювалися наступні умови матеріального забезпечення: а) учням, які успішно навчалися, виплачувалася стипендія на рівні, встановленому для учнів 3-х курсів технікумів відповідних галузей промисловості, на базі підприємств яких організовувалися ТУ. Учням, які мали відмінні оцінки з усіх предметів, розмір стипендії збільшувався на 25 %. У деяких випадках, за особистою заявою учня, якщо він не бажав користуватися встановленим безкоштовним харчуванням і обмундируванням, стипендія видавалася на загальних підставах. Крім того, за роботи, виконані учнями під час виробничого навчання в навчальних майстернях училищ і на виробництві, їм у встановленому порядку доплачувалися грошові виплати [36, с. 169; 199–200]; б) учні з числа вихованців дитячих будинків, круглих сиріт і дітей інвалідів Вітчизняної війни I та II груп забезпечувалися безкоштовним харчуванням за нормами, встановленими для учнів відповідних професій РУ, та обмундируванням; також вони забезпечувалися стипендією в розмірі 50 крб. на місяць; в) іногороднім учням ТУ, за необхідності, безкоштовно надавався гуртожиток [36, с. 169]. Час навчання у ТУ зараховувався до безперервного трудового стажу [219, с. 76].

У грудні 1955 р. ГУ трудових резервів при РМ СРСР було ухвалено «Інструкцію про порядок видачі та списання обмундирування, взуття, натільної білизни, постільної білизни та спецодягу в навчальних закладах Головного управління трудових резервів при РМ СРСР» згідно з якою обмундирування, взуття, постільна білизна та спецодяг видавалися учням навчальних закладів ГУ трудових резервів за встановленими нормами. Речове майно видавалося учням тільки після зарахування їх до навчального закладу наказом директора. Після закінчення навчального закладу учням ТУ видавався 1 комплект натільної білизни, що знаходився в експлуатації. Учням, які проживали на дому, при вступі до навчальних закладів постільна білизна видавалася в кількості 2-х комплектів. По закінченні встановленого строку експлуатації ця білизна до навчальних закладів не поверталася [36, с. 260–266]. Під час проходження учнями ТУ ГУ трудових резервів при РМ СРСР виробничої практики на підприємствах і будовах вони забезпечувалися спецодягом на умовах видачі табельного майна за нормами, встановленими для робітників відповідних професій. ГУ трудових резервів надавалося право безкоштовної видачі спецодягу на час проходження виробничого навчання в майстернях училищ учнями ТУ з числа вихованців дитячих будинків, круглих сиріт, дітей інвалідів Вітчизняної війни I та II груп, воїнів, які загинули в період Вітчизняної війни. Іншим учням ТУ, які проходили виробничого навчання в майстернях училищ, видача спецодягу здійснювалася за готівку [166].

Після закінчення ТУ випускники направлялися за путівками ГУ трудових резервів при РМ СРСР на підприємства, будови, МТС та радгоспи, де вони зобов'язувалися пропрацювати не менше 3-х років; особи призовного віку впродовж 2-х років після закінчення ТУ звільнялися від призову на військову службу. Випускникам ТУ ГУ трудових резервів при РМ СРСР, направленим на підприємства та будівництва після навчання впродовж 10 місяців і більше, після зарахування їх на роботу надавалася двотижнева відпустка з оплатою за рахунок підприємства, будівництва, МТС та радгоспу, з розрахунку тарифної ставки за одержаним кваліфікаційним розрядом, або посадовим окладом. Випускникам ТУ, направленим на роботу після шестимісячного строку навчання, час навчання зараховувався до

трудового стажу, що в свою чергу, надавало право на отримання чергової відпустки [36, с. 169; 330–331; 167].

На ТУ ГУ трудових резервів при РМ СРСР поширювалися типові штати працівників, встановлені для ремісничих, залізничних і гірничопромислових училищ, за винятком посади вихователя [189]. У 1954/55 н. р. ТУ України було укомплектовано необхідними керівними та інженерно-педагогічними працівниками, однак їх якісний склад не відповідав встановленим вимогам і потребував подальшого зміцнення та підвищення ділового та педагогічного рівня. Так, 35 % директорів ТУ та 27,6 % викладачів мали середню освіту; 38,8 % МВН – незакінчену середню освіту. З метою надання практичної допомоги ТУ працівники Республіканського управління виїжджали до Вінницької, Ворошиловградської, Житомирської, Сталінської, Харківської та Чернівецької областей. Для роботи МВН та викладачами ТУ міністерства та відомства УРСР, на виробничій базі яких створювалися чи реорганізовувалися у ТУ школи ФЗН і РУ ГУ трудових резервів при РМ СРСР, зобов'язувалися виділяти необхідну кількість висококваліфікованих робітників та інженерно-педагогічних працівників [346, арк. 20; 42].

Зростаючі вимоги н/г до кваліфікаційного рівня робітничих кадрів зумовили подальший розвиток і вдосконалення системи трудових резервів. Тож 24 грудня 1958 р. на 2-й сесії 5-го скликання ВР СРСР приймає Закон «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в СРСР», а 17 квітня 1959 р. відповідний документ було ухвалено ВР УРСР, що й започаткувало **другий етап (1959–1963 рр.)** організації професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти.

Цими документами для всіх дітей шкільного віку вводилося обов'язкове восьмирічне навчання. Прийняття цього Закону мало 2 мети: 1) перебороти тенденцію, що склалася на той час – здійснювати підготовку учнів середньої школи виключно до вступу у вищі та середні спеціальні навчальні заклади; 2) розширити підготовку кваліфікованих робітників для потреб с/г [65, с. 54–55]. У II розділі цього Закону («Про професійно-технічну освіту») передбачалося створення міських і сільських ПТУ для професійно-технічного навчання молоді, яка йшла на

виробництво після закінчення восьмирічної школи; реорганізація шкіл ФЗН, ГПШ, РУ, ЗУ, гірничопромислових училищ, БУ, ТУ та УМСГ трудових резервів, професійно-технічних шкіл, шкіл ФЗУ та інших ПТНЗ раднаргоспів, міністерств і відомств – у денні та вечірні МПТУ зі строком навчання від 1 до 3-х років і сільські ПТУ зі строком навчання 1–2 роки впродовж 3–5 років [129]. Так, згідно з планом реорганізації навчальних закладів трудових резервів УРСР у ПТУ на 1959–1963 рр. в Україні мало бути реорганізовано 620 навчальних закладів, у т. ч.: в 1961 р. – 196, 1962 р. – 218, 1963 р. – 206; у т. ч. 104 ТУ (1961 р. – 22, 1962 р. – 38, 1963р. – 44). При цьому враховувалося, що 6 ПТУ з 12-річним строком навчання не підлягали реформуванню [314, арк. 48–49; 51].

По кожному навчальному закладу облуправліннями ПТО розроблялися та затверджувалися заходи по забезпеченню створення в них необхідних умов для реорганізації. Передбачалося, що до її початку будуть вирішені всі нормативно-правові питання щодо діяльності міських і сільських ПТУ; виконання передбаченого ГУ плану реорганізації відповідно до встановлених строків.

Однак, питання щодо матеріального забезпечення учнів міських і сільських ПТУ, порядок фінансування витрат на навчання та утримання учнів сільських ПТУ та ряд інших питань не були вирішені. Тому, початок реорганізації ТУ, УМСГ, гірничопромислових училищ і шкіл ФЗН на ПТУ, запланований на 1961 р., переносився на 1962 р. [359, арк. 2–3], а згодом, через невирішене питання матеріального забезпечення учнів ПТУ, – на 1963 р. [315, арк. 199]. З метою виконання Закону «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР» облуправліннями та навчальними закладами ПТО проводилася робота з розширення та зміцнення МТБ ТУ [479, арк. 2–3; 5].

У Житомирському облуправлінні ПТО було створено 8 навчальних майстерень, 6 навчальних кабінетів і 7 лабораторій, з них у Коростенському ТУ № 4 – 2 навчальні майстерні для майстрів із пошиття чоловічого та жіночого верхнього одягу. Від базового підприємства училище одержало 20 електричних швейних машин різних типів і 4 ручні швейні машини [473, арк. 347–348].

Для проведення виробничого навчання ТУ Київського Міжобласного управління ПТО мали 76 навчальних майстерні на 1,563 тис. навчальних місць. Крім цього, вони також були забезпечені й технологічними майстернями. У майстернях училищ було 358 од. діючого обладнання. Навчальні майстерні ТУ за площею, наявним обладнанням і кількістю навчальних місць переважно відповідали вимогам організації виробничого навчання за навчальними програмами; все діюче обладнання підтримувалося в експлуатаційному стані, однак достатньою була кількість застарілих конструкцій, що тривалий час (20–30 і більше років) знаходилися в експлуатації, та потребували заміни [480, арк. 1]. Так, для проходження теоретичного навчання Білоцерківське ТУ № 12 мало 1 навчальний клас загальною площею 42 м², бібліотеку та педкабінет. Навчальний клас було оснащено столами, стільцями, навчально-наочними посібниками з технології, матеріалознавства, історії КПРС і обладнання швейних підприємств [479, арк. 5]. У 1961/62 н. р. в ньому було створено та переобладнано навчальні майстерні, що поповнилися 5 універсальними швейними машинами 22–А класу та 2 машинами «Оверлок» [480, арк. 1–2].

Львівське ТУ № 7 було оснащено 6 навчальними кабінетами (кабінет спецтехнології, обладнання швейних підприємств, матеріалознавства, креслення та спецрисунання, політзанять, естетичного виховання), 1 лабораторією з розробки нових фасонів, 6 майстернями загальною площею 382 м² на 165 навчальних місць, в яких було встановлено універсальні швейні машини 22–А класу ПМЗ у достатній кількості – 49 шт; по одній обметувальній машині 51 класу ПМЗ на майстерню; столи для ручних і прасувальних робіт. У достатній кількості були також електричні праски та пульверизатори для волого-теплової обробки. Недостатньою в них була кількість спецмашин. Дві петельні машини ПМ–1; стьобальна СМ–2; виметувальна РВМ–2; для вшиття рукавів – 202 класу; 3 відпарювача ОАГ–2 і настільний прес НП–2 використовувалися для оснащення майстерень масового пошиття. Поповнення майстерень обладнанням проводилося виключно по лінії управління ПТО. В 1963 р. було отримано 38 од. машин і обладнання на загальну суму 5,300 тис. крб., у т. ч. 6 спецмашин і 2 відпарювача. Кожна з машин була закріплена за одним з учнів, який слідкував за її чистотою та справністю [491, арк. 56].

Львівське ТУ № 13 мало 3 навчальні аудиторії для організації теоретичного навчання учнів, 14 навчально-виробничих майстерень загальною площею 819,8 м², розміщених у п'яти різних місцях за різними адресами. Враховуючи відсутність достатньої кількості приміщень для організації теоретичних занять в училищі, заняття з усіх теоретичних дисциплін проводилися в цих 3-х кімнатах. Через малу площу оснащення кабінетів у цих кімнатах було неможливе. Тому заняття з теоретичних дисциплін проводилися в 3 зміни. Такі умови роботи негативно позначилися на успішності учнів з теоретичних дисциплін. Для організації виробничого навчання учнів швейного профілю кожному майстерню, розраховану на 15 чол., було оснащено таким обладнанням: швейними машинами 22–А класу ПМЗ (7 шт.), швейними машинами 81 класу «Полтава» (1 шт.), різними прасками (10–12 шт.), манекенами (3–4 шт.), робочими столами (2–3 шт.), прасувальними столами (2 шт.), стільцями (спецтумбочками) (15–20 шт.) [490, арк. 13–14; 29–31; 36–37].

Упродовж 1959/60 н. р. 4 майстерні швейного ТУ № 4 Харківського облуправління ПТО було обладнано лампами денного світла; в 3-х майстернях на робочих місцях було встановлено пульверизатори. У всіх навчальних майстернях табурети було замінено металевими стільцями; встановлено машини 22–А класу та пристрої для пробивання петель; забезпечено необхідним інвентарем і технічною документацією. За звітний період на обладнання навчальних майстерень було використано 65 тис. крб.

Стан навчально-методичної бази ТУ на цьому етапі був задовільним. Поповнення кабінетів наочними посібниками здійснювалося відповідно до проекту організації кабінетів і плану роботи кабінету на навчальну чверть [499, арк. 101; 104], а забезпеченість ними ТУ з різних предметів коливалася від 80 % до 100 %, за виключенням підручників з історії КПСР, кількість яких в училищах була вкрай обмеженою. Недостатньою була кількість або повністю відсутні такі підручники: «Будова та ремонт вагонів», «Будова та ремонт автогальм», «Конструювання чоловічого та жіночого одягу», «Обладнання швейних підприємств», розмовники з англійської, французької та німецької мов для підготовки робітників громадського

харчування з обслуговування інтуристів. Чимало наочних посібників виготовлялося власними силами учнів [353, арк. 61–62].

Так, бібліотечний фонд Білоцерківського ТУ № 12 нараховував 520 од. художньої та навчальної літератури. Проте, училищу бракувало таких підручників: «Обладнання швейних підприємств» – 150 шт., «Технологія пошиття верхнього чоловічого та жіночого одягу» – 100 шт., «Конструювання верхнього чоловічого одягу» – 100 шт., «Конструювання верхнього жіночого одягу» – 100 шт., «Матеріалознавство швейного виробництва» – 100 шт. [479, арк. 5].

Львівське швейне ТУ № 7 з усіх предметів теоретичного навчання було забезпечене необхідною кількістю навчально-наочних посібників, переважно площинними, у вигляді схем, креслень, рисунків, що виготовлялися учнями в предметних гуртках [485, арк. 9]. У наявності була необхідна технічна документація: технічні умови на моделі одягу, що пошивався; комплекти контрольних робочих лекал тощо. Однак училищу бракувало діючих макетів і моделей обладнання, електрифікованих схем, діафільмів тощо, необхідних для оснащення кабінету обладнання та інших кабінетів [491, арк. 56]. Львівське ТУ № 13 наочними посібниками, інструкціями, плановою та звітною документацією було забезпечено на 100 %. Бібліотечними підручниками училище було забезпечено на 75 %. З теоретичних дисциплін було виготовлено навчально-наочні посібники з таких предметів: спецтехнологія – альбоми деталей одягу (2 шт.); спецрисуння – альбом деталей одягу (1 шт.); конструювання одягу – плакати (33 шт.); обладнання швейних підприємств – плакати (13 шт.); матеріалознавство – альбом переплетень (1 шт.) [490, арк. 14; 29; 37].

Учнями швейного ТУ № 3 Одеського облуправління ПТО було виготовлено 108 од. наочних посібників [353, арк. 62]; ТУ № 4 Харківського облуправління ПТО – придбано та виготовлено 267 наочних посібників, у т. ч. в гуртках – 53 шт. З курсу «Технологія пошиття» – придбано 105 плакатів із технології пошиття верхнього чоловічого одягу; виготовлено: зразки деталей виробів різної стадії обробки – всього 25 шт., плакатів – 9 шт. Із «Матеріалознавства» – придбано 24 плакати; виготовлено 1 альбом за зразками тканин; «Креслення та спецрисуння» – придбано та

виготовлено 47 плакатів; «Обладнання швейних підприємств» – придбано 19 плакатів, 5 спецмашин; «Історія КППС» – придбано 2 альбоми, наочні посібники, діафільми за матеріалами XXI з'їзду КППС та історико-революційні – понад 30 шт. Незважаючи на значне поповнення наочними посібниками зі спецтехнології, училище мало в них потребу, пов'язану зі зміною профілю підготовки кравців. Підручниками училище було забезпечене не повністю. Незважаючи на систематичне поповнення навчальною літературою, не вистачало підручників із курсу «Обладнання швейних підприємств», «Технологія пошиття взуття», «Конструювання одягу» [499, арк. 104–107].

Якість професійної підготовки інженерно-педагогічного складу ТУ на цьому етапі потребувала значного поліпшення, про що наголошувалося в Законах ВР СРСР і УРСР «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в СРСР». Так, у них зазначалося, що перебудова системи ПТО ставить нові підвищені вимоги до рівня технічної, ідейно-політичної та педагогічної підготовки МВН та викладачів ПТУ. Розвиток мережі цих училищ викликав потребу збільшення чисельності МВН та викладачів, підготовці яких у технікумах і ВНЗ необхідно було приділяти особливу увагу [129; 186]. Наприклад, у 1962 р. в Білоцерківському ТУ № 12 працювало 13 МВН, 45 штатних і 2 позаштатних викладача. З 13 МВН 6 мало загальну середню та середню спеціальну освіту, 4 – неповну середню та 3 – початкову освіту зі стажем роботи за спеціальністю від 28 до 47 років. 1 МВН заочно навчався в інституті легкої промисловості, 2 – закінчили ТУ швейників, 5 – республіканські курси закрійників впродовж 1957–60 років. Із 7 викладачів 5 мало спеціальну вищу освіту, 1 – загальну середню, 1 – заочно навчався на п'ятому курсі технікуму легкої промисловості. Більшість МВН та викладачів за своїми діловими якостями відповідало займаним посадам [356, арк. 10].

Постановою РМ СРСР на виконання цього Закону Міністерству вищої освіти СРСР разом із РМ союзних республік, Міністерством шляхів сполучення та ГУ трудових резервів при РМ СРСР, за участю міністерств і відомств СРСР, що мали ВНЗ, відповідно до нових завдань загальноосвітньої школи, доручалася розробка та

здійснення заходів із розширення та поліпшення підготовки вчителів у педагогічних ВНЗ і університетах; підготовка МВН та викладачів для ПТУ в технікумах і ВНЗ [121].

Незважаючи на те, що перший випуск із 8-річної загальноосвітньої трудової політехнічної школи мав відбутися тільки в 1961 р., прийом молоді з 8-річною освітою у ТУ розпочався вже з 1960 р. [354, арк. 3], а наступними офіційними розпорядженнями РМ УРСР від 21 липня 1961 р. та 11 липня 1962 р. ГУ ПТО при РМ УРСР, як виняток, у 1961 та 1962 рр., за відсутності достатніх контингентів молоді на базі повної загальної середньої освіти, в межах плану прийому учнів у ТУ, разом із прийомом молоді з середньою освітою, також дозволявся прийом молоді з освітою за 8–9 класів, яка за віком відповідала умовам прийому за професіями [315, арк. 199].

Навчання учнів ТУ, прийнятих із числа випускників 8-річної школи, проводилося за навчальними програмами ПТУ, а їх матеріальне забезпечення – за нормами ТУ [358, арк. 12]. Так, із загальної кількості 29,077 тис. чол., прийнятих у ТУ в 1960 р., кількість учнів з освітою за 7–9 класів становила 62 чол. [354, арк. 3]; у 1963 р. кількість таких учнів становила 1,924 тис. чол. [362, арк. 12]. Крім того, при ТУ починають діяти вечірні відділення (групи), укомплектовані робочою молоддю низької кваліфікації, яка навчалася без відриву від виробництва [159]. Так, на кінець 1961 р. контингент цих відділень становив 826 чол. [357, арк. 19]. Також за рахунок збільшення планів прийому продовжувалося зростання контингенту учнів ТУ на базі повної загальної середньої освіти.

У 1961 р. зростає план прийому молоді у ТУ, гірничопромислові училища, ГПШ, школи ФЗН за рахунок відповідного зменшення плану прийому в МПТУ. У цьому році у ТУ України планувалося прийняти 21,835 тис. чол. Після змін плану – 27,845 тис. чол. [356, арк. 110–112]. Така тенденція спостерігалася в наступному, 1962 р., в якому в усі ПТНЗ було прийнято 74,535 тис. чол., у т. ч. у ТУ – 32,381 тис. чол. [360, арк. 13]. Згідно з планом підготовки кваліфікованих робітників облуправліннями ПТО в цьому році всіма типами ПТНЗ планувалося підготувати

всього 149,555 тис. чол., з них у ТУ – 25,510 тис. чол. Фактично ж було підготовлено 155,802 тис. чол. (104,1 %), в т. ч. у ТУ – 28,441 тис. чол. (111,5 %) [365, арк. 32].

Чисельність ТУ також продовжувала зростати. Так, на кінець 1959 р. в Україні налічувалося 107 ТУ з контингентом учнів 35,438 тис. чол.; у 1962 р. – 131 училище з контингентом 47,355 тис. чол. За цей період прийом у ТУ зріс із 26,260 тис. чол. (1959 р.) до 32,381 тис. чол. (1962 р.); випуск із 21 тис. чол. (1959 р.) до 28 тис. чол. (1962 р.). І тільки з 1963 р. прийом і випуск з них починають зменшуватися – 4,900 тис. чол. і 27,395 тис. чол. відповідно [361, арк. 31]. Згідно з архівними даними на 1 січня 1963 р. мережа всіх ПТНЗ налічувала 625 училищ із контингентом учнів 221,361 тис. чол., з них: 131 ТУ (47,763 тис. чол.); 71 відомче училище (24,532 тис. чол.), з них 13 ТУ (4,859 тис. чол.) [360, арк. 32].

Отже, на кінець 1963 р. реорганізацію навчальних закладів у міські та сільські ПТУ було повністю завершено. За даними «Зведеного річного статистичного звіту ГУ ПТО щодо наявності мережі профтехучилищ і контингенту учнів за 1964 рік» у цей період в Україні діяли такі типи навчальних закладів: міські, сільські ПТУ, вечірні (змінні) ПТУ та відділення при цих навчальних закладах [364, арк. 2].

Упродовж I періоду (1954–1963 рр.) ТУ СРСР було підготовлено 826 тис. чол. кваліфікованих робітників [256, с. 240], з них ТУ України – 201,590 тис. чол. [91, с. 353; 92, с. 534; 93, с. 458; 94, с. 476]; їх чисельність зросла в 2,1 рази: із 63 (1954 р.) [312, арк. 206] до 131 (1963 р.) [360, арк. 32].

Кількість всіх професій і спеціальностей, за якими у ТУ здійснювалася підготовка майбутніх кваліфікованих робітників у цей період, зросла в 1,6 рази: із 105 (1954 р.) [165] до 173 (1963 р.) [362, арк. 23–47], в т. ч. в 2,1 рази за професіями легкої промисловості: з 8 (1960 р.) [354, арк. 9–15] до 17 (1963 р.) [362, арк. 23–47]. Нижче (див. табл. 1.3) ми наводимо найважливіші кількісні показники розвитку ТУ України впродовж 1954–1963 рр.

Таблиця 1.3

**Кількісні показники розвитку ТУ України
впродовж I періоду (1954–1963 рр.)**

Етапи	Кількість ТУ		Прийнято (тис. чол.)	Підготовлено (тис. чол.)
	на початок етапу	на кінець етапу		
перший етап (1954–1958 рр.)	63	104	99,023	72,263
другий етап (1959–1963 рр.)	107	131	92,617	129,327
Всього			191,640	201,590

Джерело: складено автором за даними [337, арк. 1; 340, арк. 9; 19; 343, арк. 2; 350, арк. 1; 3; 351, арк. 1–2; 188; 354, арк. 9–15; 357, арк. 18; 360, арк. 5–6; 38; 53; 361, арк. 31; 362, арк. 12].

Основними недоліками організації роботи ТУ в I період були:

а) незадовільний стан навчально-виробничої, матеріально-технічної та навчально-методичної бази ТУ. Незважаючи на те, що після прийняття рішення РМ щодо створення ТУ пройшов місяць, їх організація знаходилася в незадовільному стані [311, арк. 155]. Ряд міністерств і відомств, на виробничій базі яких організовувалися ТУ, не виконали урядової Постанови щодо виділення для них приміщень; забезпечення училищ необхідним навчально-виробничим обладнанням і класним інвентарем [337, арк. 1–2].

Станом на 20 жовтня 1954 р. системі трудових резервів було передано приміщення для організації 59 ТУ. В 22 училищах розпочалися заняття. Не було підготовлено приміщення для 5 ТУ, з них у мм.: Києві – 2, Одесі – 1, Харкові – 2 [311, арк. 214]. У Київських ТУ № 2 та № 3, організованих на виробничій базі «Київенерго» та Дніпровського пароплавства, за відсутності двох приміщень навчальні заняття проводилися в другу зміну в навчальних кабінетах РУ [337, арк. 1–6]. Одеське ТУ, створене на базі підприємств «Індпошиву» Головшвейпрому Мінторгівлі УРСР, не мало власного приміщення. З цієї причини початок занять

було відкладено на невизначений строк. Не потурбувалися про своєчасне оснащення приміщень для двох ТУ керівники Харківського облуправління трудових резервів, учні яких навчалися в будівлях РУ в другу зміну. Це створювало значні труднощі для засвоєння програмного матеріалу. Неорганізовано розпочалося навчання в Рівненському ТУ, в якому не було закінчено ремонт будівлі; його навчальна майстерня не мала необхідного обладнання [257, с. 1]. Незважаючи на наявність достатньої МТБ, у ТУ № 5 Сталінського облуправління ПТО внаслідок запущеного, часто несправного стану утримання обладнання, інструменту та пристроїв, було незадовільно організовано виробниче навчання учнів, через що їм не прищеплювалися навички правильної організації робочого місця, роботи з технологічними картками тощо [346, арк. 15].

Несприятливе становище в створенні необхідної навчально-матеріальної бази було у ТУ, організованих на базі підприємств Міністерства с/г УРСР, Міністерства міського та сільського будівництва УРСР, Міністерства продовольчих товарів УРСР. Так, на виробничій базі облуправлінь с/г було організовано 13 ТУ, більшість з яких не мало достатньої кількості обладнання, необхідного для виробничого навчання учнів. Цим училищам не було виділено та передано 57 тракторів, 19 комбайнів, понад 300 різних с/г машин, необхідних для навчання механіків. Не було передано електротехнічне та технічне обладнання для навчання механіків сільської електрифікації та радіофікації. В Бабинецькому ТУ Житомирської обл., Тербовлянському ТУ Тернопільської обл., Говорівському, Кам'янець-Подільському ТУ Хмельницької обл., Чернівецькому ТУ № 1 через відсутність електрообладнання та навчального інвентарю не проводилося виробниче навчання в групах електромеханіків. Міністерство міського та сільського будівництва УРСР не вживало заходів із забезпечення ТУ обладнанням та інструментом, внаслідок чого Рівненське ТУ із 76 найменувань інструменту та обладнання, виділених йому наказом міністра, отримало тільки 17; Станіславське ТУ із 47 найменувань повністю отримало тільки 3.

Міністерство продовольчих товарів УРСР, незважаючи на те, що на виробничій базі його підприємств було організовано тільки 1 ТУ, не вжило жодних заходів із

забезпечення цього училища обладнанням та інструментом. В училищі здійснювалася підготовка електромеханіків сільської електрифікації та радіофікації, однак у ньому було відсутнє не тільки електро- та радіообладнання, але й електропостачання.

У першому кварталі 1955 р. Республіканське управління трудових резервів з метою надання практичної допомоги на місці планувало застосування додаткових заходів із забезпечення училищ МТБ (обладнанням, інструментом), навчально-наочною літературою шляхом передачі зайвого з РУ та шкіл ФЗН [337, арк. 1–6]. У 1957 р. навчально-виробнича база ряду ТУ залишалася незадовільною, що не забезпечувала нормальних умов для навчання. Так, за відсутності приміщень у багатьох ТУ не було створено навчальні майстерні, кабінети та лабораторії. Рядом підприємств не було вирішено питання щодо організації навчальних майстерень і кабінетів у діючих на їх виробничій базі ТУ. Для усунення цих недоліків раднаргоспи, міністерства та відомства, на базі підприємств яких діяли ТУ, до 1 січня 1958 р. зобов'язувалися підібрати чи побудувати приміщення для відсутніх навчальних майстерень, кабінетів і лабораторій; виділити обладнання, інструмент і приладдя для поповнення наявних і оснащення нових навчальних майстерень, кабінетів і лабораторій; вирішити питання щодо будівництва типових приміщень для ТУ, в першу чергу, для тих із них, що не були забезпечені умовами для нормальної роботи [313, арк. 138–140].

Упродовж другого етапу навчально-виробнича база ТУ залишалася в незадовільному стані. Так, у Білоцерківському ТУ № 12 наявність 1 класу загальною площею 42 м² не забезпечувала нормальну організацію теоретичного навчання навіть у 2 зміни. Училище було змушене додатково орендувати 1 клас, що призвело до значної розкиданості навчальних пунктів (заняття проводилися в 4-х пунктах). Це негативно позначилося на плануванні, організації та контролі навчального процесу. Також в училищі були відсутні спортзал і приміщення для проведення культурно-виховної роботи, що негативно позначилося на організації спортивно-масової та культурно-виховної роботи; лабораторії для проведення ЛПР [479, арк. 5].

Київське ТУ № 10 було змушене орендувати навчальні класи в середній школі № 55 і МПТУ № 2. Лабораторій і навчальних кабінетів училище не мало. Теоретичне навчання проходило в незадовільних умовах. Приміщення своєчасно не звільнялися, внаслідок чого втрати навчального часу складали 10–15 хв. [484, арк. 4]. Недоліки в організації навчального процесу ТУ пояснювалися не тільки незадовільним станом їх навчально-виробничої та МТБ, а й недостатньою навчально-методичною базою з більшості предметів, що вивчалися [337, арк. 5].

б) незабезпеченість учнів ТУ навчальними місцями та фронтом робіт. Так, внаслідок незабезпечення учнів Кам'янець-Подільського ТУ № 2 Вінницького облуправління ПТО робочими місцями та фронтом робіт їх декілька раз переводили з одного навчального об'єкту на інший. Учні ТУ № 2, № 3 і № 4 Житомирського облуправління ПТО, що діяли на базі підприємств Міністерства с/г, були незадовільно забезпечені самостійними робочими місцями [346, арк. 15–20].

в) неуккомплектованість ТУ викладачами та МВН; недостатній рівень їх педагогічної кваліфікації. Серйозним недоліком роботи ТУ було неповне комплектування їх викладачами та МВН, внаслідок чого деякі з викладачів мали педагогічне перевантаження, а в окремих училищах (Бранлівське, Бабинецьке, Станіславське) не вивчалися окремі предмети, передбачені навчальним планом [337, арк. 5]. Так, у Тербовлянському ТУ Тернопільської області не вистачало 7 викладачів і такої ж кількості МВН [257, с. 1].

Якісний склад керівних та інженерно-педагогічних працівників ТУ також не відповідав встановленим вимогам і потребував подальшого зміцнення та підвищення ділового та педагогічного рівнів. Недостатня підготовка кадрів була однією з причин низького рівня навчально-виробничої роботи та слабкої дисципліни серед учнів в окремих училищах (35 % директорів ТУ та 27,6 % викладачів мали середню освіту; 38,8 % МВН – незакінчену середню).

Серйозним недоліком роботи ТУ впродовж першого етапу були значні втрати навчального часу, що в середньому складали 51,4 год. на одного учня, в т. ч. з неповажних причин – 20 год. Особливо значні втрати навчального часу з неповажних причин були у ТУ Житомирського (25,2 год. на одного учня),

Львівського (25,6 год.), Одеського (30,5 год.), Чернівецького (34,4 год.) та деяких інших облуправлінь. Основною причиною цього явища був незадовільний стан виховної роботи в окремих ТУ; слабка організація роботи з учнівським колективом і учнівським активом внаслідок недостатньої педагогічної кваліфікації працівників училищ [346, арк. 42].

У перші роки другого етапу рівень загальноосвітньої та спеціальної підготовки викладачів і МВН також не відповідав вимогам виробництва. Так, на початок 1959 р. 55,7 % МВНТУ не мали середньої освіти, тоді як більшість їх учнів були з середньою освітою [227, с. 232]. Основними причинами всіх вищезазначених недоліків були: відсутність зацікавленості керівників підвідомчих підприємств і організацій відповідних міністерств у створенні на їх виробничих базах ТУ; слабкий контроль за виконанням урядових постанов облвиконкома, Республіканським і облуправліннями трудових резервів [338, арк. 3].

У наступному підрозділі визначено та обґрунтовано етапи історії розвитку професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти у ТУ України впродовж II періоду їх діяльності (1966–1984 рр.).

1.4. Особливості професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у технічних училищах України в 1966–1984 роках

Головними чинниками, що стали передумовою створення ТУ в II період (1966–1984 рр.), були: 1) Скорочення на один рік навчання в СЗШ і наступний (у 1966 р.) одночасний випуск учнів 10–11 кл.; збільшення випуску учнів восьмих класів [185]. Так, у 1965/66 н. р. випуск учнів СЗШ на базі повної загальної середньої освіти в 2,8 рази перевищив випуск попереднього 1964/65 н. р. (196,200 тис. чол.) і становив 548,4 тис. чол.

2) Технічно-економічний розвиток СРСР у 60-і рр. XX ст. зумовив підвищення вимог до виробничої кваліфікації робітників всіх галузей н/г. Розширився обсяг автоматизованого та дистанційного управління машинами і механізмами в промисловості, особливо вугільній; налагодилася комплексна автоматизація на

підприємствах хімічної промисловості; більшість гідроелектростанцій було переведено на автоматичне управління; почав здійснюватися перехід від окремо автоматизованих верстатів і агрегатів до повністю автоматизованого виробництва. Це потребувало значного розширення масштабів підготовки майбутніх кваліфікованих робітників для автоматизованого виробництва [206, с. 133–134].

У 1966 р. відбувся XXIII з'їзд КПРС, на якому було поставлено завдання – поширення масштабів підготовки кваліфікованих робітників для всіх галузей н/г. До 1970 р. директивами з'їзду партії по восьмому п'ятирічному плану розвитку н/г (1966–1970 рр.) передбачалося довести прийом учнів ПТНЗ до 1700–1800 тис. чол., що в 1,7–1,8 рази перевищував середньорічний прийом попередньої п'ятирічки. XXIII з'їздом КПУ (1966 р.) за роки восьмої п'ятирічки планувалося підготувати понад 980 тис. кваліфікованих робітників, що на 250 тис. чол. перевищувало обсяг попередньої п'ятирічки [24, с. 31].

3) Недостатня кваліфікація робітників, пов'язаних з управлінням, налагодженням, технічним обслуговуванням і ремонтом складних машин, верстатів і агрегатів. Поряд із якісним зростанням ПТО різко підвищувалися вимоги до її масштабів. Якість підготовлених робітників – випускників системи ПТО не задовольняла вимог н/г. Так, у 1963 р. ПТУ СРСР випустили 915 тис. чол., а на виробництві було підготовлено 3,159 млн. чол. або майже в 3,5 рази більше. В 1962 р. в промисловості було понад 60 % робітників складних професій і робітників широкого профілю, які потребували тривалої підготовки в ПТУ. Технічне переоснащення виробництва потребувало підвищення рівня кваліфікації робітників. Недостатня кваліфікація робітників, пов'язаних з управлінням, налагодженням, технічним обслуговуванням і ремонтом складних машин, верстатів і агрегатів, стримувала зростання продуктивності праці. З вини верстатників і налагодників, які погано знали техніку, на ряді підприємств відбувалися часті поломки верстатів і машин [206, с. 138].

Сукупність цих чинників стала передумовою до прийняття 2 лютого 1966 р. Постанови ЦК КПРС і РМ СРСР «Про заходи по розширенню навчання і влаштуванню на роботу молоді, яка закінчує загальноосвітні школи у 1966 році»

[120] та відповідної Постанови ЦК КПУ та РМ УРСР від 4 березня 1966 р., якими передбачалося значне збільшення прийому молоді до діючих ПТУ; створення при великих промислових підприємствах, радгоспах, будівельних та інших організаціях ТУ по підготовці кваліфікованих робітників із числа молоді, яка закінчила середні загальноосвітні школи [185]. Прийняття цих постанов започаткувало **II період і третій етап (1966–1970 рр.)** професійної підготовки кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти в Україні. В Україні планувалося відкриття 52 ТУ [185]. У 1966 р. план прийому молоді у ТУ СРСР складав 96,8 тис. чол.; ТУ України – 21 тис. чол. з розподілом по областях [366, арк. 20].

ЦК КПУ та РМ УРСР зобов'язали ГУ ПТО при РМ УРСР відкриття ТУ в приміщеннях, що мали виділити та до 1 липня 1966 р. за рахунок капітальних вкладень оснастити необхідним обладнанням облвиконкоми, міністерства, відомства, підприємства, будівельні та інші господарчі організації [185]. Завдання щодо відкриття 52 нових ТУ на 21 тис. чол. в цілому по Україні було виконане, проте, під час реалізації Постанови ЦК КПУ та РМ УРСР на місцях виникали значні труднощі та недоліки, особливо в створенні нових ТУ. У багатьох областях затягувалося вирішення питання щодо виділення приміщень; у ряді випадків приміщення не забезпечували розміщення встановленого контингенту учнів. Не завжди приміщення, виділені для них облвиконкомами та підприємствами, відповідали вимогам. Проте, Держкомітет визнав за можливе відкриття в них училищ, враховуючи, що найближчим часом будуть вжиті заходи з їх зміцнення.

Наприклад, у м. Лубни Полтавської обл. відкривалося ТУ в приміщеннях, що раніше займала міськрада – навчальні майстерні розміщувалися безпосередньо на базовому машинобудівному заводі. У м. Кіровоград для ТУ зв'язківців облвиконкомом було надано приміщення, недостатні за площею. При цьому Держкомітетом було виділено кошти для добудови навчального корпусу, а Міністерством зв'язку УРСР – для будівництва гуртожитку. Проте Держкомітет критично ставився до пропозицій щодо відкриття навчальних закладів. Всі пропозиції перевірялися і там, де виділені приміщення не відповідали вимогам, було відмовлено у відкритті училищ.

Станом на 15 червня 1966 р. переважно було вирішено питання щодо відкриття 52 ТУ, в яких могло навчатися понад 21 тис. чол., у т. ч. 12 ТУ утворювалося в порядку реорганізації діючих ПТУ. План відкриття ТУ було виконано переважною кількістю областей, однак не було вирішено питання щодо відкриття 2-х училищ в Одеській і по 1 – в Кримській і Тернопільській областях. Призначені директори та ряд інших керівних працівників училищ вивільнили приміщення; в більшості з них проводився ремонт і оснащення. Було вирішено питання щодо виділення навчально-виробничого та класно-господарчого обладнання. Здійснювався підбір викладачів і МВН.

РМ УРСР зобов'язала республіканські та союзно-республіканські міністерства надати підприємствам фінансово-матеріальну допомогу, необхідну для відкриття училищ, звернувшись з цього питання до союзних міністерств [317, арк. 31–33]. Так, у 1966 р. на виробничій базі Мінлегпрому України при Тернопільському бавовняному комбінаті було відкрито 1 ТУ на 200 місць. Для укомплектування навчальних аудиторій ТУ було виділено чесальну, рівничну, прядильну, мотальну машини та 4 ткацьких верстати; придбано інвентарю, меблів і постільної білизни на суму 27,8 тис. крб. (за планом – 23,4 тис. крб.). На виробничій базі підприємств ГУ побутового обслуговування населення при РМ УРСР було відкрито 3 ТУ, в т. ч. в мм.: Івано-Франківськ, Дніпродзержинськ і Кривий Ріг Дніпропетровської обл. [316, арк. 162; 169; 174].

Фактично на кінець 1966 р. в Україні було створено 69 ТУ [251], до яких було прийнято 23,715 тис. чол. Із загальної кількості прийнятих з освітою: 7 кл. – 19 чол.; 8 кл. – 3,615 тис. чол.; 9 кл. – 425 чол.; повною середньою освітою – 19,656 тис. чол. [369, арк. 4].

У жовтні 1966 р. Держкомітетом РМ по ПТО було ухвалено «Типове положення про технічні училища СРСР» [218, с. 51], а в квітні 1967 р. РМ УРСР – «Положення про технічні училища Української РСР» [158]. Це були основні нормативні документи, якими забезпечувалася діяльність ТУ; визначалися такі аспекти їх діяльності: статус та завдання ТУ; зміст професійного навчання в цьому типі ПТНЗ; права та обов'язки працівників і учнів училищ; робота методкомісій;

майнові питання [65]. РНМК було розроблено «Перелік літератури та навчально-наочних посібників, рекомендованих для використання у ТУ та групах ПТУ, укомплектованих молоддю з середньою освітою» [141].

Строк навчання у ТУ та ПТУ для підготовки майбутніх кваліфікованих робітників із числа випускників середніх шкіл, які потребували підвищеного загальноосвітнього рівня, встановлювався до 1 року. За окремими складними професіями Держкомітету РМ по ПТО дозволялося встановлення триваліших строків їх підготовки [227]. Підготовка майбутніх кваліфікованих робітників у ТУ СРСР у 1966 р. здійснювалася за 216 різноманітними професіями та спеціальностями; у 1967 р. цей перелік поширився до 484 [251, с. 2]. З 1966 р. в ПТУ мали створюватися окремі групи з випускників середніх шкіл; при цьому не допускалося скорочення прийому учнів із 8-річною освітою [368, арк. 97].

З ухваленням у квітні та червні 1969 р. ЦК КПРС і РМ СРСР, ЦК КПУ та РМ УРСР Постанови «Про заходи по дальшому поліпшенню підготовки кваліфікованих робітників у навчальних закладах системи професійно-технічної освіти» [115; 180] розпочинається новий етап вдосконалення системи ПТО. Постановою передбачалося поступове перетворення всіх міських і сільських ПТУ у 3–4-річні училища для підготовки робітничих кадрів із середньою освітою з числа молоді, яка закінчила восьмирічну загальноосвітню школу. Підготовка робітників з випускників 10-х класів загальноосвітніх шкіл продовжувала здійснюватися у ТУ зі строками навчання 1–2 роки. Також передбачалося прийняття заходів щодо подальшого розвитку ТУ, а також вечірніх (змінних) ПТНЗ для підготовки та підвищення кваліфікації робітників, зайнятих на виробництві [52, с. 404].

Комітети комсомолу мали виступати ініціаторами співробітництва між комсомольськими організаціями училищ і базових підприємств, координувати та підтримувати цю роботу; повніше використовувати можливості промислових підприємств для оснащення сучасним обладнанням навчальних майстерень і лабораторій, надання учням заводських спортивних і туристських баз, Будинків культури, бібліотек [242, с. 428–429]. Так, кабінети теоретичного навчання Тернопільського ТУ № 2 були оснащені наочністю та ТЗН: кіноапаратом

«Україна», апаратом «ЛЭТИ», магнітофоном, програвачем. Училище мало 4 таких кабінети: бавовнопрядіння, бавовноткацтва, політекономії та загальної технології. До початку навчального року було кінофіковано та оформлено кабінет політекономії, який було оснащено пультом управління для автоматичного затемнення, підйому та опускання екрану, включення апарату «ЛЭТИ». Для кабінетів загальної технології та політекономії було придбано вітрини для зразків тканин; виготовлено стойки для розміщення схем [387, арк. 104; 111–112].

Незважаючи на занепад економіки України, в 70-і рр. ХХ ст. продовжувалося вдосконалення системи народної освіти. Було завершено перехід до загальної середньої освіти, в т. ч. в системі ПТО [59, с. 404]. З метою залучення молоді до училищ Держкомітетом і місцевими організаціями проводилися профорієнтаційні заходи. Працівники системи виступали по радіо, телебаченню, в республіканських і обласних газетах. Видавалися довідники ПТНЗ, плакати, об'яви. Проводилися зустрічі та бесіди з молоддю та їх родичами, «Дні відкритих дверей» в училищах тощо [316, арк. 31–33].

При відділах народної освіти було створено міжвідомчі ради з професійної орієнтації, в роботі яких приймали участь представники профспілкових, комсомольських організацій, органів ПТО, органів з використання трудових ресурсів, середніх спеціальних і вищих навчальних закладів, преси, радіо та телебачення. Разом з тим Президією ВЦРПС, Бюро ЦК ВЛКСМ, колегіями Міністерства освіти СРСР і Держкомітету РМ СРСР по ПТО зазначалося, що робота з профорієнтації та підготовки молоді, яка навчалася, до праці на виробництві здійснювалася епізодично, без урахування умов різних економічних районів. Чимало профспілкових, комсомольських організацій, промислових виробництв не надавали необхідної допомоги школі в підготовці учнів до свідомого вибору професії, організації трудового навчання та виховання учнів. Трудове навчання в школах часто не пов'язувалося з потребами місцевих підприємств у робочих кадрах; слабкою була організація позакласної роботи з технічної творчості; недостатньою – пропаганда масових робітничих професій.

З метою усунення цих недоліків Президією ВЦРПС, Бюро ЦК ВЛКСМ, колегіями Міністерства освіти СРСР і Держкомітету РМ СРСР по ПТО було ухвалено: зобов'язати ради та комітети профспілок, ЦК ЛКСМ союзних республік, обкоми, крайкоми комсомолу, Міністерства народної освіти союзних республік, крайові та обласні відділи народної освіти, Держкомітети ПТО союзних республік, місцеві управління ПТО разом із комісіями з працевлаштування молоді та органами з використання трудових ресурсів виконкомів Рад депутатів трудящих спланувати та здійснити заходи з професійної орієнтації та підготовки молоді, яка навчалася, до праці на виробництві, виходячи з потреб н/г [227].

Із розвитком виробництва в СРСР у цілому та в Україні зокрема поступово зростали й вимоги до кваліфікації кадрів ТУ. «Типовим положенням про технічні училища СРСР», ухваленим у жовтні 1966 р. Держкомітетом РМ СРСР по ПТО, визначалися посадові обов'язки та вимоги до навчально-педагогічного персоналу ТУ. Так, на посаду викладача ТУ призначалися лише особи, які мали вищу освіту з відповідної спеціальності; на посаду МВН – тільки ті, хто мав вищу або середню спеціальну освіту, високу виробничу кваліфікацію та досвід роботи з даної спеціальності не менше 3-х років [262, с. 47–54].

Активну участь у кадровому забезпеченні ПТНЗ у 60-і рр. приймав і ЦК ВЛКСМ. Комітети комсомолу мали приймати активну участь у зміцненні училищ по підготовці кваліфікованих робітників з середньою освітою інженерно-педагогічними кадрами, викладачами загальноосвітніх і суспільних дисциплін, МВН [242, с. 426–431]. Однак, додаткова потреба в МВН та інших інженерно-педагогічних працівниках становила понад 6 тис. чол. Оскільки у ТУ було введено дисципліну «Політекономія», що раніше не викладалася в системі ПТО, існувала потреба завчасного підбору кадрів відповідних фахівців [317, арк. 33].

Отже, з 1966 по 1970 рр. кількість ТУ в Україні зросла з 69 до 84; чисельність учнів у них – із 23,715 тис. чол. до 54,716 тис. чол. [388, арк. 25].

Четвертий етап (1971–1975 рр.). Директивами XXIV з'їзду КПРС (1971 р.) передбачалося збільшення підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у ПТНЗ; дев'ятим п'ятирічним планом (1971–1975 рр.) планувалася підготовка щонайменше

9 млн. кваліфікованих робітників для всіх галузей н/г. Також передбачалося підвищення темпів підготовки кадрів для с/г, будівництва, легкої та харчової промисловостей, підприємств побутового обслуговування населення [388, с. 19]. У технічних та ПТУ України планувалася підготовка 1,5 млн. робітників [206, с. 163].

Постановою «Про дальше вдосконалення системи професійно-технічної освіти», ухваленої ЦК КПРС і РМ СРСР, ЦК КПУ та РМ УРСР у 1972 р., передбачалося: розвиток і вдосконалення ТУ; підвищення ролі цих училищ у ПТО; популяризація цієї форми професійної підготовки молоді [105]. У 1973 р. 13 МПТУ мали реорганізуватися у ТУ. Разом із базовими підприємствами мали розроблятися та здійснюватися заходи щодо створення у ТУ необхідної МТБ [407, арк. 65].

У 1974 р. ВР України було ухвалено Закон «Про народну освіту», який сформулював найважливіші принципи та норми, основні напрямки та завдання діяльності органів народної освіти та колективів усіх навчально-виховних закладів системи освіти республіки. Ухвалення цього Закону створило сприятливі умови для подальшого розвитку та вдосконалення всіх ланок освіти України. Законом визначалося забезпечення конституційного права на освіту шляхом здобуття обов'язкової загальної восьмирічної освіти; здійснення загальної середньої освіти молоді; всебічний розвиток ПТО, середньої спеціальної та вищої освіти шляхом поєднання навчання з життям; безоплатність всіх видів освіти; систему державних стипендій та інших видів матеріальної допомоги учням і студентам; організацію різних форм навчання та підвищення кваліфікації трудящих [187].

За 1971–1975 рр. розширилася та зміцнилася МТБ ТУ; корисні площі приміщень зросли з 147 тис. м² до 273 тис. м² (на 86 %). Було створено додаткові навчальні майстерні, лабораторії та кабінети. Поповнено парк навчально-виробничого обладнання. З метою забезпечення подальшого розвитку ТУ, вдосконалення та поліпшення їх роботи Держкомітетом РМ по ПТО мала надаватися допомога облуправлінням ПТО в здійсненні заходів з розвитку мережі ТУ, поліпшення та удосконалення їх роботи. Київським і Харківським облуправліннями ПТО було розроблено та погоджено з господарчими органами заходи, якими до кінця поточної п'ятирічки (1971–1975 рр.) передбачалося

реорганізація всіх звичайних ПТУ на СПТУ чи ТУ. В першу чергу, у ТУ планувалося реорганізувати ті ПТУ, що не мали достатніх приміщень для створення кабінетів і лабораторій із загальноосвітніх дисциплін, необхідних СПТУ [396, арк. 95–97].

За цей період мережа ТУ в Україні набула подальшого розвитку та збільшилася в 2,1 рази: з 84 у 1971 р. до 177 в 1975 р. У Київському, Одеському, Хмельницькому облуправліннях ПТО кількість ТУ в ці роки збільшилася в 3 рази, Ворошиловградському, Дніпропетровському, Донецькому, Запорізькому облуправліннях – у 2–2,5 рази. Підготовка майбутніх кваліфікованих робітників для легкої промисловості України в 1975 р. здійснювалася у 9 ТУ (5,868 тис. чол.); для комунального господарства та побутового обслуговування населення – у 22 ТУ (13,951 тис. чол.) [5, с. 117]. Проте, розвиток мережі ТУ в Україні був недостатнім: у 1972 р. їх загальна кількість становила лише 68 % до кількості 1962 р. [396, арк. 95].

Число професій, за якими здійснювалася підготовка майбутніх кваліфікованих робітників у ТУ, збільшилася з 322 у 1970/71 н. р. до 390 – у 1974/75 н. р.; за деякими з них підготовка робітників у ТУ України здійснювалася вперше: майстри-декоратори, механіки холодильних установок, оператори автоматичних ліній, оптики-механіки та ін. [423, арк. 8–14].

Профорієнтаційна робота на цьому етапі здійснювалася таким чином. Так, у листопаді 1973 р. РМ СРСР було ухвалено проект Постанови «Про дальше поліпшення комплектування ПТНЗ». Згідно з цією Постановою РМ союзних республік зобов'язувалися застосовувати необхідні заходи щодо забезпечення комплектування ПТНЗ до початку навчального року за рахунок випускників 8-річних і СЗШ відповідно до затвердженого плану прийому учнів до цих навчальних закладів.

За даними Держплану та Держпрофосу СРСР у комплектуванні ПТНЗ були значні недоліки. Щорічно строки комплектування ПТУ затягувалися на багато місяців. До початку навчального року ПТНЗ, як правило, були неуккомплектовані, за винятком СПТУ. Так, на 1 вересня 1972 р. було прийнято 74 % молоді з передбачених річним планом; у 1973 р. – 77 %. По деяким галузях н/г не

виконувався й річний план прийому учнів. Особливо погано комплектувалися ПТУ, що здійснювали підготовку майбутніх кваліфікованих робітників для підприємств і організацій будівництва. Зазначені факти невиконання плану прийому учнів зумовлювалися відсутністю належного контролю за ходом комплектування ПТНЗ з боку органів ПТО союзних республік, базових підприємств із залучення до цих училищ молоді, яка закінчувала СЗШ. Разом із цим ПТУ недостатньо комплектувалися випускниками 10 (11) класів СЗШ – лише 300 тис. (12 %). Незважаючи на це, щорічно понад 1 млн. випускників 10 (11) кл. були змушені йти працювати без попередньої професійної підготовки в стаціонарних навчальних закладах.

З метою залучення молоді, яка закінчувала 8 та 10 (11) кл. СЗШ, до навчання в ПТНЗ РМ СРСР передбачалося: до початку роботи на підприємстві – отримання професійної підготовки в ПТНЗ молоддю, яка закінчила 8 та 10 (11) кл. СЗШ, та не продовжувала навчання в 9-х кл. СЗШ, середніх спеціальних або ВНЗ; для забезпечення потреб підприємств будівництва та інших організацій у кваліфікованих робітничих кадрах за ширшим колом професій, надання молоді більших можливостей для вступу до різних типів ПТНЗ за місцем проживання – створення в міських і сільських ПТУ відділень (груп) із числа молоді, яка мала загальну середню освіту, зі строком навчання від 6 міс. до 1,5 років [321, арк. 129; 133–135].

РМ союзних республік і Держпрофосу СРСР дозволялася виплата учням ПТУ, які знаходилися на державному забезпеченні, та учням ТУ, підготовка яких здійснювалася для текстильної промисловості, 50 % прибутків, отриманих ПТНЗ за роботи, виконані учнями під час виробничого навчання та виробничої практики [405, арк. 128]. Починаючи з травня 1975 р., учням МПТУ та ТУ з числа круглих сиріт, дітям, які залишилися без батьківської опіки, та дітям інвалідів Вітчизняної війни I та II групи виплачувалася стипендія в розмірі 9 крб. на місяць [418, арк. 171].

П'ятий етап (1976–1980 рр.). Надалі питання розвитку та вдосконалення системи ПТО розглядалися на XXV з'їзді КПРС (1976 р.), яким було ухвалено «Основні напрями розвитку народної освіти СРСР на 1976–1980 роки», що

передбачали забезпечення підготовки висококваліфікованих робітників із числа молоді для всіх галузей н/г, перш за все, в ПТНЗ, у яких здійснювалося одночасне отримання спеціальності та загальної середньої освіти, а також у ТУ. Збільшення прийому учнів до СПТУ та ТУ передбачалося більш ніж у 2 рази [40, с. 289].

У серпні 1977 р. ЦК КПРС і РМ СРСР ухвалюється Постанова «Про дальше вдосконалення процесу навчання і виховання учнів системи професійно-технічної освіти», в якій наголошувалося на всебічному розвитку навчальних закладів системи ПТО, насамперед СПТУ та ТУ; створенні філіалів ТУ на підприємствах, будівництвах, у колгоспах і радгоспах, а також відповідних відділень у ПТУ з тим, щоб переважна частина молоді, яка закінчувала СЗШ та направлялася до сфери матеріального виробництва, отримувала робітничі професії у ТУ; проведенні реконструкції будівель ПТНЗ для організації на їх базі СПТУ та ТУ; передачі системі ПТО будівель загальноосвітніх шкіл та ін. приміщень, що вивільнялися [104].

Так, серед міністерств, що на своїй виробничій базі мали відомчі училища, були: Мінторгівлі УРСР – 52 училища, Мінлегпром УРСР – 32 училища, Мінпобут УРСР – 26 училищ. Передача відомчих училищ мала відбутися з 1982 по 1984 рр. [333, арк. 52–53]. Однак, вже у вересні 1978 р. до підпорядкування Держкомітету УРСР по ПТО перейшли такі ПУ системи Мінлегпрому УРСР: ПУ швейної промисловості Переяслав-Хмельницької швейної фабрики; ПУ взуттєвої промисловості Донецького виробничого взуттєвого об'єднання; ПУ взуттєвої промисловості Бердянської взуттєвої фабрики; ПУ взуттєвої промисловості Білоцерківського виробничого взуттєвого об'єднання; ПУ взуттєвої промисловості Роменської взуттєвої фабрики. Передані училища реорганізовувалися у філіали ПТУ та ТУ [439, арк. 85–86].

На виконання Постанови ЦК КПУ та РМ УРСР від 11 жовтня 1977 р. «Про організацію виконання Постанови ЦК КПРС і РМ СРСР від 30 серпня 1977 р. «Про дальше вдосконалення процесу навчання і виховання учнів системи професійно-технічної освіти» начальниками Кримського, Полтавського, Сумського, Тернопільського обласних і Київського міського управління ПТО в 1978 р. у ТУ

мало бути реорганізовано 7 звичайних МПТУ. Спільно з базовими підприємствами та організаціями мали розроблятися та здійснюватися заходи щодо створення у ТУ необхідної МТБ, зміцнення їх інженерно-педагогічними та керівними кадрами [438, арк. 19]. Так, за 1977–1978 рр., здійснюючи програму загальної середньої освіти молоді, 160 училищ було перетворено в СПТУ та 41 – у ТУ [446, арк. 22].

До виконання завдань, передбачених серпневою Постановою ЦК КПРС і РМ СРСР також залучалися профспілкові організації та комітети комсомолу. Так, з метою забезпечення активної участі профспілкових організацій в успішному здійсненні завдань, передбачених вищезазначеною Постановою, ЦК, республіканським, крайовим і обласним радам і комітетам профспілок, профспілковим комітетам ПТУ та базових підприємств Президіумом ВЦРПС пропонувалася розробка заходів щодо виконання цієї Постанови; активне сприяння розвитку та покращенню роботи СПТУ та ТУ. Ради та комітети профспілок спільно з комітетами комсомолу мали постійно зміцнювати та поновлювати МТБ училищ; організовувати шефство над об'єктами ПТО, що будувалися, реконструкцією будівель ПТНЗ з метою організації на їх базі СПТУ та ТУ [110, с. 27–29].

У серпні 1978 р. Держпрофосом СРСР було видано інструктивно-методичний лист «Про встановлення для випускників середньої загальноосвітньої школи диференційованих строків навчання з урахуванням їх трудової підготовки та складності професій» згідно з яким професійна підготовка майбутніх кваліфікованих робітників з числа випускників СЗШ, які отримали трудову підготовку з відповідної чи спорідненої обраній професії, здійснювалася у ТУ, їх філіалах, а також в окремих групах середніх і МПТУ. Підготовка вказаних випускників середньої школи здійснювалася згідно з діючим Переліком професій. Строк навчання при цьому встановлювався 8 місяців замість 1 року. Для випускників СЗШ, які не отримали трудової підготовки з відповідної чи спорідненої обраній професії, зберігалися строки навчання, встановлені діючим Переліком професій, за якими здійснювалася підготовка майбутніх кваліфікованих робітників у ТУ [217, с. 78].

Новий Перелік професій, за якими з 1978/79 н. р. здійснювалася підготовка учнів у ПТНЗ, значно поширився: в СПТУ – з 607 до 926 професій, ТУ – з 829 до 1297. Передбачалося збільшення підготовки робітників за суміжними професіями та професіями широкого профілю [143, с. 61]. Підготовка майбутніх кваліфікованих робітників для легкої промисловості у ТУ здійснювалася за 63 професіями та спеціальностями [271, с. 4–27].

Для залучення молоді до навчання у ТУ здійснювався ряд заходів. Так, учням ПТУ та ТУ, що здійснювали підготовку майбутніх кваліфікованих робітників для виробничих об'єднань і підприємств системи Мінлегпрому СРСР і знаходилися на державному забезпеченні, мало виплачуватися 50 % прибутків, що отримували ПТНЗ від робіт, виконаних учнями під час виробничого навчання та виробничої практики [435, арк. 31]; всім учням, які навчалися за складними професіями, базовими підприємствами Мінлегпрому УРСР здійснювалася доплата до стипендії до рівня тарифної ставки робітника I розряду [380, арк. 117].

За роки 10-ї п'ятирічки (1976–1980 рр.) 205 училищ було перетворено в СПТУ та 51 – у ТУ. Станом на червень 1980 р. 659 СПТУ та 228 ТУ (88,2 % денних навчальних закладів системи ПТО) здійснювали підготовку робітників із середньою освітою [450, арк. 24]. За цей період кількість ПТНЗ, що здійснювали підготовку майбутніх кваліфікованих робітників для підприємств легкої промисловості України, збільшилася на 23 та становила 70 училищ, з них у 33 здійснювалася підготовка молоді з середньою освітою [455, арк. 141].

Згідно з планом підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у ПТНЗ України на 1976–1980 рр. прийом у ТУ складав 563 тис. чол.; випуск з них – 490 тис. чол. [324, арк. 108]. Фактично за цей період ТУ України було підготовлено 522 тис. чол. [327, арк. 98]. Підготовка майбутніх кваліфікованих робітників для підприємств легкої промисловості в системі ПТО за роки 10-ї п'ятирічки (1976–1980 рр.) порівняно з 9-ю п'ятирічкою (1971–1975 рр.) зросла більш ніж у 1,7 рази. За цей період для них було підготовлено 65 тис. робітників.

Шостий етап (1981–1984 рр.). Подальше збільшення підготовки робітників із середньою освітою (переважно в СПТУ) передбачалося рішеннями XXVI з'їзду

КПРС (1981 р.) і XXVI з'їзду КПУ (1981 р.). [328, арк. 132]. На виконання Постанови ЦК КПУ та РМ УРСР № 390 від 24 липня 1981 р. «Про деякі заходи по розвитку професійно-технічної освіти в республіці в одинадцятій п'ятирічці» структурним підрозділам Держкомітету, обласним, Київському міському управлінням, навчальним закладам ПТО пропонувалося завершення переходу на підготовку кваліфікованих робітників з середньою освітою; поширення мережі СПТУ та ТУ з тим, щоб у цих ПТНЗ до кінця поточної п'ятирічки навчалось не менше 92 % денного контингенту учнів; спільно з міністерствами, відомствами, підприємствами та організаціями, колгоспами та радгоспами постійно зміцнювати НМБ училищ відповідно до вимог навчальних програм [455, арк. 11–12].

Зазначимо, що в 1981 р. в Україні діяло 945 (92,6 %) денних училищ, що здійснювали підготовку майбутніх кваліфікованих робітників із середньою освітою, в т. ч. 715 СПТУ та 230 ТУ із загальним контингентом учнів у них – 524,9 тис. чол.

У Львівській, Одеській, Сумській, Харківській, Хмельницькій, Чернівецькій обл. і в м. Києві всі училища здійснювали підготовку робітників із середньою освітою, а в Дніпропетровській, Житомирській, Київській, Чернігівській обл. – реорганізація училищ у СПТУ чи ТУ мала завершитися до кінця поточної п'ятирічки (1981–1985 рр.) [328, арк. 132–133].

Підготовка майбутніх кваліфікованих робітників для підприємств легкої промисловості України здійснювалася в 39 училищах і 19 філіалах системи Держпрофосу УРСР, 32 відомчих ПТУ та безпосередньо на виробництві, в т. ч. в 39 НКК. Однак, у галузі був ряд комплексів училищ системи Держпрофосу, побудованих з урахуванням сучасних вимог, що здійснювали підготовку кадрів не для базових підприємств і навіть не для підприємств галузі (Луцьке ТУ № 2, Миколаївське МПТУ № 10, Київське ТУ № 12 та ін.). Щорічна підготовка робітників для легкої промисловості України складала понад 70 тис. чол., у т. ч. 21 тис. у ПТУ, з них понад 70 % в училищах системи ПТО УРСР. У 18 ПТУ системи Держпрофосу УРСР підготовка робітників здійснювалася з одночасним отриманням загальної середньої освіти; у 21 училищі – на базі 10 класів. У відомчих ПТУ учні

здобували тільки професію, однак у кожному з них були групи, навчання в яких здійснювалося за програмами ТУ, що складало приблизно 1/4 частину учнів.

Тільки 40 % училищ системи ПТО, що здійснювали підготовку робітників для легкої промисловості, та 1 училище системи Мінлегпрому, на базі Херсонського бавовняного комбінату, мали НМБ, що відповідала сучасним вимогам. Більшість відомчих ПТУ мало слабку НМБ. Це були 3 ПТУ Донецького виробничо-швейного об'єднання «Донбасс», ПТУ Київської бавовнопрядильної фабрики, Київського виробничо-взуттєвого об'єднання «Спорт», Криворізької взуттєвої фабрики, Харківського канатного заводу та ін. [335, арк. 49; 64–65]. Вони також недостатньо забезпечувалися гуртожитками та їдальнями. Так, забезпеченість гуртожитками училищ, діючих на виробничій базі Мінлегпрому УРСР, складала 69 %; Мінпобуту УРСР – 53,9 %. Їдальнями училища Мінлегпрому були забезпечені на 70 %; училища Мінпобуту – на 39 % [334, арк. 65].

Для усунення зазначених недоліків Мінлегпромом УРСР, республіканськими та промисловими об'єднаннями, підприємствами, партійними, профспілковими та комсомольськими організаціями здійснювалася робота з вдосконалення професійної підготовки учнів підшефних ПТНЗ; застосовувалися заходи зі зміцнення їх НМБ, культурно-побутового обслуговування випускників ПТУ. З цією метою спільним наказом Мінлегпрому та Держпрофосу УРСР на 11-у п'ятирічку (1981–1985 рр.) було ухвалено заходи з покращення підготовки висококваліфікованих робітників у ПТУ, діючих на базі підприємств Мінлегпрому УРСР, якими передбачалося будівництво 5 комплексів училищ на заміну та розширення діючих. Станом на березень 1984 р. в експлуатацію було введено 3 комплекси училищ на 2,040 тис. учнівських місць на заміну діючих на базі Рівненського льонокомбінату, Чернігівського камвольно-суконного комбінату, Червоноградського виробничо-панчішного об'єднання, на будівництва яких було витрачено 6,559 тис. крб. капіталовкладень. Щорічно до початку навчального року базові підприємства Мінлегпрому УРСР здійснювали поточний або капітальний ремонт приміщень училищ; надавали допомогу в оснащенні навчальних класів і майстерень сучасним обладнанням [335, арк. 65].

У квітні 1984 р. пленумом ЦК КПРС і першою сесією ВР СРСР 11-го скликання було ухвалено «Основні напрями реформи загальноосвітньої і професійної школи» [135], Постанову ЦК КПРС і РМ СРСР «Про дальший розвиток системи професійно-технічної освіти і підвищення її ролі в підготовці кваліфікованих робітничих кадрів» [103], якими визначалося подальше вдосконалення та розвиток системи ПТО. Згідно з положеннями цих документів всі існуючі типи ПТНЗ реорганізовувалися в єдиний тип навчального закладу – СПТУ з відповідними відділеннями за професіями та строками навчання залежно від рівня освіти вступників [470, арк. 59].

У підпорядкування Держкомітету УРСР по ПТО передавалися такі ПТУ Мінлегпрому УРСР: ПТУ швейної промисловості Дніпропетровського виробничого швейного об'єднання ім. М. М. Володарського, ПТУ взуттєвої промисловості Криворізької взуттєвої фабрики, ПТУ текстильної промисловості Черкаського шовкового комбінату ім. 60-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції, Береговське ПТУ швейної промисловості. До 1 серпня 1985 р. передані ПТУ мали реорганізуватися в СПТУ або їх філіали з відповідними відділеннями за професіями та строками навчання залежно від рівня освіти молоді, яка вступала на навчання. У реорганізованих СПТУ прийом учнів із числа випускників 10-х класів здійснювався зі строком навчання 1 рік; на базі 8 класів – у 11 СПТУ зі строками навчання від 2-х до 3-х років. Прийом учнів на базі 10 класів у цих СПТУ здійснювався за такими професіями: апретурник тканини; помічник майстра; прядильниця; слюсар-ремонтник (швейне виробництво); ткач [469, арк. 179; 186].

Після ліквідації ТУ як тип ПТНЗ в 1984 р. в новоутворених СПТУ та їх філіалах було створено групи, в яких підготовка молоді здійснювалася за програмами ТУ. До складу цих груп також входили учні з неповною середньою освітою та з освітою нижчою за 8 класів. Також у СПТУ здійснювалася підготовка робітників за програмами: а) СПТУ, включаючи окремі групи ТУ та ПТУ; б) звичайних ПТУ, включаючи окремі групи СПТУ та ТУ. Отже, в СПТУ підготовка учнів на базі повної загальної середньої освіти здійснювалася як за програмами ТУ, так і за програмами СПТУ та звичайних ПТУ; та навпаки, учні, які не мали загальноосвітньої підготовки, також могли навчатися за програмами ТУ. Отже, на початок 1985 р. за

програмами ТУ навчалоя 148,826 тис. чол., у т. ч.: міських ТУ – 133,696 тис. чол.; сільських ТУ – 15,130 тис. чол. [468, арк. 2].

Станом на січень 1984 р. в системі Держпрофосу України нараховувалося 242 ТУ (146,642 тис. чол.), у т. ч. 234 (133,420 тис. чол.) – міські та 8 (13,222 тис. чол.) – сільські [464, арк. 4]. За 1981–1984 рр. мережа ТУ в Україні збільшилася з 230 до 250. За цей час у ТУ України було прийнято 554,614 тис. чол. (контингент прийому зріс із 132,252 тис. чол. до 148,383 тис. чол. відповідно [459, арк. 2, 9; 468, арк. 2, 10]); підготовлено в них – 536,628 тис. чол. [459, арк. 25; 460, арк. 9; 462, арк. 4; 464, арк. 32; 468, арк. 24;]. Нижче (див. табл. 1.4) наведено найважливіші кількісні показники розвитку ТУ України впродовж 1966–1984 рр.

Таблиця 1.4

**Кількісні показники розвитку ТУ України
впродовж II періоду (1966–1984 рр.)**

Етапи	Кількість ТУ		Прийнято (тис. чол.)	Підготовлено (тис. чол.)
	на початок етапу	на кінець етапу		
третій етап (1966–1970 рр.)	69	84	129,082	111,693
четвертий етап (1971–1975 рр.)	84	177	315,204	273,086
п'ятий етап (1976–1980 рр.)	189	227	350,097	522,041
шостий етап (1981–1984 рр.)	230	250	554,614	536,628
Всього			1,348,997	1,443,448

Джерело: складено автором за даними [386, арк. 3; 11; 388, арк. 11; 25; 394, арк. 1; 402, арк. 1; 404, арк. 1; 410, арк. 4; 411, арк. 2–3; 415, арк. 5; 416, арк. 2; 4; 424, арк. 5; 425, арк. 2–3; 429, арк. 1–2; 430, арк. 11; 438, арк. 2–4; 42; 442, арк. 11–13; 38; 447, арк. 4; 13; 452, арк. 6; 453, арк. 1; 9; 458, арк. 9; 459, арк. 9; 462, арк. 4; 11; 464, арк. 4; 24; 468, арк. 2; 25].

Як видно з рис. 1.3, мережа ТУ України впродовж двох періодів (1954–1984 рр.), незважаючи на кризи в соціально-економічному розвитку колишнього СРСР і України зокрема, мала тенденцію до постійного зростання. Так, упродовж цього часу загальна кількість ТУ в Україні зросла в 4 рази (з 63 у 1954 р. до 250 у 1984 р.).

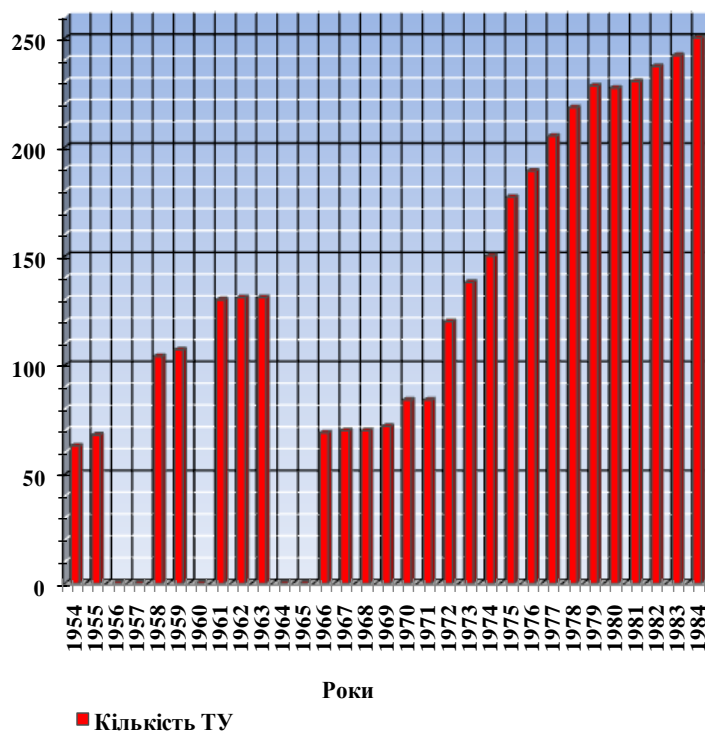

Рис. 1.3. Динаміка розвитку ТУ в Україні (1954–1984 рр.)

Джерело: складено автором за даними [337, арк. 1; 340, арк. 9; 350, арк. 1; 351, арк. 1–2; 188; 357, арк. 18; 360, арк. 38; 361, арк. 31; 363, арк. 55; 374, арк. 20; 380, арк. 15; 386, арк. 11; 388, арк. 25; 402, арк. 1; 410, арк. 4; 415, арк. 5; 424, арк. 5; 429, арк. 1–2; 438, арк. 42; 442, арк. 38; 447, арк. 13; 453, арк. 9; 458, арк. 9; 462, арк. 4; 11; 464, арк. 4; 24; 468, арк. 2; 25].

Як видно з рис. 1.4, до 1983 р. включно, незважаючи на поступове невиконання планів прийому, спостерігається фактичне збільшення прийому-випуску з ТУ України, а, починаючи з 1984 р., – значне скорочення прийому до них. Тому,

враховуючи це, а також ліквідацію ТУ як тип ПТНЗ в цьому році, 1984 р. ми вважаємо верхньою межею нашого дослідження та II періоду професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти для легкої промисловості у ТУ України.

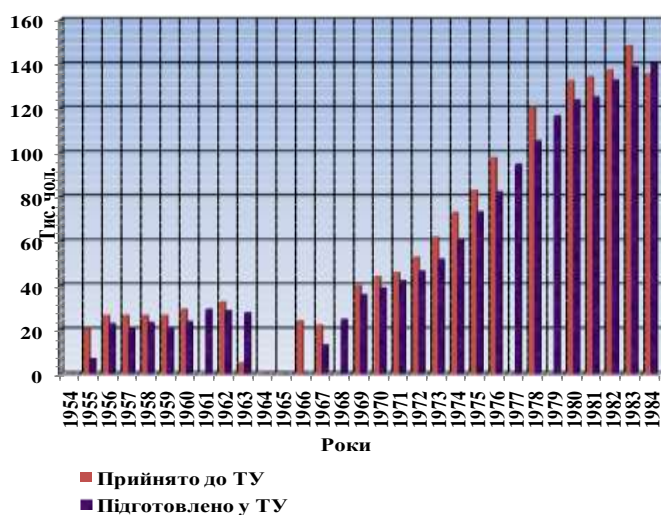

Рис. 1.4. Динаміка прийому та випуску з ТУ України (1954–1984 рр.)

Джерело: складено автором за даними [340, арк. 19; 343, арк. 2; 350, арк. 3; 354, арк. 9–15; 360, арк. 5–6; 53; 361, арк. 31; 362, арк. 12; 369, арк. 4; 370, арк. 6; 374, арк. 11; 381, арк. 8–9; 19–20; 386, арк. 3; 388, арк. 11; 394, арк. 1; 403, арк. 1–2; 404, арк. 1; 411, арк. 2–3; 416, арк. 2; 4; 425, арк. 2–3; 428, арк. 1; 430, арк. 11; 438, арк. 2–4; 442, арк. 11–13; 447, арк. 4; 452, арк. 6; 453, арк. 1; 459, арк. 9; 462, арк. 4; 464, арк. 24].

Однак, упродовж II періоду в підготовці майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти у ТУ України спостерігаються такі характерні недоліки, сукупність яких стала передумовою до повної ліквідації цього типу ПТНЗ.

а) незадовільний стан навчально-виробничої, матеріально-технічної та навчально-методичної бази ТУ. Так, розширення мережі навчальних закладів, у т. ч. й ТУ, мало супроводжуватися зміцненням їх МТБ, поліпшенням роботи училищ.

Однак, встановленими перевітками та при звітуванні Київського та Харківського облуправлінь ПТО на засіданні колегії Держкомітету поряд із успішною діяльністю ТУ мали місце серйозні недоліки та хиби. Київським мотоциклетним, судноремонтним і радіозаводами не приділялася належна увага питанням створення сучасної навчально-виробничої бази ТУ, що діяли на їх базі. Так, деякі училища були недостатньо забезпечені приміщеннями. В Київських ТУ № 1 і № 2 не вистачало навчальних кабінетів, у Харківському ТУ № 26 були відсутні майстерні. Внаслідок безвідповідального ставлення базового підприємства та невжиття заходів облуправлінням ПТО навчально-виробничі майстерні Харківського ТУ № 12 знаходилися в аварійному стані [396, арк. 95–96]. Нагальна потреба існувала в будівництві комплексу цього ТУ. Розпочати будівництво передбачалося Постановою Харківського бюро обкому КПУ та облвиконкомом у 1977 р. Внаслідок неякісної проектної документації на будівництво його початок було перенесено Мінлегпромом УРСР на 1979 р. [441, арк. 38]. 25–30 % навчально-виробничого обладнання, встановленого у ТУ Харківської обл., було фізично та морально застарілим. Слюсарну та радіомонтажну майстерні ТУ № 3 було оснащено застарілими верстатами та лещатами, що не відповідали вимогам сучасної виробничої естетики. Нерідко базові підприємства виділяли училищам обладнання застарілих марок, що знімалося з експлуатації на виробництві [396, арк. 97].

МТБ ТУ Луганського облуправління ПТО також не відповідала вимогам підготовки висококваліфікованих робітників. Оснащення навчальних кабінетів, лабораторій, зберігання навчально-наочного приладдя у ТУ № 99, № 101, № 102, № 103 Луганської обл. проводилося непослідовно, без урахування порядку проходження тем навчальних програм, що пояснювалося відсутністю певного досвіду роботи викладачів і МВН. В лабораторіях були відсутні необхідні інструкції з правил технічної експлуатації навчального обладнання, картки-завдання щодо порядку проведення лабораторних робіт; у майстернях – відсутні робочі місця МВН та методичні посібники для проведення занять [393, арк. 17].

У Чернігівському ТУ № 1 робочі місця МВН не оснащувалися відповідно до вимог НОП; базове підприємство швейників не надавало необхідної допомоги училищу; педкабінет було недостатньо оснащено [401, арк. 105].

б) недостатній розвиток мережі відомчих ТУ. Так, Колегією Держкомітету по ПТО зазначалося, що мережа ПТНЗ на базі підприємств легкої промисловості розвивалася досить повільно, а система ПТО забезпечувала потребу в майбутніх кваліфікованих робітниках лише на 9,6 %. Із 20 підприємств легкої промисловості, побудованих у 9-й п'ятирічці (1971–1975 рр.), училища було введено тільки при двох підприємствах. Інші ПТУ на базі підприємств легкої промисловості не мали належних умов для нормальної роботи; в той же час плани будівництва училищ щорічно не виконувалися. З 17 ПТУ, запланованих до будівництва в 9-й п'ятирічці (1971–1975 рр.), в експлуатацію було введено лише 7 [322, арк. 27–28].

Для учнів ПТУ Мінлегпрому УРСР будувалася недостатня кількість гуртожитків, внаслідок чого ними було забезпечено тільки 46,5 % учнів, що їх потребували; 3,265 тис. чол. проживало на приватних квартирах. ПТУ Мінпобуту УРСР були забезпечені гуртожитками на 28,2 %; на приватних квартирах проживало 6,815 тис. чол. [319, арк. 76]. Причиною цього явища було те, що Мінлегпром УРСР надавав перевагу в підготовці робітників безпосередньо на виробництві; не передбачав розширення підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у навчальних закладах системи ПТО в найближчі роки [322, арк. 28].

в) недостатній рівень профорієнтаційної роботи та комплектування ТУ, чинниками якого були:

– зменшення випуску учнів із СЗШ внаслідок демографічних змін. Так, внаслідок демографічної ситуації в Україні в 11-й п'ятирічці (1981–1985 рр.) випуск із 10-х класів СЗШ порівняно з 10-ю п'ятирічкою (1976–1980 рр.) зменшився на 470 тис. чол. (20 %). Тому впродовж років плани прийому у ТУ, особливо в міській, не виконувалися, незважаючи на щорічне залучення до цих училищ 40–50 тис. чол. сільської молоді [329, арк. 233].

– перевиконання планів працевлаштування випускників СЗШ. На своєчасне комплектування ТУ негативно вплинула практика затвердження планів

працевлаштування випускників СЗШ. Окрім того, державні органи з праці систематично перевиконували ці плани, що призводило до неуккомплектованості училищ ПТУ. Так, в Україні при перевиконанні плану працевлаштування молоді на 18 тис. чол. (32,4 %) вільними залишалися майже 11 тис. учнівських місць у ТУ [263, арк. 61].

– відсутність попередньої виробничої підготовки демобілізованих до лав РА. Значна кількість юнаків по закінченні СЗШ щорічно призивалася до лав РА та після демобілізації потребувала виробничої підготовки. Проте, їх прийому у ТУ не приділялося належної уваги. Так, у 1971 р. у ТУ Київської обл. було прийнято лише 321 чол. демобілізованих (6,8 %); Харківської обл. – 190 чол. (5,8 %) до загального прийому учнів на навчання за програмами ТУ [396, арк. 95–97].

– відсутність наступності в діяльності шкільних НВК і ТУ. Держпрофосом СРСР і Мінпросом СРСР не було вирішено питання щодо наступності в діяльності шкільних НВК і ТУ. Практика присвоєння кваліфікаційних розрядів випускникам 10-х класів призводила до того, що по закінченні СЗШ вони не виявляли бажання вчитися в училищах системи Держпрофосу СРСР [385, арк. 53].

– дублювання змісту професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у ТУ та на виробництві. Так, Пилипенко Н. Н. зазначає, що «...отримання професії на виробництві шляхом індивідуально-бригадного навчання було вигіднішим, ніж закінчення ТУ через те, що такий шлях здобуття професії в 2-3 рази був коротшим і не потребував 3-річного відпрацювання на підприємстві» [142, с. 26].

– недостатнє матеріальне забезпечення учнів училищ системи Держпрофосу СРСР. Матеріальне забезпечення учнів відомчих ПТУ та тих, які здобували професії безпосередньо на виробництві, також було кращим, ніж в училищах системи Держпрофосу СРСР. Однак Держпрофосом СРСР, Мінфіном СРСР і галузевими міністерствами не було вирішено питання щодо доплати учням ТУ до рівня ставки робітника 1-го розряду [330, арк. 53–54].

– недостатній розвиток мережі сільських ТУ. За звітними даними ЦСУ СРСР із усіх 6,726 тис. денних ПТНЗ системи Держпрофосу СРСР, діючих станом на 1 січня

1983 р., всього було 1,438 тис. ТУ (21,4 %) з контингентом учнів у них 804 тис. чол.; з них у сільській місцевості діяло всього 78 ТУ (5,4 %) з контингентом учнів 131 тис. чол. Внаслідок цього в сільських ПТУ мала місце практика спільного навчання молоді, яка мала загальну середню освіту, з молоддю, яка закінчила 8 класів загальноосвітньої школи, що призводило до невиправданих витрат на їх навчання.

Крім того, до навчання в сільські ПТНЗ недостатньо залучалися дівчата. Якщо в цілому по СРСР у 1982 р. питома вага дівчат, залучених до навчання в міські ТУ, складала 47 %, то в сільські ТУ – лише 21 %. Пояснювалося це обмеженою кількістю професій, за якими здійснювалася підготовка майбутніх кваліфікованих робітників у сільських ТУ (переважно аграрного профілю, головним чином професії механізаторів с/г), що значно ускладнювало залучення молоді, особливо дівчат, до навчання [330, арк. 75–76].

– недостатня профорієнтаційна робота підприємств Мінлегпрому УРСР зі школами. Незважаючи на те, що матеріальне забезпечення учнів відомчих ПТУ та тих, які здобували професії безпосередньо на виробництві, було кращим, ніж в училищах системи Держпрофосу, на підприємствах Мінлегпрому УРСР не склалося чіткої системи організованої роботи зі школами, передбаченої основними напрямками реформи загальноосвітньої та професійної школи. Недоліки в профорієнтаційній роботі призводили до значного відсіву учнів через комплектування училищ переважно іногородньою молоддю та, внаслідок цього, слабкого закріплення випускників шкіл і ПТУ на підприємствах галузі. Плани набору учнів не виконувалися майже усіма училищами, крім швейних і трикотажних. Так, у 1983 р. недобір учнів в училища системи ПТО складав понад 1,0 тис. чол.; системи Мінлегпрому – 1,4 тис. чол. [335, арк. 66].

д) плинність інженерно-педагогічних кадрів ТУ; недостатній рівень їх педагогічної кваліфікації. Зазначимо, що у ТУ мала місце плинність інженерно-педагогічних кадрів, особливо в училищах Київської обл., де серед МВН вона становила 20 %. Були випадки, коли на роботу приймалися особи, які не відповідали вимогам за освітою. Незважаючи на поліпшення якісного складу кадрів, 77 із 192

МВН у ТУ Київської обл. не мали середньої освіти; 8 із 57 викладачів – вищої освіти. У ТУ Харківської обл. 54 із 131 МВН не мали середньої освіти [396, арк. 95]. У Чернігівському ТУ № 1 підготовка майбутніх кваліфікованих робітників за окремими професіями не відповідала профілю училища; не всі МВН мали відповідну професійну підготовку [401, арк. 105].

У наступному розділі проаналізовано різні аспекти організації професійної підготовки у ТУ України: обґрунтовано положення щодо відбору і структурування змісту професійного навчання; форми, методи та засоби активізації навчальної діяльності в професійній підготовці майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти для легкої промисловості у ТУ України впродовж досліджуваного періоду.

Висновки до першого розділу

У даному розділі було отримано такі результати. Визначено та уточнено зміст взаємопов'язаних ключових дефініцій з теми дослідження – «професійна підготовка», «становлення і розвиток професійної підготовки»; «кваліфікація», «кваліфікована праця», «кваліфікований робітник». Особливу увагу приділено висвітленню сутності поняття «кваліфікований робітник».

Вивчення наукових (історичної, педагогічної, філософської, навчально-методичної літератури, монографій і дисертацій, періодичних видань, нормативно-правових документів) і архівних джерел з проблеми професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти в досліджуваний період дозволило зробити висновок, що об'єкт нашого дослідження частково висвітлювався в 6-ти аспектах (різні етапи професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників для н/г у ТУ; форми та методи участі партійних організацій в управлінні навчально-виховним процесом у ТУ; економічні проблеми професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників для н/г у ТУ; профорієнтаційна робота з випускниками СЗШ; зміст, форми і методи професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної

середньої освіти; дидактичні та методичні засади забезпечення наступності в змісті трудового навчання в СЗШ і професійній підготовці учнів шкіл і ПТУ), однак загальнотеоретичне узагальнення досвіду та системний аналіз цієї проблеми не стали предметом спеціальних наукових досліджень.

Укладена на основі літературних і архівних джерел хронологічна таблиця уможливила систематизацію основних фактів з історії розвитку професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників для легкої промисловості у ТУ України (1954–1984 рр.).

Виходячи з узагальнених результатів вивчення 61 наукового та 66 архівних джерел, що містять матеріали щодо нормативно-правового забезпечення діяльності ПТНЗ, звітну документацію обласних управлінь освіти, ТУ та ін., розроблено авторську періодизацію історії розвитку професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти у ТУ України (1954–1984 рр.), що складається з двох періодів і шести етапів; визначено особливості кожного з них.

Розроблена нами періодизація є умовною, оскільки вивчені архівні та літературні джерела не містять вичерпної інформації щодо професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників для легкої промисловості у ТУ України в досліджуваний період.

Так, I період хронологічно охоплює 1954–1963 рр. та складається з двох етапів: перший – 1954–1958 рр.; другий – 1959–1963 рр. Часові межі II періоду – 1966–1984 рр.; він складається з чотирьох етапів: третій етап – 1966–1970 рр.; четвертий – 1971–1975 рр.; п'ятий – 1976–1980 рр.; шостий – 1981–1984 рр.

Матеріали першого розділу висвітлено в 2 авторських одноосібних публікаціях [78; 85].

РОЗДІЛ 2

ЗМІСТ, ФОРМИ І МЕТОДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ У ТЕХНІЧНИХ УЧИЛИЩАХ УКРАЇНИ (1954–1984 рр.)

У розділі проаналізовано різні аспекти організації професійної підготовки у ТУ України: обґрунтовано положення щодо відбору і структурування змісту професійного навчання; форми, методи та засоби активізації навчальної діяльності в професійній підготовці майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти для легкої промисловості у ТУ України впродовж досліджуваного періоду.

2.1. Відбір і структурування змісту професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти

Одним із найсуттєвіших і найскладніших питань професійної педагогіки є відбір і структурування змісту професійної підготовки. Згідно з одним із завдань нашого дослідження, було визначено та обґрунтовано положення щодо відбору і структурування змісту професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти для легкої промисловості у ТУ України (1954–1984 рр.).

Аналіз виявлених дисертаційних досліджень з проблеми дослідження дозволяє зробити висновок, що ніхто з дослідників не здійснював комплексний загальний аналіз відбору і структурування змісту професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти впродовж досліджуваного періоду.

Так, В. Катюков обґрунтовує принципи відбору і структурування змісту навчального матеріалу загальнотехнічного предмету «Електротехніка з основами промислової електроніки» для робітників електротехнічних професій ТУ [56]. Е. Кайнова висвітлює питання відбору і структурування змісту спецпредметів

«Спеціальна технологія» та «Виробниче навчання» для підготовки кваліфікованих робітників за професією широкого профілю «Оператор процесів вулканізації» (шинне та гумове виробництва нафтохімічної промисловості) у ТУ [53, с. 4; 7–18]. М. Шкодін аналізує проблему структурування змісту спецпредметів «Контрольно-вимірювальні прилади та автоматика», «Основи обчислювальної техніки» для підготовки майбутніх кваліфікованих робітників для ведення технологічних процесів в умовах застосування АСУ [293, с. 12–13].

На підставі здійсненого аналізу щодо відбору і структурування змісту професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у ТУ можна констатувати, що основними чинниками, що впливали на цей процес, були: зміст ПО, який, в свою чергу, визначається суспільними вимогами по їх підготовці системою ПТО, що знаходить відображення в кваліфікаційних характеристиках професій (склалися відповідно до ЄТКД; відображали сучасний розвиток науки, техніки та технології певної галузі виробництва), і структурний аналіз змісту їх професійної підготовки; цей процес складався з двох основних етапів: 1) відбору змісту та укладення структури навчальних планів; 2) відбору і структурування змісту навчальних програм дисциплін, що входили до навчальних планів. Структурний аналіз змісту професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти здійснювався відповідно до концептуальних положень відбору і структурування змісту професійної підготовки, розроблених акад. С. Батишевим [202, с. 239–242]. Слід зазначити, що нами він здійснювався на прикладі найбільш розповсюджених виробництв легкої промисловості – текстильного, швейного, взуттєвого.

Аналіз змісту професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників для легкої промисловості у ТУ ми розпочали, згрупувавши відібрані навчальні плани за виробництвами вищезазначених галузей. Так, до текстильної промисловості ввійшли професії таких виробництв: загальні професії виробництва текстилю – «мотальниця, сукальниця» [281]; первинної обробки бавовни – «машиніст джинного обладнання (з умінням виконувати роботу слюсаря-ремонтника)» [225]; первинної обробки луб'яних волокон – «оператор потокової лінії, сортувальник волокна»

[223]; льняного виробництва – «оператор чесальних машин» [282]; промисловості нетканих матеріалів – «помічник майстра з обслуговування в'язально-прошивного обладнання» [224], «пробивальниця-чесальниця» [222], «в'язальниця-чесальниця» [221]; шовкомотального виробництва – «запарювач коконів; кокономотальник» [270]; конопледжутового виробництва – «рівничниця (з умінням виконувати роботу стрічкарки)» [284], «прядильниця» [226]; професії трикотажного виробництва: «швачка-мотористка (складного асортименту)» [287], «швачка-мотористка (трикотажне виробництво)» [269], «в'язальниця виробів верхнього трикотажу та полотна (на плоскофангових машинах); швачка-мотористка; штопальниця» [265]; трикотажно-швейного виробництва – «слюсар-ремонтник» [278]; текстильно-галантерейного виробництва – «плетільниця» [272].

До професій швейного виробництва – «кравець» [497, арк. 2], «кравець чоловічого, жіночого та дитячого верхнього одягу» [283], «кравець (чоловічого верхнього одягу); кравець (жіночого верхнього одягу)» [277], «кравець (жіночого легкого одягу); кравець (жіночого легкого одягу та чоловічих сорочок)» [263], «майстер по індивідуальному пошиттю чоловічого та жіночого верхнього одягу» [488, арк. 34], «швачка-мотористка верхнього одягу» [280], «швачка-мотористка (по виготовленню жіночого та дитячого легкого одягу та предметів жіночого туалету)» [285], «швачка-мотористка (по виготовленню жіночого та дитячого легкого одягу); гладильник-утюжильник» [276], «швачка-мотористка (по виготовленню чоловічих верхніх сорочок, жіночого та дитячого легкого одягу)» [286], «швачка-мотористка (по виготовленню військового та відомчого одягу)» [265], «слюсар-ремонтник» [275].

До загальних професій шкіряного, хутрового та взуттєвого виробництва, виробництва дубителів та інших виробництв легкої промисловості – «вирубник» [267], «заготівник верху взуття» [261].

До професій виробництва шкіряного взуття – «майстер по пошиттю офіцерського та модельного взуття» [497, арк. 28–30], «взуттьовик по індивідуальному пошиттю взуття (з умінням проводити ремонт взуття)» [268],

«заготовщик верху взуття» [261], «розкрійник (виробництво шкіряного взуття)» [274], «контролер напівфабрикатів і готової продукції» [262].

До професій хутрового та овчино-шубного виробництва – «швачка-мотористка» [279].

Аналіз навчальних планів наведених вище професій дозволив виявити уніфіковані з них: 1) Уніфікація споріднених професій у межах одного виробництва, що належало до загальної галузі промисловості – в текстильній промисловості: за професіями виробництва нетканих матеріалів – «пробивальниця-чесальниця» [222], «в'язальниця-чесальниця» [221]; за професіями конопледжутового виробництва – «рівничниця (з умінням виконувати роботу стрічкарки)» [284], «прядильниця» [226]; у швейній промисловості за професією «крavecь» – «крavecь чоловічого, жіночого та дитячого верхнього одягу» [283], «крavecь (чоловічого верхнього одягу); крavecь (жіночого верхнього одягу)» [277]; за професією «швачка-мотористка» – «швачка-мотористка (по виготовленню жіночого та дитячого легкого одягу та предметів жіночого туалету)» [285], «швачка-мотористка (по виготовленню жіночого та дитячого легкого одягу); гладильник-утюжильник» [276], «швачка-мотористка (по виготовленню чоловічих верхніх сорочок, жіночого та дитячого легкого одягу)» [286], «швачка-мотористка по виготовленню військового та відомчого одягу» [265]. У взуттєвій промисловості за професіями виробництва шкіряного взуття – «заготівник верху взуття» [261]; «розкрійник» (виробництво шкіряного взуття) [274].

2) Уніфікація споріднених професій суміжних видів діяльності у межах одного виробництва, що належало до загальної галузі промисловості – виробництво складного асортименту та виробництво верхніх трикотажних виробів; виробництво виробів з білизни трикотажного виробництва: «швачка-мотористка (складного асортименту)» [287], «швачка-мотористка (трикотажне виробництво)» [269].

3) Уніфікація споріднених професій суміжних галузей виробництв, що належали до загальної галузі промисловості: текстильна промисловість: загальне виробництво текстилю та професії льняного виробництва – «мотальниця; сукальниця» [281], «оператор чесальних машин» [282]; шовкомотальне та

конопледжутове виробництва – «запарювач коконів; кокономотальник» [270], «рівничниця (з умінням виконувати роботу стрічкарки)» [284], «прядильниця» [226].

Зміст професійної підготовки учнів ТУ складався з чотирьох предметних блоків: загальнотехнічного, загальнопрофесійного, спеціального, що були складовими теоретичного навчання; виробничого навчання та виробничої практики. Зміст теоретичної підготовки у ТУ, в свою чергу, складався із загальнопрофесійної та професійно-теоретичної підготовки. До складу професійно-теоретичної підготовки входили загальнотехнічні та спецпредмети.

Розглянемо процес відбору змісту вищезазначених предметних блоків і формування структури навчальних планів ТУ. Отже, згідно з аналізом 33 виявлених навчальних планів, належність професії до певної галузі чи підгалузі промисловості формувала блок загальнотехнічних (загальногалузових) дисциплін, до складу якого входили: «Матеріалознавство», «Обладнання», «Технічне креслення», «Основи механізації та автоматизації виробництва» тощо, що займали від 2,7 % до 10,13 % навчального часу.

Належність професії до певної групи споріднених спеціальностей, певного виробництва чи виду діяльності – загальнопрофесійний (галузовий) блок, що визначався загальнопрофесійними та загальнотехнічними дисциплінами: «Політична економія», «Основи економіки праці та виробництва», «Основи правознавства», «Естетичне виховання», «Загальна технологія певного виробництва» (наприклад, льняного, бавовняного, шерстяного та ін.) тощо. На загальнопрофесійну підготовку у ТУ відводилося від 7,4 % до 16,4 % навчального часу.

Належність спеціальності до певної професії – блок спеціальних дисциплін, представлений професійними дисциплінами: «Спеціальна технологія», «Технологія виготовлення одягу», «Технологія взуттєвого виробництва», «Основи конструювання одягу», «Основи конструювання взуття», «Спецрисунання», що займали від 5,5 % до 14,7 % навчального часу.

Зміст виробничого навчання учнів ТУ складали уміння та навички, набуті ними в процесі професійної підготовки, та визначався предметом «Виробниче навчання».

Відбір змісту цього предмета здійснюється відповідно до змісту спецтехнології певного виробництва. У ТУ на нього відводилося від 60,6 % до 79,2 % загального навчального часу, в той час як в інших ПТНЗ – максимум 67 %.

У свою чергу, зміст вищезазначених предметних блоків розкривався в навчальних програмах їх дисциплін; головними чинниками в структуруванні їх змісту виступали суспільні вимоги та структурний аналіз змісту професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників, що, в свою чергу, створювало передумови для уніфікації навчальних програм із загальнотехнічних і загальнопрофесійних дисциплін. Так, найчастіше уніфікованими були програми таких предметів: «Матеріалознавство», «Обладнання», «Технічне креслення», «Основи механізації та автоматизації виробництва», «Загальна технологія певного виробництва» (наприклад, льняного, бавовняного, шовкового, шерстяного та ін.), «Політична економія», «Основи економіки праці та виробництва», «Наукова організація праці», «Основи правознавства», «Естетичне виховання». Найбільша кількість уніфікованих навчальних програм припадає на 1978–1984 рр.

Однак, у відборі і структуруванні змісту професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників для легкої промисловості були й певні закономірності, виявлені нами в процесі дослідження. Так, у випадку, якщо професія, окрім певного виробництва, належала до певного виду діяльності, то зміст таких загальнотехнічних предметів як «Матеріалознавство» та «Обладнання» був уніфікованим тільки для професій, що належали до одного виду діяльності. Так, професії «швачка-мотористка» (виробництво складного асортименту), «швачка-мотористка» (виробництво білизни), «в'язальниця виробів верхнього трикотажу та полотна (на плоскофангових машинах)»; «швачка-мотористка; штопальниця» (трикотажно-в'язальне виробництво) належали до різних видів діяльності трикотажного виробництва. Іноді, у випадку вузької спеціалізації певної професії, предмет «Обладнання» набував специфічного змісту тільки для однієї професії, наприклад, «заготівник верху взуття», «розкрійник» (виробництво шкіряного взуття) взуттєвої промисловості.

Такі спецдисципліни як «Спецтехнологія» та «Основи конструювання взуття» могли набувати уніфікованого змісту в межах декількох професій. Це відбувалося в тому випадку, коли професія належала до загальних професій певного виробництва або певного виробництва вузької спеціалізації. Наприклад, професія «мотальниця; тростильність» належала до загальних професій виробництва текстилю. Тому, предмет «Спецтехнологія» мав уніфікований зміст для підготовки «мотальниць; тростильниць» бавовняного, льняного, шерстяного та шовкомотального виробництв текстильної промисловості. Професії «заготівник верху взуття», «розкрійник» належали до виробництва шкіряного взуття взуттєвої промисловості.

Як уже зазначалося вище, істотним чинником, що безпосередньо впливав на формування змісту професійної підготовки у ТУ, були суспільні вимоги, що відображалися в кваліфікаційних характеристиках професій.

Шляхом аналізу навчально-планової документації, що використовувалася в процесі професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників для легкої промисловості впродовж досліджуваного періоду, прослідкуємо динаміку змісту професійної підготовки у ТУ відповідно до динаміки суспільних вимог. Так, спільними для всіх ТУ, що здійснювали підготовку майбутніх кваліфікованих робітників, були такі структурні зміни в навчально-плановій документації:

1) У навчальних планах. З 1 листопада 1955 р. навчання у ТУ здійснювалося за переробленими навчальними планами, розрахованими на скорочені строки навчання. Так, замість 1-, 1,5- та 2-річного вводилися 6-, 10-місячний, 1-, 1,5-, а за окремими спеціальностями – 2-річний строки навчання [149, с. 1–2]. У цих планах було посилено теоретичну частину навчання, до якої, зокрема, було введено нові предмети: «Основи теоретичної механіки», «Основи загальної технології металів» та ін. Тільки в 1955 р. було розроблено й направлено до навчальних закладів 173 збірники нових навчальних планів і програм [228, с. 124].

У 1955/56 н. р. замість політзанять до навчальних планів ТУ було введено предмет «Історія КПРС» [255, с. 112], вивчення якого продовжувалося до кінця І періоду, а саме до 1962/63 н. р.: у ТУ з 2-річним строком навчання – за програмою, розрахованою на 128 годин; у ТУ зі строками навчання 1 та 1,5 роки – за

вищезазначеною програмою та тематичними планами, розрахованими на 100 та 86 годин відповідно [359, арк. 13]. Також у цьому навчальному році до навчальних планів ТУ було введено курс викладання «Основ особистої гігієни та промислової санітарії», на який виділялося 8 годин. Начальники управлінь трудових резервів і директори навчальних закладів мали забезпечити викладання учням цього курсу, залучаючи до цієї роботи тільки лікарів [36, с. 236].

До 1959 р. навчальні плани ТУ затверджувалися відповідно до типових навчальних планів РУ. У зв'язку з вимогами Закону «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в СРСР» [129], Рішеннями XXI з'їзду КПРС (1959 р.), на якому було прийнято семирічний план розвитку н/г на 1959–1965 рр., та Червневого Пленуму ЦК КПРС було визначено завдання щодо прискорення впровадження механізації та автоматизації технологічних процесів у всіх галузях н/г СРСР. Виконуючи заходи з реалізації цих завдань, навчальні заклади ПТО України здійснювали роботу з впровадження в навчальний процес вивчення основ механізації та автоматизації виробництва [499, арк. 42].

У II період роботи ТУ для формування в учнів наукового матеріалістичного світогляду у ТУ вводилося вивчення такої суспільної дисципліни як «Політична економія». На її вивчення у ТУ з 1- та 1,5-річними строками навчання відводилося 68 год., а з більш тривалими строками – 110 год. Практичний бік вивчення предмету – оволодіння економічними знаннями – мало допомогти молодим робітникам глибше зрозуміти економічні, політичні та соціальні проблеми; залучити їх до практичної участі у вирішенні цих проблем [46, с. 13–14].

Для успішної правової пропаганди та більш глибокого ознайомлення учнів навчальних закладів ПТО з основними питаннями радянського права з 1971/72 н. р. в ПТУ та ТУ в якості обов'язкових занять запроваджується цикл бесід з питань радянського права обсягом 15–20 год. [318, арк. 190]. А починаючи з 1972/73 н. р., при переробці навчальних планів ПТУ та ТУ навчально-методичним управлінням Держпрофосу СРСР вводилося вивчення предмету «Питання радянського права», що здійснювалося незалежно від строку навчання, обсягом 15 годин факультативно. Для викладання цього курсу в навчальних закладах ПТО Держкомітети РМ союзних

республік по ПТО, крайові, обласні та міські управління ПТО разом з органами Міністерства юстиції СРСР мали залучати працівників органів юстиції, суду, прокуратури та МВС, а також викладачів суспільствознавства та історії [390, арк. 28–29]. Також у цьому ж навчальному році до навчальних планів міських і сільських ПТУ та ТУ вводилися такі предмети як «Основи економіки праці та виробництва», розділи з питань трудового законодавства; завершувалося введення курсу «Початкова військова підготовка» [318, арк. 190].

У 1973 р. за всіма професіями, що передбачали підготовку спеціалістів у ТУ та ПТУ з 1–2-річним строками навчання, було розроблено нові навчальні плани [59, с. 66], підготовка за якими розпочалася з 1974/75 н. р. Ці плани було розроблено відповідно до нових Переліків професій з підготовки кваліфікованих робітників в училищах. При їх укладенні враховувалися зміни в змісті навчання молоді в загальноосвітній школі [74, с. 64]. У 1974 р. НМК Держкомітету РМ СРСР по ПТО для ТУ було розроблено 419 навчальних планів за 787 професіями [18, с. 23–24]. Ці плани були уніфікованими згідно з принципами групування професій, на підставі однорідності кваліфікаційних вимог [86, с. 18].

У серпні 1977 р. ЦК КПРС і РМ СРСР було ухвалено Постанову «Про дальше вдосконалення процесу навчання і виховання учнів системи професійно-технічної освіти» [104], якою передбачалося внесення змін до навчальних планів СПТУ та ТУ. До них вводився новий курс «Основи економіки праці та виробництва» [9, с. 33–34]. А в 1978–79 рр. затверджуються навчальні плани за новими професіями Переліку професій, більшість з яких були уніфікованими. Так, один з навчальних планів містив підготовку за 26 професіями, що групувалися за принципом спорідненості [271].

У 1983/84 н. р. в навчальних закладах ПТО України в зв'язку з прийняттям у квітні 1984 р. ВР СРСР «Основних напрямів реформи загальноосвітньої та професійної школи» [135], в квітні та липні 1984 р. партійних і урядових постанов «Про дальший розвиток системи професійно-технічної освіти та підвищенні її ролі в підготовці кваліфікованих робітничих кадрів» [103; 170] в навчальному процесі поширювалося використання обчислювальної техніки, передових технологій. Для

всіх професій, за якими здійснювалася підготовка, вводився курс «Основи програмування та обчислювальної техніки» [330, арк. 164], на який виділялося 17 навчальних год. за рахунок відповідного скорочення часу на загальнотехнічні та спеціальні предмети [465, арк. 67].

2) У навчальних програмах відбулися наступні зміни: а) у загальнопрофесійних дисциплінах. У II період для формування в учнів наукового матеріалістичного світогляду у ТУ вводилося вивчення такої суспільної дисципліни як «Політична економія». На її вивчення у ТУ з 1- та 1,5-річними строками навчання відводилося 68 год., а з більш тривалими строками – 110 год. У програмі цього предмету значний обсяг займало вивчення питань конкретної економіки, що найбільш сприяло підготовці учнів до суспільно-корисної праці. Для викладачів цієї дисципліни було прочитано короткостроковий курс, розрахований на 54 год., розроблений ЦУМКом ПТО [46, с. 13–14].

Для успішної правової пропаганди та більш глибокого ознайомлення учнів навчальних закладів ПТО з основними питаннями радянського права з 1971/72 н. р. в ПТУ та ТУ запроваджувалося: в якості обов'язкових занять – цикл бесід з питань радянського права обсягом 15–20 год.; у предметах профциклу в тему «Економіка та організація виробництва» включалася підтема «Трудове законодавство», розрахована на 10–12 год. із врахуванням профілю навчального закладу [318, арк. 190].

З ухваленням у серпні 1977 р. Постанови ЦК КПРС і РМ СРСР «Про дальше вдосконалення процесу навчання та виховання учнів системи професійно-технічної освіти» [104] передбачалося внесення змін до навчальних програм СПТУ та ТУ. Так, вдосконалювалися програми з фізичного виховання, що склалися окремо на 1-й, 2-й, 3-й і 4-й роки для навчальних закладів зі строком навчання 4 роки. Для навчальних закладів зі строком навчання менше 4-х років використовувався матеріал відповідного року [199, с. 13]. Із 1982 р. впроваджувалася нова програма курсу «Естетичне виховання» для ПТНЗ, у якій зазначалося, що у ТУ та СПТУ на вивчення цього курсу відводилося 50 год. (40 год. за навчальним планом і 10 – за рахунок год., відведених на консультації) [197, с. 4].

б) у загальнотехнічних дисциплінах. До 1959 р. навчальні плани ТУ затверджувалися відповідно до типових навчальних планів РУ. У зв'язку з вимогами Закону «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в СРСР» (грудень 1958 р.) [129], Рішеннями XXI з'їзду КПРС (1959 р.) і Червненого Пленуму ЦК КПРС було поставлене завдання з прискорення впровадження механізації та автоматизації технологічних процесів у всіх галузях н/г СРСР. Виконуючи заходи з реалізації цих завдань, навчальні заклади ПТО України здійснювали роботу з впровадження в навчальний процес вивчення основ механізації та автоматизації виробництва. Так, при вивченні учнями загальнотехнічних предметів викладачі переважної більшості навчальних закладів систематично вводили до навчальних програм додаткові матеріали з вивчення нової техніки та технології виробництва [499, арк. 42]. Так, у всіх навчальних закладах Чернівецького міжобласного управління ПТО було переглянуто навчальні програми з теоретичних предметів. У Хустському ТУ № 5 у програму предмета «Швейне обладнання» було включено теми з вивчення нових швейних машин 52 класу, спецмашин 29 класу «Дюркопф», нових пресів за рахунок виключення з програми вивчення застарілого обладнання [353, арк. 153].

в) у спеціальних дисциплінах. Програми ТУ зі спецтехнології, розроблені в 1954 р., передбачали теоретичне обґрунтування найбільш доцільних методів виконання виробничих операцій, що вивчалися з урахуванням рівня техніки та досягнень передовиків виробництва; вивчення основ передових режимів роботи, будови та кінематики сучасних механізмів, машин, верстатів і пристроїв; повідомлення учнів щодо передової організації праці та технологічних процесів. Особлива увага приділялася засвоєнню учнями питань економіки відповідної галузі промисловості. Як правило, вивчення тем курсу спецтехнології передувало вивченню аналогічних тем виробничого навчання [207, с. 190]. Так, до курсу спецтехнології було введено нову тему «Основні відомості з механізації та автоматизації» [499, арк. 42]. За рахунок ущільнення тем у програму технології було включено теми з нових методів обробки швейних виробів (клейовий метод виготовлення швейних виробів; з'єднання деталей одягу токами високої частоти).

Всі зміни в навчальних програмах обговорювалися та затверджувалися на засіданнях методкомісій ТУ [353, арк. 153].

Починаючи з 1968/69 н. р., рішенням колегії Держкомітету РМ СРСР по ПТО в навчальних закладах ПТО вводилося вивчення основ НОП, для чого навчально-методичним управлінням Держкомітету РМ СРСР по ПТО в навчальних програмах предмету «Спецтехнологія» тему «Відомості про організацію та економіку виробництва» було доповнено розділом «Основи наукової організації праці», розрахованим на 8–12 навчальних годин [218, с. 187]. У системі ПТО України Держкомітетом РМ УРСР по ПТО було розроблено відповідні заходи з впровадження основ НОП. У навчальні заклади було направлено експериментальну програму з основ НОП [383, арк. 25–26]. Для викладання основ НОП училища мали своєчасно комплектуватися викладачами, переважно з числа працівників базових підприємств. При проведенні занять з основ НОП учні мали знайомитися з досвідом передових підприємств з впровадження у виробництво НОП, вивчення якої мало проводитися за рахунок відповідного скорочення часу на теми програми, окремий матеріал яких міг засвоїтися при проходженні виробничого навчання [218, с. 187].

У 1971/72 н. р. до навчальних програм ПТУ та ТУ з предметів профциклу в тему «Економіка та організація виробництва» включалася підтема «Трудове законодавство», розрахована на 10–12 год. із врахуванням профілю навчального закладу [318, арк. 190].

У програмах ТУ з виробничого навчання на засіданнях методкомісій застарілий матеріал замінювався сучасним. Так, у Хустському ТУ № 5 у програму групи майстрів із пошиття та розкрою верхнього одягу було включено теми з нововведень технології швейного виробництва, нової методики моделювання фасонів [355, арк. 223].

Всі ПУ системи Мінлегпрому в 1973–75 рр. було переведено на навчання молодих робітників за навчальними програмами та строками, встановленими Держпрофосом СРСР, що мало позитивний вплив на якість професійної підготовки робітників [310, арк. 103].

У 1982 р. з метою подальшого розвитку та вдосконалення ПТО, збільшення підготовки кваліфікованих робітників для підприємств промисловості, будівництва, побутового обслуговування населення, колгоспів і радгоспів виконкомом Київської обласної Ради народних депутатів було вирішено організувати у ТУ навчання за скороченими програмами молоді, яка пройшла підготовку в МНВК [476, арк. 66–67].

Однак, у змісті професійної підготовки учнів ТУ впродовж двох періодів були й характерні недоліки, головним з яких була недостатня розробка навчально-планової документації.

1) У навчальних планах: а) дублювання змісту професійної підготовки у ТУ з різними строками навчання. Так, у навчальних планах ТУ з різними строками навчання спостерігається дублювання змісту професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників за однією професією певного кваліфікаційного рівня. Для ілюстрації такого дублювання змісту професійної підготовки наводимо навчальні плани ТУ за двома професіями одного кваліфікаційного рівня (див. табл. 2.1).

У кваліфікаційних характеристиках до навчальних планів, розроблених у 1955 р., зазначалося, що ТУ здійснювали підготовку робітників 4–5 розрядів. Ті ж самі розряди робітники могли здобути й у РУ після закінчення семи класів СЗШ [137, с. 14].

Потреба виробництва в кваліфікованих робітниках широкого профілю призвела до інтеграції та уніфікації існуючих навчальних планів ТУ зі споріднених професій. Однак, навчальні плани потребували доопрацювання: в різних типах тогочасних ПТНЗ спостерігається дублювання змісту професійної підготовки кваліфікованих робітників з однакових професій. Так, Є. Белкін в своїй праці зазначає, що в 1975 р. мало місце невиправдане дублювання навчання робітників професіям і спеціальностям у ПТНЗ різного типу. Наприклад, для підприємств Мінлегпрому СРСР у системі ПТО здійснювалася підготовка робітників за 85 професіями, з них за 32 професіями – одночасно у ТУ та СПТУ; 29 – у ТУ, СПТУ та ПТУ звичайного типу [13, с. 15]. Для прикладу наводимо навчальні плани ТУ та ПТУ (див. табл. 2.2).

б) вузька спеціалізація підготовки кваліфікованих робітників. Упродовж II періоду (1954–1963 рр.) навчальні плани ТУ були розраховані на підготовку майбутніх кваліфікованих робітників вузького профілю. Так, робота в сільських ательє потребувала кравців широкого профілю, які б одночасно вміли кроїти та здійснювати пошив чоловічого, жіночого та дитячого одягу. Однак, існуючими навчальними планами та програмами не передбачалася підготовка таких робітників [383, арк. 24].

2) У навчальних програмах: дублювання змісту професійної підготовки (у різних типах ПТНЗ). У I період у навчальному процесі ТУ використовувалися навчальні програми різних типів навчальних закладів. У своїх дослідженнях Б. Общадко зазначає, що програми ТУ з теоретичного навчання за змістом і обсягом залишилися переважно такими ж, як і для РУ, при цьому більш ніж у 2 рази було скорочено строки навчання [132, с. 3].

У 1961/62 н. р. в Київському ТУ № 12 для підготовки висококваліфікованих закрійників-модельєрів з пошиття чоловічого та жіночого одягу використовувалися навчальні програми аналогічних груп Київського технікуму легкої промисловості Київського раднаргоспу, перероблені до умов підготовки закрійників-модельєрів для мережі побутового обслуговування населення [483, арк. 6].

У наступному підрозділі проаналізовано форми і методи теоретичної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти для легкої промисловості у ТУ України впродовж досліджуваного періоду.

Порівняльний аналіз навчальних планів професій ТУ з різними строками навчання

Заготівник верху взуття Кваліфікація – 3; 4 розряд		Заготівник верху взуття Кваліфікація – 3-й розряд		Розкрійник Кваліфікація – 3; 4 розряд		Розкрійник (виробництво шкіряного взуття) Кваліфікація – 3; 4 розряд	
ТУ		ТУ		ТУ		ТУ	
Строк навчання		Строк навчання		Строк навчання		Строк навчання	
1 рік		2 роки		1 рік		2 роки	
Предмети	Всього годин за курс навчання	Предмети	Всього годин за курс навчання	Предмети	Всього годин за курс навчання	Предмети	Всього годин за курс навчання
1. Виробниче навчання	1184	1. Виробниче навчання	2640	1. Виробниче навчання	1184	1. Виробниче навчання	2640
2. Спеціальна технологія	136	2. Спеціальна технологія	207	2. Спеціальна технологія	136	2. Спеціальна технологія	207
3. Матеріалознавство	81	3. Матеріалознавство	105	3. Матеріалознавство	107	3. Матеріалознавство	105
4. Обладнання	80	4. Обладнання	78	4. Обладнання	54	4. Обладнання	78
5. Основи конструювання взуття	41	5. Основи конструювання взуття	103	5. Основи конструювання взуття	41	5. Основи конструювання взуття	103
6. Політична економія	69	6. Політична економія	110	6. Політична економія	69	6. Політична економія	110

Продовження таблиці 2.1

1	2	3	4	5	6	7	8
7. Основи правознавства	25	7. Питання радянського права	25	7. Основи радянського права	25	7. Питання радянського права	25
8. Фізичне виховання	54	8. Фізичне виховання	110	8. Фізичне виховання	54	8. Фізичне виховання	110
Консультації	40	Консультації	60	Консультації	40	Консультації	60
Екзамени	18	Екзамени	24	Екзамени	18	Екзамени	24
Всього	1728	Всього	3462	Всього	1728	Всього	3462
Естетичне виховання	50	Естетичне виховання	50	Естетичне виховання	50	Естетичне виховання	50
Всього	1778	Всього	3512	Всього	1778	Всього	3512

Джерело: складено автором за даними [261, с. 18; 273, с. 16–19; 24–25; 29; 274, с. 22–23].

Порівняльний аналіз навчальних планів професій ТУ та ПТУ з однаковим строком навчання

Заготівник верху взуття; розкрійник Кваліфікація – 3; 4 розряд			
ТУ		ПТУ	
Строк навчання		Строк навчання	
2 роки		2 роки	
Предмети	Всього годин за курс навчання	Предмети	Всього годин за курс навчання
1. Виробниче навчання	2640	1. Виробниче навчання	2130
2. Спеціальна технологія	207	2. Спеціальна технологія	212
3. Матеріалознавство	105	3. Матеріалознавство	112
4. Обладнання	78	4. Обладнання	83
5. Основи конструювання взуття	103	5. Креслення та основи конструювання взуття	127
6. Політична економія	110	6. Основи економіки праці та виробництва	30
		7. Суспільствознавство	110
7. Питання радянського права	25	8. Питання радянського права	25
		9. Початкова військова підготовка	140
8. Фізичне виховання	110	10. Фізичне виховання	110

Продовження таблиці 2.2

1	2	3	4
Консультації	60	Консультації	75
Екзамени	24	Екзамени	30
Всього	3462	Всього	3184
Естетичне виховання	50	Естетичне виховання	60
Всього	3512	Всього	3244

Джерело: складено автором за даними [273, с. 16–19; 24–25; 29].

2.2. Форми і методи теоретичної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у технічних училищах

Як зазначає Е. Крупицький, «під час теоретичного навчання майбутні робітники набувають знань з обраної спеціальності, вивчають основи техніки та технології певної галузі виробництва, механізації та автоматизації виробничих процесів, економіки та організації виробництва» [66, с. 8].

Організація теоретичної підготовки, як складова професійної підготовки, складається зі змісту, форм, методів і засобів активізації навчання, що застосовуються в підготовці майбутніх кваліфікованих робітників. У свою чергу, складовими змісту теоретичної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у ТУ були загальнопрофесійна та професійно-теоретична підготовка. Професійно-теоретична підготовка включала загальнотехнічні та спецпредмети.

Так, у I період зміст теоретичної підготовки учнів ТУ визначався такими нормативними документами: наказом ГУ трудових резервів при РМ СРСР «Про викладання учням училищ і шкіл «Основ особистої гігієни та промислової санітарії» (1954 р.) [36, с. 236]; «Інструкцією про планування та облік навчальної роботи у технічних училищах» (1955 р.) [36, с. 77–92]; «Інструкцією про порядок проведення випускних кваліфікаційних екзаменів у технічних училищах» (1955 р.) [36, с. 129–137]; у II – інструктивно-методичним листом Держкомітету РМ СРСР по ПТО «Про деякі питання організації навчальної роботи у технічних училищах» (1966 р.) [219, с. 158–161]; рішенням колегії Держкомітету РМ СРСР по ПТО «Про вивчення учнями професійно-технічних і технічних училищ основ наукової організації праці» (1968 р.) [218, с. 187–188]; «Інструкцією про порядок проведення випускних кваліфікаційних екзаменів у міських і сільських професійно-технічних і технічних училищах» (1968 р.) [51]; «Положенням про порядок атестації та присвоєння кваліфікації особам, які здобувають робітничі професії в різних формах навчання» (1979 р.) [154, с. 23–26]; листом Держпрофосу СРСР «Про надання права педагогічним радам середніх професійно-технічних і технічних училищ дозволяти випускникам, які мали відмінні та добрі оцінки з усіх предметів, успішно витримали

кваліфікаційні екзамени, вступати до денних вищих навчальних закладів безпосередньо після закінчення училищ» (1979 р.) [217, с. 92–93].

Зазначимо, що систематизація форм і методів теоретичного та виробничого навчання майбутніх кваліфікованих робітників здійснювалася відповідно до класифікації, розробленої акад. С. Батишевим [202, с. 254–264; 266–275; 291–310].

Під формою навчання ми розуміємо внутрішню організацію змісту професійної підготовки. Впродовж двох періодів організація теоретичного навчання учнів ТУ визначалася такими формами: лекції, семінари, практичні заняття; проведення диспутів, конференцій, зустрічей із знатними людьми та передовиками виробництва; екскурсії до базових підприємств, фабрик індпошиття, ательє, цехів; відвідування музеїв і виставок; консультації та додаткові заняття; іспити. Застосовувалися заняття таких типів: самостійна робота учнів на уроках з новою технічною літературою; уроки самостійної роботи з деталями машин; уроки по застосуванню довідкової та технічної літератури; доповіді учнів на задану тему; уроки програмованого навчання; уроки лабораторної роботи з аналізу тканин; кіноуроки; уроки конструювання; уроки-бесіди з використання проблемних ситуацій; уроки-екскурсії; уроки громадського огляду знань; контрольно-перевірні уроки та ін.

Згідно з інструктивно-методичним листом Держкомітету РМ СРСР по ПТО «Про деякі питання організації навчальної роботи у технічних училищах» (1966 р.) широкого застосування в навчальній роботі ТУ набула така форма викладання теоретичних дисциплін як лекції, що проводилися з найскладніших розділів навчальної програми. Як додаток до навчальних лекцій, для набуття учнями навичок самостійної роботи над навчальним матеріалом, зміцнення їх знань використовувалася й така форма організації навчального процесу як семінар [218, с. 158–159]. Найчастіше лекційно-семінарська система застосовувалася у ТУ при викладанні предмету «Політекономія» [46, с. 13–14]. Так, у Харківському швейному ТУ № 12 уроки політекономії проводилися у вигляді лекцій, семінарських занять, диспутів. Учні самостійно вивчали літературу, здійснювали підготовку докладів [385, арк. 111–112].

Вивчення основ НОП в управліннях і навчальних закладах ПТО України здійснювалося шляхом організації лекцій, семінарів, бесід, конференцій, екскурсій на виробництво, робочі місця передовиків-новаторів виробництва, виставки передового досвіду з вивчення нової техніки, засобів механізації. Для відстаючих учнів проводилися консультації та додаткові заняття [383, арк. 25; 490, арк. 29–31].

Зазначимо, що з метою вдосконалення методики проведення уроків методкомісії ТУ вишукували та застосовували різноманітні типи уроків. Наприклад, різновидами уроків-лекцій у ТУ були кіноуроки (вступні, поточні, узагальнюючі); уроків-семінарів – семінар-обговорення нового матеріалу; семінар комплексного вивчення теоретичного та виробничого матеріалу; семінар-диспут [14, с. 11; 17]. Особлива увага приділялася роботі учнів з книгою; застосуванню елементів програмованого та проблемного навчання; ТЗН [400, арк. 57].

На уроках естетики у Тернопільському ТУ № 2 (викладач Н. Чубатій) і суспільствознавства (викладач Х. Івахов) застосовувалися семінарські заняття; робота з підручником [400, арк. 57].

Кіноуроки у цьому ТУ застосовувалися при викладанні предметів «Естетика» (викладач Н. Чубатій); «Суспільствознавство» (викладач Х. Івахов); «Політекономія» – «Виробництво матеріальних благ», «Основа матеріально-технічної бази комунізму», «Світова система соціалізму»; «Спецтехнологія ткацтва» – «Робота ткача», «Естетика комуністичної праці», «Естетика побуту», «Синтетичні волокна», «Перемога соціалізму» та ін. [387, арк. 104; 111–112; 400, арк. 57]. Уроки-екскурсії – викладачем Е. Матковською на заняттях із загальної технології (Тернопільське ТУ № 2) та швейного матеріалознавства (Донецьке ТУ № 3) – «Приєм і розбракування тканин» (визначення сортності); «Обладнання швейних підприємств» (обладнання для підготовчого та розкрійного цехів тощо) [384, арк. 56; 400, арк. 57].

При проведенні уроків із спецтехнології прядіння (Тернопільське ТУ № 2) викладач Т. Скоробагатова практикувала уроки самостійної роботи з книгою; роботу з картками програмованого навчання. Викладач С. Кабанова – уроки

самостійної роботи з деталями машин. На уроках із спецтехнології ткацтва викладачі Л. Козлова та А. Невська – уроки лабораторної роботи з аналізу тканин.

Упродовж двох періодів організація теоретичного навчання учнів ТУ здійснювалася за допомогою наступних груп методів і методичних прийомів: 1) методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності учнів (самостійна робота учнів; проведення технічних конференцій; міжпредметні зв'язки; бригадний метод організації праці); активні методи навчання (проблемне навчання, позакласна робота); 2) методи контролю та самоконтролю за ефективністю навчальної діяльності учнів (методи поточного, періодичного та підсумкового контролю).

1) Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності учнів:

– самостійна робота учнів;

Набуттю навичок самостійної роботи учнів сприяли: самостійна робота з підручником і навчальною літературою, що здійснювалася шляхом конспектування матеріалу; навчання трудовим навичкам за допомогою тренажерів; самостійне виконання учнями завдань по складанню карт технологічних процесів і виробничих графіків; аналіз моделей за рисунками із журналів мод, ескізами; самостійний опис зовнішнього виду виробів; випуск технічних бюлетенів; організація вітрин з новинок техніки та передових технологій тощо.

– проведення технічних конференцій;

Так, з метою поглиблення вивчення техніки у Львівському швейному ТУ № 7 проводилися технічні конференції з тем: «Досягнення в швейній промисловості та її розвиток у 6-й п'ятирічці», «Умови експлуатації технічного обладнання в училищі» та ін.; випускалися технічні бюлетені, організовувалися вітрини з новинок техніки та передових технологій [487, арк. 310].

В Одеському ТУ № 3, що здійснювало підготовку майбутніх кваліфікованих робітників для побутового обслуговування населення, було організовано та проведено технічну конференцію, на якій заслуховувалися доповіді з питань: «Сучасний напрям моди та моделювання чоловічого та жіночого одягу», «Нова технологія обробки виробів з використанням синтетичних клеїв», «Нові види тканин

для швейної промисловості», «Продуктивність праці та фактори, що впливають на її підвищення» та ін. При підготовці до конференцій використовувалася література, що надходила з ВНДІ швейної промисловості, з яким училище підтримувало постійний зв'язок. Учні активно обговорювали доповіді; аналізували проведену роботу в групах; результати аналізу відображалися в спеціальних графіках і діаграмах виконання учнівських норм виробітку [42, с. 29].

– міжпредметні зв'язки;

У своїй праці М. Гаврилова зазначає, що використання учнями знань із загальноосвітніх предметів при оволодінні швейною справою сприяло більш якісній підготовці їх до роботи на виробництві. Так, при вивченні універсальних і спеціальних швейних машин учням знадобилися знання з фізики, отримані в 7-му класі. Спираючись на ці знання, вони добре засвоювали обладнання універсальних швейних машин, їх роботу, правила експлуатації та догляд за ними. При конструюванні учні застосовували навички та використовували знання, отримані на уроках креслення та математики. При вивченні таких предметів, як «Матеріалознавство» та «Технологія виготовлення одягу» учні використовували знання з хімії, біології та зоології [30, с. 68–69].

Ф. Ревічева зазначає, що при вивченні спецтехнології викладачі використовували знання учнів, отримані не тільки на уроках конструювання, матеріалознавства, обладнання, естетики, але й набуті раніше в загальноосвітній школі – з хімії, біології та геометрії. Міжпредметні зв'язки також здійснювалися при проведенні ряду ЛПР із спецтехнології для кравців: використовувалися знання, отримані на уроках матеріалознавства про властивості нових синтетичних волокон, тканин [211, с. 4–9; 34–36].

– бригадний метод організації праці

Передовою формою організації та стимулювання праці на уроках теоретичного навчання було використання бригадного методу. Цікавим є досвід роботи викладача Л. Скірути з організації бригадної форми праці на уроках теоретичного навчання, впроваджений викладачами та МВН училищ. Суть впровадженого досвіду була в наступному: навчальна група розбивалася на бригади по 5–6 учнів. При організації

бригади викладач враховував стосунки, що склалися між учнями, їх побажання при визначенні складу бригад. Учнівську бригаду очолював учень-бригадир. У години занять він разом з усіма виконував роботу та одночасно бригадирські обов'язки; відповідав за успішність бригади; допомагав невстигаючим; організовував спільну роботу по підготовці домашнього завдання; вів контроль за роботою членів своєї бригади.

Перед опитуванням вивченого матеріалу викладач приймав рапорт від бригадирів про готовність бригади до відповіді. Він з'ясовував, з якими питаннями та труднощами стикалася бригада, готуючись до відповіді; хто та з яких питань слабко підготувався; з ким із членів бригади довелося більше працювати та яка конкретна допомога була надана учневі бригадиром. Далі здійснювалася сама перевірка завдань по бригадам: одна бригада відповідала письмово по карткам, друга – виконувала роботу на дошці, третя в цей час відповідала усно: викладач ставив питання та починав опитувати найбільш слабого учня бригади, потім його доповнювали інші учні, а завершував, підводячи підсумки, бригадир, вказуючи на всі недоліки. Потім для рецензування письмових і усних відповідей здійснювалося опитування інших бригад. По закінченні опитування консультанти групи (2 чол.) підводили загальні підсумки, визначали місця в групі.

Заключний підсумок уроку підводив сам викладач, об'являючи та коментуючи оцінки за урок. Бригадну форму роботи викладач Л. Скірута використовував не тільки при повторенні, а й при повідомленні нових знань шляхом вирішення проблемних ситуацій; закріпленні нового матеріалу для складання алгоритмів, схем, таблиць тощо. Застосування бригадної форми роботи на уроці давало: а) найвищий ступінь активності розумової діяльності – учень боявся пропустити хоча б одне слово свого товариша; б) високий поурочний бал; в) 100 % опитування групи за урок; д) моральне задоволення за добрі відповіді. Бригадний метод допомагав виробленню навичок самоконтролю при випуску продукції, розвитку почуття колективізму. Застосування бригадної форми організації праці також сприяло забезпеченню наступності між навчанням учнів і їх подальшою виробничою діяльністю, так як після закінчення училища молоді робітники розподілялися в

спеціалізовані комплексні бригади, що працювали за методом бригадного підряду чи використовували в своїй роботі інші передові форми організації та стимулювання праці [232, с. 3–5].

Активні методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності учнів ТУ:

а) проблемне навчання. Як зазначає Е. Морозов, «при проблемному навчанні в учнів пробуджується пізнавальна активність, прагнення до самостійних розумових дій, спрямованих на досягнення результату. При програмованому навчанні учні, крім того, засвоюють методи самоконтролю та самоосвіти» [89, с. 48–49].

Проблемний виклад і вивчення матеріалу, який застосовувався на уроках і семінарах, за словами М. Горяїнова, був передовим методом теоретичного навчання учнів ТУ. Суть його полягала в тому, щоб спонукати учнів до пізнавальної активності, самостійних розумових дій, спрямованих на досягнення результату. Викладач ставив перед учнями проблемні завдання та спрямовував їх до правильних відповідей. Шляхом пошуків, особистої самостійної роботи учні приходили до тих або інших висновків і методів розв'язання поставлених перед ними проблем. Цей метод значно підвищував ефективність навчального процесу, формував пізнавальну діяльність учнів [35, с. 7].

б) позакласна робота. У II період роботи осередками позакласної роботи ТУ були предметні гуртки та гуртки технічної творчості, робота в яких мала такі форми: лекції; доповіді на конференціях; бесіди, диспути; екскурсії на базові підприємства, фабрики та заводи, в музеї, на виставки; зустрічі зі знатними людьми, передовиками виробництва базових підприємств, випускниками училища; перегляди в Будинках моделей одягу тощо. Так, у Хустському ТУ № 9 Львівського облуправління ПТО діяли такі предметні гуртки: гурток вивчення історії КНРС, у якому було зайнято 20 учнів, суспільствознавства – 20 чол., спецрисунку – 23 чол., електротехніки – 25 чол., матеріалознавства – 25 чол., конструювання – 29 чол. [493, арк. 39; 40–42].

Цікавим є досвід проведення позакласної роботи у ТУ зі спецтехнології для кравців. Для поширення та поглиблення знань, умінь і навичок учнів, розвитку їх самостійності та індивідуальних здібностей з учнями в позаурочний час

проводилися заняття. Основними організаційними формами позакласної роботи зі спецтехнології були: лекції, конференції, доповіді, бесіди, диспути, екскурсії, виставки, зустрічі зі знатними людьми, передовиками виробництва. Як правило, позакласна робота безпосередньо була пов'язана зі змістом навчальної програми, але не дублювала її, а розширювала та поглиблювала. Позакласна робота сприяла успішній роботі, формуючи в учнів навички суспільно-корисної праці; розвивала ініціативу; допомагала краще опанувати свою професію.

Члени гуртка технічної творчості займалися виготовленням навчально-наочних посібників, робили повідомлення про нові досягнення в науці; випускали бюлетені. Велике значення педколектив училища надавав ознайомленню учнів з новою технікою та технологією. Викладачі та МВН виступали з оглядами матеріалів журналів «Професійно-технічна освіта», «Швейна промисловість», «Служба побуту», інформаційних листків. Періодично для учнів спеціалістами швейної промисловості читалися лекції.

Велике значення в розвитку технічної пропаганди мали екскурсії на базові підприємства, фабрики та заводи, до асортиментного кабінету, в музеї, на виставки, а також перегляди в Будинках моделей одягу. Перед початком екскурсій учням обов'язково надавалося завдання прослідкувати за технологічним процесом, відповісти на ряд запитань. Це привчало учнів уважно слідкувати за ходом технологічного процесу, робити записи та, за можливістю, фотографувати [211, с. 38–40].

Заняття в гуртках технічної творчості МВН Л. Бечентовської (Білоцерківське ТУ № 3) сприяли вихованню в молоді художнього смаку, відчуття краси, широкого світогляду. В усіх групах діяли гуртки різних напрямів: від пошиття найпростішого одягу до виготовлення художніх сувенірів. Одяг, виготовлений дівчатами у виробничих майстернях, переважно призначався для самого закладу (кожна група мала свою модель учнівської форми, костюми для гуртків художньої самодіяльності). За традицією, в квітні, навчальний заклад організовував виставку творчості, яку охоче відвідували усі бажаючі жителі міста. На виставці були

представлені різноманітні моделі одягу, як сучасного, так і старовинного; в'язані вироби, вишивки, іграшки, сувеніри [150, с. 2].

2) Методами контролю за ефективністю навчальної діяльності з теоретичного навчання учнів ТУ впродовж двох періодів були: методи поточної, періодичної та підсумкової перевірки знань.

Поточний контроль знань учнів містив методи усної перевірки знань учнів (індивідуальне, фронтальне, ущільнене, тематичне, громадське опитування); письмову перевірку (письмові та графічні контрольні роботи, опитування з використанням опорних конспектів-схем); практичну перевірку умінь учнів (практичні та ЛПР). Так, у Миколаївському ТУ № 2 викладач Г. Цирліна багато часу приділяла закріпленню нового матеріалу за допомогою таких методів перевірки знань як індивідуальне, фронтальне, ущільнене, тематичне, громадське опитування. При цьому викладач широко практикувала рецензування відповіді учня, питання учнів до нього [296, с. 3–4].

Поряд з методами усної перевірки знань учнів викладачі ТУ застосовували методи письмової перевірки, до яких належали письмові та графічні контрольні роботи, що допомагали виявити пробіли в знаннях учнів, підказували шляхи їх усунення. У завдання включалися питання, що потребували використання роздаткового матеріалу, зарисовок [211, с. 34]. Методом письмової перевірки знань учнів ТУ також було опитування з використанням опорних конспектів-схем. Так, при проходженні перших тем курсу предмету «Спецтехнологія» – «ручні роботи», «машинні строчки та шви», «обробка окремих деталей і вузлів виробу» застосовувалися конспекти-схеми з досвіду роботи вчителя Ясинуватської школи ім. Северина. Для викладу та запису нового матеріалу складалися опорні конспекти, де запис виконувався графічно. Такі конспекти дозволяли вивчати нову тему на уроці та здійснювати постійний контроль знань учнів, одержаних раніше. При складанні таких конспектів учні привчалися висловлювати свої думки в схемах, рисунках, а також відтворювати їх. Уроки проходили організовано, всі групи активно працювали. Опитування за опорними конспектами проводилося щоденно, в

письмовому вигляді, впродовж 10–12 хв., що дозволяло слідкувати за ступенем засвоєння даного матеріалу [449, арк. 81].

Особливо важливе значення при навчанні учнів ТУ професіям автоматизованого виробництва мали ЛПР, що проводилися в добре оснащених лабораторіях училищ. Вони не тільки посилювали зв'язок теорії з практикою, але й були, як показав досвід ТУ України, найбільш доцільною формою практичного засвоєння учнями монтажу, налагодження, правил і прийомів використання засобів автоматизації та комплексної механізації виробничих процесів. У навчальних лабораторіях учні мали можливість у безпечних умовах проводити складання та розбирання, монтаж і налагодження апаратури, схем, приладів, автоматичних ліній, управляти машинами та агрегатами за допомогою засобів автоматизації, що не завжди було доступно при навчанні в умовах виробництва. Роботи проводилися за розробленими в училищах інструкційними картками-завданнями, складеними на кожен лабораторну роботу, в яких містився опис приладів і апаратів, на яких учні мали виконувати роботу; процес виконання роботи; схеми; опис завдання та порядок укладення учнями звіту [207, с. 148]; як правило, виконувалися бригадним методом (по 2–3 чоловік).

Періодична перевірка знань учнів з теоретичного навчання впродовж двох періодів здійснювалася шляхом проведення іспитів, що проводилися з предметів і в строки, встановлені для кожної професії навчальним планом, за розкладом, затвердженим директором училища. З предметів, винесених на іспит, кінцевою оцінкою успішності за весь курс була оцінка, отримана учнем на іспиті [219, с. 115–116].

Підсумкова перевірка знань учнів ТУ з теоретичного навчання впродовж двох періодів здійснювалася шляхом проведення випускних кваліфікаційних екзаменів, досвід організації та проведення яких у ТУ висвітлено в працях Ф. Ревічевої [211].

У I період проведення випускних кваліфікаційних екзаменів регламентувалося «Інструкцію про порядок проведення випускних кваліфікаційних екзаменів у технічних училищах», ухваленої в травні 1955 р. начальником ГУ трудових резервів при РМ СРСР [36]; у II – «Інструкцією про порядок проведення випускних

кваліфікаційних екзаменів у міських і сільських професійно-технічних і технічних училищах» [51], ухваленої Держкомітетом РМ СРСР по ПТО в 1968 р. [51], в яких, зокрема, зазначалося, що: 1) випускні кваліфікаційні екзамени у ТУ мали на меті: виявлення в учнів наявності виробничих навичок і знань, що вимагала кваліфікаційна характеристика, а також підготовленість учнів до самостійної роботи зі спеціальності; 2) до випускних кваліфікаційних екзаменів допускалися учні, які закінчили курс теоретичного навчання зі встановлених навчальних планів і програм, та отримали позитивні (не нижче 3-х балів) підсумкові оцінки з усіх предметів; 3) випускні кваліфікаційні екзамени з теоретичного навчання передбачали виконання кожним учнем письмової випускної екзаменаційної роботи відповідно до виданих йому завдань); усне опитування учнів для перевірки засвоєних ними знань згідно з вимогами кваліфікаційної характеристики [36, с. 129; 133; 51, с. 3–10].

Наприкінці II періоду, а саме в 1979 р., Держпрофосом СРСР було видано лист «Про надання права педагогічним радам середніх професійно-технічних і технічних училищ дозволяти випускникам, які мали відмінні та добрі оцінки з усіх предметів та успішно витримали кваліфікаційні екзамени, вступати до денних вищих навчальних закладів безпосередньо після закінчення училищ» [216, с. 92–93]. Згідно з цим листом, до 10 % випускників ТУ, які мали відмінні та добрі оцінки з усіх предметів та успішно витримали кваліфікаційні екзамени, мали право безпосередньо після закінчення училища вступати до денних вищих навчальних закладів за відповідною спеціальністю. У листопаді того ж року Головним комітетом СРСР по ПТО, Держкомітетом з праці та соціальних питань і ВЦРПС було ухвалено «Положення про порядок атестації та присвоєння кваліфікації особам, які здобувають робітничі професії в різних формах навчання», яким визначався порядок атестації та присвоєння кваліфікації особам, які здобували робітничі професії в ПТНЗ, як основній формі ПТО молоді, а також у НКК та інших формах професійного навчання робітників на підприємстві. У Положенні зазначалося, що атестація осіб, які пройшли курс навчання за професіями, здійснювалася у вигляді кваліфікаційних екзаменів. Рівень кваліфікації випускників визначався розрядом, класом чи категорією. Особам, які закінчили ТУ, видавався диплом про присвоєння

кваліфікації за професією, а тим, які досягли особливих успіхів у навчанні, – диплом з відзнакою [154, с. 23–26].

Із початком реформи загальноосвітньої та професійної школи (1984 р.) та переходом системи ПТО до підготовки майбутніх робітників у єдиному типі навчального закладу – СПТУ, підготовка кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти почала здійснюватися в окремих групах цих училищ. Так, на кінець 1984/85 н. р. кількість учнів у групах на базі повної загальної середньої освіти становила 167,329 чол. (423,231 чол. з неповною середньою освітою). На базі середньої школи встановлені розряди, класи, категорії отримало 116,048 чол. (103,346 чол. у групах на базі неповної середньої школи). Вище встановлених розрядів на базі середньої школи отримало 21,626 чол. (20,398 чол. на базі неповної школи). Кількість учнів, які отримали кваліфікацію за двома та більше професіями, становила: 12,666 чол. на базі середньої школи проти 40,656 чол. на базі неповної середньої школи [471, арк. 1].

Якщо в I період і частково в II учням ТУ видавалися свідоцтва про закінчення училища чи атестат, то, починаючи з листопада 1979 р., особам, які закінчили ТУ, – диплом про присвоєння кваліфікації за професією, а тим, які досягли особливих успіхів у навчанні, – диплом з відзнакою [154, с. 23–26].

Засобами активізації навчання в теоретичній підготовці учнів ТУ впродовж двох періодів були: навчально-наочні посібники (картки-завдання, інструкційні карти, технологічні та довідкові таблиці, комплекти лекал (масштаб 1:4 і в натуральну величину), зразки закінчених операцій і етапи їх виконання, застосування діючих розрізів швейного обладнання); ТЗН. Так, Ф. Ревічева в своїй праці зазначає, що на уроках спецтехнології при поясненні матеріалу викладачами широко використовувалися наочні посібники: інструкційні карти, технологічні та довідкові таблиці, комплект лекал масштабом 1:4 і в натуральну величину, зразки закінченої операції та етапи її виконання (по одному комплекту лекал і роздатковому зразку на кожний стіл або парту) [213, с. 6].

Викладачі Донецького ТУ № 10 Л. Коновалова та Л. Чухіна в процесі навчання активізували розумову діяльність учнів на уроках шляхом застосування карток-

завдань, що допомагали учням логічно осмислити матеріал, підвищували цікавість учнів до вивчення матеріалу. При вивченні швачками-мотористками курсу «Спецтехнологія» викладачами успішно застосовувалася демонстрація зразків обробки трикотажних виробів. При проходженні слюсарями-ремонтниками курсів «Спецтехнологія» та «Обладнання» широко застосовувалися діючі розрізи швейного обладнання, застосування яких надавало учням можливість наочно побачити взаємозв'язок всіх частин і механізмів машини; краще осмислити роботу швейного обладнання [449, арк. 100].

Викладачами Дніпропетровського швейного ТУ № 1 з метою покращення наочності навчання за допомогою учнів було виготовлено наочні посібники зі швейного матеріалознавства та спецрисуння [427, арк. 122–123]; на уроках спецтехнології цього ж ТУ викладачі також використовували наочні посібники, зразки деталей і показ окремих діафільмів. Це активізувало урок, сприяло доброму засвоєнню матеріалу учнями [378, арк. 52].

В училищах Тернопільського облуправління ПТО велике значення приділялося оснащеності уроків, застосуванню ТЗН, зокрема, кіноапарата «Україна» та апарата «ЛЭТТИ», магнітофона, програвача [387, арк. 104; 111].

Внаслідок заходів, впроваджених колективами навчальних закладів у навчальний процес, покращилася якість знань учнів ТУ з теоретичного навчання. Кожен шостий випускник ТУ отримував розряди, вищі за встановлені кваліфікаційною характеристикою. Збільшилася кількість випускників, які одержували атестати чи дипломи з відзнакою [324, арк. 100].

Однак, впродовж двох періодів в організації теоретичного навчання ТУ були такі недоліки: 1) недостатнє навчально-виробниче, матеріально-технічне та інженерно-педагогічне забезпечення ТУ (незабезпеченість ТУ навчальними приміщеннями; відсутність багатьох приладів для виконання ЛПР; недостатня забезпеченість навчально-наочною літературою, особливо з нової техніки та передових методів праці; недоукомплектування штатними викладачами); 2) відсутність методики професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти; недостатня професійна

кваліфікація інженерно-педагогічних працівників ТУ (недостатнє використання на уроках наочних посібників; нездійснення побудови креслень у натуральну величину; приділення недостатньої уваги учням під час проведення консультацій з виконання письмових завдань до випускних кваліфікаційних екзаменів); 3) слабкі знання учнів з предметів профтехциклу (відсутність навичок читання простих креслень, незнання методів зображення деталей на кресленнях у I період; недостатнє знання призначення спецмашин, особливо останніх випусків; слабе засвоєння швейної термінології, самостійного планування технологічного процесу, нормування робіт і питань стандартизації, системи розрахунків при конструюванні, характеристик і принципів дії спецмашин).

У наступному підрозділі проаналізована організація виробничого навчання та виробничої практики майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти для легкої промисловості у ТУ України впродовж досліджуваного періоду.

2.3. Організація виробничого навчання і виробничої практики майбутніх кваліфікованих робітників у технічних училищах

Виробниче навчання майбутніх кваліфікованих робітників у ТУ складало основу їх професійної підготовки. Його питома вага, за нашими розрахунками, складала від 60,6 % до 79,2 % загального навчального часу, в той час як в інших ПТНЗ на нього відводилося максимум 67 % навчального часу.

«Основною метою виробничого навчання учнів – за визначенням С. Батишева – є формування в них професійної майстерності в галузі певної професії, спеціальності» [202, с. 265].

Як зазначає Е. Крупицький, «зміст і складність робіт, що має виконувати робітник певного кваліфікаційного розряду, визначають зміст виробничого навчання» [66, с. 12], що розкривається в навчальних планах і програмах з певної професії.

Зміст виробничого навчання учнів ТУ визначався формами, методами та засобами, вибір яких зумовлювався завданнями по підготовці фахівців конкретної професії.

Так, у I період зміст виробничого навчання учнів ТУ визначався такими нормативними документами: «Інструкцією про планування та облік навчальної роботи у технічних училищах» (1955 р.) [36, с. 77–92]; «Інструкцією про порядок проведення випускних кваліфікаційних екзаменів у технічних училищах» (1955 р.) [36, с. 129–137]; наказом ГУ трудових резервів при РМ СРСР «Про тривалість навчального дня в училищах і школах трудових резервів» (1956 р.) [36, с. 43–44]; у II – «Положенням про виробничу практику учнів міських професійно-технічних і технічних училищ» (1967 р.) [218, с. 227–229]; «Положенням про планування виробничої діяльності училищ професійно-технічної освіти» (1969 р.) [217, с. 134]; «Положенням про виробничу практику учнів міських професійно-технічних і технічних училищ, що здійснюють підготовку кваліфікованих робітників для промисловості, транспорту, зв'язку, торгівлі, громадського харчування та галузей, обслуговуючих населення» (1975 р.) [219, с. 228–233]; «Положенням про планування виробничої діяльності технічних і професійно-технічних училищ» (1976 р.) [217, с. 133–137]; «Інструкцією з нормування навчально-виробничих робіт учнів технічних і професійно-технічних училищ» (1977 р.) [217, с. 137–140]; «Типовою інструкцією про порядок персонального розподілу на передвипускную виробничу практику та постійну роботу випускників професійно-технічних і технічних училищ» (1981 р.) [456, арк. 97–98]; наказом Мінлегпрому УРСР і Держкомітету УРСР по ПТО «Про введення персонального розподілу випускників професійно-технічних навчальних закладів на передвипускную виробничу практику та на постійну роботу на підприємства та організації Міністерства легкої промисловості УРСР» (1981 р.) [457, арк. 18]; «Положенням про виробничу практику учнів міських професійно-технічних навчальних закладів, що здійснюють підготовку кваліфікованих робітників для промисловості, транспорту, зв'язку, торгівлі, громадського харчування та галузей, обслуговуючих населення» (1982 р.) [155, с. 25–35].

Традиційними та найпоширенішими формами виробничого навчання учнів ТУ впродовж двох періодів їх функціонування були: уроки в навчальних майстернях училищ (уроки по вивченню трудових прийомів і операцій; уроки по виконанню комплексних робіт); заняття в навчальних цехах училищ (виробничі екскурсії; конкурси на виконання найскладнішої операції; виставки технічної творчості; виставки-смотри моделей учнів; конференції; практикуми; консультації тощо); заняття в цехах підприємств і передвипускна виробнича практика на робочих місцях (навчання бригадами; включення учнів до складу бригад кваліфікованих робітників; навчання на самостійних ділянках; навчання на штатних робочих місцях; консультації; випускні кваліфікаційні экзамени). Кожна з вищезазначених форм організації виробничого навчання учнів наповнювалася конкретним змістом.

Тривалість дня виробничого навчання для учнів ТУ у віці від 16 до 18 років становила 7 годин. Директорам училищ, зважаючи на виробничі умови, дозволялося проводити чергування виробничого та теоретичного навчання через день, або всередині навчального дня. При чергуванні всередині навчального дня тривалість занять з виробничого навчання мала не перевищувати 4 години, а з теоретичного – 3 години на день [36, с. 43–44].

До виходу учнів ТУ на навчання до цехів підприємств у II період застосовувалися такі форми організації виробничого навчання: виробничі екскурсії; конкурси на виконання найскладнішої операції; виставки технічної творчості; виставки-смотри моделей учнів; конференції; практикуми; консультації тощо. Так, МВН прищеплювали учням любов до своєї професії шляхом проведення екскурсій на швейні підприємства, організації зустрічей з колишніми випускниками, розповідями про себе, підкреслюючи значимість професії кравця, виховуючи повагу до цієї нелегкої праці. До відкриття XXIV з'їзду КПРС (1971 р.) у МПТУ № 65 (за програмами ТУ) Ворошиловградського облуправління ПТО було підготовлено та відкрито виставку технічної творчості, на якій було представлено роботи учнів, майстрів, викладачів. У дні роботи з'їзду було проведено конкурс з найскладнішої операції – «виметування петель у чоловічих піджаках». Результати конкурсу показали високу якість виконання операції [392, арк. 100].

В училищі Укрглавместпрому Київського Облуправління ПТО характеристикою зростання майстерності навчання було проведення 3-х виставок-смотрів моделей учнів, організованих училищем за участю НТО училища. Всього на них було представлено 77 вироби, по кожному смотру за кращі вироби визначалися 1-е, 2-е та 3-е місце з видачою нагород за рахунок НТО; кращі вироби рекомендувалися для впровадження у виробництво [483, арк. 11–12].

Перелік навчальних робіт, що мали виконувати учні ТУ, мав на меті встановлення конкретних навчально-виробничих робіт, виконання яких було обов'язковим для учнів з метою оволодіння ними професійними навичками, передбаченими програмою виробничого навчання. Він укладався МВН групи під керівництвом старшого майстра на навчальну чверть для кожної професії (спеціальності), за якою здійснювалася підготовка у ТУ; обговорювався методкомісією та затверджувався директором училища. На період навчання учнів у навчальних майстернях він містив: найменування тем і підтем програми виробничого навчання; найменування об'єктів навчальних робіт; кількість робіт на одного учня; норми часу на одиницю роботи. Роботи, що включалися до переліку, переважно бралися із замовлень базових підприємств, централізованих виробничих замовлень, а також з робіт по виготовленню інструменту, запасних частин і ремонту обладнання для майстерень училищ; виготовлення наочних посібників для навчальних кабінетів [36, с. 78].

Як правило, навчання в цехах підприємств учнів ТУ включало такі форми: ознайомлення з підприємством; інструктаж з охорони праці та пожежної безпеки на підприємстві; обслуговування обладнання згідно з певною професією; комплексні роботи; перевірні роботи; навчання роботі з певної професії з різними типовими нормами обслуговування; передвипускна виробнича практику на робочих місцях підприємства; випускні кваліфікаційні іспити [36, с. 78].

Найважливішою формою професійної підготовки учнів була виробнича практика на підприємстві, основним завданням якої було закріплення та вдосконалення професійних знань і умінь учнів; опанування високопродуктивними методами праці та досвідом новаторів виробництва; сучасним обладнанням,

засобами механізації та автоматизації виробничих процесів; встановленими нормами виробітку; виховання в учнів сумлінного ставлення до праці [147, с. 31].

Основними документами, якими визначалася організація виробничої практики учнів ТУ, були: «Положення про виробничу практику учнів міських професійно-технічних і технічних училищ» (1967 р.) [218], «Положення про виробничу практику учнів міських професійно-технічних і технічних училищ, що здійснюють підготовку кваліфікованих робітників для промисловості, транспорту, зв'язку, торгівлі, громадського харчування та галузей, обслуговуючих населення» (1975 р.) [219] та «Положення про виробничу практику учнів міських професійно-технічних навчальних закладів, що здійснюють підготовку кваліфікованих робітників для промисловості, транспорту, зв'язку, торгівлі, громадського харчування та галузей, обслуговуючих населення» (1982 р.) [155].

Згідно з цими Положеннями обсяг, зміст і строки виробничої практики з кожної професії та спеціальності визначалися навчальними планами та програмами, затвердженими Держкомітетом РМ СРСР по ПТО. Залежно від професії та спеціальності, характеру виробництва виробничу практику учні мали проходити на спеціально виділених для цієї мети робочих місцях, агрегатах, виробничих ділянках, будівельних об'єктах, у лавах тощо. Як правило, для тих підприємств та організацій, де здійснювалася підготовка майбутніх кваліфікованих робітників, і на яких учні мали працювати після випуску. Училище мало здійснювати методичне керівництво виробничою практикою; слідкувати за своєчасним забезпеченням виробничими завданнями, що відповідали б вимогам навчальних програм; за повним використанням часу, відведеного на виробничу практику; перевіряти виконання учнями виробничих норм, відповідність виконаних робіт технічним умовам; разом з підприємством організовувати інструктаж учнів, вивчення сучасних технологічних процесів і досвіду передових робітників.

На період виробничої практики підприємства та організації зобов'язувалися надавати учням училищ, що діяли на їх виробничій базі, оплачувані робочі місця; для підвищення якості навчання виділяти самостійні виробничі об'єкти, ділянки тощо та забезпечувати учнів впродовж практики виробничими роботами, що

відповідали б вимогам навчальних програм; створювати безпечні умови праці; забезпечувати учнів матеріалами, деталями, напівфабрикатами, технічною документацією, обладнанням, інструментами, пристроями, необхідними для виконання виробничих завдань; створювати умови для засвоєння учнями нової техніки та високопродуктивних методів праці; організовувати інструктаж і технічне керівництво під час практики; в необхідних випадках для надання допомоги майстрам училища в проведенні виробничої практики виділяти висококваліфікованих робітників та інженерно-технічних працівників; здійснювати технічний контроль, прийом та облік виконаних робіт у порядку, встановленому на підприємстві; на період практики видавати за рахунок підприємства спецодяг, спецвзуття, індивідуальні засоби захисту, спецхарчування тощо за нормами, встановленими для робітників відповідних професій і спеціальностей; надавати учням і майстрам училища виробничо-побутові приміщення; перед проходженням виробничої практики та виконанням складних робіт проводити інструктаж з техніки безпеки; в необхідних випадках підприємства та організації за власний рахунок мали забезпечувати доставку учнів до місця виробничої практики та назад. У випадку проходження виробничої практики в іншому місці надавати учням і МВН на час практики безоплатну житлову площу, постільну білизну, інші комунальні послуги; організовувати харчування учнів за встановленими нормами; по її закінченні забезпечувати учнів, які склали випускний кваліфікаційний іспит, робочими місцями, матеріалами, інструментами та обладнанням, необхідними для виконання пробної кваліфікаційної роботи; щомісячно нараховувати училищу кошти за виконані учнями роботи під час проходження виробничої практики [218, с. 227–229; 219, с. 228–233].

У II період організації виробничої практики учнів ТУ також сприяла допомога комсомольських організацій. Так, комсомольські комітети базових підприємств разом з відділами технічного навчання мали приймати участь у підборі працівників, які виділялися для керівництва практикою учнів; забезпеченні практикантів робочими місцями, що б відповідали їх майбутній професії; не допускати

використання їх на роботах, не пов'язаних з виконанням навчальної програми [242, с. 428–429].

Цікавим є досвід проходження виробничої практики учнями групи швей-мотористок з пошиття жіночого легкого плаття Вороновицького ТУ № 2 Вінницької області, які проходили виробничу практику на Київському виробничому об'єднанні ім. Смирнова-Ласточкина. Учням, які працювали в бригадах цього об'єднання, надавалися оплачувані робочі місця, за ними закріплювалися передові робітники; було виділено нове обладнання, що успішно ними освоювалося. Як наслідок – виконання учнями норм виробітку. При опитуванні учнів було з'ясовано, що теоретично вони були переважно підготовлені; правильно називали операції, виконувані ними, знали класи машин. Однак, дуже слабо знали засоби малої механізації, не знали її застосування та призначення. Початкові навички учнів були відпрацьовані та успішно виконувалися. Під час проходження виробничої практики учні засвоїли 70 % операцій. Керівництвом підприємства в строки, встановлені для виплати зарплати робітникам, учням нараховувалася зарплата, що своєчасно перераховувалася на поточний рахунок училища. Відгуки керівництва та бригадирів щодо проходження виробничої практики учнями були позитивні; зауваження відсутні [445, арк. 75].

З початком докорінної зміни системи ПТО у вісімдесяті роки ХХ століття значна увага керівництвом ПТО приділялася вдосконаленню виробничого навчання учнів, у т. ч. й виробничої практики. Так, у жовтні 1981 р. Держкомітетом УРСР по ПТО було ухвалено «Типову інструкцію про порядок персонального розподілу на передвипускню виробничу практику та постійну роботу випускників професійно-технічних і технічних училищ», у якій розглядається вдосконалення організації виробничої практики; попередження її недоліків. Згідно з нею персональний розподіл випускників проводився комісією, до складу якої входили: директор училища – голова виробничої практики, заступник директора, МВН випускних груп, представники адміністрації, профспілкової комсомольської організації, ради наставників підприємства (організації), до якої направлялися випускники; представники громадських організацій і батьківської ради училища. Випускники, які

закінчували училища на відмінно, мали право вибору місця проходження виробничої практики та постійної роботи (ділянки, цеху (бригади)) в межах, затверджених планом розподілу. Учням, які мали батьків-інвалідів I та II груп, за відсутності інших працездатних членів родини, надавалася робота за місцем проживання батьків [453, арк. 97–98]. Наприкінці того ж року Держкомітетом УРСР по ПТО та Мінлегпромом УРСР видається наказ «Про введення персонального розподілу випускників професійно-технічних навчальних закладів на передвипускню виробничу практику та на постійну роботу на підприємства та організації Міністерства легкої промисловості УРСР», яким, починаючи з 1982 р., вводився персональний розподіл випускників ПТНЗ на передвипускню виробничу практику на підприємства та організації Мінлегпрому УРСР [457, арк. 18].

У жовтні 1982 р. наказом Держкомітету СРСР по ПТО затверджується «Положення про виробничу практику учнів міських професійно-технічних навчальних закладів, що здійснюють підготовку кваліфікованих робітників для промисловості, транспорту, зв'язку, торгівлі, громадського харчування та галузей, обслуговуючих населення», в якому зазначалося, що виробнича практика учнів мала проводитися в складі кращих виробничих бригад, як правило, на тих підприємствах, організаціях, закладах, робочих місцях, де учні мали працювати після закінчення навчального закладу [155, с. 25–35]. Так, широкого розповсюдження набуло укладення двосторонніх договорів між бригадами робітників базових підприємств і навчальними групами, що проходили виробничу практику. За кожним молодим робітником закріплювалися наставники з числа кваліфікованих робітників, які мали значний виробничий досвід, високі моральні якості, навички виховної роботи. У документі зазначалося, що в 1984 р. над 44 тис. молодих робітників здійснювало шефство 37 тис. наставників. Внаслідок проведеної роботи 30 тис. молодих робітників досягло рівня продуктивності праці своїх наставників. У 1984 р. близько 90 % випускників ПТУ працювало в бригадах, що мало позитивні наслідки. Так, тільки по Укрльоконоплепрому кількість молодих робітників, які не виконували норм виробітку, в 1983 р. складала 1,1 % проти 2,68 % у 1982 р. [335, арк. 63–71].

За визначенням С. Батишева – «метод навчання – це спосіб взаємопов’язаної діяльності викладача (МВН) та учнів, спрямований на оволодіння учнями знаннями, навичками та вміннями, на їх виховання та розвиток» [202, с. 251].

Систематизація методів виробничого навчання, що використовувалися при проходженні різних його періодів (форм організації) учнями впродовж двох періодів роботи ТУ, виявила найпоширеніші з них: 1) показ прийомів трудових дій (операцій); 2) самостійні спостереження учнів; 3) вправи; 4) активні методи виробничого навчання – навчання учнів передовим високопродуктивним прийомом і методам роботи (особистий показ; організація спеціальних вправ учнів по відпрацюванню передових прийомів на своїх робочих місцях; застосування технологічних конструкцій і інструкційних карт); 5) методи контролю умінь і навичок учнів: поточна, періодична (проведення перевірних (пробних) робіт) і підсумкова перевірка (випускні кваліфікаційні пробні роботи).

Розглянемо використання кожного з вищенаведених методів при проходженні учнями різних форм виробничого навчання.

1) Показ прийомів трудових дій (операцій): а) у навчальних майстернях училищ. При проходженні виробничого навчання в навчальних майстернях учні Львівського ТУ № 7 виготовляли вироби різних фасонів з тканин різної вартості. В групах з підготовки кравців індопошиву відпрацьовувалися прийоми та навички; здійснювалося пошиття виробів без примірок із повноцінної тканини; пошиття виробів з примірками на замовнику. З метою виконання вимог навчальних програм із пошиття виробів різноманітних фасонів з примірками на замовнику при училищі було організовано ательє-майстерня, що приймала замовлення від населення. З тією ж метою було створено лабораторію з освоєння нових фасонів. За 1962/63 н. р. було освоєно 14 нових фасонів, що сприяло підвищенню якості підготовки учнів [491, арк. 56–60].

б) у навчальних цехах училищ. Під час проходження виробничого навчання учнями Одеського ТУ № 3 по підготовці кадрів майстрів з пошиття чоловічого, жіночого та дитячого одягу закрійний цех училища видавав МВН повні комплекти крою та необхідну фурнітуру. У вступному інструктажі вони розповідали учням про

те, як буде виглядати готовий виріб, показували рисунок цього виробу та, користуючись наочними посібниками, знайомили їх з окремими вузлами та деталями, технологічною послідовністю їх обробки. Учні знали, що виготовлені ними вироби будуть передані до торговельної мережі з виробничою маркою училища [42, с. 29].

в) у цехах підприємств і на передвипускній виробничій практиці на робочих місцях. Учні Львівського ТУ № 13 виробничу практику проходили в ательє індпошиву одягу фабрики № 1 Облуправління побутового обслуговування населення. При проходженні виробничої практики учні закріплювалися за майстрами ательє. Спочатку вони давали учням виконувати окремі операції, потім переходили до повного виготовлення виробу [490, арк. 26].

2) Самостійні спостереження учнів (у навчальних майстернях училищ). У Харківському швейному ТУ № 12 значна увага приділялася самостійній роботі учнів. МВН давали домашнє завдання, учні працювали над ним, використовуючи відповідну навчальну літературу. На наступних заняттях на вступному інструктажі учні відповідали про виконання завдань перед усією групою. Під час поточного інструктажу в групах ТУ МВН рідше пояснювали та показували прийоми та методи виконання окремих операцій і вузлів одягу, ніж у групах ПТУ, так як десятикласники швидше та краще засвоювали навчальний матеріал, ніж восьмикласники [385, арк. 24].

3) Вправи: а) у навчальних майстернях училищ. Добре було організовано навчання учнів початковим навичкам у навчально-виробничих майстернях МПТУ № 65 (за програмами ТУ) Ворошиловградського облуправління ПТО, де учні груп кравців послідовно освоювали прийоми виконання різних ручних стібків, машинних строчок і швів; вправи по виконанню волого-теплових робіт; операції обробки деталей жіночого та дитячого плаття, чоловічого та дитячого верхнього одягу [392, арк. 100–101].

МВН учнів груп №№ 17, 19, 20, 22, 23 Донецького ТУ № 10, що навчалися за спеціальністю «Кравці чоловічого, жіночого, дитячого одягу», під час вивчення теми «Тренувальні вправи по обробці окремих деталей і вузлів виробу» після

виготовлення кишень на зразку тканини запропонували учням виконання цієї ж операції при пошитті пальто. Після цього учні наочно бачили призначення цих вправ, зростала їх цікавість до виробничого навчання; покращувалася якість виконання виробів [440, арк. 37].

б) у навчальних цехах училищ. У I період виробничого навчання для тренувальних занять учням-кравцям ТУ № 4 Харківського облуправління ПТО давалися наступні роботи: вправи по виконанню ручних стібків, машинних швів; прасувальні роботи; виготовлення окремих деталей виробу. Для наступних періодів виробничого навчання підбір навчальних робіт здійснювався відповідно до спеціальності групи. Для одних груп це були комплексні роботи з пошиття жіночого верхнього одягу, для інших – з пошиття чоловічого верхнього одягу. Учням групи взуттєвиків також спочатку давалися тренувальні, потім комплексні роботи з пошиття чоловічого та жіночого взуття відповідно до програми [499, арк. 101].

в) у цехах підприємств і на передвипускній виробничій практиці на робочих місцях. Учні ТУ № 1 Дніпропетровського облуправління ПТО виробничу практику проходили на підприємствах. Кравці верхнього одягу практику проходили в ательє Криворізької фабрики індошиву та ремонту одягу, працювали в бригадах та індивідуально. Під час її проходження вони засвоїли робочі прийоми на машині 86 класу ПМЗ; оволоділи машинною технологією обробки шліці рукава.

4) Активні методи виробничого навчання – особистий показ: а) у навчальних майстернях училищ. У ТУ № 16 Донецького облуправління ПТО МВН Р. Варави, вивчивши передовий досвід роботи новатора виробництва Червоноармійської швейної фабрики Л. Потань (операція зшивання наочних тальових і плечових виточок), навчав цим прийомом учнів при вивченні теми «Операції зшивання виточок у легкому дитячому платті». На уроці «Обробка низу виробів» цей майстер МВН також застосовував передовий досвід новатора виробництва П. Щербини – при обробці низу виробу за її методом на спецмашині продуктивність праці учнів збільшилася в 2,8 рази [449, арк. 98–99].

б) у цехах підприємств і на передвипускній виробничій практиці на робочих місцях. Під час проходження виробничої практики учні засвоювали передові методи

праці, вивчали нову техніку. Наприклад, учениця-ткаля Тернопільського ТУ № 2 опанувала метод роботи ткалі Н. Соколової з ліквідації обриву основної нитки, приробці складного обриву; розробці браку; дотриманні чистоти на робочому місці; гладильниці А. Кузнєцової – по заведенню нитки під бігунок однією рукою; швидкісний прийом заправляння нитки на пустий патрон без зупинки веретена [373, арк. 141].

– організація спеціальних вправ учнів по відпрацюванню передових прийомів на своїх робочих місцях: а) у навчальних майстернях училищ. Як зазначається в звіті щодо підсумків навчальної роботи у ТУ України, майстри на уроках виробничого навчання, а також під час виконання учнями лабораторних робіт значну увагу приділяли вивченню передових методів праці та сучасних технологій виробництва [346, арк. 20; 23]. Так, наприклад, група закрійників ТУ № 4 Закарпатського облуправління ПТО навчалася за новим розрахунково-графічним чехословацьким методом розкрою чоловічого, жіночого та дитячого одягу; вивчала особливості розкрою чоловічих, жіночих і дитячих верхніх виробів із тканин нових структур тощо [399, арк. 37].

Зазначимо, що в МПТУ № 48 (за програмами ТУ) Ворошиловградського облуправління ПТО проводилася така робота з впровадження НОП у навчальний процес. При виконанні операційних робіт прасувальні, машинні та ручні роботи групувалися в комплексну операцію, виконання якої підвищувало продуктивність. Так, за рахунок впровадження елементів НОП у навчальний процес, використання передових прийомів і методів максимального використання обладнання продуктивність праці збільшилася на 3 % та покращилася якість продукції, що випускалася [392, арк. 100–101].

У ТУ №№ 1, 3, 8 Дніпропетровського облуправління ПТО, що здійснювали підготовку швейників, застосовувалися бригадний, машинний і клейовий передові методи праці та обробки виробів. При пошитті жіночого верхнього одягу застосовувався новий метод обробки пальто – виконання тиснених рисунків і орнаментів, що значно підвищило попит населення на вироби, виготовлені учнями [436, арк. 37].

б) у цехах підприємств і на передвипускній виробничій практиці на робочих місцях. При проходженні учнями ТУ виробничого навчання в цехах підприємств, а також під час виконання ними лабораторних робіт значна увага МВН приділялася вивченню передових методів праці та сучасної технології виробництва [346, арк. 20; 23]. Передовою формою організації навчально-виробничої праці учнів ТУ у цехах підприємств була бригадна (ланкова).

Так, з метою ознайомлення учнів ТУ Укрглавместпрому з роботою ательє мод і наближення їх до умов бригадним методом праці в училищі впродовж одного місяця 2-го року навчання відбувалося пошиття виробів бригадним методом, що сприяло значному підвищенню продуктивності праці. Якщо впродовж року норми щомісячно перевиконувалися на 120–130 %, то в період роботи бригадним методом – на 200–240 %. При встановленій нормі 31 од. середня кількість виконаних виробів на 1 учня становила 35,7 вироби. Чимало учнів виконували по 40, 45, 48 виробів, а 1–51 виріб [483, арк. 11–12].

Виробнича практика учнів-кравців Львівського ТУ № 7 здійснювалася впродовж шести тижнів у квітні–травні в майстернях та ательє Львівської фабрики індопошиву, в яких учні навчалися роботі з пошиття виробів на сучасному обладнанні, застосовуючи передові технології та організацію праці (бригадний метод). Упродовж всього періоду учні виготовляли вироби з примірками, переважно в складі бригади по розподілу праці, виконуючи норми виробітку майстрів 4 розряду. Виробничими завданнями учні були забезпечені повністю. Кожен учень під час навчання на виробництві виготовляв 5–7 виробів (костюмів чи пальто) залежно від складності виробу. Всі виконані роботи відповідали навчальній програмі [491, арк. 56–60].

МВН групи учнів швачок-мотористок Ворошиловградського ТУ № 103 А. Ємельянова в період виробничої практики на свердловській швейній фабриці використовувала з учнями метод роботи передовика Дворянної, що полягав у тому, що навчання учнів виготовленню виробів здійснювалося методами розподілу праці; застосування пристроїв малої механізації; трафаретного крейдування виробів [397, арк. 137–138].

– застосування технологічних конструкцій і інструкційних карт (у навчальних майстернях училищ). Як зазначає МВН І. Дігурова (ТУ № 2, м. Орджонікідзе), «значну роль у виробничому навчанні учнів ТУ мало виготовлення одягу за технологічними конструкціями, що дозволяли забезпечити добру посадку виробу на фігурі, знижували трудомісткість обробки за рахунок застосування суцільнокрійних деталей». Використання деталей технологічних конструкцій (пілочки, спинки, рукава, коміру) сприяло скороченню робіт з волого-теплової обробки деталей; розширювало можливості застосування машинних способів обробки. Виготовлення деталей за технологічними конструкціями дозволило підвищити продуктивність праці на 10–40 % [43, с. 24].

МВН групи учнів швачок-мотористок ТУ № 103 Ворошиловградського облуправління ПТО А. Ємельянова одна з перших у своїй практичній роботі на уроках виробничого навчання застосувала інструкційні карти. Внаслідок творчої роботи в групі майстер Ємельянова забезпечила виконання плану по заробітках учнів у сумі 6,1 тис. крб. або 122 % до встановленого плану. В групі з 29 чол. 26 чол. були відмінники. Атестат з відзнакою отримали 12 чол. За встановленими розрядами було випущено 11 чол., вище встановлених – 18 чол. [397, арк. 137–138].

5) Методи контролю умінь і навичок учнів. Метою методів контролю умінь і навичок учнів з виробничого навчання була перевірка виконаних навчально-виробничих робіт учнів.

Поточний облік успішності здійснювався МВН шляхом приймання та оцінювання кожного виконаного учнями навчально-виробничого завдання; спостереження за організацією та культурою праці, використанням машин, обладнання, інструментів, пристроїв; виконанням правил техніки безпеки [219, с. 114].

Наприклад, у Дніпропетровському ТУ № 4 методкомісія розробила методику контролю та виявлення знань учнів з вивчених тем виробничого навчання, що полягала в розробці форми звіту, що складався би самими учнями після проходження ними практичних занять з кожної теми. З цих звітів мало бути видно, як, якими засобами та інструментами виконувалася кожна робота; учні мали давати

теоретичне обґрунтування кожній операції. Цей метод обліку успішності з виробничого навчання мав сприяти покращенню контролю за результатами навчання, кращому засвоєнню знань учнів [140, с. 107–108].

Методом періодичної перевірки умінь і навичок учнів ТУ були перевірні (пробні) роботи, що проводилися після вивчення окремих розділів чи тем програми виробничого навчання та в кінці навчальної чверті. Вони мали включати пройдені види робіт і відповідати складності, якісним показникам і нормам часу, встановленим для даного періоду навчання.

Перелік перевірних робіт за професіями розроблявся МВН під керівництвом старшого майстра училища; розглядався на засіданні методкомісії та затверджувався директором училища. У кожній групі впродовж чверті мало проводитися 1–2 перевірні роботи, що самостійно виконувалися учнями за робочими кресленнями та технічними вимогами чи інструкціями. Приймаючи перевірні роботи, МВН шляхом опитування встановлював, наскільки учень знав правила використання обладнання, інструментів і пристроїв, правила безпеки та вмів самостійно застосовувати отримані знання у виробничій роботі. У випадках, коли проведення перевірної виробничої роботи за характером матеріалу, що вивчався, було неможливим, проводилося усне опитування та перевірка письмових звітів по виконанню завдань у період проходження виробничої практики.

На підставі поточних оцінок успішності та результатів перевірних робіт МВН ставив оцінку успішності учня за кожен навчальну чверть і навчальний рік [36, с. 82–83]. Так, у 1954/55 н. р. підсумковими оцінками учнів ТУ з виробничого навчання були: із загальної кількості учнів – 15,809 чол. встигаючих було 15,754 чол. (99,9 %), у т. ч. з оцінками «5» і «4» – 12,128 чол. (76,8 %); невстигаючих – 15 чол. (0,1 %); неатестованих – 40 чол. (0,3 %) [346, арк. 45].

Методом підсумкової перевірки з виробничого навчання учнів ТУ було виконання кваліфікаційної виробничої пробної роботи під час складання випускних кваліфікаційних екзаменів, що в I період визначалося «Інструкцією про порядок проведення випускних кваліфікаційних екзаменів у технічних училищах» (1955 р.) [36, с. 133–136]; у II – «Інструкцією про порядок проведення випускних

кваліфікаційних екзаменів у міських і сільських професійно-технічних і технічних училищах» (1968 р.) [51], в яких, зокрема, зазначалося, що: 1) випускні кваліфікаційні екзамени у ТУ мали на меті: виявлення в учнів наявності виробничих навичок і знань, що вимагала кваліфікаційна характеристика, а також підготовленості учнів до самостійної роботи зі спеціальності; 2) до випускних кваліфікаційних екзаменів допускалися учні, які закінчили курс теоретичного та виробничого навчання зі встановлених навчальних планів і програм, та отримали позитивні (не нижче 3-х балів) підсумкові оцінки з усіх предметів.

Випускні кваліфікаційні екзамени з виробничого навчання передбачали: виконання кожним учнем кваліфікаційної виробничої пробної роботи (за виключенням учнів тих спеціальностей, з яких така робота не могла бути проведена); усне опитування учнів для перевірки засвоєння ними знань згідно з вимогами кваліфікаційної характеристики.

Перелік і зміст кваліфікаційних виробничих пробних робіт розроблявся МВН під керівництвом старшого майстра; розглядався методичною комісією; узгоджувався з базовими підприємствами та затверджувався директором ТУ.

Кваліфікаційні виробничі пробні роботи мали містити виконання типових робіт, передбачених кваліфікаційною характеристикою зі спеціальності, що вивчалася учнями. Час на виконання пробної роботи мав бути не менше 8 годин. В якості кваліфікаційних проб підбиралися роботи, що давали можливість виявити, наскільки учні засвоїли сучасну техніку та технологію, передові методи праці.

Як правило, вони виконувалися в цехах підприємств, де учні проходили виробниче навчання впродовж останньої навчальної чверті. За професіями, для яких з метою іспиту не могло бути проведено виробничу пробну роботу, кваліфікація учнів визначалася на підставі виробничих показників, досягнутих учнями впродовж останнього місяця виробничого навчання. Екзаменаційна комісія, як правило, безпосередньо на виробництві проводила перевірку підготовленості учнів цих професій до самостійної роботи на виробництві.

Для проведення випускних кваліфікаційних екзаменів організовувалася екзаменаційна комісія, до складу якої входили: голова комісії – представник

обласного (крайового, республіканського, міського) управління трудових резервів з числа спеціалістів відповідної галузі промисловості, який мав вищу освіту, члени комісії: представник базового підприємства (заступник голови), директор або заступник директора училища з НВР, старший майстер і викладач відповідної спеціальності.

Екзаменаційна комісія безпосередньо доручала кожному учню виконання кваліфікаційної виробничої пробної роботи; спостерігала за роботою, перевіряла якість її виконання, з'ясовуючи при цьому, наскільки правильно учень виконує прийоми робіт, усуває неполадки в роботі агрегату, машини; планує свою роботу; організовує робоче місце; застосовує передові методи праці; дотримується правил техніки безпеки. Для спостереження за виконанням роботи учнів, які здавали пробну роботу в цехах підприємств, і для участі в оцінці цих робіт екзаменаційна комісія залучала спеціалістів-інженерів, техніків і майстрів підприємства (без оплати їх за рахунок училища) [36, с. 129; 133–136; 51, с. 3–10].

У лютому 1979 р. Держпрофосом СРСР було видано лист «Про надання права педагогічним радам середніх професійно-технічних і технічних училищ дозволяти випускникам, які мали відмінні та добрі оцінки з усіх предметів та успішно витримали кваліфікаційні іспити, вступати до денних вищих навчальних закладів безпосередньо після закінчення училищ» [216, с. 92–93]. Згідно з цим листом до 10 % випускників ТУ, які мали відмінні та добрі оцінки з усіх предметів та успішно витримали кваліфікаційні іспити, мали право безпосередньо після закінчення училища вступати до денних вищих навчальних закладів за відповідною спеціальністю.

У листопаді того ж року Головним комітетом СРСР по ПТО, Держкомітетом з праці та соціальних питань і ВЦРПС ухвалюється «Положення про порядок атестації та присвоєння кваліфікації особам, які здобувають робітничі професії в різних формах навчання», яким визначався порядок атестації та присвоєння кваліфікації особам, які здобували робітничі професії в ПТНЗ як основній формі ПТО молоді, а також у НКК та інших формах професійного навчання робітників на підприємстві. Згідно з ним атестація осіб, які пройшли курс навчання за професіями,

здійснювалася у формі кваліфікаційних екзаменів. Рівень кваліфікації випускників визначався розрядом, класом чи категорією. Особам, які закінчили ПТНЗ системи Держкомітету СРСР по ПТО, галузеві (відомчі) професійні училища, школи міністерств і відомств, кооперативних і громадських організацій, присвоювалася кваліфікація (розряд, клас, категорія) за професією відповідно до ЄТКД, затверджена Держкомітетом СРСР по ПТО, навчальним планом і програмою; особам, які закінчили ТУ, видавався диплом про присвоєння кваліфікації за професією, а тим, що досягли особливих успіхів у навчанні, – диплом з відзнакою [154, с. 23–26].

Як свідчить аналіз дослідницьких матеріалів, основними недоліками в організації виробничого навчання у ТУ впродовж двох періодів були:

1) Відсутність належної навчально-виробничої та МТБ; недостатня забезпеченість інженерно-технічним персоналом. Так, значна розкиданість навчальних приміщень Білоцерківського ТУ № 12 (у 3-х місцях) ускладнювала організацію та контроль навчального процесу. Станом на початок жовтня 1961 р. наявність навчальних майстерень дозволяла організувати виробниче навчання в 2 зміни по 4 дні на тиждень [479, арк. 4]; у Львівському ТУ № 13 заняття проводилися в 2 зміни, що негативно позначилося на якості виробничого навчання [490, арк. 23].

Через недостатню кількість належного обладнання в навчальних класах, лабораторіях, навчальних майстернях, цехах базових підприємств ТУ окремі теми навчальних програм вивчалися тільки теоретично, що деякою мірою позначилося на якості підготовки майбутніх кваліфікованих робітників і молодшого технічного персоналу окремих спеціальностей [339, арк. 85]. Так, Білоцерківське ТУ № 12 мало труднощі в обладнанні навчальних місць. Училище не мало достатньої бази лекального господарства, що призводило до пошиття виробів одноманітних моделей і фасонів. Це ускладнювало як питання реалізації виробів через торговельну мережу, так і призводило до деякого спрощення навчання. Значні труднощі мало училище в забезпеченні фондovими матеріалами для пошиття виробів. Існуючі деталі та фонди училища не дозволяли мати запас тканин і фурнітури, що призводило до часткових зривів занять виробничого навчання та невиконання виробничого завдання.

Недостатнє забезпечення швейних майстерень швейними матеріалами та прасувальним обладнанням також негативно позначилося на якості виробничого навчання та виконанні виробничого плану [479, арк. 2–4].

У ТУ № 3 Дніпропетровського облуправління ПТО в групах слюсарів-електриків з ремонту електрообладнання (побутових машин і пристроїв) у повному обсязі не вивчався ремонт побутової техніки через її відсутність на побутокombінаті [427, арк. 127].

2) Незабезпечення учнів самостійними робочими місцями. Так, на недостатньо високому рівні було організовано виробничу практику в Запорізькому швейному ТУ № 3, де через відсутність можливості забезпечення учнів більшою кількістю робочих місць, що б відповідали навчальним програмам, з 336 чол. на базовому підприємстві працювало лише 117 чол. Тому 68 % учнів виробничу практику проходило в майстернях училища, виконуючи замовлення населення з виробів масового пошиття [413, арк. 144].

Через недолік самостійних робочих місць на Мукачівській фабриці білизняного трикотажу (базове підприємство ТУ № 70) та затримки вводу фабрики на повну потужність для проходження виробничої практики 93 особи довелося направити на Київську трикотажну фабрику ім. Рози Люксембург, 98 осіб – на Харківський прядильно-трикотажний комбінат. Через ці обставини не було можливості своєчасного укладення договорів; розгляду умов проходження виробничої практики учнями. Учні Хустського ТУ № 4 Закарпатського облуправління ПТО при проходженні виробничої практики недостатньо забезпечувалися самостійною роботою на Берегівському, Свалявському та Тячівському комбінатах побутового обслуговування населення [399, арк. 41–42].

3) Недостатній рівень професійно-педагогічної кваліфікації педпрацівників ТУ. Внаслідок недостатнього узгодження практичного навчання з теоретичним на вступному та заключному інструктажах окремими МВН деякими учнями слабо засвоїлися окремі теми зі спецтехнології та обладнання [385, арк. 116].

В окремих навчальних закладах МВН, захоплюючись високими показниками виробничої діяльності, знижували якість продукції, що випускалася. Так, наприклад,

у Харківському ТУ № 12 у групах №№ 2, 3 учні 2-го року навчання при виготовленні жіночих демісезонних пальто допускали грубі технологічні порушення; у виробках були значні відхилення від технічних вимог, однак МВН не вимагалося від учнів усунення допущених ними порушень внаслідок чого виготовлені вироби були низької якості [377, арк. 14].

Виявлені під час проведення іспитів недоліки в професійних знаннях, уміннях і навичках учнів випускних груп і заходи, рекомендовані кваліфікаційними комісіями з їх усунення, обговорювалися на педагогічних радах училищ, навчально-методичних радах облуправлінь ПТО. Заходами, спрямованими на подальше покращення якості профпідготовки та всього навчально-виробничого процесу, передбачалося: покращення міжпредметних зв'язків; зв'язок теоретичного навчання з виробничим; систематичне проведення індивідуальної роботи з невстигаючими учнями; консультації та додаткові заняття; використання викладачами та МВН ефективніших форм і методів навчання учнів; покращення рівня методичної роботи, спрямування її на вивчення та впровадження в навчальний процес ППД, елементів НОП; підвищення рівня контролю за станом навчально-виробничого процесу в навчальних закладах; покращення якісного складу інженерно-педагогічних працівників [420, арк. 18–19].

У наступному підрозділі проаналізовано особливості організації виховної роботи майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти для легкої промисловості у ТУ України впродовж досліджуваного періоду.

2.4. Особливості виховної роботи у технічних училищах

Для більш чіткого розуміння організації професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти також потребують обґрунтування особливості виховної роботи у ТУ.

За визначенням акад. С. Батишева «виховання – цілеспрямований процес формування гуманістичних якостей особистості, оснований на взаємодії вихователя та вихованця» [203, с. 232]. Професійне виховання є складовою цілісного освітнього

процесу в закладах ПТО, основою формування та розвитку професійної культури учнів, підготовки їх до активної трудової діяльності та суспільного життя. В умовах сучасної України професійне виховання стає провідною ланкою в системі професійної підготовки, формуванні професійної свідомості майбутніх фахівців [98, с. 9]. Виходячи з цього, доцільним є вивчення досвіду організації виховної роботи у ТУ України впродовж 1954–1984 рр.

Зазначимо, що систематизація напрямів і видів виховної роботи здійснювалася відповідно до класифікації, розробленої Е. Крупицьким, а систематизація її методів – відповідно до найпоширенішої класифікації, розробленої І. Щукіною на основі спрямованості – інтегративної характеристики, що складається з цільової, змістовної та процесуальної сторін методів виховання [66, с. 9; 202, с. 249–250].

Так, за допомогою аналізу літературних і архівних джерел нами було з'ясовано, що впродовж двох періодів виховна робота, яка здійснювалася у ТУ під час навчально-виробничого процесу, мала комуністичну спрямованість (формування марксистсько-ленінського світогляду, системи поглядів, комуністичної переконаності, високих моральних якостей, вольових рис характеру) та здійснювалася в чотирьох напрямках: 1) політико-виховна робота; 2) культурно-виховна (культурно-масова робота); 3) правове виховання; 4) позакласне виховання; найбільша перевага віддавалася політико-виховній роботі з учнями. Основними видами вищезазначених напрямів були: ідейно-політичне, розумове, трудове, моральне, естетичне та фізичне виховання учнів (позакласна фізкультурно-спортивна робота) [66, с. 9].

Також зазначимо, що організаційними формами проведення виховної роботи у ТУ впродовж двох періодів були індивідуальна та групова робота з учнями (групові загальноучилищні збори, комсомольські збори) [482, арк. 12].

Першим нормативним документом, положеннями якого визначалися основні напрями організації виховної роботи у ТУ, був «Інструктивний лист про організацію та проведення виховної та культурно-масової роботи у технічних училищах трудових резервів» (1955 р.). У ньому, з метою правильної організації виховної та культурно-масової роботи у ТУ, начальникам республіканських, крайових, обласних

і міських управлінь і директорам ТУ пропонувалося забезпечення високого рівня виховання учнів під час теоретичного та виробничого навчання шляхом повноцінного завантаження навчального дня учнів, проведення занять на високому науково-технічному рівні.

У кожному училищі мали створюватися технічні лекторії з циклом лекцій за профілем училища, організація перегляду технічних кінофільмів. У роботі технічних лекторіїв мали використовуватися технічні кабінети базових підприємств; до читання лекцій ширше залучатися їх керівники та інженерно-технічні працівники, виховуючи учнів на кращих традиціях базових підприємств.

Мали практикуватися виробничо-технічні конференції учнів, зустрічі учнів з діячами науки та техніки, новаторами виробництва; організація екскурсій до музеїв; відвідування технічних виставок і підприємств міста та області, МТС, електростанцій; ознайомлення учнів з перспективами розвитку окремих галузей промисловості, новітніми науковими відкриттями в промисловості, с/г, будівництві та транспорті; організація випуску технічних стіннівок, бюлетенів «Цікава техніка»; складання та розв'язування технічних кросвордів; оснащення та проведення технічних вітрин. При кожному ТУ мали створюватися гуртки художньої самодіяльності: хоріві, танцювальні колективи; музичні та театральні гуртки; гуртки художнього слова тощо.

Лист зобов'язував практикувати колективний перегляд вистав і кінофільмів з наступним обговоренням їх з учнями; організувати цикли лекцій з питань естетичного виховання учнів; музичні та літературні вечори. Особлива увага мала приділятися культурному обслуговуванню учнів у святкові та вихідні дні. В училищі мала забезпечуватися підготовка та проведення вечорів художньої самодіяльності, вечорів відпочинку, екскурсій, кіносеансів та інших заходів.

При кожному училищі мали створюватися колективи фізичної культури ДСТ «Трудові резерви», організуватися масова фізкультурно-спортивна робота; кожен календарний рік мав затверджуватися план підготовки значківців комплексу ГПО та громадських фізкультурних кадрів. У весняно-літній період колективи ТУ зобов'язувалися оснащувати спортмайданчики для гри, змагань і масової

фізкультурної роботи; проводити туристські походи, спортивні змагання з різних видів спорту між навчальними групами.

Училищні бібліотеки мали проводити пропаганду технічної та художньої літератури; надавати допомогу учням у придбанні особистих бібліотек, укладенні рекомендаційних списків, картотек з тем навчальних програм на навчальну чверть; списків додаткової літератури з предметів, що вивчалися.

Пропонувалася організація соцзмагань працівників і учнів, спрямування їх на виконання плану виробничих замовлень і встановлених для учнів норм часу та виробітку; забезпечення учнів оснащеними навчальними місцями; виконання плану комплектування ТУ та підготовка кваліфікованих робітників за професіями; утримання в зразковому стані обладнання, інструменту, навчальних приміщень, майстерень і лабораторій, гуртожитків та їдальнь. Результати змагання мали систематично обговорюватися на зборах працівників і учнів; висвітлюватися в пресі, радіо та телебаченні, стіннінках. Соцзмагання також мали організовуватися між ТУ, з обміном досвідом і взаємоперевіркою в кожному кварталі.

Керівники мали постійно слідкувати за станом комсомольської та профспілкової роботи серед учнів. Спираючись на ініціативу та досвід учнів, накопичений на комсомольській і громадській роботі в середній школі, керівники училищ, МВН та викладачі мали забезпечувати активну роль комсомольської та профспілкової організацій учнів; залучати колективи учнів до успішного оволодіння професією та дотримання дисципліни. З цією метою мала надаватися повсякденна допомога в плануванні роботи, підготовці та проведенні комсомольських і профспілкових зборів, розстановці активу учнів на основних ділянках громадської роботи, організації семінарських занять на допомогу активу із залученням вищих комсомольських і профспілкових органів.

МВН та викладачі зобов'язувалися ретельно вивчати нових учнів, відбирати актив; організовувати взаємодопомогу невстигаючим; виявляти дбайливе, чуйне ставлення до кожного учня; дотримуватися дисципліни; забезпечувати виконання учнями Статуту ТУ та Правил внутрішнього розпорядку. У своїй роботі МВН та

викладачі повинні були спиратися на актив групи (комсоргів, профоргів, старост та інших активістів).

З метою узагальнення досвіду виховної роботи ТУ мали проводити семінари працівників; видавати бюлетені; заслуховувати звіти училищ на навчально-методичних радах і відповідних секціях, що діяли при методичних кабінетах [36, с. 174–179].

Таким чином, у I період головними напрямками виховної роботи, визначеними положеннями цього листа, були культурно-виховна та позакласна робота. Тільки наприкінці I періоду, а саме з 1960/61 н. р. виховна робота у ТУ чітко розподіляється за політико-виховним, культурно-виховним і позакласним напрямками.

Упродовж двох періодів політико-виховна робота з учнями ТУ здійснювалася під час всього навчального процесу, в т. ч. під час вивчення загальнопрофесійної суспільної дисципліни «Історія КПРС» [478, арк. 6]. Основними її видами у ТУ в II період були: ідейно-політичне, трудове та моральне виховання учнів. Так, у розділі «Типового положення про технічні училища СРСР» (жовтень 1966 р.) і «Положення про технічні училища Української РСР» (квітень 1967 р.) [158], присвяченого організації навчальної роботи, наголошувалося, що в процесі теоретичного, виробничого навчання та позакласної роботи інженерно-педагогічними колективами училищ разом з комсомольськими, профспілковими та іншими громадськими організаціями здійснюється комуністичне виховання учнів (формування в молоді марксистсько-ленінського світогляду; виховання комуністичного ставлення до праці, комуністичної моралі). Разом з тим наголошувалося й на фізичній підготовці учнів ТУ, зокрема на тому, що фізичне виховання мало здійснюватися також шляхом позакласної фізкультурно-спортивної роботи, в процесі правильно організованої праці та відпочинку учнів, їх активної участі в роботі ДСТ «Трудові резерви» [218, с. 51; 63].

Найпоширенішими формами організації політико-виховної роботи впродовж двох періодів були: організація учнівських вечорів питань і відповідей; робота технічних гуртків; технічні конференції; диспути; вікторини та олімпіади; виставки робіт технічної та художньої творчості; випуск бюлетенів та інформаційних листків;

створення аматорських фільмів; організація та проведення зустрічей учнів з видатними особистостями; наукова пропаганда (пропаганда досягнень науки та техніки, передового виробничого досвіду); атеїстичне виховання та антирелігійна пропаганда (антирелігійні вечори, культпоходи до кінотеатрів на перегляд антирелігійних фільмів, комсомольські рейди на квартири учнів у релігійні свята) [242, с. 484].

Так, з метою підвищення успішності теоретичного та виробничого навчання в Тернопільському ТУ № 2 були розроблені заходи з підвищення успішності учнів, якими передбачалася систематична організація технічних конференцій, вечорів питань і відповідей, диспутів, вікторин [409, арк. 139].

Суттєвою допомогою в організації політико-виховної роботи з молоддю в II період була участь комсомольських організацій училищ, що здійснювалася згідно з рядом постанов, ухвалених ЦК ВЛКСМ. Так, у вересні 1967 р. ЦК ВЛКСМ було ухвалено Постанову «Про стан і заходи подальшого покращення виховної роботи комсомольських організацій серед учнів профтехосвіти», в якій з метою усунення існуючих недоліків ЦК ЛКСМ союзних республік, крайкоми, обкоми, міськкоми, райкоми комсомолу, комсомольські організації навчальних закладів ПТО зобов'язувалися приділяти увагу вихованню учнів [242, с. 486].

У травні 1969 р. ЦК ВЛКСМ ухвалюється Постанова, спрямована на поліпшення виховання учнівської молоді, в т. ч. поліпшення викладання суспільних дисциплін в училищах; залучення до виступів кращих пропагандистських сил; організацію учнівських вечорів питань і відповідей; зустрічей з цікавими людьми; постійне проведення політінформацій з найважливіших подій у країні та за кордоном. Комітети комсомолу мали об'єднувати комсомольські організації ПТУ, базові підприємства та педколективи з розвитку технічної творчості учнів; створення умов і можливостей для роботи технічних гуртків; залучення до керівництва ними кращих МВН, молодих спеціалістів, новаторів, вчених, студентів. У доступній формі здійснювати пропаганду досягнень науки та техніки, передового виробничого досвіду; регулярно організовувати технічні конференції, вікторини та олімпіади, виставки робіт технічної та художньої творчості; випускати бюлетені та

інформаційні листки, аматорські фільми; виступати ініціаторами співробітництва між комсомольськими організаціями училищ і базових підприємств; координувати та підтримувати цю роботу; повніше використовувати можливості промислових підприємств для оснащення сучасним обладнанням навчальних майстерень і лабораторій; надання учням заводських спортивних і туристських баз, Будинків культури, бібліотек [243, с. 428–429].

У черговій Постанові ЦК ВЛКСМ, спрямованій на вдосконалення навчально-виробничого процесу учнів системи ПТО, наголошувалося, що одним з головних завдань комсомольських організацій ПТУ була активна допомога педколективам у вдосконаленні навчально-виробничого процесу учнів; підвищення його ефективності; забезпечення єдності ідейно-політичного, трудового та морального виховання [244, с. 355].

Одночасно законодавчими та виконавчими органами влади ухвалюється ряд постанов, спрямованих на поліпшення навчально-виробничого процесу учнів системи ПТО, в т. ч. й політико-виховної роботи. Так, у червні 1977 р. в Постанові ВР УРСР «Про стан і заходи по дальшому поліпшенню підготовки робітників високої кваліфікації в професійно-технічних навчальних закладах республіки в світлі рішень XXV з'їзду КПРС» з метою усунення існуючих недоліків у виховній роботі ПТНЗ Держпрофосвіті УРСР, виконкомам місцевих рад депутатів трудящих України доручалося: вдосконалення навчально-виробничого процесу в ПТУ; забезпечення єдності навчання та виховання учнівської молоді; комплексному підходу у вихованні учнівської молоді; формуванню в неї комуністичного світогляду, високих моральних якостей, патріотизму та інтернаціоналізму; поліпшенню правового виховання учнів.

Мінкультури УРСР, Спорткомітету УРСР, правлінням творчих спілок України (письменників, композиторів, художників, журналістів), правлінню Українського театального товариства пропонувалося створення високохудожніх творів про молоде поповнення робочого класу; зміцнення зв'язків творчих і спортивних організацій з ПТНЗ; естетичне та фізичне виховання учнівської молоді; залучення

творчих працівників, майстрів спорту до роботи з учнями, організації гуртків, об'єднань, студій [195, с. 380–381].

У Постановах, ухвалених ВР СРСР [135], ЦК КПРС і РМ СРСР [103, с. 55], що започаткували реформу загальноосвітньої та професійної школи в квітні 1984 р., наголошувалося на поліпшенні ідейно-політичного, трудового, морального та фізичного виховання. З цією метою ЦК ВЛКСМ і ЦК ЛКСМ союзних республік, крайкомам і обкомам пропонувалося посилення шефства над ПТНЗ; підвищення відповідальності учнівських комсомольських організацій за результати навчання, активну участь в ідейно-політичному вихованні учнів; формування в них моральних якостей; дотримання навчальної та трудової дисциплін [103, с. 55].

Так, у всіх групах Хустського ТУ № 9 Львівського облуправління ПТО згідно з навчальною програмою читався атеїзм; проводилися вечори на антирелігійні теми, культпоходи до кінотеатрів на перегляд антирелігійних фільмів; у релігійні свята комсомольці влаштовували рейди на квартири учнів [493, арк. 39; 40–42].

Формами культурно-виховної роботи впродовж двох періодів були: молодіжні вечори відпочинку (музичні, літературні та тематичні) [478, арк. 6]; вечори КВК; вікторини [400, арк. 82]; читацькі конференції; перегляд науково-популярних, документально-технічних і художніх кінофільмів; культпоходи на театральні спектаклі; організація та проведення екскурсій на базові підприємства та за місто. Вся культурно-виховна робота у ТУ планувалася спеціальними планами за семестрами, що затверджувалися на педрадах [478, арк. 6].

Так, в училищах Львівського облуправління ПТО для проведення культурно-виховної роботи було створено 2 клуби, 3 червоних куточки, 6 бібліотек з книжковим фондом 15,539 тис. томів, 1 кіноапарат, 2 комплекти духового оркестру (ТУ №№ 1, 3) [489, арк. 10–11].

З метою прищеплення любові до своєї професії та поповнення знань у Тернопільському ТУ № 2 було організовано та проведено вечори КВК з тем «Полон професії», «Як ти знаєш ткацький верстат», «Красива та славетна людина працею», «Що ми перероблюємо на пряжу», «Бавовна – основна сировина бавовняної промисловості», на які запрошувалися випускники училища, передовики

виробництва. Організовувалися тематичні вечори, на кшталт «Ми любимо нашу професію» [400, арк. 82].

Наприкінці сімдесятих років ХХ ст. з'явилися нові форми культурно-виховної роботи, в т. ч., проведення «тижнів профорієнтації», циклів щомісячних передач «Голосую за професію», республіканських і обласних тижнів музики в дні української літератури, I республіканського конкурсу аматорських кінофільмів [446, арк. 34].

Правове виховання учнів ТУ було започатковано Постановою «Про поліпшення вивчення основ радянського права в навчальних закладах ПТО», ухваленою Колегією Держкомітету РМ СРСР по ПТО та Міністерством юстиції СРСР у серпні 1971 р. Згідно з цією Постановою вже в 1971/72 н. р. в більшості ПТУ та ТУ СРСР вводилися обов'язкові заняття з права [390, арк. 27], що здійснювалося як у процесі спеціального вивчення питань права учнями, так і при вивченні курсів «Суспільствознавство» та «Політична економія», на яких вони знайомилися з окремими положеннями радянського законодавства.

Формами правового виховання учнів ТУ в II період були: бесіди та лекції; диспути на морально-правові теми; школи правових дисциплін, створені при більшості училищ України; молодіжні факультети народних університетів; постійно діючі лекторії, заняття в яких доповнювали навчальну програму; регулярні зустрічі працівників юстиції з учнями; вечори питань і відповідей; факультативна та позакласна робота. Так, у ТУ Ворошиловградської та Харківської обл. під час проведення занять з основ радянського права практикувалися зустрічі з робітниками органів юстиції, суду, прокуратури та МВС [390, арк. 27].

Поліпшенню правового виховання молоді також сприяло створення навчально-методичної бази. Так, заняття з радянського права в училищах проводилися згідно з інструктивно-методичним листом щодо викладання права та приблизної тематики бесід з питань радянського права, підготовлених відділом правової пропаганди Міністерства юстиції СРСР і відділом викладання суспільних дисциплін Держкомітету РМ СРСР по ПТО. Викладачам правових дисциплін було надано рекомендовані бібліографічні списки юридичної літератури. Умови викладання

права значно поліпшилися з виданням навчального посібника для ПТУ «Основи радянського права». Заняття з права в більшості училищ проводилися за затвердженою навчальною програмою обсягом 25 годин [239, с. 26–29].

З метою покращення вивчення основ радянського права в навчальних закладах ПТО колегія Держпрофосу СРСР і Міністерство юстиції СРСР постановили посилити роботу з правового виховання та пропаганди правових знань серед учнів ПТНЗ. У навчальних закладах ПТО організовувалося систематичне проведення бесід і лекцій, вечорів питань і відповідей, диспутів на морально-правові теми та інші заходи, спрямовані на підвищення рівня правосвідомості молоді.

Міністерство та органи юстиції мали надавати постійну кваліфіковану методичну допомогу органам ПТО в підвищенні якості навчального процесу з правових розділів суспільних і юридичних дисциплін; організації факультативних і позакласних занять з учнями; регулярному проведенні зустрічей працівників юстиції з учнями; глибшому їх ознайомленню з нормами радянського права, громадянськими обов'язками; вихованні поважного та відповідального ставлення до додержання громадянських законів і правил. Ці ж установи мали також надавати необхідну допомогу в тематичній організації в навчальних закладах, гуртожитках книжкових виставок, фотовікторин і стендів; популяризувати радянське законодавство; комплектувати бібліотеки довідковою та популярною юридичною літературою [390, арк. 27–29]. Вивчення основ радянського права, інші виховні заходи позитивно впливали на рівень правосвідомості учнів; підвищували їх відповідальність за свою поведінку [239, с. 29].

Формами позакласної виховної роботи з учнями ТУ, що, як правило, здійснювалася в предметних гуртках, впродовж двох періодів були: уроки-бесіди; уроки-семінари; місячники з правового виховання молоді; усні журнали; предметні гуртки; університети правових знань і громадянських професій; зустрічі з юристами; відвідування учнями судових засідань; вечори питань і відповідей; конкурси на краще знання радянського права; систематичні зустрічі учнів з видатними діячами науки та техніки, робітниками-новаторами; спортивні змагання з різних видів спорту між навчальними групами; туристські походи тощо [489, арк. 10].

Так, в училищах Львівського облуправління ПТО працювало 20 гуртків художньої самодіяльності (305 чол.), з них: хорових – 5, в яких брало участь 158 чол., хореографічних – 2 (24 чол.), драматичних – 3 (36 чол.), художнього співу – 5 (43 чол.), вокальних – 2 (8 чол.), оркестрів народних інструментів – 1 (12 чол.), духових оркестрів – 2 (24 чол.) [489, арк. 10–11].

Як показав аналіз архівних джерел, у Хустському ТУ № 9 Львівського облуправління ПТО працювали такі гуртки: прикладного мистецтва – 11 чол., шахово-шашечного – 31 чол., крою та шиття – 29 чол., рукоділля – 35 чол., художнього слова – 13 чол., «юний турист» – 33 чол. В училищі працювали комсомольські клуби «Прометей» і «Глобус». Також в училищі працював університет громадських професій, в якому поряд з основною професією учні здобували додаткові громадські професії; навчанням у ньому було охоплено: бібліотекарів – 80 чол., піонервожатих – 18 чол., бракувальників, контролерів ВТК – 90 чол., фізоргів, громадських суддів – 75 чол., лекторів – 15 чол., агітаторів – 27 чол. [493, арк. 39–42].

Цікавим є досвід правового виховання учнів Кіровоградського ТУ № 6 на лекційній позакласній роботі, впровадженій працівниками облуправління внутрішніх справ. Основними формами проведення занять з курсу «Основи радянського права» були урок-бесіда та урок-семінар.

Юристи допомагали викладачам у розробці методики проведення окремих уроків, доведенні учням актуальності теми; для проведення занять добирали матеріали з практики. На уроки запрошувалися працівники суду, прокуратури, відділу внутрішніх справ, народні дружинники, члени товариського суду.

Певну роль у правовому вихованні молоді училища відігравав усний журнал з теми «Це нам заважає жити». В його проведенні активну участь приймали юристи, викладачі, лікарі, учні. Останні розробляли тематику питань, плани зустрічей. Популярними були й вечори питань і відповідей. В училищі склалися й інші цікаві форми правового виховання молоді. Це, зокрема, конкурси на краще знання радянського права, змагання «А ну-мо, хлопці!», до програми яких включалися й правові питання. Ці форми користувалися популярністю серед молоді.

Правову культуру учні набували й в університеті правових знань, заняття в якому проводилися щомісяця. За допомогою юристів було розроблено план навчання. Проведенню кожного заняття передувала серйозна підготовка. Ось, наприклад, як проходило заняття з теми «Кримінальне карне хуліганство, його причини та запобігання йому». Після вступного слова директора училища працівник прокуратури доступно та переконливо розкрив суспільну небезпеку та протизаконність подібних дій, зробив моральний і юридичний аналіз деяких злочинів. Потім народний суддя Кіровського району розповів про практику розгляду в суді справ про хуліганство. Після цього виступали учні, які підділи критиці тих, хто порушував встановлений порядок у громадських місцях. Щоквартально в училищі відбувалися зустрічі з юристами «За круглим столом». Особлива увага в бесідах зверталася на формування громадського засудження хуліганства, пияцтва, крадіжок [163, с. 75–76].

Метод виховання – спосіб реалізації цілей виховання. Під методами виховання розуміють способи взаємодії педагогів і учнів, у процесі якої відбуваються зміни в рівні розвитку якостей особистості вихованців. Досягнення цілей виховання, як правило, здійснюється в процесі реалізації сукупності методів.

Як свідчать результати наукового пошуку, впродовж двох періодів організація виховної роботи у ТУ здійснювалася за допомогою таких груп методів: а) методи формування свідомості учнів – у політико-виховній роботі (лекції з науково-технічних і політико-економічних тем, проведення політінформацій з найважливіших подій у країні та за кордоном, ленінські читання). Так, у звіті Хустського ТУ № 9 Львівського облуправління ПТО за 1966 р. зазначається, що викладачами, МВН та запрошеними лекторами було прочитано 26 лекцій. Теми лекцій стосувалися міжнародного стану, наукової та антирелігійної пропаганди [493, арк. 39–42].

У Тернопільському ТУ № 2 під керівництвом парторганізацій, згідно з планами, систематично проводилося політнавчання; викладачами та МВН організовувалися та проводилися політінформації. В зв'язку з ленінськими днями систематично

проводилися ленінські читання, по закінченні яких в учнів приймалися заліки [387, арк. 109].

– у культурно-виховній роботі (лекції та доповіді з політичних, науково-технічних і суспільних тем) [489, арк. 10–11];

– у правовому вихованні (лекції та бесіди з правової тематики, диспути на морально-правові теми). Так, у ТУ Ворошиловградської та Харківської обл. під час проведення занять з основ радянського права практикувалися лекції та бесіди з правової тематики [390, арк. 27].

– у позакласній роботі (цикли лекцій, бесіди; залучення учнів до виступу з доповідями; укладення рефератів тощо).

б) методи організації діяльності та формування досвіду поведінки – у позакласній роботі (створення проблемних ситуацій на уроках; відповіді на поставлені запитання; виконання контрольних робіт; підготовка повідомлень до семінарських занять; використання прикладів із судової та слідчої практики; аналіз фактів антигромадської поведінки окремих учнів). Так, під час проведення лекційної позакласної роботи в Кіровоградському ТУ № 6, впровадженій працівниками облуправління внутрішніх справ, учні виконували контрольні роботи, відповідали на поставлені запитання; до семінарських занять здійснювали підготовку невеликих повідомлень з окремих питань, що згодом обговорювалися на уроках. Закінчувалося вивчення курсу підсумковим заняттям. Окрім підручника «Основи радянського права» та юридичної літератури, використовувалися приклади із судової та слідчої практики; аналізувалися факти антигромадської поведінки окремих учнів; організовувалося відвідування учнями судових засідань.

Наголосимо, що одним з ефективних методів активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках з правового виховання у ТУ було створення проблемних ситуацій. Пропонувалася конкретна тема, ставилися запитання, що належало опрацювати на уроці. Учні відповідали на них; з двох-трьох відповідей викладач складав узагальнену відповідь на поставлене запитання [163, с. 75–76].

в) методи стимулювання навчальної діяльності – у політико-виховній роботі (організація соцзмагань). Так, у ТУ Укрглавместпрому для підвищення

продуктивності праці та самоокупності під час виробничого навчання учнів у навчальних цехах застосовувався такий метод активізації навчально-виробничої діяльності учнів як організація соцзмагань. За рішенням парторганізації, педради та методкомісії між групами виробничого навчання у ТУ організовувалося соцзмагання за отримання звання «Резерв бригад і ударників комуністичної праці»; розроблялися відповідні умови соцзмагання та підводилися підсумки. Внаслідок змагання одній групі було присвоєно звання «Бригада резерву комуністичної праці»; 23 учні 2-го року навчання отримали звання «Резерв ударників комуністичної праці». Упродовж року групам, що виявили кращі результати роботи, присвоювалися 1-е та 2-е місця з врученням перехідного вимпелу, фотознімки учнів вказаних груп було розміщено на дошці пошани училища [483, арк. 11–12].

З метою забезпечення виконання завдань, визначених XXVI з'їздом КПРС і Пленумом ЦК КПРС (1981 р.), покращення роботи з удосконалення професійної підготовки кваліфікованих робітників у ПТУ та ТУ виробничих об'єднань, підприємств системи Мінлегпрому СРСР, закріпленню їх на виробництві Колегії Держкомітету СРСР по ПТО та Мінлегпрому, Президіум ЦК Профспілок робітників текстильної та легкої промисловості постановили: починаючи з 1981/82 н. р. організувати всесоюзне соцзмагання колективів ПТУ, ТУ системи ПТО та ПТУ системи Мінлегпрому СРСР за посилене виконання встановлених планів підготовки кваліфікованих робітників для підприємств легкої промисловості; покращення якості їх навчання в 11-й п'ятирічці (1981–1985 рр.).

Держкомітети союзних республік по ПТО, республіканські, крайові, обласні, головні, міські управління ПТО, Технічне управління, всесоюзні промислові об'єднання Мінлегпрому СРСР, республіканські, крайові, обласні та міські комітети Профспілок робітників текстильної промисловості мали поширювати спільну ініціативу училищ та їх базових підприємств з виконання планових завдань; підвищувати якість професійної підготовки та виховання учнів; покращувати умови праці, побуту та відпочинку; розвивати соцзмагання між навчальними та виробничими групами, учнівськими бригадами в період виробничої практики учнів [460, арк. 29–30].

– у позакласній роботі (поселення слабких учнів разом із сильними; залучення всіх учнів до відвідування бібліотеки)

Так, з метою підвищення успішності теоретичного та виробничого навчання в Тернопільському ТУ № 2 було розроблено заходи з підвищення успішності учнів, якими передбачалося поселення МВН слабких учнів разом з сильними як у гуртожитку училища, так і на приватних квартирах; залучення бібліотекаром училища та МВН всіх учнів до відвідування бібліотеки [409, арк. 139–140].

Однак, в організації виховної роботи у ТУ України впродовж двох періодів (1954–1984 рр.) були й такі недоліки:

– у політико-виховній роботі. Значного поліпшення потребувало ідейно-політичне виховання учнів; примітивно здійснювалося викладання суспільно-політичних дисциплін; недостатньо використовувалися наочні посібники, ТЗН [242, с. 484].

– у правовому вихованні учнів. Наслідком незадовільного вивчення питань права в ПТНЗ, зумовленого недосконалою роботою органів Держпрофосу СРСР і Міністерства юстиції СРСР, стала відсутність у багатьох учнів чітких уявлень про систему та функції радянських органів влади та управління; роль радянського права в житті радянського суспільства; необхідні знання з основ трудового, цивільного, кримінального та інших галузей права [390, арк. 27].

– у позакласному вихованні. Пропаганда досягнень науки, техніки, досвіду новаторів у ряді місць здійснювалася незадовільно. Технічні гуртки мали слабку матеріальну базу; недостатньою була кількість молоді, залучена в них [242, с. 484].

У наступному розділі обґрунтовано шляхи вдосконалення якості професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти для легкої промисловості: вплив методичної роботи у ТУ на підвищення якості підготовки майбутніх кваліфікованих робітників; можливості використання ідей ППД професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників для легкої промисловості у ТУ в умовах модернізації системи ПТО України; розкрито зміст розробленого автором для слухачів курсів підвищення кваліфікації керівників ПТНЗ навчально-методичного забезпечення щодо вдосконалення змісту, форм і методів

професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти для легкої промисловості в сучасних професійних навчальних закладах.

Висновки до другого розділу

У даному розділі було отримано такі результати.

Відбір і структурування змісту професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти у ТУ України (1954–1984 рр.) визначалися змістом ПО та структурним аналізом змісту їх професійної підготовки; цей процес складався з двох основних етапів: 1) відбору змісту та укладення структури навчальних планів; 2) відбору і структурування змісту навчальних програм дисциплін, що входили до навчальних планів.

Структурний аналіз відбору і структурування змісту професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти для легкої промисловості у ТУ (1954–1984 рр.) дозволив зробити висновок, що вона складалася з чотирьох предметних блоків: загальнотехнічного, загальнопрофесійного, спеціального, що були складовими теоретичного навчання; виробничого навчання та виробничої практики. Загальнотехнічні предмети в навчальних планах займали від 2,7 % до 10,13 % навчального часу; на загальнопрофесійну підготовку у ТУ відводилося від 7,4 % до 16,4 % навчального часу; спеціальні дисципліни займали від 5,5 % до 14,7 % навчального часу. Зміст виробничого навчання учнів ТУ визначався предметом «Виробниче навчання». У ТУ на нього відводилося від 60,6 % до 79,2 % загального навчального часу, в той час як в інших ПТНЗ – максимум 67 %. Таким чином, найбільш питому вагу в структурі навчальних планів ТУ займало виробниче навчання.

У свою чергу, зміст професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у ТУ розкривався в навчальних програмах, головними чинниками у відборі і структуруванні змісту яких виступали суспільні вимоги, відображені в кваліфікаційних характеристиках певних професій, і структурний аналіз змісту професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників. Отже, відбір і

структурування змісту професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти у ТУ України (1954–1984 рр.) здійснювалися на принципах інтеграції та диференціації.

Зміст професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти для легкої промисловості у ТУ України (1954–1984 рр.) визначали:

1) *У теоретичному навчанні*: а) форми (лекції; семінари; практичні заняття; диспути; конференції; зустрічі зі знатними людьми та передовиками виробництва; екскурсії до базових підприємств, фабрик індпошиття, ательє, цехів; відвідування музеїв і виставок; консультації та додаткові заняття; іспити); б) типи занять (самостійна робота учнів на уроках з новою технічною літературою; уроки самостійної роботи з деталями машин; уроки по застосуванню довідкової та технічної літератури; доповіді учнів на задану тему; уроки програмованого навчання; уроки лабораторної роботи з аналізу тканин; кіноуроки; уроки конструювання; уроки-бесіди з використанням проблемних ситуацій; уроки-екскурсії; уроки громадського огляду знань; контрольні-перевірні уроки; семінари-обговорення нового матеріалу; семінари комплексного вивчення теоретичного та виробничого матеріалу; семінари-диспути тощо); в) методи та методичні прийоми – методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності учнів (самостійна робота учнів; проведення технічних конференцій; міжпредметні зв'язки; бригадний метод організації праці); активні методи навчання – проблемне навчання та позакласна робота (робота технічних гуртків і кімнат технічної творчості; цикли лекцій з нової техніки та технології виробництва; залучення учнів до складання та виступу з рефератами та доповідями з нової техніки та передових методів праці на учнівських технічних конференціях; систематичні зустрічі учнів з видатними діячами науки та техніки, робітниками-новаторами тощо); методи контролю та самоконтролю за ефективністю навчальної діяльності учнів (поточний, періодичний і підсумковий контроль); д) засоби активізації навчання: навчально-наочні посібники (картки-завдання; інструкційні карти; технологічні та довідкові таблиці;

комплекти лекал (масштаб 1:4 і в натуральну величину); зразки закінчених операцій і етапи їх виконання; застосування діючих розрізів швейного обладнання); ТЗН.

2) *У виробничому навчанні*: а) форми: уроки в навчальних майстернях училищ; заняття в навчальних цехах училищ; заняття в цехах підприємств і передвипускна виробнича практика на робочих місцях; б) методи: показ прийомів трудових дій (операцій); самостійні спостереження учнів; вправи; активні методи виробничого навчання (особистий показ; організація спеціальних вправ учнів по відпрацюванню передових прийомів на своїх робочих місцях; застосування технологічних конструкцій і інструкційних карт); контролю умінь і навичок учнів (поточна, періодична та підсумкова перевірка).

3) *У виховній роботі*: а) напрями (політико-виховна робота; культурно-виховна (культурна-масова робота); правове виховання; позакласне виховання); б) види (ідейно-політичне; розумове; трудове; моральне; естетичне; фізичне виховання учнів); в) форми: у політико-виховній роботі – організація учнівських вечорів питань і відповідей; робота технічних гуртків; технічні конференції; вікторини та олімпіади; виставки робіт технічної та художньої творчості; випуск бюлетенів та інформаційних листків; створення аматорських фільмів; організація та проведення зустрічей учнів з видатними особистостями; наукова пропаганда; атеїстичне виховання та антирелігійна пропаганда; у культурно-виховній роботі – вечори КВК; молодіжні вечори відпочинку; вікторини; читацькі конференції; проведення «тижнів профорієнтації», циклів щомісячних передач «Голосую за професію», республіканських і обласних тижнів музики в дні української літератури, І республіканського конкурсу аматорських кінофільмів; перегляд науково-популярних, документально-технічних і художніх кінофільмів; культпоходи на театральні спектаклі; організація та проведення екскурсій на базові підприємства та за місто; у правовому вихованні – бесіди та лекції; диспути на морально-правові теми; школи правових дисциплін; молодіжні факультети народних університетів; постійно діючі лекторії; регулярні зустрічі працівників юстиції з учнями; вечори питань і відповідей; факультативна та позакласна робота; у позакласній виховній роботі – уроки-бесіди; уроки-семінари; місячники з правового виховання молоді;

усні журнали; систематичні зустрічі учнів з юристами, видатними діячами науки та техніки, робітниками-новаторами; відвідування учнями судових засідань; конкурси на краще знання радянського права; університети правових знань і громадських професій; вечори питань і відповідей; спортивні змагання з різних видів спорту між навчальними групами; туристські походи тощо; д) методи: формування свідомості учнів (у політико-виховній роботі – лекції з науково-технічних і політико-економічних тем; проведення політінформацій з найважливіших подій у країні та за кордоном; у культурно-виховній роботі – лекції та доповіді на політичні, науково-технічні та суспільні теми; у правовому вихованні – лекції та бесіди з правової тематики; диспути на морально-правові теми; у позакласній роботі – цикли лекцій і бесід; залучення учнів до виступу з доповідями; укладання рефератів тощо); організації діяльності та формування досвіду поведінки (у позакласній роботі – створення проблемних ситуацій на уроках; відповіді на поставлені запитання; виконання контрольних робіт; підготовка повідомлень до семінарських занять; використання прикладів із судової та слідчої практики; аналіз фактів антигромадської поведінки окремих учнів); стимулювання навчальної діяльності (у політико-виховній роботі – організація соцзмагань; у позакласній роботі – поселення слабких учнів разом із сильними; залучення всіх учнів до відвідування бібліотеки).

Матеріали другого розділу висвітлено в 5 авторських одноосібних публікаціях [77; 80–83].

РОЗДІЛ 3

ВДОСКОНАЛЕННЯ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ НА БАЗІ ПОВНОЇ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У розділі обґрунтовано шляхи вдосконалення якості професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти для легкої промисловості: вплив методичної роботи у ТУ на підвищення якості підготовки майбутніх кваліфікованих робітників; можливості використання ідей ППД професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників для легкої промисловості у ТУ в умовах модернізації системи ПТО України; розкрито зміст розробленого автором для слухачів курсів підвищення кваліфікації керівників ПТНЗ навчально-методичного забезпечення щодо вдосконалення змісту, форм і методів професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти для легкої промисловості в сучасних професійних навчальних закладах.

3.1. Вплив методичної роботи у технічних училищах України (1954–1984 рр.) на підвищення якості підготовки майбутніх кваліфікованих робітників

В умовах ринкової економіки, інформаційно-технологічного розвитку функції ПТО розширюються; зростає потреба науково-методичного та нормативно-правового супроводу функціонування системи ПТО; врахування міжнародного досвіду з метою модернізації підготовки кваліфікованих робітників [63, с. 2–5]. З огляду на це доцільним є висвітлення ППД організації методичної роботи у ТУ України впродовж 1954–1984 рр.

За визначенням С. Батишева «методична робота – заснована на досягненнях науки та педагогічного досвіду система взаємопов'язаних заходів, спрямованих на розвиток творчого потенціалу педагога, його професійної майстерності, а в кінцевому рахунку – зростання рівня освіченості, розвиненості та вихованості учнів

освітніх установ ПО відповідно до завдань, поставлених перед професійною школою з підвищення якості ПО» [202, с. 564–565].

У I період зміст організації методичної роботи у ТУ визначався такими нормативно-правовими та інструктивно-методичними документами: «Статутом технічного училища Головного управління трудових резервів при РМ СРСР» (1954 р.), яким, зокрема, визначалися мета, зміст і форми організації методичної роботи у ТУ [36, с. 26–34]; «Положенням про методичну роботу у технічних училищах» (1955 р.) [36]; Постановою ЦК КПРС і РМ СРСР «Про поліпшення керівництва професійно-технічною освітою в СРСР» (1959 р.) [130, с. 380–381]; у II – «Типовим положенням про технічні училища СРСР» (1966 р.) [218, с. 47–54]; «Положенням про педагогічну раду професійно-технічного і технічного училища» (1968 р.) [216, с. 93–95]; «Вказівками з організації та проведення методичної роботи у професійно-технічних і технічних училищах» (1969 р.) [219, с. 299–303]; інформаційно-методичним листом «Робота педагогічного кабінету технічних і професійно-технічних училищ» (1969 р.) [209]; «Положенням про Центральний навчально-методичний кабінет профтехосвіти» (1969 р.) [219, с. 307–308]; «Типовим положенням про навчально-методичний кабінет Державного комітету по професійно-технічній освіті союзної республіки» (1969 р.) [219, с. 308–310]; Постановою ЦК КПРС і РМ СРСР «Про дальше вдосконалення процесу навчання та виховання учнів системи професійно-технічної освіти» (1977 р.) [104, с. 113].

Основною метою методичної роботи у ТУ було покращення організації, форм і методів навчання та виховання учнів із урахуванням особливостей професій, за якими здійснювалася підготовка, та складу учнів. Методична робота мала сприяти підвищенню якості навчально-виробничого процесу та ділової кваліфікації викладачів і МВН. Керівництво методичною роботою здійснювалося директором ТУ [36, с. 26].

Основними напрямками методичної роботи, що здійснювалася у ТУ впродовж двох періодів, були: вдосконалення методики проведення уроків теоретичного та виробничого навчання; підготовка та проведення підсумкових занять з лабораторного періоду виробничого навчання; вдосконалення позакласної роботи з учнями;

організація та проведення конкурсів серед учнів на краще опанування професією; освоєння розробки перспективно-тематичних планів теоретичного та виробничого навчання; підготовка та проведення екзаменаційної сесії з теоретичного навчання, кваліфікаційних екзаменів; оформлення спец- і педкабінетів [387, арк. 106].

Згідно з «Положенням про методичну роботу у технічних училищах» основними формами організації методичної роботи у ТУ в I період були: педрада, методкомісії та індивідуальна методична робота з викладачами та МВН [36]. Згідно з «Вказівками з організації та проведення методичної роботи у професійно-технічних і технічних училищах» в II період форми організації методичної роботи у ТУ мали розподіл на колективні та індивідуальні.

Колективними формами організації методичної роботи у ТУ були: педагогічна рада; методкомісії (методнаради; методпрактикуми; проблемні семінари, педчитання; лекції та доповіді для учнів і працівників з науково-технічних тем; науково-практичні, технічні та предметні конференції; екскурсії на підприємства та до інших організацій; курси підвищення кваліфікації педагогічних працівників ТУ; вивчення, узагальнення та впровадження в навчальний процес вітчизняного та зарубіжного ППД ПТО; лекції; предметні та методичні тижні; організація та проведення політнавчання, політінформацій, ленінських читань; огляди-конкурси предметних і педкабінетів, навчальних господарств; групові консультації); ШПД та молодих спеціалістів [219, с. 299].

Розглянемо детальніше форми організації методичної роботи у ТУ впродовж двох періодів.

I. Колективні форми організації методичної роботи – 1) педрада. Педрада буда дорадчим органом при директорові училища та створювалася для обговорення основних питань навчально-виховної роботи в училищі [36, с. 69]. У I період організація та зміст роботи педрад ТУ України визначалися наказом начальника ГУ ПТО Мінкультури СРСР (1954 р.) [341, арк. 31–33]; упродовж II періоду – «Положенням про педагогічну раду професійно-технічного та технічного училища» (1968 р.) [216].

До її складу входили: директор училища (голова), заступник і помічники директора, старший майстер, МВН, викладачі, бібліотекар, інструктори фізичного виховання, лікар, представники партійної, комсомольської та профспілкової організацій навчального закладу, представники базового підприємства ТУ з числа керівників, інженерно-технічних працівників і провідних працівників [36, с. 69].

Головними завданнями педрад ТУ упродовж двох періодів були: вдосконалення навчально-виробничого процесу; завдання методкомісій; заслуховування звітів МВН; вивчення наказів ГУ, Статуту ТУ [341, арк. 31–33]; підвищення відповідальності педколективу за високий рівень навчально-виховної роботи; вироблення єдності поглядів і вимог з найважливіших питань навчання та комуністичного виховання учнів всього педколективу [216, с. 93–95].

2) методкомісії. З метою вдосконалення педпроцесу, визначення найоптимальніших шляхів і засобів організації та проведення навчальної роботи у ТУ створювалися методкомісії за професіями та предметами, робота яких мала розподіл за видами: а) методнаради; б) методпрактикуми; в) проблемні семінари, педчитання; д) лекції та доповіді для учнів і працівників з науково-технічних тем; е) науково-практичні, технічні та предметні конференції; ж) екскурсії на підприємства та до інших організацій; з) курси підвищення кваліфікації педагогічних працівників ТУ; и) вивчення, узагальнення та впровадження в навчальний процес вітчизняного та зарубіжного ППД ПТО; і) групові консультації.

У II період зміст роботи методкомісій ТУ визначався «Типовим положенням про технічні училища СРСР» (1966 р.) і «Положенням про технічні училища Української РСР» (1967 р.) [158].

До складу методкомісій входили викладачі спецпредметів і МВН, які здійснювали навчання учнів у групах з однієї чи декількох споріднених професій. У кожній методкомісії мало бути не менше 5 чоловік. Виходячи з вищезазначених цілей і спрямованості методичної роботи в училищі, методкомісії з професій призначалися для розробки практичних заходів і рекомендацій з покращення організації, змісту та методики навчання конкретним професіям; предметні методкомісії – для розробки конкретних заходів з удосконалення викладання

відповідних теоретичних дисциплін. Керівники методкомісії призначалися перед початком навчального року наказом директора ТУ за рекомендацією педради з числа найдосвідченіших викладачів [158, с. 284].

Розглянемо детальніше види організації роботи методкомісії у ТУ.

а) методнаради. Упродовж двох періодів на методнарадах ТУ розглядалися наступні питання: підготовка до виготовлення нового виробу; опрацювання критеріїв оцінок з виробничого навчання; вивчення планів і програм; заповнення журналів з теоретичного та виробничого навчання; укладення планів уроків з виробничого навчання; вивчення інструктивних листів щодо покращення контролю за навчальним процесом в училищі; організація та проведення лабораторних робіт, підсумкових іспитів та ін.; досвід передовиків базових підприємств; техніка безпеки в навчальних майстернях; ставлення учнів до соціалістичної власності (обладнання навчальних майстерень і класів); санітарний стан у гуртожитках і навчальних майстернях; обмін досвідом роботи МВН; якість продукції, що випускалася учнями; ущільнення робочого дня з метою економії часу на випуск виробів; методика проведення занять МВН з окремих тем програми на конкретних прикладах; правильне проведення вступного та заключного інструктажів; контроль впродовж робочого дня за роботою учнів; облік поточної успішності учнів; використання наочності на заняттях виробничого навчання; обговорення матеріалів з проведених екскурсій на базові підприємства; застосування новітніх технологій у навчальному процесі; узгодження теорії з практикою; методика обробки окремих деталей з пошиття жіночого верхнього одягу; планування та проведення виховної роботи з учнями в групі; підготовка викладачів і МВН до уроків та ін. питання [487, арк. 312; 317]. Заходи, що застосовувалися методнарадами, за своєю значущістю не підміняли рішень педрад училищ.

Відповідно до мети та змісту питань, що обговорювалися, наради проводилися або всім педагогічним складом, або його частиною, наприклад, тільки з МВН чи тільки з викладачами (з усіма чи з окремих професій і предметів) [219, с. 300]. Так, під керівництвом РНМК організовувалися семінари-наради для завідувачів НМК облуправлінь ПТО з питань вдосконалення навчально-виробничого процесу. При

виїзді на місця працівники РНМК регулярно надавали практичну допомогу обласним НМК і навчальним закладам щодо вдосконалення методичної роботи; забезпечували ТУ навчально-плановою документацією; систематично проводили аналіз навчальних планів і програм [449, арк. 98–99].

б) методпрактикуми. Відповідно до розпорядження РМ СРСР від 22 вересня 1955 р. підвищення рівня професійної підготовки викладачів спецдисциплін і МВН здійснювалося шляхом організації семінарів-практикумів [346, арк. 20], що організовувалися в училищах для практичного оволодіння ними технікою педагогічної роботи; засвоєння раціональних способів виконання трудових прийомів, виробничих і лабораторних робіт (наприклад, практикуми для засвоєння способів застосування ТЗН, укладення інструкційно-технологічних карт і т. ін.).

Керівництво методпрактикумами доручалося найбільш кваліфікованим у даній галузі педпрацівникам училищ, досвідченим спеціалістам інших навчальних закладів або підприємств. Робота практикумів знаходилася під постійним контролем заступника директора училища з НВР [219, с. 302].

Ось як, наприклад, було організовано навчання МВН в одному з Дніпропетровських ТУ. Кадри МВН училища було укомплектовано випускниками технікумів системи трудових резервів, а також досвідченими виробничниками, рекомендованими базовим підприємством. Незважаючи на достатній кваліфікаційний рівень МВН, керівництво училища вимагало систематичного підвищення професійного рівня їх знань і створювало для цього необхідні умови. Впродовж навчального року, два рази на місяць, проводилися заняття постійно діючого семінару, на якому кваліфіковані спеціалісти читали лекції з питань металообробки та методики виробничого навчання; в новому навчальному році планувалося проведення семінару з питань педагогіки та психології [45, с. 13].

в) проблемні семінари, педчитання. Ефективною формою методичної роботи та підвищення педагогічної кваліфікації працівників ТУ були проблемні семінари, зміст роботи яких складався з організації самостійної роботи всіх або частини викладачів і МВН (вивчення літератури та досвіду роботи; збирання та реферування матеріалів тощо) з актуальної для училищ педагогічної теми в певний календарний

строк; циклу лекцій з теми семінару з наступним проведенням семінарських занять з його учасниками та широким обговоренням поставлених питань [219, с. 303].

Також однією з форм організації методичної роботи у ТУ були педчитання. Так, темами педчитань, проведених Тернопільським ТУ № 2, були: «Продуктивність праці учнів училища та шляхи її підвищення», «Самостійна методична робота майстра виробничого навчання», «Планова документація та НОП», «НОП і педтворчість», «Елементи НОП в навчальному процесі ТУ № 2» [387, арк. 106–107].

д) лекції та доповіді для учнів і працівників з науково-технічних тем. Так, на допомогу викладачам і МВН при педкабінеті Львівських ТУ № 7 і № 13 проводилися лекції та доповіді з тем: «Впровадимо в життя рішення липневого Пленуму ЦК КПРС», «Виховувати молодь по-ленінськи», «Нове в швейній промисловості», «Виховання учнів в процесі виробничого навчання», «Про міжнародне становище», «Нове в обладнанні швейних підприємств», «Методика підбору та проведення перевірних робіт з виробничого навчання», «Фактори, що впливають на підвищення продуктивності праці в швейній промисловості», «Методика приймання та оцінка робіт учнів», «Мета та завдання комуністичного виховання», «Форми організації навчальної роботи», «Методика перевірки та оцінювання знань учнів» [490, арк. 8; 491, арк. 65–66].

е) науково-практичні, технічні та предметні конференції. Науково-практичні конференції слугували для обговорення питань, з яких викладачі, МВН чи училище в цілому проводили експериментальну педагогічну роботу чи інші наукові дослідження в галузі організації та методики навчання. На них також розглядалися підготовлені викладачами та МВН доповіді та матеріали з окремих питань педагогічної теорії та практики, методики, організації виробничого навчання та виховання учнів, а також доповіді, що виносилися на міські, обласні, крайові чи республіканські педчитання.

Порядок проведення науково-практичних конференцій в училищах, склад їх учасників визначалися керівництвом училищ за погодженням з місцевим управлінням ПТО [219, с. 301]. Так, темами конференцій, проведених методкомісіями Тернопільського ТУ № 2 та ТУ Львівського облуправління ПТО,

були: «Ленін і комсомол», «Люби свою професію», «Першість нашої країни в найважливіших відкриттях і винаходах», «Досягнення в машинобудуванні», «Передові методи праці на підприємствах громадського харчування», «Видобуток нафти» та ряд інших [387, арк. 109; 486, арк. 23].

ж) екскурсії на підприємства та до інших організацій. Під час проходження виробничої практики учнів ТУ для МВН організовувалися екскурсії до передових ремісничих і ТУ з наступним обговоренням вражень про побачене [45, с. 13].

з) курси підвищення кваліфікації педагогічних працівників ТУ. З метою підвищення кваліфікації працівників ТУ Республіканським управлінням в плані курсових заходів на 1956 р. передбачалося направлення на обласні курси підвищення кваліфікації 70 МВН та 10 викладачів спецдисциплін ТУ с/г профілю. Крім цього, на центральні курси підвищення кваліфікації в м. Ленінград планувалося направити 10 директорів і заступників директорів ТУ [346, арк. 42]. Курси підвищення кваліфікації при міжобласному управлінні ПТО закінчило 5 чоловік Львівського ТУ № 13 [490, арк. 8].

и) вивчення, узагальнення та впровадження в навчальний процес вітчизняного та зарубіжного ППД ПТО. Провідну роль у вивченні, обґрунтуванні, узагальненні та впровадженні в навчальний процес вітчизняного та зарубіжного ППД ПТО відігравав РНМК, діяльність якого визначалася «Типовим положенням про навчально-методичний кабінет Державного комітету по професійно-технічній освіті союзної республіки», ухваленого Держкомітетом РМ СРСР по ПТО в 1969 р. Цим Положенням визначалися завдання та напрями діяльності РНМК, у т. ч.: вивчення, узагальнення та впровадження в практику роботи навчальних закладів ПТО передового досвіду навчально-виховної роботи та найбільш ефективних методів теоретичного та виробничого навчання; впровадження в навчальний процес наочних посібників і ТЗН [219, с. 308].

Методкомісіями ТУ також здійснювалася робота з вивчення та розповсюдження кращого досвіду роботи викладачів і МВН ТУ СРСР; впровадження в навчально-виробничий процес передових прийомів і методів праці новаторів і передовиків виробництва базових підприємств [449, арк. 98]. Так,

Донецьким облуправлінням ПТО у ТУ було організовано 83 методкомісії, що в своїй роботі намагалися використовувати та розповсюджувати кращі досягнення ТУ СРСР; розповсюджували досвід роботи викладачів і МВНТУ; використовували досвід роботи новаторів і передовиків виробництва базових підприємств.

На засіданні методкомісій цього облуправління ПТО вивчався досвід і передові прийоми праці швачки-мотористки Шахтарської трикотажної фабрики М. Голуб (ТУ № 2); вивчалися передові методи праці, нові технології Донецької взуттєвої фабрики (зстрочування бокової закріпки та заднього шву берців; клейове складання заготовок; обробка деталей низу в пласкому вигляді тощо) (ТУ № 15). У ТУ № 16 цього облуправління ПТО було узагальнено досвід роботи МВН Р. Варави, який вивчив передовий досвід роботи новатора виробництва Червоноармійської швейної фабрики Л. Потань (операція зшивання наочних тальових і плечових виточок), і передавав ці прийоми учням при вивченні теми «Операції зшивання виточок у легкому дитячому платті». На уроці «Обробка низу виробів» цей МВН також застосовував передовий досвід новатора виробництва П. Щербини – при обробці низу виробу за її методом на спецмашині продуктивність праці учнів збільшилася в 2,8 рази [449, арк. 98–99].

При Миколаївському НМК ПТО була створена та працювала секція швейних професій, керівниками якої були викладачі МПТУ (за програмами ТУ). Секцією здійснювався обмін досвідом роботи з усунення неполадок роботи швейних машин, конструювання чоловічого костюму; обговорювалися методрозробки з тем: «Повна обробка бортів» і ряд інших (всього 10); заслуховувався ряд доповідей з нових матеріалів і нових методів роботи в швейній промисловості («Застосування поролону та флізеліну в швейній промисловості») [379, арк. 161].

Шляхом організації лекцій, семінарів, бесід, конференцій, екскурсій тощо в управліннях і навчальних закладах ПТО України здійснювалося вивчення основ НОП. У навчальних закладах було створено групи НОП, якими, відповідно до умов конкретного училища, розроблялися заходи з її впровадження. Так, значна увага приділялася створенню сприятливих умов для навчання та виробничої праці; впровадженню технічної естетики. Згідно з естетичними та санітарно-гігієнічними

нормативами проводилася робота з переобладнання навчальних приміщень; було об'явлено конкурси на краще навчальне приміщення (кабінет, лабораторію, майстерню, робоче місце). Особлива увага зверталася на виконання учнями робіт на справних механізмах, машинах тощо [383, арк. 25–26].

Так, у Тернопільському ТУ № 2 проводилася робота з впровадження НОП у навчальний процес. З цією метою питання НОП систематично розглядалися на засіданнях методкомісії, педчитаннях. Заслуховувалися доповіді «Застосування маршруту В. Смирнової», «Методична підготовка майстра виробничого навчання», «НОП у педагогічному процесі». Планування та організація уроків; поновлення та виготовлення наочних посібників; створення в училищі умов для учнів і педколективу (розташування робочих столів в аудиторіях; організація робочого місця, освітлення; оформлення стін; розведення квітів тощо) здійснювалося відповідно до вимог НОП [387, арк. 112–113].

і) групові консультації. Згідно з «Типовим положенням про навчально-методичний кабінет Державного комітету по професійно-технічній освіті союзної республіки» (1969 р.) одним із завдань РНМК була організація методичної роботи з інженерно-педагогічними працівниками ПТНЗ [219, с. 308–310]. Так, у Тернопільському ТУ № 2 засобами, за допомогою яких здійснювався обмін досвідом роботи, були систематичне проведення бесід і консультацій досвідченими викладачами спецдисциплін і МВН з молодими та недосвідченими викладачами та МВН [387, арк. 106].

3) школи передового досвіду та молодих спеціалістів. ППД роботи розповсюджувався також шляхом вивчення та впровадження в навчально-виробничий процес інженерно-педагогічними колективами ТУ передових прийомів і методів праці новаторів і передовиків виробництва під час навчання в ШПД (групі працівників навчальних закладів ПТО, які виконували однакові обов'язки та були об'єднані навколо кваліфікованого працівника училища чи новатора виробництва – керівника школи, що передавав їм свій досвід роботи).

Школи могли організовуватися для викладачів (за предметами), МВН, вихователів одного чи декількох навчальних закладів, а також для директорів училищ, їх заступників і старших МВН.

Види та зміст роботи ШПД залежали від складу слухачів і характеру матеріалу, що вивчався. Найрозповсюдженішими були такі види занять: відвідування слухачами уроків керівника школи та їх аналіз; відвідування керівником школи уроків слухачів; спільна розробка методики та організації проведення занять з окремих тем; вивчення сучасного обладнання та передових прийомів роботи на ньому, високопродуктивних інструментів, пристроїв, нових матеріалів і способів їх обробки. Як правило, заняття в ШПД проводилися 1–2 рази на місяць; більша частина навчального часу відводилася на практичні роботи.

По закінченні навчання проводився семінар, на якому слухачі звітували про ефективність впровадження в практику своєї роботи вивченого передового досвіду; підводився підсумок занять [219, с. 302]. Так, до тематичного плану занять ШПД Тернопільського ТУ № 2 входили наступні питання: завдання виробничої педагогіки; вимоги до МВН; загальні дидактичні принципи професійно-технічного навчання молоді в училищі; методика виробничого навчання; перспективно-тематичне планування виробничого навчання (загальні положення та рекомендації, експериментальні перспективно-тематичні плани училища); вивчення нової техніки та технології в ткацтві (загальний огляд; особливості конструкції прядильної машини та ткацьких верстатів, встановлених у майстернях ТУ № 2 на Тернопільському бавовняному комбінаті); передові методи праці, що застосовувалися в прядінні та ткацтві на Тернопільському бавовняному комбінаті. Ці заняття проводилися старшим МВН [400, арк. 62].

II. Індивідуальними формами методичної роботи впродовж двох періодів були: 1) самостійна робота керівників, викладачів, МВН та вихователів училищ з підвищення своїх знань у галузі методики навчання та виховання учнів (взаємовідвідування уроків теоретичного та виробничого навчання викладачами та МВН; проведення відкритих уроків і їх обговорення; укладення методрозробок і дидактичних засобів навчання); 2) індивідуальна методична робота директора, його

заступника з НВР, помічника з культурно-виховної роботи та старшого МВН з викладачами, МВН та вихователями (індивідуальні консультації з методики проведення уроків; систематичне відвідування уроків викладачів, МВН та інструкторів фізичного виховання; надання їм допомоги в розробці поурочних планів, постановці виховної мети уроків, розподілі навчального матеріалу з уроків і навчальних періодів; ведення журналів обліку занять; визначення методів навчання та підготовка навчально-матеріальної бази занять; інструктування з питань подальшого покращення якості навчальних занять і професійної підготовки учнів; організація самостійної методичної роботи викладачів і МВН, створення для цього необхідних умов; допомога викладачам і МВН в укладенні індивідуальних планів роботи; контроль підготовки до уроків; облік виконання навчальних планів і програм, планів і конспектів уроків викладачів і учнів; підготовка та підбір педагогічної, навчально-методичної літератури, наочних посібників та інших матеріалів) [36, с. 69–72; 219, с. 299; 489, арк. 3–4].

Розглянемо детальніше використання на практиці цих форм.

1) Самостійна робота керівників, викладачів, МВН та вихователів училищ з підвищення своїх знань у галузі методики навчання та виховання учнів. Важливим засобом підвищення кваліфікації педпрацівників і покращення якості теоретичного та виробничого навчання учнів була робота із самонавчання викладачів і МВН, що здійснювалася за допомогою та під контролем керівників училищ і голів методкомісій, за індивідуальними планами, що надавалися на ознайомлення заступникам директорів училищ.

Основними завданнями роботи із самонавчання викладачів і МВН училищ були: підвищення ідейно-політичного рівня; вдосконалення науково-теоретичної підготовки за спеціальністю; самостійна робота над педагогічною та методичною літературою з вивчення новітніх педагогічних, психологічних та інших досліджень, що мали відношення до організації та методики виробничого навчання молодих робітників; підвищення знань і практичних умінь у галузі техніки та технології відповідного виробництва (вивчення нового обладнання, матеріалів, технології; найбільш раціональних трудових процесів; НОП та виробництва; економіки

конкретного виробництва тощо); мала поєднуватися з його участю в проблемних семінарах і методпрактикумах, читацьких і теоретичних конференціях, інших видах організації роботи методкомісій у ТУ.

Для підведення підсумків індивідуальної роботи викладачів і МВН рекомендувалося написання рефератів; підготовка доповідей, виступів, лекцій тощо з наступним їх обговоренням на засіданнях методкомісій [219, с. 303]. Організація інформації здійснювалася шляхом виставлення інформаційного матеріалу в метод- і педкабінетах, кабінетах МВН та шляхом усного інформування [400, арк. 55].

Згідно з «Положенням про методичну роботу у технічних училищах» (1955 р.) з метою надання допомоги викладачам і МВН в підвищенні свого педагогічного рівня, вивченні передового досвіду навчально-виховної роботи у ТУ організовувалися педкабінети, в яких підбиралася педагогічна та навчально-методична література, брошури та інші матеріали з обміну досвідом навчально-виховної роботи; різні довідкові матеріали; інструкції з планування та обліку навчальної роботи; інструктивно-технологічні карти; методрозробки з окремих тем навчальних програм; зразки планів уроків; рекомендовані списки педагогічної, навчально-методичної, політичної та технічної літератури; навчальні плани та програми; газети, журнали тощо. У педкабінеті також зберігалися плани роботи навчального закладу; протоколи обговорення та аналізу уроків; доповіді викладачів і МВН з питань навчально-виховної роботи; найважливіші матеріали з роботи педради, методкомісій, методнарад і педконференцій; організовувалися постійні та епізодичні виставки; створювалися умови для самостійної роботи та підготовки викладачів і МВН до занять.

Керівництво педкабінетом здійснювалося заступником директора з НВР [36, с. 69]. Так, у Тернопільському ТУ № 2 для викладачів і МВН, які самостійно підвищували свій професійний рівень, у педкабінеті училища було створено необхідні умови: оснащено робочі місця; організовано невеличкі бібліотечки, що містили літературу зі спецпредметів, психолого-педагогічну літературу, методики навчання та виховання, планування та обліку навчальної роботи; поновлювалися матеріали стенду «Новинки науки та техніки»; систематично здійснювався підбір

матеріалів із журналів і газет щодо досвіду педроботи, переможців соцзмагань у текстильній промисловості [409, арк. 189].

Розглянемо детальніше види цієї форми індивідуальної методичної роботи у ТУ.

а) взаємовідвідування уроків теоретичного та виробничого навчання викладачами та МВН. Так, з метою підвищення методичного рівня та ділової кваліфікації викладачі та МВН Білоцерківського ТУ № 12 проводили уроки взаємовідвідування. Аналіз цих заходів обговорювався на засіданнях педради та методкомісії [356, арк. 11].

У Львівському ТУ № 13 з метою підвищення педмайстерності та надання допомоги молодим викладачам і МВН систематично (один раз на місяць) проводилося взаємовідвідування уроків теоретичного та виробничого навчання з подальшим їх аналізом викладачем або МВН, який їх відвідував [490, арк. 44].

У Тернопільському ТУ № 2 обмін досвідом роботи здійснювався шляхом відвідування викладачами спецдисциплін і МВН уроків молодих викладачів і недосвідчених МВН, під час яких вони підказували, як краще здійснювати їх планування та проведення тощо [387, арк. 107].

б) проведення відкритих уроків і їх обговорення. У ТУ Київського облуправління ПТО з метою обміну досвідом і підвищення педагогічної майстерності проводилися відкриті уроки з наступним їх обговоренням. За 1961/62 н. р. було проведено 120 відкритих уроків (у 1960/61 н. р. – 103), зокрема: з теоретичного навчання – 55 уроків; виробничого навчання – 65. З метою підвищення кваліфікації на курсах з відривом від виробництва Київським міжобласним управлінням за 1962 р. було перепідготовлено 261 викладачів і МВН із запланованих 145 чол. [480, арк. 12–14]. У Львівському ТУ № 13 впродовж навчального року (один раз на місяць) проводилися відкриті уроки з теоретичного та виробничого навчання з наступним їх аналізом [490, арк. 8].

в) укладення методрозробок і дидактичних засобів навчання. Відповідно до розпорядження РМ СРСР від 22 вересня 1955 р. підвищення рівня підготовки працівників ТУ також здійснювалося шляхом написання методрозробок [346,

арк. 20], що були одним із засобів розповсюдження вітчизняного та зарубіжного ППД ПТО. Так, на допомогу працівникам ТУ РНМК ПТО було видано ряд методрозробок: «Комплексна система управління якістю підготовки робітників високої кваліфікації»; «Організація кабінету суспільних дисциплін»; «Методичні рекомендації з вивчення нової техніки та досвіду новаторів виробництва»; «Науково-технічна пропаганда та обмін передовим досвідом» [448, арк. 53]. Працівники ТУ також приймали безпосередню участь в їх навчально-методичному забезпеченні. В Тернопільському ТУ № 2 було укладено 8 методрозробок і конспектів лекцій з тем (МВН – 5 методрозробок): «Методика проведення вступного уроку виробничого навчання»; «Опис основних робочих прийомів»; «Методика проведення уроку предмета «Загальна технологія» з теми «Механізація та автоматизація виробництва»; «Методика проведення уроків «Загальної технології» з теми «Пряжа»; «Форми та системи оплати праці, що застосовувалися в ткацькому та прядильному виробництвах»; «Нове в техніці та технології прядіння та ткацтва»; «Обладнання, встановлене на Тернопільському бавовняному комбінаті»; «НОП у виробництві» [387, арк. 109]. Членами методкомісії Харківського ТУ № 4 було укладено методрозробки з тем: «Правила та техніка вметування і вшиття рукава в пройму»; «Обробка різних видів кишень піджака» [499, арк. 109–111].

У Київському ТУ № 10 було виготовлено наочні посібники для вивчення предметів «Обладнання швейного виробництва», «Спецтехнологія виготовлення демісезонного пальто» (у розгорнутому вигляді), «Спецтехнологія виготовлення чоловічого костюму» (по деталях). З предмету «Швейне обладнання» з вузлів швейної машини 22–А класу було змонтовано 4 щити [484, арк. 8]. У Львівському швейному ТУ № 7 всі кабінети теоретичного навчання було оснащено необхідною кількістю навчально-наочних посібників, що постійно поповнювалися новими; окремі посібники поновлювалися. Наочні посібники переважно були площинні, у вигляді схем, креслень, рисунків; виготовлялися учнями в предметних гуртках [485, арк. 9–10].

Вивчення, впровадження та розповсюдження ППД у ТУ здійснювалася також за допомогою АСУ якістю професійної підготовки майбутніх кваліфікованих

робітників. Так, однією з організаційно-змістовних умов практичної діяльності методичної роботи у ТУ була наявність банку інформації, доступної для педагогів. Деякі ТУ були оснащені АСУ якістю професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників, складовою якої була ПС навчально-виробничого призначення. Такі системи призначалися для забезпечення учнів, МВН, викладачів, адміністрації та інших абонентів системи оперативною інформацією щодо вітчизняних і зарубіжних науково-технічних досягнень, передового досвіду; навчально-методичною інформацією та довідковими даними за спеціальностями ТУ [87].

2) Індивідуальна методична робота директора, його заступника з НВР, помічника з культурно-виховної роботи та старшого МВН з МВН, викладачами та вихователями. У І період контроль навчального процесу у ТУ здійснювався згідно з «Інструкцією про планування та облік навчальної роботи у технічних училищах» (1955 р.) [36, с. 81]; у II – визначався такими нормативно-правовими документами: «Інструкцією про планування та облік навчальної роботи в денних і вечірніх професійно-технічних і технічних училищах» (1967 р.) [219, с. 113–114]; листом «Контроль за роботою майстрів і викладачів у професійно-технічних і технічних училищах» (1968 р.) [219, с. 284–290]; Постановою ЦК КПРС і РМ СРСР «Про заходи по дальшому поліпшенню підготовки кваліфікованих робітників у навчальних закладах системи професійно-технічної освіти» (1969 р.) [115, с. 83]; «Положенням про Управління міських і технічних училищ Держкомітету Ради Міністрів УРСР по професійно-технічній освіті» (1976 р.) [162, с. 13–16].

Упродовж двох періодів основними документами з обліку навчальної роботи у ТУ були журнали обліку теоретичного та виробничого навчання встановленої форми [36, с. 81; 219, с. 113].

Метою обліку виконання навчальних планів було з'ясування, чи навчалася навчальна група впродовж певного часу; відповідність проходження кожного навчального предмету строкам і кількості годин, встановлених навчальним планом. Метою обліку виконання навчальних програм – встановлення відповідності змісту

навчальних занять, що проводилися викладачами та МВН; виконаних учнями робіт змісту та вимогам навчальних програм.

Для обліку виконання навчального плану та програм з теоретичного навчання кожний викладач зобов'язувався здійснювати записи в журналі обліку теоретичного навчання щодо поурочного проходження матеріалу, домашніх завдань; здійснювати облік виконаних ЛПР. Для обліку виконання навчального плану та програми з виробничого навчання майстер зобов'язувався здійснювати записи в журналі обліку виробничого навчання щодо змісту проведених занять, робіт, виконаних учнями, та часу, витраченого на проходження окремих тем програми та виконання робіт [36, с. 81–82].

Упродовж двох періодів складовими контролю за навчально-виховною роботою ТУ були: планування перевірки навчальних занять; мета відвідування занять керівництвом училищ (поточна загальна перевірка стану та якості навчально-виховної роботи викладачів і МВН; вивчення системи педроботи окремих викладачів і МВН; тематичне вивчення навчальних занять); аналіз відвіданих занять; перевірка якості знань і умінь учнів, планування та облік навчальної роботи; оформлення результатів контролю та їх розбір з викладачами та МВН; перевірка планів і конспектів уроків викладачів, конспектів учнів; правильність виконання операцій учнями; присутність на іспитах [219; 479, арк. 2; 487, арк. 312].

У 1968 р. навчально-методичним управлінням Держкомітету РМ СРСР по ПТО було ухвалено лист «Контроль за роботою майстрів і викладачів у професійно-технічних і технічних училищах», що містив методпоради керівникам училищ щодо організації контролю за роботою викладачів і МВН. Згідно з ним педагогічний контроль зводився до того, що керівниками училищ систематично перевірялося фактичне здійснення викладачами та МВН педагогічно обґрунтованих вимог до змісту та методів навчального процесу. Для цього вони мали кваліфіковано та глибоко вивчати та аналізувати процес навчальної роботи, роботу як викладачів і МВН, так і учнів; знати, які фактичні знання та вміння отримали учні від викладачів і МВН.

За результатами контролю за навчальним процесом застосовувалися заходи з усунення недоліків і подальшого покращення навчальної роботи в кожній навчальній групі, а також в училищах у цілому з впровадження ППД та підвищення кваліфікації педагогічного складу. Дані систематичного контролю за організацією та результатами навчальної роботи мали вирішальне значення для оцінки діяльності кожного викладача та МВН. Виходячи з них, у звітах з навчальної роботи давалася характеристика стану педагогічного процесу в певному училищі [219, с. 284–290].

Постановою «Про заходи по дальшому поліпшенню підготовки кваліфікованих робітників у навчальних закладах системи професійно-технічної освіти» (квітень 1969 р.) з метою посилення контролю за якістю підготовки кваліфікованих робітників на Держкомітет РМ СРСР по ПТО покладалося державне інспектування всіх навчальних закладів, що здійснювали підготовку робітників, незалежно від їх відомчого підпорядкування. У зв'язку з цим при Держкомітеті РМ СРСР по ПТО створювалася Державна інспекція ПТНЗ [115, с. 83].

У «Положенні про Управління міських і технічних училищ Держкомітету Ради Міністрів УРСР по професійно-технічній освіті» (1976 р.) зазначалося, що відповідно до покладених на нього завдань Управління здійснювало контроль за станом підготовки кваліфікованих робітників у міських і ТУ, роботою вечірніх (змінних) відділень при денних ПТУ; контролювало виконання навчальних планів, програм, інструкцій, положень міськими та ТУ; здійснювало контроль теоретичного та виробничого навчання учнів міських і ТУ [162, с. 13–16].

Основними недоліками в організації методичної роботи у ТУ впродовж двох періодів були:

1) У колективних формах організації методичної роботи:

а) у роботі педрад:

– слабка підготовка до засідань педрад, порушення порядку денного. Рішення педрад ТУ Ворошиловградської області нерідко носили формальний характер, нецілеспрямований в окремих училищах. Наприклад, педрадою ТУ № 4 під час вивчення наказу начальника ГУ трудових резервів було прийняте рішення

«Прийняти наказ до виконання». Подібна ситуація спостерігалася в інших училищах області [341, арк. 31].

На засіданнях педрад, проведених ТУ Львівського облуправління ПТО, розглядалися переважно дрібні організаційні питання. При обговоренні актуальних питань навчально-виховного характеру недостатню участь у них приймав педколектив; у рішеннях педрад не враховувався досвід роботи всього педколективу училища [486, арк. 24].

– недостатній досвід педагогічної роботи працівників ТУ; відсутність обміну досвідом роботи. Так, у роботі педради ТУ № 1 Чернігівського облуправління ПТО було недостатньо практиків [401, арк. 106].

Одним із суттєвих недоліків в організації методичної роботи ТУ була недооцінка директорами навчальних закладів роботи педкабінетів. Наприклад, жодне з ТУ Ворошиловградської області, незважаючи на необхідність і можливість створення, не мало педкабінетів. В окремих навчальних закладах Запорізького облуправління трудових резервів педкабінети не відповідали наказу начальника ГУ трудових резервів. Так, у педкабінеті ТУ № 6 цього облуправління не було жодної методрозробки, кращого досвіду роботи навчальних закладів трудових резервів СРСР, України, області; не проводилася систематична робота з викладачами та МВН. Аналогічне становище було в інших навчальних закладах області [341, арк. 33: 43–44].

б) у роботі методкомісій:

– низький рівень проведення методичної роботи в ряді ТУ (формальне виконання обов'язків; порушення плановості в роботі методкомісій; відсутність конкретизації рішень, прийнятих на засіданнях методкомісій). Так, методкомісіями ТУ Ворошиловградської області фактично не здійснювалася відповідна робота. Плани роботи методкомісій не затверджувалися на засіданнях педрад. У ТУ № 4 було створено п'ять методкомісій, організовано роботу двох з них. Інші три не діяли [341, арк. 31].

У роботі методкомісій Львівського ТУ № 7 порушувалася плановість у роботі; не завжди конкретизувалися рішення, прийняті на їх засіданнях [491, арк. 65–66].

В організації семінарських занять, що проводилися з викладачами та МВН Харківського ТУ № 4, спостерігалось не завжди регулярне їх проведення; недостатньою була кількість занять з обміну досвідом роботи викладачів і МВН [499, арк. 111].

– відсутність необхідної методичної підготовки частини педпрацівників.

У ряді ТУ Львівського облуправління ПТО робота методкомісій була поставлена на низькому рівні, функціональні обов'язки виконувалися формально; викладачам і МВН не надавалася суттєва допомога в покращенні якості навчання та виховання учнів. Не всі члени методкомісій залучалися до активної та посильної роботи. У ТУ №№ 2, 5, 6 Львівської обл. на недостатньому рівні було організовано та проведено педчитання; недостатньою була організація педагогічних і технічних конференцій із залученням у їх роботі працівників училищ і базових підприємств, ВНЗ [486, арк. 24].

Істотні недоліки в плануванні індивідуальної методичної роботи викладачів і МВН були в Київському та Харківському облуправліннях ПТО [396, арк. 97]. У Харківському облуправлінні ПТО непередумано, з порушенням вимог, складалися перспективно-тематичні плани викладачів, в яких методично неграмотно визначалися типи уроків, їх структура та методи проведення; формально заповнювалися графи. Плани уроків були схематичними, не давали уявлення щодо методики їх проведення. Недбало заповнювалися журнали теоретичного та виробничого навчання. Необґрунтовано виставлялися оцінки за півріччя в училищі взуттьовиків [441, арк. 38].

– приділення недостатньої уваги оснащенню навчальних кабінетів ТУ. Внаслідок відсутності бази у Львівському швейному ТУ № 7 предмет «Електротехніка» був недостатньо забезпечений наочністю. Забезпеченість учнів підручниками була незадовільною. Наявні підручники не відповідали програмам теоретичних дисциплін; були видані російською мовою [485, арк. 9]. Навчальні посібники з курсу права потребували значного покращення; недостатнім був їх тираж, що задовольняв би потребу в них училищ [239, с. 29].

2) В індивідуальних формах організації методичної роботи:

а) у самостійній роботі керівників, викладачів, МВН та вихователів училищ з підвищення своїх знань у галузі методики навчання та виховання учнів:

– недостатнє вивчення, узагальнення та впровадження в навчальний процес вітчизняного та зарубіжного ППД (незадовільна організація взаємовідвідування уроків теоретичного та виробничого навчання викладачами та МВН; відсутність практики проведення відкритих уроків і узагальнення досвіду організації навчально-виробничого процесу в групах учнів; недостатнє використання опорних училищ в обміні досвідом роботи). Так, НМК Львівського облуправління ПТО недостатньо ознайомлював викладачів і МВНТУ з ППД роботи навчальних закладів внаслідок недостатнього його вивчення, узагальнення та впровадження в навчальний процес, що рекомендувалося Головним і Республіканським управліннями трудових резервів, навчально-методичним і облуправліннями ПТО; керівники секцій НМК незадовільно організовували взаємовідвідування уроків теоретичного та виробничого навчання, внаслідок чого практична допомога безпосередньо в навчальних закладах не надавалася. У ТУ №№ 2, 5, 6 Львівської обл. недостатньою була кількість методрозробок з основних тем навчальних програм [486, арк. 24].

б) в індивідуальній методичній роботі директора, його заступника з НВР, помічника з культурно-виховної роботи та старшого МВН з викладачами, МВН та вихователями:

– недостатній контроль з боку керівництва окремих облуправлінь і навчальних закладів за навчально-виховною роботою педколективів ТУ (недостатнє відвідування та відсутність аналізу занять учнів ТУ з теоретичного та виробничого навчання; недостатній контроль самостійної методичної роботи викладачів і МВН). Так, слабким був контроль за виконанням прийнятих педрадами рішень (ТУ №№ 1, 2, 4, 6 Ворошиловградської області [341, арк. 31], ТУ №№ 1, 2, 5, 6 м. Хуст та ін.) [486, арк. 24].

У Харківському облуправлінні ПТО робота педрад носила формальний характер. Не виконувалися плани роботи; був відсутній контроль за виконанням їх рішень. У швейному та взуттєвому училищах цього облуправління ПТО не планувався розгляд питань стану викладання суспільних дисциплін, аналіз якості

знань, умінь і навичок учнів; контроль за навчально-виробничим процесом [441, арк. 38]. У роботі педради Чернігівського ТУ № 1 мало практикувалося виконання рішень попередніх педрад [401, арк. 106].

У ряді ТУ контроль за навчальним процесом переважно зводився до адміністративного контролю за роботою викладачів і МВН; висновки щодо якості їх НВР здійснювалися на підставі складених ними планів, облікових і звітних документів, виставлених оцінок і середнього відсотку успішності учнів.

Керівники багатьох училищ безсистемно та рідко відвідували заняття теоретичного та виробничого навчання з метою їх контролю; некваліфіковано аналізували роботу викладачів і МВН; не перевіряли знання та вміння учнів, якість виконаних ними робіт.

Записи в журналах відвідування уроків не містили аналіз уроку, переважно зводилися до записів стану дисципліни учнів на уроці. Внаслідок цього недостатньо проводилася індивідуальна робота з викладачами та МВН з надання їм методдопомоги [341, арк. 31]. Такі випадки мали місце у ТУ №№ 2, 11 Ворошиловградського, ТУ №№ 2, 4 Житомирського, ТУ №№ 2, 6 Київського [346, арк. 17], ТУ №№ 1, 2, 5, 7 Львівського [486, арк. 24] та деяких інших облуправлінь.

В училищах Харківського облуправління ПТО була відсутня система в організації внутрішнього контролю за навчально-виробничим процесом з боку керівництва училищ. Наприклад, складеним графіком контролю не передбачалася перевірка всіх сторін навчально-виховної роботи; переважно передбачалася перевірка питань під час відвідування уроків теоретичного та виробничого навчання. Не завжди відвідування уроків керівництвом носило цільовий характер і узгоджувалося графіком внутрішнього контролю училища. Аналіз уроків був схематичним, не давав уявлення щодо методики проведення уроку та його структури; не містив конкретних висновків і пропозицій; була відсутня наступність. Наприклад, у 1977 н. р. директором взуттєвого училища було відвідано 13 уроків, його заступниками – 6. Директором швейного училища за січень і лютий 1978 р. замість запланованих 10 уроків було відвідано лише 4 та проаналізовано їх на низькому педагогічному рівні. Були відсутні журнали обліку результатів

внутрішнього контролю, що мали заводитися на кожного інженерно-педагогічного працівника [441, арк. 38].

Основними недоліками, виявленими шляхом контролю уроків, були: неправильне укладення плану уроку (дозування часу, недотримання елементів уроку та ін.); непродуманість постановки та механічне прив'язування виховних елементів уроку; недостатній показ виконання операцій МВН; недостатня підготовленість МВН до уроків; непослідовність викладу матеріалу; неправильне вживання технічної термінології; розбіжність матеріалу, що вивчався, з теоретичного та виробничого навчання [487, арк. 312].

У серпні 1977 р. ЦК КПРС і РМ СРСР було ухвалено Постанову «Про дальше вдосконалення процесу навчання та виховання учнів системи професійно-технічної освіти», в якій з метою подолання вищезазначених недоліків Держкомітету РМ СРСР по ПТО, Міносвіти СРСР разом із АН СРСР, АПН СРСР доручалося забезпечення прийняття пропозиції Держкомітету РМ СРСР по ПТО щодо перетворення ЦНМК ПТО у ВНМЦ ПТО молоді. Постановою передбачалося покладення на вищезазначений Центр розробки навчально-методичних питань підготовки робітників у системі ПТО та в галузях н/г; залучення інженерно-педагогічних працівників ПТНЗ до узагальнення досвіду та наукових досліджень [104, с. 113].

У наступному підрозділі обґрунтовано можливості використання ідей ППД професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників для легкої промисловості у ТУ в умовах модернізації системи ПТО України.

3.2. Використання ідей передового педагогічного досвіду професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у технічних училищах в умовах модернізації системи професійно-технічної освіти України

Комплексний порівняльний аналіз умов, що спричинили необхідність професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти у ТУ (1954–1984 рр.) і сучасних ПТНЗ, дозволяє провести паралель

між деякими їх показниками (головним з яких є низький рівень професійної підготовки випускників ПТНЗ) (див. табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Необхідність професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти

Чинник	Період	
	1950/51– 1983/84 н. р.	1990/91– 2014/2015 н. р.
	Показники	
Кількість випускників СЗШ України	збільшувалася	зменшується
Кількість студентів, прийнятих до ВНЗ України	збільшувалася	збільшується
Кількість учнів, прийнятих до ПТНЗ України	збільшувалася	зменшується
Рівень професійної підготовки випускників ПТНЗ	низький	низький

Джерело: складено автором за даними [26; 91, с. 353; 95, с. 452; 177; 499].

На наш погляд, раціональне використання ідей ППД професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти для легкої промисловості у ТУ (1954–1984 рр.) в умовах модернізації системи ПТО України сприятиме модернізації її змісту в ПТНЗ. Слід зазначити, що виявлений ППД був характерний для планової економіки, і нині виникла необхідність його творчого використання в умовах ринкової.

Ретроспективний аналіз проблеми професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників для легкої промисловості у ТУ (1954–1984 рр.) сприяв обґрунтуванню можливостей використання ідей ППД такої підготовки в умовах модернізації системи ПТО України. Так, згідно із завданнями, визначеними Постановою КМ України «Про затвердження Державної цільової програми розвитку професійно-технічної освіти на 2011–2015 роки» [177], ідеї ППД професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти для легкої промисловості у ТУ України (1954–1984 рр.) можливо

систематизувати та використовувати за такими напрямками: 1) оновлення нормативно-правової бази ПТО; 2) забезпечення якісної підготовки виробничого персоналу та конкурентоспроможності ПТО; 3) створення відповідних соціально-економічних умов для піднесення престижності робітничих професій; вдосконалення професійної орієнтації різних категорій населення; 4) удосконалення управління та фінансового забезпечення системи ПТО.

Розглянемо детальніше кожен із вищезазначених напрямів.

1) Оновлення нормативно-правової бази ПТО. У сучасних умовах доцільним є звернення до нормативно-правового забезпечення професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти, що було вагомим внеском органів державної влади та управління в галузі ПТО; визначало правові, організаційні та фінансові засади її здійснення (особливо умови матеріального та пільгового забезпечення учнів ТУ та їх працівників; забезпечення інженерно-педагогічних працівників училищ належними умовами праці та побуту; організацію співпраці ТУ з базовими підприємствами з питань професійної підготовки учнів).

Одним із нагальних завдань цього напрямку є внесення змін до Державного переліку професій з професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у ПТНЗ. Так, якщо впродовж 1978/79 н. р. професійна підготовка майбутніх кваліфікованих робітників тільки у ТУ України здійснювалася за 1,297 професіями та спеціальностями [143, с. 61], з них для легкої промисловості – за 63 професіями та спеціальностями [271, с. 4–27], то на початок 2015 р. згідно з «Переліком професій, за якими здійснюється підготовка кваліфікованих робітників ПТНЗ МОН України, НЦ при КВУЗТ, ПТНЗ, що є структурними підрозділами ВНЗ та навчальних закладів інших типів» кількість всіх професій становила 425, з них для виробництв легкої промисловості – всього 12 (переважно швейне виробництво).

2) Забезпечення якісної підготовки виробничого персоналу та конкурентоспроможності ПТО. Враховуючи ППД професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти, в сучасних ПТНЗ буде доцільним:

1. При здійсненні відбору і структурування змісту професійної підготовки:

а) переорієнтація навчальних планів ПТНЗ на збільшення частини практичного навчання, що є одним із завдань державної політики щодо реалізації цього напрямку в галузі ПТО. Так, доля виробничого навчання в предметній структурі навчальних планів ТУ впродовж 1954–1984 рр. складала від 60,6 % до 79,2 % загального навчального часу, в той час як в інших ПТНЗ на нього відводилося максимум 67 % навчального часу.

б) внесення до навчальних планів ПТНЗ вивчення загальнопрофесійного предмету «Основи економіки праці та виробництва»; уніфікація навчальних планів ПТНЗ за спорідненими професіями. У 1978–79 рр. було затверджено навчальні плани за новими професіями Переліку професій, більшість з яких були уніфікованими. Наприклад, один із навчальних планів містив підготовку за 26 професіями, що групувалися за принципом спорідненості [10].

в) внесення до навчальних програм предмету «Спецтехнологія» вивчення «Основ наукової організації праці». Починаючи з 1968/69 н. р. в навчальних закладах ПТО впроваджувалося вивчення основ наукової організації праці, для чого навчально-методичним управлінням Держкомітету РМ СРСР по ПТО в навчальних програмах предмету «Спецтехнологія» було доповнено тему «Відомості про організацію та економіку виробництва» розділом «Основи наукової організації праці», розрахованим на 8–12 навчальних годин. За професіями, навчальний план яких містив предмет «Організація та економіка виробництва», вказаний розділ з основ НОП включався як окрема тема цього курсу [7, с. 187–188].

2. У професійно-теоретичній підготовці сучасних ПТНЗ слід використовувати:

а) форми проведення занять (лекції; семінари; лекційно-семінарську систему викладання; проведення диспутів, конференцій, виставок, зустрічей із знатними людьми та передовиками виробництва); б) типи занять (самостійну роботу учнів на уроках з новою технічною літературою; уроки самостійної роботи з деталями машин; уроки по застосуванню довідкової та технічної літератури; доповіді учнів на задану тему; уроки програмованого навчання; кіноуроки; уроки конструювання; уроки-бесіди із застосуванням проблемних ситуацій; уроки-екскурсії (екскурсії на

підприємства, фабрики, ательє, цехи; відвідування музеїв, виставок); уроки громадського огляду знань; контрольні-перевірні уроки; семінари-обговорення нового матеріалу, семінари комплексного вивчення теоретичного та виробничого матеріалу, семінари-диспути тощо); в) методи та методичні прийоми – методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності учнів (самостійне виконання учнями завдань по складанню карт технологічних процесів і виробничих графіків; міжпредметні зв'язки; навчання трудовим навичкам за допомогою тренажерів; бригадний метод організації праці; активні методи навчання (проблемне навчання та позакласну роботу).

У проведенні позакласної роботи з учнями, на нашу думку, доцільним буде використання таких форм: цикли лекцій з нової техніки та технології виробництва; залучення учнів до складання та виступу з рефератами та доповідями з нової техніки та передових методів праці на учнівських технічних конференціях; створення відео-презентацій; систематичні зустрічі учнів з видатними діячами науки та техніки, робітниками-новаторами тощо.

3. При проходженні різних форм професійно-практичної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти слід використовувати: а) типи занять (уроки по виконанню комплексних робіт – у навчальних майстернях училищ; конференції, конкурси на виконання найскладнішої операції, виставки технічної творчості, виставки-смотри моделей учнів, виробничі екскурсії, практикуми, консультації тощо – в навчальних цехах училищ; навчання бригадами, включення учнів до складу бригад кваліфікованих робітників, навчання на самостійних ділянках, навчання на штатних робочих місцях – у цехах підприємств). Передвипускную виробничу практику учням бажано проходити на своїх майбутніх робочих місцях; б) методи організації виробничого навчання (вправи, самостійні спостереження учнів; активні методи виробничого навчання: особистий показ, організацію спеціальних вправ учнів по відпрацюванню передових прийомів на своїх робочих місцях, використання технологічних карт – у навчальних майстернях училищ; показ прийомів трудових дій (операцій), вправи – в навчальних цехах училищ; активні методи виробничого навчання: організацію спеціальних вправ

учнів по відпрацюванню передових прийомів на своїх робочих місцях – у цехах підприємств; активні методи виробничого навчання: особистий показ, організацію спеціальних вправ учнів по відпрацюванню передових прийомів на своїх робочих місцях, використання технологічних карт – у передвипускній виробничій практиці на робочих місцях).

4. У проведенні виховної роботи при здійсненні професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти в ПТНЗ слід використовувати: а) напрями – культурно-виховний (трудове, моральне та естетичне виховання); правовий (розумове, трудове, моральне виховання); позакласний (трудове, правове, морально-естетичне та фізичне виховання); б) форми та типи занять: вечори КВК; молодіжні вечори відпочинку (музичні, літературні та тематичні); вікторини; читацькі конференції; «Тижні профорієнтації»; цикли щомісячних передач «Голосую за професію»; Всеукраїнські та обласні тижні музики в дні української літератури та Всеукраїнські конкурси аматорських кінофільмів; науково-популярні та документально-технічні кінофільми; культпоходи на театральні спектаклі; організацію та проведення екскурсій на підприємства та за місто – в культурно-виховній роботі; бесіди та лекції; диспути на морально-правові теми; школи правових дисциплін; постійно діючі лекторії, заняття в яких доповнюють навчальну програму; регулярні зустрічі працівників юстиції з учнями; вечори питань і відповідей; факультативну та позакласну роботу – в правовому вихованні; уроки-семінари; систематичні зустрічі учнів з видатними діячами науки та техніки, робітниками-новаторами; вечори питань і відповідей; спортивні змагання з різних видів спорту між навчальними групами; туристські походи тощо – в позакласній виховній роботі в предметних гуртках); в) методи: методи формування свідомості учнів (лекції та доповіді з науково-технічних і суспільних тем – у культурно-виховній роботі; лекції та бесіди з правової тематики; диспути на морально-правові теми – в правовому вихованні; лекції та бесіди; залучення учнів до виступу з доповідями; укладання рефератів і створення відео-презентацій тощо – в позакласній роботі); методи організації діяльності та формування досвіду поведінки (створення проблемних ситуацій на уроках; відповіді

на поставлені запитання; виконання контрольних робіт; підготовка повідомлень до семінарських занять; аналіз фактів антигромадської поведінки окремих учнів) і методи стимулювання навчальної діяльності (поселення слабких учнів разом із сильними; залучення всіх учнів до відвідування бібліотеки) – в позакласній роботі.

5. В організації методичної роботи в сучасних ПТНЗ буде корисним використання: а) напрямів – вдосконалення методики проведення уроків теоретичного та виробничого навчання; вдосконалення позакласної роботи з учнями; організація та проведення конкурсів серед учнів на краще опанування професією; розробка перспективно-тематичних планів теоретичного та виробничого навчання; оформлення спец- і педкабінетів; б) форм – колективних: у роботі методкомісії (методнаради; методпрактикуми; проблемні семінари, педчитання; лекції та доповіді для учнів і працівників з науково-технічних тем; науково-практичні, технічні та предметні конференції; екскурсії на підприємства та до інших організацій; курси підвищення кваліфікації педагогічних працівників ПТНЗ; вивчення, узагальнення та впровадження в навчальний процес вітчизняного та зарубіжного ППД ПТО; предметні та методичні тижні; огляди-конкурси предметних і педкабінетів, навчальних господарств; групові консультації); ШПД та молодих спеціалістів; індивідуальних – 1) самостійна робота керівників, викладачів, МВН та вихователів училищ з підвищення своїх знань у галузі методики навчання та виховання учнів (взаємовідвідування уроків теоретичного та виробничого навчання викладачами та МВН; проведення відкритих уроків і їх обговорення; укладення методрозробок і дидактичних засобів навчання); 2) індивідуальна методична робота директора, його заступника з НВР, помічника з культурно-виховної роботи та старшого МВН з викладачами, МВН та вихователями (індивідуальні консультації з методики проведення уроків; систематичне відвідування уроків викладачів, МВН та інструкторів фізичного виховання; надання їм допомоги в розробці поурочних планів, постановці виховної мети уроків, розподілі навчального матеріалу з уроків і навчальних періодів; ведення журналів обліку занять; визначення методів навчання та підготовка навчально-матеріальної бази занять; інструктування з питань подальшого покращення якості навчальних занять і професійної підготовки учнів;

організація самостійної методичної роботи викладачів і МВН, створення для цього необхідних умов; допомога викладачам і МВН в укладенні індивідуальних планів роботи; контроль підготовки до уроків; облік виконання навчальних планів і програм, планів і конспектів уроків викладачів і учнів; підготовка та підбір педагогічної, навчально-методичної літератури, наочних посібників та інших матеріалів).

3) Створення відповідних соціально-економічних умов для піднесення престижності робітничих професій; вдосконалення професійної орієнтації різних категорій населення. Для реалізації цього завдання, враховуючи ППД ТУ, державним органам виконавчої влади необхідно: проводити масову роз'яснювальну роботу серед учнів 11-х класів СЗШ щодо наявних можливостей здобуття виробничої кваліфікації в ПТНЗ (створювати за участю підприємств і організацій в СЗШ профорієнтаційні кабінети та куточки; влаштовувати на підприємствах і в ПТНЗ «Дні відкритих дверей» – у цехах і на ділянках підприємств ознайомлювати школярів з виробництвом і робочими місцями; організовувати консультації та бесіди для школярів і батьків з масових робітничих професій, умов праці; зустрічі школярів з кадровими робітниками, передовиками та новаторами виробництва, представниками робітничих династій підприємств, керівниками та спеціалістами заводів і фабрик; поширювати мережу технічних гуртків-лекторіїв і кінолекторіїв для школярів; влаштовувати вечори «У світі професій», «Ким бути», «Куди піти працювати?» та ін.; диспути щодо призвання, вибору життєвого шляху; читацькі конференції); під час літніх канікул, на добровільних засадах, за погодженням з керівниками СЗШ надавати можливість учням 11-х класів працювати на виробництві; розвивати МНВК; узагальнювати та розповсюджувати кращий досвід підприємств і організацій з професійної орієнтації та підготовки школярів до праці на виробництві (організувати випуск літератури з питань профорієнтації учнів; довідників і брошур для молоді з провідних професій промислового та с/г виробництва, будівництва, транспорту, зв'язку, торгівлі та побутового обслуговування населення; ілюстрованих бібліографічних буклетів на допомогу профорієнтації молоді; редакціям газет і журналів Міністерства освіти і науки

України, навчально-методичних центрів ПТО, молодіжним, юнацьким і дитячим редакціям радіо та телебачення систематично висвітлювати кращий досвід роботи шкіл, ПТНЗ і підприємств з профорієнтації молоді; пропагувати масові робітничі професії серед школярів); матеріально заохочувати учнів ПТНЗ (окрім виплат 50 % прибутків, отриманих ПТНЗ за роботи, виконані учнями під час виробничого навчання та виробничої практики, здійснювати доплату до стипендії учням, які навчаються за складними професіями, до рівня тарифної ставки робітника I розряду.

4) Для удосконалення управління та фінансового забезпечення системи ПТО органам державної влади необхідно вдосконалювати порядок формування та розміщення державного замовлення на підготовку майбутніх кваліфікованих робітників; розвивати соціальне партнерство щодо короткострокової професійної підготовки та перепідготовки кваліфікованих робітників на виробничій базі ПТНЗ шляхом їх взаємодії з Центрами зайнятості та роботодавцями.

У наступному підрозділі розкрито зміст розробленого автором для слухачів курсів підвищення кваліфікації керівників ПТНЗ навчально-методичного забезпечення щодо вдосконалення змісту, форм і методів професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти для легкої промисловості в сучасних професійних навчальних закладах.

3.3. Навчально-методичне забезпечення підвищення кваліфікації керівників професійно-технічних навчальних закладів в умовах модернізації професійної школи

Вивчення ППД професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників для легкої промисловості у ТУ України (1954–1984 рр.) дозволило розробити нові підходи щодо вдосконалення змісту, форм і методів професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти для легкої промисловості в сучасних ПТНЗ, що були покладені в основу розробленого нами за вимогами кредитно-модульної системи навчально-методичного забезпечення, яке містить спецкурс «Підготовка кваліфікованих робітників на базі повної загальної

середньої освіти у технічних училищах України» [144] та однойменні методичні рекомендації [84] для курсів підвищення кваліфікації керівників ПТНЗ.

Зазначимо, що метою спецкурсу є відтворення змісту, форм і методів професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти у ТУ України (1954–1984 рр.).

У результаті його проходження слухачі повинні засвоїти: зміст, форми і методи організації професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти у ТУ України (1954–1984 рр.); можливості використання ідей ППД професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників для легкої промисловості у ТУ (1954–1984 рр.) в умовах модернізації системи ПТО України; засоби та методи створення творчих робіт у вигляді відео-презентацій.

У результаті проходження спецкурсу слухачі повинні вміти: добирати оптимальні форми, методи та засоби активізації навчання в професійній підготовці майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти в сучасних ПТНЗ; згідно із завданнями державної політики використовувати ідеї ППД професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників для легкої промисловості у ТУ (1954–1984 рр.) в умовах модернізації системи ПТО України; створювати творчі роботи у вигляді відео-презентацій.

Спецкурс складається з пояснювальної записки, опису навчальної дисципліни (спецкурсу), навчально-тематичного плану, навчальної програми, списку основної та додаткової літератури.

Обсяг навчальної програми спецкурсу, в якому відтворено зміст, форми і методи професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників для легкої промисловості у ТУ України (1954–1984 рр.), становить 36 годин, з них 28 аудиторних (10 годин лекційних занять, 14 годин – практичних, 4 години – консультації); 8 годин відводиться для самостійної роботи слухачів. Спецкурс може використовуватися як самостійно, так і в складі навчально-методичного комплексу.

Нижче (див. табл. 3.2) представлено бальне оцінювання успішності слухачів за проходження ними діагностико-аналітичного модуля та виконання завдань на практичних заняттях.

Таблиця 3.2

Шкала оцінювання знань

Вхідне комплексне діагностування	Практичні заняття	Захист підсумкових творчих робіт	Сума
50	20	30	100

Підсумковий контроль за результатами вивчення спецкурсу здійснюється у вигляді захисту творчої роботи.

Навчально-тематичний план спецкурсу складається з трьох блоків (модулів): соціально-гуманітарного, професійного та діагностико-аналітичного. Так, соціально-гуманітарний модуль складається з 1 лекційної теми, що висвітлює реформування ПТО в контексті євроінтеграції (Європейська інтеграція України як чинник соціально-економічного розвитку держави; роль освіти в розвитку партнерства України з іншими державами; Болонський процес як засіб інтеграції та демократизації вищої освіти країн Європи; основні етапи, завдання та принципи формування Зони Європейської вищої освіти; етапи та документи Болонського процесу; принципи Болонської декларації; кредитно-модульна система організації навчального процесу; концептуальні підходи до навчання впродовж життя; адаптація ПТО України до вимог Європейського простору).

Професійний блок складається з 4 лекційних тем і виконання підсумкової творчої роботи. Так, у першій темі «Організація теоретичної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у технічних училищах України (1954–1984 рр.)» висвітлюються: нормативно-правова база змісту теоретичної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у ТУ; періодизація історії розвитку професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти у ТУ України (1954–1984 рр.); форми, методи (організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності учнів; активні методи навчання; контролю та самоконтролю за ефективністю навчальної діяльності учнів) та засоби активізації

навчання в теоретичній підготовці майбутніх кваліфікованих робітників у ТУ; недоліки в організації теоретичної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у ТУ.

У другій темі «Організація виробничого навчання та практики майбутніх кваліфікованих робітників у технічних училищах України (1954–1984 рр.)» – нормативно-правова база змісту виробничого навчання майбутніх кваліфікованих робітників у ТУ; форми, методи (показ прийомів трудових дій (операцій); самостійні спостереження учнів; вправи; «активні» методи виробничого навчання; контролю умінь і навичок учнів) та засоби активізації навчання у виробничому навчанні майбутніх кваліфікованих робітників у ТУ; організація виробничої практики учнів ТУ; недоліки в організації виробничого навчання майбутніх кваліфікованих робітників у ТУ.

У третій темі «Особливості виховної роботи у технічних училищах України (1954–1984 рр.)» – нормативно-правова база змісту виховної роботи майбутніх кваліфікованих робітників у ТУ; напрями, види, форми та методи (формування свідомості учнів; організації діяльності та формування досвіду поведінки; стимулювання навчальної діяльності) виховної роботи у ТУ; недоліки в організації виховної роботи у ТУ.

У четвертій темі «Вдосконалення якості професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти» – нормативно-правова база змісту методичної роботи у ТУ; напрями та форми організації методичної роботи у ТУ; недоліки в організації методичної роботи у ТУ; відбір і структурування змісту професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти; можливості використання ідей ППД професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників для легкої промисловості у ТУ (1954–1984 рр.) в умовах модернізації системи ПТО України. У кінці кожної теми наводяться запитання для самоконтроля.

У діагностико-аналітичному блоці наведено: орієнтовні питання для вхідного тестування; орієнтовну тематику підсумкових творчих робіт; вимоги до їх оформлення.

Підготовка та захист підсумкової творчої роботи є заключним етапом навчання на курсах підвищення кваліфікації керівників ПТНЗ. Тема роботи має самостійно обиратися слухачем, виходячи з його фахових інтересів; узгоджуватися з викладачем. У підсумковій творчій роботі мають практично висвітлюватися теоретичні засади обраної слухачем проблеми (теми); можливі шляхи подальшого вдосконалення та використання одержаних результатів дослідження.

Нами було розроблено нижченаведений перелік запропонованих слухачам тем підсумкових творчих робіт:

1. Заняття із загальнопрофесійного предмету у Вашому ПТНЗ (методи та засоби навчання).

2. Заняття із загальнотехнічного предмету у Вашому ПТНЗ (методи та засоби навчання).

3. Заняття зі спеціального предмету у Вашому ПТНЗ (методи та засоби навчання).

4. Інноваційні форми проведення занять із загальнопрофесійного (загальнотехнічного, спеціального) предмету.

5. Заняття з виробничого навчання в навчальних майстернях Вашого ПТНЗ (методи та засоби навчання).

6. Заняття з виробничого навчання в навчальних цехах Вашого ПТНЗ (методи та засоби навчання).

7. Заняття з виробничого навчання в цехах підприємств (методи та засоби навчання).

8. Організація передвипускної виробничої практики учнів у Вашому ПТНЗ.

9. Інноваційні форми проведення занять з виробничого навчання (в навчальних майстернях, навчальних цехах, цехах підприємств) з учнями Вашого ПТНЗ.

10. Одна з форм проведення культурно-виховної (культурно-масової роботи) у Вашому ПТНЗ.

11. Одна з форм проведення позакласної виховної роботи з учнями Вашого ПТНЗ.

12. Одна з форм організації методичної роботи у Вашому ПТНЗ.

13. Організація випускних кваліфікаційних екзаменів учнів у Вашому ПТНЗ.

У методичних рекомендаціях наводяться практичні поради щодо вдосконалення змісту, форм і методів професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти для легкої промисловості в сучасних ПТНЗ. Змістовно вони взаємопов'язані з авторським спецкурсом і можуть використовуватися при його тематичному вивченні.

Методичні рекомендації розраховані на широкий загал читачів – керівників і педагогів-практиків ПТНЗ, працівників Міністерства освіти і науки України, навчально-методичних центрів ПТО, науково-педагогічних працівників освітніх установ, курсів підвищення кваліфікації інститутів післядипломної педагогічної освіти.

Зміст методичних рекомендацій складається з двох тематичних частин: I. «Відбір і структурування змісту професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти»; II. «Використання ідей передового педагогічного досвіду професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти у технічних училищах (1954–1984 рр.) в умовах трансформації системи професійно-технічної освіти України».

Так, у I частині визначено та обґрунтовано положення щодо відбору і структурування змісту професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти в сучасних ПТНЗ. Зазначається, що на підставі здійсненого аналізу щодо відбору і структурування змісту професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти у ТУ (1954–1984 рр.) були виявлені основні чинники, що впливають на цей процес; його основні етапи. Отже, головними чинниками у відборі і структуруванні змісту професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників є зміст професійної освіти, що відображається в кваліфікаційних характеристиках певних професій, і структурний аналіз змісту професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників, в якому можна виділити чотири етапи:

- 1) Відбір навчальних планів за певним галузевим виробництвом; 2) Аналіз змісту професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників, що визначається її структурою;

Нами було розроблено схему її аналізу (див. рис. 3.1).

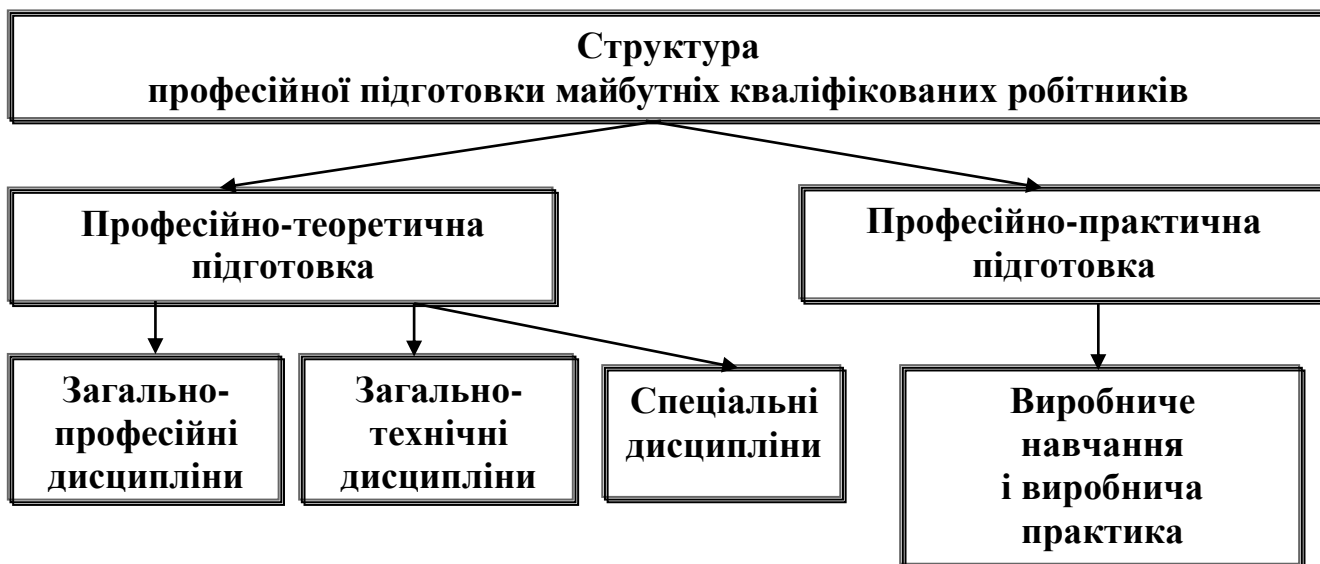

Рис. 3.1. Зміст професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти

Джерело: складено автором.

3) Відбір змісту предметних блоків і структурування навчальних планів ПТНЗ;

Нами було розроблено схему відбору змісту предметних блоків і формування структури навчальних планів сучасних ПТНЗ (див. рис.3.2).

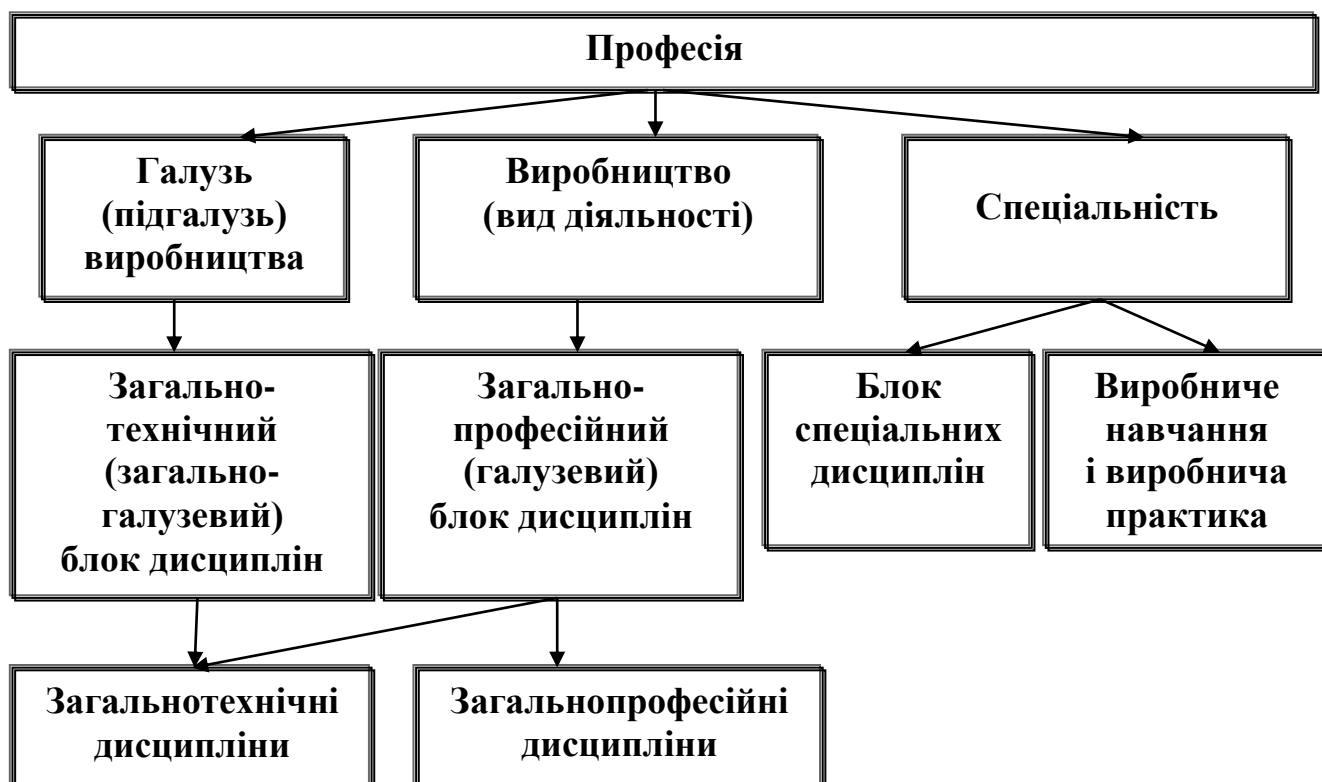

Рис. 3.2. Структура навчальних планів ПТНЗ

Джерело: складено автором.

Зазначається, що зміст навчальних дисциплін вищезазначених предметних блоків розкривається в навчальних програмах, головними чинниками у відборі і структуруванні змісту яких є суспільні вимоги та структурний аналіз змісту професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників, що, в свою чергу, створює передумови для уніфікації навчальних програм із загальнотехнічних і загальнопрофесійних дисциплін.

У другій частині методичних рекомендацій обґрунтовуються можливості використання ідей ППД професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників для легкої промисловості у ТУ (1954–1984 рр.) в умовах модернізації системи ПТО України. Наголошується, що виявлені шляхом ретроспективного аналізу ідеї ППД професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти для легкої промисловості у ТУ (1954–1984 рр.) можливо використовувати за такими напрямками: 1. Оновлення нормативно-правової бази ПТО; 2. Забезпечення належної якості та конкурентоспроможності ПТО; 3. Відновлення

престижності робітничих професій шляхом профорієнтаційної роботи з населенням;
4. Вдосконалення управління та фінансового забезпечення системи ПТО.

Так, у першому напрямі обґрунтовується важливість оновлення органами державної влади та управління нормативно-правової бази ПТО в сучасних умовах; у другому – шляхи забезпечення належної якості та конкурентоспроможності ПТО (при здійсненні відбору і структурування змісту професійної підготовки; проходженні професійно-теоретичної та професійно-практичної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти; проведенні виховної роботи при здійсненні їх професійної підготовки; організації методичної роботи в сучасних ПТНЗ); у третьому – обґрунтовуються можливості відновлення престижності робітничих професій шляхом профорієнтаційної роботи з населенням; у четвертому – шляхи вдосконалення управління та фінансового забезпечення системи ПТО. Підводячи підсумок, слід зазначити, що розглянуті вище розробки щодо використання виявлених ідей ППД професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників для легкої промисловості у ТУ (1954–1984 рр.) в умовах модернізації системи ПТО України успішно використовувалися в практиці діяльності курсів підвищення кваліфікації керівників ПТНЗ ряду вищих і ПТНЗ України.

Висновки до третього розділу

У розділі було отримано такі результати. Аналіз організації методичної роботи у ТУ України дозволив зробити висновок, що основними її напрямками впродовж двох періодів були: вдосконалення методики проведення уроків теоретичного та виробничого навчання; підготовка та проведення підсумкових занять з лабораторного періоду виробничого навчання; вдосконалення позакласної роботи з учнями; організація та проведення конкурсів серед учнів на краще опанування професією; освоєння розробки перспективно-тематичних планів теоретичного та виробничого навчання; підготовка та проведення екзаменаційних сесій з теоретичного навчання, кваліфікаційних екзаменів; оформлення спец- і педкабінетів.

Форми організації методичної роботи у ТУ впродовж двох періодів мали розподіл на колективні та індивідуальні. Колективними формами організації методичної роботи були: педагогічна рада; методкомісії (методнаради; методпрактикуми; проблемні семінари, педчитання; лекції та доповіді для учнів і працівників з науково-технічних тем; науково-практичні, технічні та предметні конференції; екскурсії на підприємства та до інших організацій; курси підвищення кваліфікації педагогічних працівників ТУ; вивчення, узагальнення та впровадження в навчальний процес вітчизняного та зарубіжного ШПД ПТО; предметні та методичні тижні; організація та проведення політнавчань, політінформацій, ленінських читань; огляди-конкурси предметних і педкабінетів, навчальних господарств; групові консультації); ШПД та молодих спеціалістів.

Індивідуальними формами методичної роботи були: 1) самостійна робота керівників, викладачів, МВН та вихователів училищ з підвищення своїх знань у галузі методики навчання та виховання учнів (взаємовідвідування уроків теоретичного та виробничого навчання викладачами та МВН; проведення відкритих уроків і їх обговорення; укладення методрозробок і дидактичних засобів навчання); 2) індивідуальна методична робота директора, його заступника з НВР, помічника з культурно-виховної роботи та старшого МВН з викладачами, МВН та вихователями (індивідуальні консультації з методики проведення уроків; систематичне відвідування уроків викладачів, МВН та інструкторів фізичного виховання; надання їм допомоги в розробці поурочних планів, постановці виховної мети уроків, розподілі навчального матеріалу з уроків і навчальних періодів; ведення журналів обліку занять; визначення методів навчання та підготовка навчально-матеріальної бази занять; інструктування з питань подальшого покращення якості навчальних занять і професійної підготовки учнів; організація самостійної методичної роботи викладачів і МВН, створення для цього необхідних умов; допомога викладачам і МВН в укладенні індивідуальних планів роботи; контроль підготовки до уроків; облік виконання навчальних планів і програм, планів і конспектів уроків викладачів і учнів; підготовка та підбір педагогічної, навчально-методичної літератури, наочних посібників та інших матеріалів).

Ретроспективний аналіз проблеми професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників для легкої промисловості у ТУ (1954–1984 рр.) сприяв обґрунтуванню можливостей використання ідей ППД такої підготовки в умовах модернізації системи ПТО України. Так, згідно із завданнями, визначеними Постановою КМ України «Про затвердження Державної цільової програми розвитку професійно-технічної освіти на 2011–2015 роки» [177], ідеї ППД професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти у ТУ України (1954–1984 рр.) можливо використовувати за такими напрямками: 1) оновлення нормативно-правової бази ПТО; 2) забезпечення якісної підготовки виробничого персоналу та конкурентоспроможності ПТО; 3) створення відповідних соціально-економічних умов для піднесення престижності робітничих професій; вдосконалення професійної орієнтації різних категорій населення; 4) удосконалення управління та фінансового забезпечення системи ПТО.

Розкрито зміст розробленого автором для курсів підвищення кваліфікації керівників ПТНЗ навчально-методичного забезпечення щодо вдосконалення змісту, форм і методів професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти для легкої промисловості в сучасних ПТНЗ.

Матеріали третього розділу висвітлено в 3 авторських одноосібних публікаціях [76; 79; 86].

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів теоретичного аналізу проблеми професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників для легкої промисловості у технічних училищах України (1954–1984 рр.) уможливило такі **висновки**:

1. Загальнотеоретичне узагальнення досвіду професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників для легкої промисловості у технічних училищах України (1954–1984 рр.), системний аналіз цієї проблеми не були предметом спеціальних наукових досліджень. Вивчення наукової історичної, педагогічної, філософської, навчально-методичної літератури, монографій і дисертацій, періодичних видань, нормативно-правових документів та архівних джерел з проблеми професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти в досліджуваній період засвідчило, що порушена проблема частково висвітлювалася за 6-ма напрямками. Хронологічна таблиця, складена на основі наукових і архівних джерел, уможливила систематизацію основних фактів з історії розвитку професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників для легкої промисловості у технічних училищах України у досліджуваній період.

2. Виходячи з узагальнених результатів вивчення джерел, які містять матеріали щодо нормативно-правового забезпечення діяльності професійно-технічних навчальних закладів, звітну документацію обласних управлінь освіти, технічних училищ та ін., розроблено періодизацію історії розвитку професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти у технічних училищах України (1954–1984 рр.), що складається з двох періодів і шести етапів. Так, I період хронологічно охоплює 1954–1963 рр. та складається з двох етапів: перший – 1954–1958 рр.; другий – 1959–1963 рр. Часові межі II періоду – 1966–1984 рр.; він охоплює чотири етапи: третій етап – 1966–1970 рр.; четвертий – 1971–1975 рр.; п'ятий – 1976–1980 рр.; шостий – 1981–1984 рр.

Характерними ознаками кожного з означених етапів історії розвитку професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти у технічних училищах України були: перший етап (1954–

1958 рр.) – створення в системі трудових резервів 1-річних і 2-річних технічних училищ для молоді, яка закінчувала середні школи (1954); другий етап (1959–1963 рр.) – реорганізація шкіл фабрично-заводського навчання, гірничопромислових шкіл, ремісничих, залізничних, гірничопромислових, будівельних, технічних училищ і училищ механізації сільського господарства трудових резервів, професійно-технічних шкіл, шкіл фабрично-заводського учнівства та інших професійно-технічних навчальних закладів, підпорядкованих раднаргоспам, міністерствам і відомствам – у денні та вечірні міські професійно-технічні училища зі строком навчання від 1 до 3-х років і сільські професійно-технічні училища зі строком навчання 1–2 роки (1958–1959 рр.); третій етап (1966–1970 рр.) – створення при великих промислових підприємствах, радгоспах, будівельних та інших організаціях технічних училищ з підготовки кваліфікованих робітників із числа молоді, яка закінчила середні загальноосвітні школи (1966); початок нового етапу вдосконалення системи професійно-технічної освіти та поступове перетворення всіх міських і сільських професійно-технічних училищ у 3–4-річні училища для підготовки робітничих кадрів із середньою освітою з числа молоді, яка закінчила восьмирічну загальноосвітню школу (1969); завершення переходу до загальної середньої освіти, в т. ч. в системі професійно-технічної освіти; четвертий етап (1971–1975 рр.) – розвиток і вдосконалення технічних училищ; підвищення їх ролі в системі професійно-технічної освіти (1972); ухвалення Закону Верховної Ради України «Про народну освіту» (1974), яким визначалося здійснення загальної середньої освіти молоді; всебічний розвиток професійно-технічної освіти; п'ятий етап (1976–1980 рр.) – ухвалення «Основних напрямів розвитку народної освіти СРСР на 1976–1980 роки» (1976), якими передбачалося забезпечення підготовки висококваліфікованих робітників із числа молоді для всіх галузей народного господарства, перш за все, в професійно-технічних навчальних закладах, учні яких одночасно здобували робітничу професію і загальну середню освіту, а також у технічних училищах; розвиток навчальних закладів системи професійно-технічної освіти, насамперед середніх професійно-технічних і технічних училищ (1977); шостий етап (1981–1984 рр.) – завершення переходу на підготовку кваліфікованих

робітників із середньою освітою; розширення мережі середніх професійно-технічних і технічних училищ (1981); ухвалення «Основних напрямів реформи загальноосвітньої і професійної школи», Постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про дальший розвиток системи професійно-технічної освіти і підвищення її ролі в підготовці кваліфікованих робітничих кадрів» (квітень 1984 р.), якими визначалося вдосконалення та розвиток системи професійно-технічної освіти: реорганізація всіх типів професійно-технічних навчальних закладів у єдиний тип навчального закладу – середнє професійно-технічне училище з відповідними відділеннями за професіями та термінами навчання залежно від рівня освіти вступників.

3. Відбір і структурування змісту професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти для легкої промисловості у технічних училищах України (1954–1984 рр.) здійснювалися з урахуванням суспільних вимог до якості їх підготовки. Це позначалося на змісті кваліфікаційних характеристик професій. Цей процес охоплював два основні етапи: 1) обґрунтування структури навчальних планів; 2) відбір і структурування змісту навчальних програм дисциплін, передбачених навчальними планами.

Структурний аналіз змісту професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти здійснювався відповідно до концептуальних засад відбору і структурування змісту професійної підготовки, обґрунтованих С. Батишевим; він охоплював чотири етапи: 1) відбір навчальних планів технічних училищ за певним галузевим виробництвом; 2) аналіз змісту професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників, що визначається її структурою; 3) відбір змісту предметних блоків і структурування навчальних планів технічних училищ; 4) відбір і структурування змісту навчальних програм технічних училищ. Відбір і структурування змісту професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти у технічних училищах України (1954–1984 рр.) здійснювалися на основі принципів інтеграції та диференціації.

4. Зміст професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти для легкої промисловості у технічних училищах України (1954–1984 рр.) розкривався: а) у *теоретичному навчанні*: за допомогою різних форм (лекції; семінари; практичні заняття; диспути; конференції; зустрічі зі знатними людьми та передовиками виробництва; екскурсії до базових підприємств, фабрик індошиття, ательє, цехів; відвідування музеїв і виставок; консультації та додаткові заняття; экзамени); типів занять (самостійна робота учнів на уроках з новою технічною літературою; уроки самостійної роботи з деталями машин; уроки із застосування довідкової та технічної літератури; доповіді учнів на задану тему; уроки програмованого навчання; лабораторні роботи з аналізу тканин; кіноуроки; уроки конструювання; уроки-бесіди із застосуванням проблемних ситуацій; уроки-екскурсії; уроки громадського огляду знань; контрольно-перевірні уроки; семінари-обговорення нового матеріалу; семінари комплексного вивчення теоретичного та виробничого матеріалу; семінари-диспути тощо); методів та методичних прийомів (організація та здійснення навчально-пізнавальної діяльності учнів; активні методи навчання: проблемне навчання та позакласна робота; контроль за ефективністю навчальної діяльності учнів); засобів активізації навчання (навчально-наочні посібники, технічні засоби навчання);

б) у *виробничому навчанні*: різними формами (уроки в навчальних майстернях училищ; заняття в навчальних цехах училищ і цехах підприємств та передвипускна виробнича практика на робочих місцях); типами занять (уроки з вивчення трудових прийомів та операцій; уроки з виконання комплексних робіт – у навчальних майстернях училищ; виробничі екскурсії; конкурси на виконання найскладнішої операції; виставки технічної творчості; виставки-огляди моделей учнів; конференції; практикуми; консультації тощо – в навчальних цехах училищ; навчання бригадами; включення учнів до складу бригад кваліфікованих робітників; навчання на самостійних ділянках; навчання на робочих місцях; консультації; випускні кваліфікаційні іспити – в цехах підприємств і на передвипускній виробничій практиці на робочих місцях); методами (показ прийомів трудових дій (операцій) – в навчальних майстернях училищ; навчальних цехах училищ і цехах підприємств; на

передвипускній виробничій практиці на робочих місцях; самостійні спостереження учнів – в навчальних майстернях училищ; тренувальні вправи – в навчальних майстернях училищ; навчальних цехах училищ і цехах підприємств; під час передвипускної виробничої практики на робочих місцях; «активні» методи виробничого навчання: організація спеціальних вправ учнів з відпрацювання передових прийомів на робочих місцях; застосування технологічних конструкцій і інструкційних карт – в навчальних майстернях училищ; цехах підприємств і в процесі передвипускної виробничої практики на робочих місцях; контролю умінь і навичок учнів – поточна та періодична перевірка умінь і навичок учнів – в навчальних цехах училищ; підсумкова перевірка умінь і навичок учнів (виконання кваліфікаційної виробничої пробної роботи під час складання випускних кваліфікаційних екзаменів) – у цехах підприємств і на передвипускній виробничій практиці на робочих місцях);

в) у *виховній роботі*: напрямами (політико-виховна робота; культурно-виховна; правове та позакласне виховання); видами (ідейно-політичне; розумове; трудове; моральне; естетичне; фізичне виховання учнів); формами (робота технічних гуртків; технічні конференції; вікторини та олімпіади; виставки робіт технічної та художньої творчості; випуск бюлетенів та інформаційних листків; створення аматорських фільмів; організація та проведення зустрічей учнів з видатними особистостями; наукова пропаганда – в політико-виховній роботі; вечори КВК; молодіжні вечори відпочинку; вікторини; читацькі конференції; проведення «тижнів профорієнтації», циклів щомісячних передач «Голосую за професію», республіканських і обласних тижнів музики в дні української літератури, республіканських конкурсів аматорських кінофільмів; перегляд науково-популярних, документально-технічних і художніх кінофільмів; культпоходи на театральні вистави; організація та проведення екскурсій на базові підприємства та за місто – в культурно-виховній роботі; бесіди та лекції; диспути на морально-правові теми; школи правових знань; молодіжні факультети народних університетів; постійно діючі лекторії; регулярні зустрічі працівників правоохоронних органів з учнями; вечори питань і відповідей – у правовому вихованні; уроки-бесіди; уроки-семінари; місячники з правового

виховання молоді; усні журнали; спортивні змагання з різних видів спорту між навчальними групами; туристські походи тощо – в позакласній виховній роботі); методами: формування свідомості учнів (лекції з політико-економічних і науково-технічних тем; проведення політінформацій про найважливіші події у країні та за кордоном – у політико-виховній роботі; лекції та доповіді з політичних, науково-технічних і суспільних тем – в культурно-виховній роботі; лекції та бесіди з правової тематики; диспути на морально-правові теми – в правовому вихованні; цикли лекцій і бесід; залучення учнів до виступів з доповідями; написання рефератів тощо – у позакласній роботі); організації діяльності та формуванні досвіду поведінки (створення проблемних ситуацій на уроках; виконання контрольних робіт; підготовка повідомлень до семінарських занять; аналіз фактів антигромадської поведінки окремих учнів); стимулювання навчальної діяльності (організація соцзмагань – у політико-виховній роботі; поселення слабких учнів разом із сильними; залучення всіх учнів до відвідування бібліотек – в позакласній роботі);

г) у *методичній роботі*: напрямками (вдосконалення методики проведення уроків теоретичного і виробничого навчання; підготовка та проведення підсумкових занять з лабораторного періоду виробничого навчання; освоєння навичок розробки перспективно-тематичних планів теоретичного та виробничого навчання; підготовка та проведення екзаменаційної сесії з теоретичного навчання, кваліфікаційних екзаменів; оформлення спеціальних і педагогічних кабінетів); колективними формами (педагогічна рада; методичні комісії; школи передового досвіду та молодих спеціалістів); індивідуальними формами (самостійна робота керівників, викладачів, МВН та вихователів училищ з підвищення своїх знань у галузі методики навчання та виховання учнів; індивідуальна методична робота директора, його заступника з навчально-виробничої роботи, помічника з культурно-виховної роботи та старшого МВН з викладачами, МВН та вихователями).

5. Ретроспективний аналіз проблеми професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників для легкої промисловості у технічних училищах (1954–1984 рр.) сприяв обґрунтуванню можливостей використання ідей передового

педагогічного досвіду такої підготовки в умовах трансформації системи професійно-технічної освіти України. Так, згідно із завданнями, визначеними Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової програми розвитку професійно-технічної освіти на 2011–2015 роки», ідеї передового педагогічного досвіду професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти для легкої промисловості у технічних училищах України (1954–1984 рр.) можливо використовувати за такими напрямками: оновлення нормативно-правової бази професійно-технічної освіти; забезпечення якісної підготовки та конкурентоспроможності випускників ПТНЗ; створення відповідних соціально-економічних умов для піднесення престижності робітничих професій шляхом профорієнтаційної роботи з населенням; удосконалення управління та фінансового забезпечення системи професійно-технічної освіти.

З урахуванням результатів проведеного дослідження розроблено та впроваджено в практику діяльності курсів підвищення кваліфікації керівників професійно-технічних навчальних закладів спецкурс «Підготовка кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти у технічних училищах України» та відповідні методичні рекомендації.

До перспективних напрямів подальших досліджень проблеми професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти належать: порівняльно-педагогічний аналіз передового педагогічного досвіду зарубіжних систем професійної підготовки виробничого персоналу; дидактичні засади професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти; наступність у змісті допрофесійного і професійного навчання у загальноосвітніх школах, міжшкільних навчально-виробничих комбінатах і професійно-технічних навчальних закладах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамина М.Н. Подготовка квалифицированных рабочих для промышленности в профессионально-технических училищах Белорусской ССР (1959–1967 гг.) : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. ист. наук / М. Н. Абрамина. – Минск, 1971. – 25 с.
2. Аитов Н.А. Влияние общеобразовательного уровня рабочих на их производственную деятельность / Н.А. Аитов // Вопросы философии. – 1966. – № 11. – С. 28–29.
3. Ахапкин А.А. Воспитательная работа в технических училищах / А.А. Ахапкин // Профессионально-техническое образование. – 1955. – № 1. – С. 25–26.
4. Ахапкин А.А. Воспитательная работа с учащимися профессионально-технических и технических училищ в процессе производственного обучения и во внеучебное время / Ахапкин А.А. – М. : Высшая школа, 1979. – 39 с.
5. Баранов В.И. Рабочая смена (О развитии профессионально-технического образования в Украинской ССР) / Баранов В.И., Гнедин В.Н., Гриневич Н.Б. ; под общ. ред. Ищенко Д.Т. – К. : Вища шк., 1978. – 168 с.
6. Баранова Л.П. Деятельность Коммунистической партии Украины по подготовке и воспитанию квалифицированных кадров рабочих в системе профтехобразования (1966–1971 гг.) : дисс. ... канд. ист. наук : 07.00.01 / Баранова Любовь Петровна. – К., 1979. – 214 с.
7. Батышев С.Я. Актуальные проблемы подготовки рабочих высокой квалификации / Батышев С.Я. – М. : Педагогика, 1979. – 223 с.
8. Батышев С.Я. Подготовка рабочих кадров / Батышев С.Я. – М. : Экономика, 1984. – 248 с.
9. Батышев С.Я. Подготовка рабочих со средним образованием / Батышев С.Я. – М. : Знание, 1980. – 80 с.
10. Бахтина А.И. Некоторые вопросы подготовки квалифицированных рабочих кадров на базе среднего образования / А.И. Бахтина // Вопросы экономики средней общеобразовательной школы : сб. науч. тр. / под ред. Н.В. Горбуновой, Г.И. Соловковой. – М., 1980. – С. 73–74.
11. Белкин В.Б. Профессиональное разделение труда и подготовка рабочих кадров в СССР / Белкин В.Б. – М. : Высш. шк., 1966. – 308 с.
12. Белкин В.Б. Экономические проблемы подготовки рабочих кадров в СССР : автореф. дисс. на соискание науч. степени д-ра экон. наук : спец. 08.00.07 / В.Б. Белкин. – Л., 1972. – 30 с.
13. Белкин Е.В. Проблемы подготовки и переподготовки рабочих кадров в условиях научно-технического прогресса (на примере промышленности СССР) : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. экон. наук : спец. 08.00.07 / Е.В. Белкин. – М., 1978. – 23 с.
14. Беляева А.П. Активизация учебно-познавательной деятельности учащихся в профессионально-технических учебных заведениях : метод. реком. / А.П. Беляева, Д.А. Ставрова. – М. : Высш. шк., 1983. – 30 с.

15. Блинчевский Ф.Л., Зеленко Г.И. Профессионально-техническое образование рабочих в СССР / Ф.Л. Блинчевский, Г.И. Зеленко. – М. : Трудрезервиздат, 1957. – 160 с.
16. Брынзан В.А. Влияние общеобразовательного уровня на отношение рабочих к труду / В.А. Брынзан // Философские и социологические исследования в Молдавии : сб. ст. / редкол. : В.Н. Ермуратский, А.И. Бабий, Г.С. Ентенис ; АН Молдавской ССР. – Кишинев, 1970. – С. 129.
17. Булгаков А.А. Профессионально-техническое образование в СССР на современном этапе / Булгаков А.А. – М. : Высш. шк., 1977. – 310 с.
18. Булгаков А.А. Пути совершенствования профессионально-технического образования в СССР / Булгаков А.А. – М. : Мысль, 1976. – 61 с.
19. Вангниц Н.П. Технический прогресс в черной металлургии и подготовка рабочих высокой квалификации / Н.П. Вангниц // Проблемы подготовки рабочих высокой квалификации в свете решений XXV съезда КПСС : науч. тр. / Госкомитет СМ СССР по ПТО, ВНИЦ ПТО. – Л., 1977. – С. 123–126.
20. Вахов О.О. Подготовка квалифицированных рабочих со средним образованием в системе профтехобразования (1971–1980 гг.) / О.О. Вахов // Проблемы подготовки кадров для народного хозяйства СССР : сб. науч. тр. / редкол. : Л.С. Гапоне (отв. ред.) и др. – М., 1983. – С. 4–27.
21. Вейсбланд А. Совершенствовать учебный процесс в технических училищах / А. Вейсбланд // Профессионально-техническое образование. – 1955. – № 6. – С. 3–6.
22. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТВ «Перун», 2003. – 1440 с.
23. Величко И.А. Проблемы обеспечения и рационального использования рабочих кадров в народном хозяйстве Украинской ССР / И.А. Величко, Ю.Г. Сватко. – К. : Знание, 1979. – 18 с.
24. Веселова А.М. Молодая смена рабочего класса (подготовка рабочих в системе профтехобразования УССР) / Веселова А.М. – К. : Наук. думка, 1983. – 116 с.
25. Веселова А.М. Подготовка и воспитание квалифицированных кадров рабочего класса в системе профтехобразования Украинской ССР (1966–1970 гг.) : дисс. ... канд. ист. наук : 07.00.02 / Веселова Александра Михайловна. – К., 1982. – 186 с.
26. Вищі навчальні заклади (1990–2015 рр.) [електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://ukrstat.gov.ua>>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
27. Воеводский И.К. Профессионально-техническая подготовка специалистов среднего звена и квалифицированных рабочих для тяжелой индустрии СССР (1917–1980 гг.) : автореф. дисс. на соискание науч. степени д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 / И.К. Воеводский. – Казань, 1981. – 34 с.
28. Волкова Т.Д. Особенности формирования рабочих кадров промышленности в период перехода к коммунизму : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. экон. наук / Т.Д. Волкова. – Свердловск, 1964. – 15 с.
29. Воскобойников Е. Новое в учебном процессе / Е. Воскобойников // Профессионально-техническое образование. – 1957. – № 4. – С. 16–18.

30. Гаврилова М.Г. Использование сведений по общеобразовательным предметам при изучении швейного дела / М.Г. Гаврилова // Подготовка молодых рабочих для швейной промышленности : сб. ст. / ред.-сост. : Е.Д. Варнаков, Л.В. Постовойтова ; Госкомитет СМ СССР по ПТО, ЦУМК ПТО. – М. : Высш. шк., 1966. – С. 68–69.
31. Гоголь Г.П. Подготовка и использование квалифицированных рабочих кадров (на примере предприятий машиностроения) : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. экон. наук : спец. 08.00.21 / Г.П. Гоголь. – Львов, 1985. – 18 с.
32. Голекбаров Г. Техническое училище, опыт нескольких лет / Г. Голекбаров // Профессионально-техническое образование. – 1970. – № 4. – С. 9–10.
33. Гончаренко С. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
34. Горяинов М.А. Методические рекомендации по повышению эффективности учебного процесса в технических училищах / Горяинов М.А. ; Госкомитет СССР по ПТО, ЦУМК ПТО. – М., 1973. – 41 с.
35. Горяинов М. Проблемы учебного процесса в технических училищах / М. Горяинов // Профессионально-техническое образование. – 1966. – № 9. – С. 6–8.
36. Государственные трудовые резервы СССР : сб. руковод. материалов / сост. Розофаров М.С. – М. : Трудрезервиздат, 1957. – 407 с.
37. Грибанова А. В содружестве с рабочей бригадой / А. Грибанова // Профессионально-техническое образование. – 1981. – № 12. – С. 26–27.
38. XXIII з'їзд КПРС. Директиви XXIII з'їзду КПРС про п'ятирічний план розвитку народного господарства СРСР на 1966–1970 роки (29 березня–8 квітня 1966 р.) // Директиви XXIII з'їзду КПРС по п'ятирічному плану розвитку народного господарства СРСР на 1966–1970 роки. – К. : Політвидав України, 1966. – 80 с.
39. XXIV з'їзд КПРС. Директиви XXIV з'їзду КПРС по п'ятирічному плану розвитку народного господарства СРСР на 1971–1975 роки (30 березня–9 квітня 1971 р.) // Директиви XXIV з'їзду КПРС по п'ятирічному плану розвитку народного господарства СРСР на 1971–1975 роки. – К. : Політвидав України, 1971. – 80 с.
40. XXV съезд Коммунистической партии Советского Союза, 24 февраля – 5 марта 1976 года : стенографический отчет : в 3 т. – М. : Политиздат, 1976. – Т. 2. – 1976. – 599 с.
41. Денисов В. Результаты тесного сотрудничества / В. Денисов // Профессионально-техническое образование. – 1981. – № 6. – С. 56–58.
42. Дзюбенко И. Профессия, украшающая быт / И. Дзюбенко // Профессионально-техническое образование. – 1959. – № 9. – С. 29–30.
43. Дигурова И. С учетом нового, передового / И. Дигурова // Профессионально-техническое образование. – 1976. – № 11. – С. 24.
44. Дондыш А.И. Планирование подготовки, распределения и учет государственных трудовых резервов / А.И. Дондыш, В.В. Шарапов. – М. : Трудрезервиздат, 1958. – 80 с.

45. Дудченко А. О методике обучения в технических училищах / А. Дудченко, Г. Стискин, П. Денежный // Профессионально-техническое образование. – 1957. – № 1. – С. 13.
46. Емельянов С. Экономические знания молодым рабочим / С. Емельянов, М. Рощинский // Профессионально-техническое образование. – 1966. – № 8. – С. 13–14.
47. Загальноосвітні навчальні заклади (1990–2015 рр.) [електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://ukrstat.gov.ua>>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
48. Звід законів Української РСР : в 9 т. / Президія Верховної Ради УРСР, Рада Міністрів УРСР. – К. : Політвидав України, 1982– . – Т. 3. – 1986. – 809 с.
49. Зеленина С.Н. Открытые уроки в технических и профессионально-технических училищах / Гос. ком. СМ СССР по ПТО, Центр. учеб.-метод. кабинет ПТО ; Зеленина С.Н. – М. : Высш. школа, 1968. – 42 с.
50. Инструктивные указания по штатам, заработной плате и льготам работникам технических училищ Главного управления трудовых резервов при СМ СССР : утвержд. 25/VIII 1954 г. / СССР. ГУ трудовых резервов. – М. : Трудрезервиздат, 1954. – 20 с.
51. Инструкция о порядке проведения выпускных квалификационных экзаменов в профессионально-технических и технических училищах / Госкомитет СМ СССР по ПТО. – М., 1969. – 13 с.
52. Історія України: Курс лекцій : навч. посіб. : у 2-х кн. / Мельник Л.Г., Верстюк В.Ф., Демченко М.В. та ін. – К. : Либідь, 1992. – . – Кн. 2.: ХХ століття. – 1992. – 464 с.
53. Кайнова Э.Б. Дидактические вопросы совершенствования подготовки квалифицированных рабочих в технических училищах (на примере подготовки квалифицированных рабочих для нефтехимической промышленности) : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Теория и история педагогики» / Э.Б. Кайнова. – М., 1978. – 24 с.
54. Каньковський І.Є. Система професійної підготовки інженерів-педагогів автотранспортного профілю : монографія / І.Є. Каньковський ; за ред. дійс. чл. НАПН України Н.Г. Ничкало ; Хмельниц. нац. ун-т. – Хмельницький : Цюпак А.А. [вид.], 2014. – 561 с.
55. Каньковський І.Є. Система професійної підготовки майбутнього інженера-педагога автотранспортного профілю : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Каньковський Ігор Євгенійович ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. – Київ, 2014. – 44 с.
56. Катюков В.Г. Совершенствование методики обучения электротехники в технических училищах на основе взаимосвязи с физикой и предметами специального цикла (на примере электротехнических профессий : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.02 / В.Г. Катюков. – М., 1979. – 21 с.

57. Киссель А.А. Уровень образования рабочего и отношение к труду / А.А. Киссель // Труд и развитие личности : сб. ст. / ред.-сост. А.Г. Здравомыслов, В.А. Ядов. – Л. : Лениздат, 1965. – 192 с.
58. Клапчук С.Н. Партийное руководство подготовкой и воспитанием кадров рабочего класса в условиях зрелого социализма : дисс. ... д-ра ист. наук : 07.0.01 / Клапчук Сергей Николаевич. – К., 1981. – 449 с.
59. Клапчук С.Н. Подготовка квалифицированных рабочих – важное направление кадровой политики КПСС (из опыта работы парторганизаций Украины) / Клапчук С.Н. – К. : Вища шк., 1981. – 160 с.
60. Клочков И.Д. Совершенствование подготовки квалифицированных рабочих / Клочков И.Д. – М. : Экономика, 1975. – 215 с.
61. Коваленко И.Г. Очерки о профессиональном образовании в зарубежных социалистических странах / Коваленко И.Г. – М. : Трудрезервиздат, 1959. – 176 с.
62. Коваленко И.Г. Технический прогресс и рабочие кадры. Зарубежный опыт / И.Г. Коваленко, Б.Л. Омеляненко. – М. : Профиздат, 1969. – 232 с.
63. Концепція розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні : затвердж. МОН України 5 липня 2004 р. / АПН України, МОН України // Професійно-технічна освіта. – 2004. – № 3. – С. 2–5.
64. Котляр А.Э. Рабочая сила в СССР (Вопросы теории воспроизводства) / Котляр А.Э. – М. : Мысль, 1967. – 176 с.
65. КПСС, Советское государство о подготовке молодой смены рабочего класса. 1940–1987 гг. / сост. Терещенко Г.И., Курас И.Ф., Ничкало Н.Г. и др. ; предисл. Терещенко Г.И. – К. : Вища шк., 1988. – 416 с.
66. Крупицкий Э.И. Организация теоретического обучения в училищах профтехобразования / Крупицкий Э.И. – Минск : Вышэйш. шк., 1977. – 159 с.
67. Кулиш М.Я. Изучение новой техники и передовых методов труда в горнопромышленных и технических училищах / Кулиш М.Я. ; ГУ труд. рез. при СМ СССР. Учеб.-метод. упр. Обмен опытом работы. – М. : Трудрезервиздат, 1957. – 20 с.
68. Культурне будівництво в Українській РСР. Найважливіші рішення Комуністичної партії і Радянського Уряду. 1917–1960 рр. : зб. док. : у 2-х т. / М-во культури УРСР. – К. : Держполітвидав УРСР, 1961. – Т. 2 (червень 1941–1960 рр.) / ред. О.В. Килимний. – 1961. – 665 с.
69. Куценко В. Рівень знань і праця / В. Куценко // Наука і суспільство. – 1975. – № 5. – С. 48.
70. Кушнир Г.И. Совершенствование организации подготовки квалифицированных рабочих кадров как фактор повышения эффективности промышленного производства (на материалах Молдавской ССР) : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. экон. наук : спец. 08.00.05 / Г.И. Кушнир. – М., 1980. – 21 с.
71. Лікарчук І.Л. Професійно-технічна освіта України: історичний шлях і перспективи : монографія / Лікарчук І.Л. – К. : Педагогіка, 1999. – 287 с.

72. Лютых А.А. Исторический опыт КПСС по созданию и развитию советской профессионально-технической школы / Лютых А.А. – Воронеж : Изд-во Воронежск. ун-та, 1985. – 129 с.
73. Магзумов П.Т. Опыт совместной деятельности школ и профтехучилищ по ориентации учащихся на рабочие профессии / П.Т. Магзумов // Подготовка рабочих высокой квалификации. Проблемы изучения, обобщения, распространения и внедрения передового педагогического опыта : сб. материалов / под ред. акад. АПН СССР С.Я. Батышева ; АПН СССР. – М. : [б. и.], – Ч. 2. – С. 72–73.
74. Макиенко Н.И. Педагогический процесс в училищах профессионально-технического образования / Макиенко Н.И. ; под ред. И.Г. Коваленко. – Минск : Высшейш. шк., 1977. – 256 с.
75. Мероприятия во исполнение постановления ЦК КПСС и СМ СССР от 23 июня 1972 г. № 497 «О дальнейшем совершенствовании системы профессионально-технического образования» : утвержд. постановлением ЦК КПУ и СМ УССР № 344, 24 июля 1972 г. // ЗП УРСР. – 1972. – № 8. – Ст. 72.
76. Микитенко Е.С. Профессиональная подготовка квалифицированных рабочих в технических училищах Украины в 1954–1984 гг. / Е.С. Микитенко // Профессиональное образование в России и за рубежом : науч.-образоват. журнал / Кузбасский региональный институт развития профессионального образования. – 2014. – № 1. – С. 152–156.
77. Микитенко О.С. Організація виробничої практики у технічних училищах України (1954–1986 рр.) / О.С. Микитенко // Професійно-художня освіта України : зб. наук. пр. / МОН України, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України ; редкол. : І.А. Зязюн (голова), В.О. Радкевич, Н.М. Чепурна (заступники голови) та ін. – К. ; Черкаси : видавництво «Черкаський ЦНТЕІ», 2007. – Вип. IV. – С. 227–233.
78. Микитенко О.С. Організація кадрового забезпечення діяльності технічних училищ України (1954–1986 рр.) / О.С. Микитенко // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. / МОН України, ІПППО АПН України ; редкол. : І.А. Зязюн (голова) та ін. – К.; Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2006. – Вип. 12. – С. 144–149.
79. Микитенко О.С. Організація методичної роботи у технічних училищах України (1954–1986 рр.) / О.С. Микитенко // Педагогіка і психологія професійної освіти : наук.-метод. журнал / ІПППО АПН України, Львівський НПЦ ПТО АПН України. – Л., 2006. – № 5. – С. 167–178.
80. Микитенко О.С. Організація професійно-практичної підготовки кваліфікованих робітників для легкої промисловості у технічних училищах України (1954–1986 рр.) / О.С. Микитенко // Наукові записки : [зб. наук. ст.] / М-во освіти і науки України, НПУ ім. М.П. Драгоманова ; уклад. Л.Л. Макаренко. – К. : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2010. – Вип. LXXXX (90). – С. 161–175. – (Серія педагогічні та історичні науки).
81. Микитенко О.С. Організація теоретичної підготовки кваліфікованих робітників для легкої промисловості у технічних училищах України (1954–

- 1986 pp.) / О.С. Микитенко // Наукові записки : [зб. наук. ст.] / М-во освіти і науки України, НПУ ім. М.П. Драгоманова ; уклад. Л.Л. Макаренко. – К. : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2010. – Вип. LXXXI (91). – С. 136–146. – (Серія педагогічні та історичні науки).
- 82.** Микитенко О.С. Особливості відбору та структурування змісту професійної освіти кваліфікованих робітників для легкої промисловості у технічних училищах України (1954–1986 pp.) / О.С. Микитенко // Наукові записки : [зб. наук. ст.] / М-во освіти і науки України, НПУ ім. М.П. Драгоманова ; уклад. Л.Л. Макаренко. – К. : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2010. – Вип. LXXXIX (89). – С. 126–142. – (Серія педагогічні та історичні науки).
- 83.** Микитенко О.С. Особливості організації виховної роботи у технічних училищах України (1954–1986 pp.) / О.С. Микитенко // Наукові записки : [зб. наук. ст.] / МОН України, НПУ ім. М.П. Драгоманова ; уклад. Л.Л. Макаренко. – К. : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2008. – Вип. LXXII (72). – С. 144–156. – (Серія педагогічні та історичні науки)].
- 84.** Микитенко О.С. Підготовка кваліфікованих робітників з повною загальною середньою освітою у технічних училищах України : методичні рекомендації / О.С. Микитенко ; НПУ ім. М.П. Драгоманова. – К. : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2014. – 22 с.
- 85.** Микитенко О.С. Підготовка кваліфікованих робітників на базі повної середньої освіти у технічних училищах України: історико-педагогічний аспект / О.С. Микитенко // Педагогіка і психологія професійної освіти : наук.-метод. журнал / ІППЮ АПН України, Львівський НПЦ ПТО АПН України. – Л., 2004. – № 4. – С. 185–198.
- 86.** Микитенко О.С. Співпраця у професійній підготовці майбутніх кваліфікованих робітників для легкої промисловості у технічних училищах України (1954–1984 pp.) як фактор підвищення її ефективності / О.С. Микитенко // Наукові записки : [зб. наук. ст.] / МОН України, НПУ ім. М.П. Драгоманова ; уклад. Л.Л. Макаренко. – К. : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2013. – Вип. СІХ (109). – С. 134–139. – (Серія педагогічні та історичні науки).
- 87.** Мищенко А.М. Информационно-поисковая система учебно-производственного назначения в техническом училище / А.М. Мищенко, В.И. Король, И.Н. Сидоров // Стандарты и качество. – 1986. – № 1. – С. 56–58.
- 88.** Морозов Е. Новые учебные планы и программы / Е. Морозов // Профессионально-техническое образование. – 1974. – № 7. – С. 18–19.
- 89.** Морозов Е. Технические училища: особенности организации обучения / Е. Морозов // Профессионально-техническое образование. – 1977. – № 1. – С. 48–50.
- 90.** Мороховский В.П. Деятельность партийных организаций Украины по подготовке кадров для народного хозяйства через систему профтехобразования (1966–1971 гг.) : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. ист. наук : спец. 07.00.01 / В.П. Мороховский. – Львов, 1980. – 26 с.

91. Народне господарство Української РСР в 1960 році : стат. щорічник. – К., 1961. – 556 с.
92. Народне господарство Української РСР в 1961 році : стат. щорічник. – К., 1962. – 752 с.
93. Народне господарство Української РСР в 1962 році : стат. щорічник. – К., 1963. – 675 с.
94. Народне господарство Української РСР в 1963 році : стат. щорічник. – К., 1964. – 654 с.
95. Народне господарство Української РСР у семиріччі: Сучасний стан і перспективи розвитку. – К. : Вид-во АН УРСР, 1960. – 520 с.
96. Народное образование, наука и культура в СССР : стат. сб. – М. : Статистика, 1977. – 448 с.
97. Національна доктрина розвитку освіти : затвердж. Указом Президента України № 347/2002, 17 квітня 2002 р. // Професійно-технічна освіта. – № 3. – 2002. – С. 2–8.
98. Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні : (Проект) : затвердж. постанов. Президії АПН, протокол № 1-7/6-98, 1 липня 2004 р. // Освіта України. – № 94. – С. 9.
99. Начальное и среднее образование [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.krugosvet.ru/enc/strany_mira/GERMANIYA.html>. – Загол. з екрану. – Мова рос.
100. Ничкало Н.Г. Трансформація професійно-технічної освіти України : монографія / Н.Г. Ничкало. – К. : Педагогічна думка, 2008. – 200 с.
101. Новосад А.Ф. Діяльність Комуністичної партії України по формуванню кадрів робітничого класу західних областей УРСР в період між ХХ та ХХІІ з'їздами КПРС : дисс. ... канд. іст. наук / Новосад А.Ф. – К., 1971. – 207 с.
102. О дальнейшем развитии и улучшении бытового обслуживания населения : постанов. ЦК КПСС и СМ СССР № 235, 24 марта 1983 г. // СП СССР. – 1983. – Отд. 1. – № 8.
103. О дальнейшем развитии системы профессионально-технического образования и повышения ее роли в подготовке квалифицированных рабочих кадров : постановление ЦК КПСС и СМ СССР № 315, 12 апреля 1984 г. // СП СССР. – 1984. – Отд. 1. – № 19. – Ст. 104.
104. О дальнейшем совершенствовании процесса обучения и воспитания учащихся системы профессионально-технического образования : постановление ЦК КПСС и СМ СССР № 793, 30 августа 1977 г. // СП СССР. – 1977. – № 24. – Ст. 151.
105. О дальнейшем совершенствовании системы профессионально-технического образования : постанов. ЦК КПСС и СМ УССР № 397, 23 июня 1972 г. // СП СССР. – 1972. – № 12. – Ст. 67.
106. О дальнейшем улучшении бытового обслуживания населения : постанов. ЦК КПСС и СМ СССР № 847, 10 августа 1962 г. // СП СССР. – 1962. – № 16. – Ст. 126.
107. О дальнейшем улучшении качества подготовки квалифицированных рабочих в учебных заведениях профессионально-технического образования

- республики в свете решений XXVI съезда КПСС и XXVI съезда Компартии Украины : приказ Госкомитета УССР по ПТО № 75, 31 марта 1981 г. – К., 1981. – С. 26.
- 108.** О дополнительных мерах по закреплению кадров на производственных объединениях и на предприятиях текстильной и некоторых других отраслях промышленности системы Министерства лёгкой промышленности СССР : постанов. ЦК КПСС и СМ СССР № 165, 1 марта 1982 г. // СП СРСР. – 1982. – Отд. 1. – № 10.
- 109.** О задачах профсоюзных организаций в связи с постановлением ЦК КПСС и СМ СССР «О дальнейшем совершенствовании системы профессионально-технического образования» : постанов. Президиума ВЦСПС, протокол № 14, п. 5, 7 июля 1972 г. // Сборник постановлений ВЦСПС. – 1972. – № 3. – С. 12–17.
- 110.** О задачах профсоюзных организаций по исполнению постановления ЦК КПСС и СМ СССР «О дальнейшем совершенствовании процесса обучения и воспитания учащихся системы профессионально-технического образования» : постанов. Президиума ВЦСПС, 18 ноября 1977 г., протокол № 16, п. 2 // Сборник постановлений ВЦСПС. – 1977. – № 4. – С. 27–29.
- 111.** О мерах по дальнейшему развитию бытового обслуживания населения : постанов. ЦК КПСС и СМ СССР № 822, 26 августа 1967 г. // СП СССР. – 1967. – № 23. – Ст. 60.
- 112.** О мерах по дальнейшему развитию материально-технической базы и улучшению бытового обслуживания населения : постанов. СМ СССР № 931, 4 декабря 1969 г. // СП СССР. – 1969. – № 1. – Ст. 5.
- 113.** О мерах по дальнейшему улучшению использования выпускников профессионально-технических учебных заведений на промышленных предприятиях, строительствах и в сельском хозяйстве : постанов. СМ СССР № 453, 9 июня 1980 г. // СП СССР. – 1980. – № 18. – Ст. 106.
- 114.** О мерах по дальнейшему улучшению использования выпускников профессионально-технических учебных заведений на промышленных предприятиях, строительствах и в сельском хозяйстве : постанов. СМ СССР № 1007, 10 декабря 1976 г. // СП СРСР. – 1977. – № 2. – Ст. 10.
- 115.** О мерах по дальнейшему улучшению подготовки квалифицированных рабочих в учебных заведениях системы профессионально-технического образования : постанов. ЦК КПСС и СМ СССР № 240, 2 апреля 1969 г. // СП СССР. – 1969. – № 9. – Ст. 54.
- 116.** О мерах по обеспечению дальнейшего роста продуктивности труда в промышленности и строительстве : постанов. ЦК КПСС и СМ СССР № 970, 22 декабря 1966 г. // СП СССР. – 1967. – № 1. – Ст. 1.
- 117.** О мерах по улучшению бытового обслуживания населения : постанов. ЦК КПСС и СМ СССР № 245, 6 марта 1959 г. // СП СССР. – 1959. – № 5. – Ст. 30.
- 118.** О мерах по улучшению повышения квалификации руководящих работников и специалистов профессионально-технического образования : постанов. СМ СССР № 1007, 10 декабря 1976 г. // СП СРСР. – 1977. – № 2. – Ст. 10.

- 119.** О мероприятиях по выполнению Постановления ЦК КПСС и СМ СССР № 793 от 30 августа 1977 г. «О дальнейшем совершенствовании процесса обучения и воспитания учащихся системы профессионально-технического образования» и Постановления ЦК КПУ и СМ УССР № 513 от 11 октября 1977 г. «Об организации выполнения Постановления ЦК КПСС и СМ СССР № 793 от 30 августа 1977 г. «О дальнейшем совершенствовании процесса обучения и воспитания учащихся системы профессионально-технического образования» : решение коллегии / Госкомитет СМ УССР по ПТО. – К., 1977. – 14 с.
- 120.** О мероприятиях по расширению обучения и устройству на работу в народное хозяйство молодежи, оканчивающей общеобразовательные школы в 1966 году : постанов. ЦК КПСС и СМ СССР № 83, 2 февраля 1966 г. // СП СССР. – 1966. – № 3. – Ст. 26.
- 121.** О мероприятиях, связанных с исполнением Закона об укреплении связи школы с жизнью и дальнейшем развитии системы народного образования в СССР : постанов. СМ СССР № 241, 7 марта 1959 г. // СП СССР. – 1959. – № 5. – Ст. 32.
- 122.** О плане реализации Основных направлений реформы общеобразовательной и профессиональной школы в Украинской ССР : постанов. ВС УССР № 8072-Х, 7 декабря 1984 г. // Відомості ВР УРСР. – 1984. – № 51. – Ст. 1121.
- 123.** О повышении роли Государственного комитета Совета Министров СССР по профессионально-техническому образованию в подготовке квалифицированных рабочих для народного хозяйства : постанов. ЦК КПСС и СМ СССР № 753, 9 сентября 1966 г. // СП СССР. – № 20. – Ст. 75. – С. 411–412.
- 124.** О преподавании курса истории КПСС в технических училищах трудовых резервов : метод. письмо / ГУ труд. рез. при СМ СССР. Упр. воспит. и культ.-массовой работой. – М. : Трудрезервиздат, 1955. – 24 с.
- 125.** О преподавании курса «Политическая экономия» в технических училищах : метод. письмо / Госкомитет СССР по ПТО, ЦУМК ПТО. – М. : Высш. шк., 1967. – Вып. 1. – 36 с.
- 126.** Об организации межшкольных учебно-производственных комбинатов трудового обучения и профессиональной ориентации учащихся : постанов. СМ СССР № 662, 23 августа 1974 г. // СП СССР. – 1974. – № 18. – Ст. 105. – С. 378.
- 127.** Об организации учебно-воспитательной работы в технических училищах : метод. письмо / Госкомитет СМ УССР по ПТО, РУМК. – К., 1966. – 14 с.
- 128.** Об отпусках выпускникам технических училищ Главного управления трудовых резервов при СМ СССР : постанов. Секретариата ВЦСПС, 18 октября 1955 г., протокол № 70, п. 4 // Бюллетень ВЦСПС. – 1955. – № 21. – С. 7–8.
- 129.** Об укреплении связи школы с жизнью и о дальнейшем развитии системы народного образования СССР : закон ВС СССР, 24 декабря 1958 г. // Ведомости ВС СССР. – 1959. – № 1. – Ст. 5.

- 130.** Об улучшении руководства профессионально-техническим образованием в СССР : постанов. ЦК КПСС и СМ СССР № 844, 11 июля 1959 г. // СП СССР. – 1959. – № 15. – Ст. 98. – С. 380–381.
- 131.** Об усилении помощи профсоюзным организациям училищ Главного управления трудовых резервов при СМ СССР : постанов. Секретариата ВЦСПС, протокол № 62, п. 1, 20 сентября 1955 г. // Бюллетень ВЦСПС. – 1955. – № 18. – С. 3–4.
- 132.** Общадко Б. Некоторые вопросы методики преподавания в технических училищах / Б. Общадко // Профессионально-техническое образование. – 1956. – № 4. – С. 3–6.
- 133.** Организация и проведение производственной практики учащихся швейных профессионально-технических училищ : метод. реком. / Госкомитет СМ СССР по ПТО, ВНИИ ПТО. – М. : Высш. шк., 1977. – 32 с.
- 134.** Освіта України : зб. нормативно-правових документів: До II з'їзду працівників освіти / гол. ред. колегії В.Г. Кремень. – К. : Міленіум, 2001. – 472 с.
- 135.** Основные направления реформы общеобразовательной и профессиональной школы : утвержд. постанов. ВС СССР № 13-ХІ, 12 апреля 1984 р. // Ведомости ВС СССР. – 1984. – № 16. – Ст. 237.
- 136.** Основы профессиональной педагогики / под ред. С.Я. Батышева и С.А. Шапоринского. Изд. 2-е, перераб. и доп. – М. : Высш. шк., 1977. – 504 с.
- 137.** Островский А. Замечания к новым учебным планам / А. Островский // Профессионально-техническое образование. – 1967. – № 1. – С. 14.
- 138.** Падалка О.С. Технологія інтенсивної педагогічної освіти : монографія / Олег Падалка, Андрій Нісімчук ; Ін-т пед. технологій (м. Луцьк). – Луцьк : Твердиня, 2011. – 573 с.
- 139.** Падун Н.О. Зміст та форми організації навчально-виховного процесу в професійно-технічних навчальних закладах України (1929–1940 рр.) : дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Падун Ніна Олексіївна ; АПН України, Ін-т педагогіки. – К., 1993. – 255 с.
- 140.** Первые итоги работы технических училищ (по материалам первого совещания работников технических училищ). – М. : Трудрезервиздат, 1955. – 124 с.
- 141.** Перечень литературы и учебно-наглядных пособий, рекомендованных для использования в технических училищах и группах профессионально-технических училищ, укомплектованных молодёжью со средним образованием / Госкомитет СМ УССР по ПТО, РУМК. – К., 1966. – 58 с.
- 142.** Пилипенко Н.Н. Совершенствование профессиональной подготовки и воспитания молодых рабочих / Пилипенко Н.Н. – М. : Экономика, 1977. – 126 с.
- 143.** Пилипенко Н.Н. Формирование квалифицированных рабочих кадров / Пилипенко Н.Н. – М.: Экономика, 1982. – 176 с.
- 144.** Підготовка кваліфікованих робітників з повною загальною середньою освітою у технічних училищах України : спецкурс для курсів підвищення кваліфікації керівного складу професійно-технічних навчальних закладів (за

- вимогами кредитно-модульної системи) / О.С. Микитенко ; НПУ ім. М.П. Драгоманова. – К. : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2014. – 22 с.
- 145.** Підпригорщук Я.В. Джерела і форми поповнення кадрів робітничого класу УРСР в роки п'ятої п'ятирічки / Я.В. Підпригорщук // Український історичний журнал. – 1968. – № 11. – С. 53–61.
- 146.** Пінаєва О.Ю. Наступність у змісті трудового навчання в школі та професійної підготовки в ПТУ швейного профілю : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Пінаєва Ольга Юріївна. – Вінниця, 2001. – 209 с.
- 147.** Планирование производственного обучения : метод. реком. / Колесник М.Г. ; Госкомитет СМ СССР по ПТО. – М. : Высш. шк., 1972. – 37 с.
- 148.** Платош Я. Профессиональное обучение молодёжи / Яромир Платош. – М. : Трудрезервиздат, 1956. – 87 с.
- 149.** Повысить качество работы технических училищ // Профессионально-техническое образование. – 1955. – № 10. – С. 1–2.
- 150.** Погорелова Н. ПТУ: з душею творця / Н. Погорелова // Рядянська освіта. – 1984. – 3 січня. – С. 2.
- 151.** Положение о Государственном комитете СМ СССР по профессионально-техническому образованию : постанов. СМ СССР № 430, 9 июня 1969 г. // СП СССР. – 1969. – № 16. – Ст. 87. – С. 465.
- 152.** Положение о Государственном комитете СМ СССР по профессионально-техническому образованию : утвержд. постанов. СМ СССР № 19, 11 января 1980 г. // СП СССР. – 1980. – № 2. – Ст. 11.
- 153.** Положение о Государственном комитете СМ Украинской ССР по профессионально-техническому образованию : постанов. СМ УССР № 598, 22 октября 1969 г. // ЗП УРСР. – 1969. – № 11. – Ст. 143. – С. 55.
- 154.** Положение о порядке аттестации и присвоения квалификации лицам, овладевающим профессиями рабочих в различных формах обучения : постанов. Госкомитета СССР по ПТО, Госкомтруда и социальных вопросов и ВЦСПС № 24/483/П-11, 22 ноября 1979 г. // Бюллетень нормативных актов министерств и ведомств СССР. – 1980. – № 4. – С. 23–26.
- 155.** Положение о производственной практике учащихся городских профессионально-технических учебных заведений, подготавливающих квалифицированных рабочих для промышленности, транспорта, связи, торговли, общественного питания и отраслей, обслуживающих население : утвержд. приказом Госпрофобра СССР № 137, 12 октября 1982 г. ; согласов. с Госкомтрудом СССР и ВЦСПС // Бюллетень нормативных актов министерств и ведомств СССР. – 1983. – № 2. – С. 25–35.
- 156.** Положение о профессионально-технических учебных заведениях СССР : утвержд. пост. СМ СССР № 296, 11 апреля 1980 г. // СП СРСР. – 1980. – № 11. – Ст. 77.
- 157.** Положение о распределении выпускников профессионально-технических учебных заведений СССР : утвержд. указом Госпрофобра СССР № 40, 29 марта 1983 г. // Бюллетень нормативных актов министерств и ведомств СССР. – 1983. – № 7. – С. 43–46.

- 158.** Положение о технических училищах Украинской ССР : утвержд. постанов. СМ УССР № 260, 25 апреля 1967 г. // ЗП УРСР. – 1967. – № 4. – Ст. 41. – С. 283–292.
- 159.** Положення про вечірні (змінні) професійно-технічні училища і про вечірні (змінні) відділення (групи) при денних професійно-технічних училищах: затвердж. постанов. РМ УРСР № 1697, 19 грудня 1961 р. // ЗП УРСР. – № 12. – Ст. 160.
- 160.** Положення про організацію навчально-виробничого процесу в професійно-технічних навчальних закладах : затвердж. наказом МОН України № 419, 30 травня 2006 р. [електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0711-06>>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
- 161.** Положення про середню загальноосвітню трудову політехнічну школу з виробничим навчанням : затвердж. постанов. РМ УРСР № 1337, 16 серпня 1960 р. // ЗП УРСР. – 1960. – № 8. – Ст. 138.
- 162.** Положення про управління і відділи Державного комітету РМ УРСР по професійно-технічній освіті : затвердж. рішенням колегії Держкомітету 28 липня 1975 р. / Держкомітет РМ УРСР по ПТО. – К., 1976. – 60 с.
- 163.** Полтаранін М. Правове виховання в технічному училищі / М. Полтаранін // Радянське право. – 1979. – № 6. – С. 75–76.
- 164.** Попова Т.І. Педагогічні умови організації виробничої практики у професійно-технічних училищах швейного профілю в Україні (друга половина ХХ століття) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Т.І. Попова. – Х., 2007. – 23 с.
- 165.** Примірний перелік професій в технічних училищах по підготовці кваліфікованих робітників з числа молоді, яка закінчила середню школу : додаток № 2 до постанови РМ УРСР і ЦК КПУ № 1264, 26 серпня 1954 р. // ЗП УРСР. – 1954. – № 15–16. – Ст. 84.
- 166.** Про виплату учням ТУ однієї третини доходів, одержуваних ТУ за роботу, яка виконується учнями в процесі виробничого навчання на виробництві і в учбових майстернях училищ : розпорядження РМ УРСР № 60-р, 26 січня 1956 р. // ЗП УРСР. – 1956. – № 1–2. – Ст. 16.
- 167.** Про відпустку випускникам технічних училищ : розпорядження РМ УРСР № 1052-р, 19 вересня 1955 р. // ЗП УРСР. – № 17–18. – Ст. 110.
- 168.** Про дальше вдосконалення системи професійно-технічної освіти Української РСР : постанова ЦК КПУ і РМ УРСР № 344, 24 липня 1972 р. // ЗП УРСР. – 1972. – № 8. – Ст. 72.
- 169.** Про дальше поліпшення побутового обслуговування населення : постанова ЦК КПУ та РМ УРСР № 1132, 25 вересня 1962 р. // ЗП УРСР. – 1962. – № 10. – Ст. 131.
- 170.** Про дальший розвиток системи професійно-технічної освіти і підвищення її ролі в підготовці кваліфікованих робітничих кадрів : пост. ЦК КПУ і РМ УРСР № 284, 10 липня 1984 р. // ЗП УРСР. – 1984. – № 9. – Ст. 53.
- 171.** Про державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та

- перепідготовку кадрів для державних потреб у 2013 році : пост. КМ України № 362, 20 травня 2013 р. [електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/362-2013-%D0%BF/page9>>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
- 172.** Про державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів для державних потреб у 2014 році : пост. КМ України № 212, 11 червня 2014 р. [електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/212-2014-%D0%BF>>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
- 173.** Про державне замовлення на підготовку фахівців, науково-педагогічних та робітничих кадрів, на підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів (післядипломна освіта) для державних потреб у 2012 році : пост. КМ України № 583, 17 травня 2012 р. [електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/583-2012-%D0%BF/page>>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
- 174.** Про забезпечення технічних училищ ремонтом їх приміщень, устаткуванням, інвентарем та кадрами майстрів і викладачів : розпорядження РМ УРСР № 1107, 30 вересня 1955 р. // ЗП УРСР. – 1955. – № 17–18. – Ст. 112.
- 175.** Про забезпечення учнів технічних училищ Головного управління трудових резервів при РМ СРСР спецодягом під час проходження ними виробничої практики на підприємствах, будовах і в майстернях училищ : розпорядження РМ УРСР № 830-р, 16 липня 1956 р. // ЗП УРСР. – 1956. – № 13–14. – Ст. 76.
- 176.** Про затвердження Державного стандарту професійно-технічної освіти : пост. КМ України № 1135, 17 серпня 2002 р. [електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1135-2002-%D0%BF>>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
- 177.** Про затвердження Державної цільової програми розвитку професійно-технічної освіти на 2011–2015 роки : постанов. КМ України № 495, 13 квітня 2011 р. [електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://mon.gov.ua/index.php/ua/diyalnist/osvita/profesijno-tekhnichna/7576>>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
- 178.** Про затвердження Національної рамки кваліфікацій : постанова КМ України № 1341, 23 листопада 2011 р. [електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://zakon1.rad.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF>>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
- 179.** Про затвердження Положення про професійно-технічний навчальний заклад : пост. КМ України № 1240, 5 серпня 1998 р. [електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1240-98-%D0%BF>>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
- 180.** Про заходи по дальшому поліпшенню підготовки кваліфікованих робітників у навчальних закладах системи професійно-технічної освіти : постанова ЦК КПУ і РМ УРСР № 366, 3 червня 1969 р. // ЗП УРСР. – 1969. – № 6. – Ст. 67.

- 181.** Про заходи по дальшому розвитку матеріально-технічної бази і поліпшенню побутового обслуговування населення : постанов. РМ УРСР № 113, 25 лютого 1970 р. // ЗП УРСР. – 1970. – № 3. – Ст. 31.
- 182.** Про заходи по дальшому розвитку побутового обслуговування населення в Українській РСР : постанов. ЦК КПУ та РМ УРСР № 626, 23 вересня 1967 р. // ЗП УРСР. – 1967. – № 9. – Ст. 100.
- 183.** Про заходи по забезпеченню дальшого зростання продуктивності праці в промисловості і будівництві : постанов. ЦК КПУ та РМ УРСР № 116, 18 лютого 1967 р. // ЗП УРСР. – 1967. – № 2. – Ст. 14.
- 184.** Про заходи по поліпшенню побутового обслуговування населення : постанова ЦК КПУ та РМ УРСР № 501, 8 квітня 1959 р. // ЗП УРСР. – 1959. – № 4. – Ст. 31.
- 185.** Про заходи по розширенню навчання і влаштуванню на роботу в народне господарство молоді, яка закінчує загальноосвітні школи Української РСР у 1966 році : постанова ЦК КПУ і РМ УРСР № 206, 4 березня 1966 р. // ЗП УРСР. – 1966. – № 3. – Ст. 31.
- 186.** Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР : закон ВР УРСР, 17 квітня 1959 р. // Відомості ВР УРСР. – 1959. – № 4. – Ст. 101.
- 187.** Про народну освіту : закон УРСР № 2778–VIII, 28 червня 1974 р. // Відомості ВР УРСР. – 1974. – № 28. – Ст. 233.
- 188.** Про Національний план дій на 2013 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» : затвердж. Указом Президента України № 128/2013, 12 березня 2013 р. [електронний ресурс].– Режим доступу : <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/128/2013>>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
- 189.** Про організацію виробничо-технічної підготовки молоді, яка закінчила середні школи, для роботи на виробництві : постанова РМ УРСР і ЦК КПУ № 1264, 26 серпня 1954 р. // ЗП УРСР. – 1954. – № 15–16. – Ст. 84.
- 190.** Про освіту : закон України № 1060-XII, 23 травня 1991 р. // Освіта України : зб. нормативно-правових документів: До II з'їзду працівників освіти / гол. ред. колегії В.Г. Кремень. – К. : Міленіум, 2001. – С. 11–38.
- 191.** Про пільги для учнів професійно-технічних навчальних закладів з числа круглих сиріт, дітей, які лишилися без опікування батьків, і дітей інвалідів Вітчизняної війни I і II груп : розпорядження РМ УРСР по постанові РМ СРСР № 315 від 23 квітня 1975 р. № 272-р, 25 квітня 1975 р. // ЗП УРСР. – 1975. – № 5. – Ст. 28.
- 192.** Про поліпшення керівництва професійно-технічною освітою в Українській РСР : постанова ЦК КПУ і РМ УРСР № 1331, 25 серпня 1959 р. // ЗП УРСР. – 1959. – № 8. – Ст. 99.
- 193.** Про порядок матеріального забезпечення учнів технічних училищ з числа дітей воїнів, які загинули під час Вітчизняної війни : розпорядження РМ УРСР № 1358-р, 29 грудня 1954 р. // ЗП УРСР. – 1954. – № 23–24. – Ст. 141.

- 194.** Про стан і заходи по дальшому вдосконаленню охорони праці і техніки безпеки в навчальних закладах профтехосвіти республіки : наказ Держкомітету РМ УРСР по ПТО № 233, 19 грудня 1977 р. – К., 1978. – 9 с.
- 195.** Про стан і заходи по дальшому поліпшенню підготовки робітників високої кваліфікації в професійно-технічних навчальних закладах республіки в світлі рішень XXV з'їзду КПРС : постанова Президії ВР УРСР № 2231–ІХ, 22 червня 1977 р. // Відомості ВР УРСР. – 1977. – № 27. – Ст. 323. – С. 380–381.
- 196.** Про стан народної освіти та заходи по дальшому вдосконаленню загальної середньої, професійно-технічної, середньої спеціальної та вищої освіти в СРСР : постанов. ВР СРСР № 4535-VIII, 19 липня 1973 р. // Відомості ВР СРСР. – 1973. – № 30. – Ст. 391.
- 197.** Программа курса «Эстетическое воспитание» для профессионально-технических учебных заведений / Госкомитет СССР по ПТО. – М. : Высш. шк., 1982. – 13 с.
- 198.** Программа предмета «Общая технология шёлкового производства» для подготовки квалифицированных рабочих для шёлковой промышленности в профессионально-технических, технических и средних училищах / Госкомитет СМ СССР по ПТО, ЦУМК ПТО. – М., 1976. – 18 с.
- 199.** Программа физического воспитания учащихся учебных заведений профессионально-технического обучения / Госкомитет СМ СССР по ПТО, ЦС ВСО «Трудовые резервы», ЦУМК ПТО. – М. : Высш. шк., 1977. – 94 с.
- 200.** Професійна освіта в зарубіжних країнах : порівняльний аналіз : монографія / за ред. Н.Г. Ничкало, В.О. Кудіна ; ІПППО АПН України. – Черкаси : Вибір, 2002. – 2-е вид. – 322 с.
- 201.** Професійно-технічні навчальні заклади (1990–2014 рр.) [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua/>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
- 202.** Профессиональная педагогика : учеб. для студ. – 2-е изд., перераб. и доп. / под общ. ред. акад. С.Я. Батышева ; РАО. – М. : Ассоциация «Профессиональное образование», 1999. – 804 с.
- 203.** Профессиональная педагогика : учеб. для студ. вузов / под ред. акад. РАО С.Я. Батышева, А.М. Новикова ; РАО. – изд. 3-е, перераб. – М. : Ассоциация «Профессиональное образование», 2010. – 456 с.
- 204.** Профтехосвіта України ХХ століття : енциклопедичне видання / за ред. Ничкало Н.Г. – К. : Вид-во «АртЕк», 2004. – 876 с.
- 205.** Прошарук Г.П. Воспроизводство квалифицированной рабочей силы в период развёрнутого строительства коммунизма в СССР (на материалах промышленных предприятий Киевского совнархоза) : дисс. ... канд. экон. наук / Прошарук Григорій Павлович. – К., 1963. – 250 с.
- 206.** Прошарук Г.П. Підготовка робітничих кадрів для промисловості / Прошарук Г.П. ; Ін-т економіки АН УРСР. – К. : Наук. думка, 1965. – 127 с.
- 207.** Пузанов М.Ф. Очерки истории профессионально-технического образования в Украинской ССР / М.Ф. Пузанов, Г.И. Терещенко. – К. : Вища шк., 1980. – 232 с.

- 208.** Пузанов М.Ф. Развитие форм и методов подготовки рабочих / Пузанов М.Ф. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Высш. шк., 1978. – 334 с.
- 209.** Пузанов М.Ф. Формирование рабочих кадров в условиях НТР / Пузанов М.Ф. – К. : Вища шк., 1986. – 128 с.
- 210.** Работа педагогического кабинета технических и профессионально-технических училищ : информац.-метод. листок / Госкомитет СМ СССР по ПТО, ЦУМК ПТО. – М. : Высш. шк., 1969. – 15 с.
- 211.** Рабочий класс СССР (1951–1955 гг.) / под ред. А.М. Кауфмана / Ин-т истории АН СССР. – М. : Наука, 1969. – 559 с.
- 212.** Радкевич В.О. Теоретичні і методичні засади професійного навчання у закладах профтехосвіти художнього профілю [Текст] : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Радкевич Валентина Олександрівна ; НАПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. - К., 2010. - 456, [16] арк.
- 213.** Ревичева Ф.А. Преподавание курса специальной технологии портным в техническом училище. Обмен опытом работы / Ревичева Ф.А. – М. : Высш. шк., 1972. – 40 с.
- 214.** Решения партии и правительства по хозяйственным вопросам : сб. док. – М. : Политиздат, 1977– . –
Т. 11. Ноябрь 1975 – июнь 1977 г. / под общ. ред. К.У. Черненко, М.С. Смиртюкова. – 736 с.
- 215.** Решения партии и правительства по хозяйственным вопросам : сб. док. – М. : Политиздат, 1981– . –
Т. 13. Апрель 1979 – март 1981 г. / под общ. ред. К.У. Черненко, М.С. Смиртюкова. – 745 с.
- 216.** Романець В.О. Робітничий клас Української РСР (1946–1970 рр.) / Романець В.О. – К. : Вища шк., 1972. – 219 с.
- 217.** Сборник инструктивно-методических материалов для преподавателя / Госкомитет СССР по ПТО. – М. : Высш. шк., 1981. – 112 с.
- 218.** Сборник материалов по учебно-методической работе в профессионально-технических учебных заведениях / Госкомитет СССР по ПТО. – М. : Высш. шк., 1980. – 296 с.
- 219.** Сборник материалов по учебно-методической работе в учебных заведениях профессионально-технического образования / Госкомитет СМ СССР по ПТО. – М. : Высш. шк., 1971. – 312 с.
- 220.** Сборник материалов по учебно-методической работе в учебных заведениях профессионально-технического образования / Госкомитет СМ СССР по ПТО. – М. : Высш. шк., 1976. – 352 с.
- 221.** Сборник учебных планов и программ для подготовки квалифицированных рабочих в профессионально-технических учебных заведениях. Профессия – вязальщица-чесальщица (промышленность нетканых материалов). Шифр 6–доп–С–Т–П / Госкомитет СССР по ПТО, ВНИЦ профессионально-технического обучения молодежи. – М., 1984. – 70 с.
- 222.** Сборник учебных планов и программ для подготовки квалифицированных рабочих в профессионально-технических учебных заведениях. Профессия – пробивальщица-чесальщица (промышленность нетканых материалов). Шифр

- 6–доп–С–Т–П / Госкомитет СССР по ПТО, ВНИЦ профессионально-технического обучения молодёжи. – М., 1984. – 90 с.
- 223.** Сборник учебных планов и программ для подготовки квалифицированных рабочих в средних профессионально-технических и технических училищах. Профессия – оператор поточной линии ; сортировщик волокна. Шифр 6–97–С–Т / Госкомитет СССР по ПТО, ВНИЦ профессионально-технического обучения молодёжи. – М., 1983. – 71 с.
- 224.** Сборник учебных планов и программ для подготовки квалифицированных рабочих в средних профессионально-технических и технических училищах. Профессия – помощник мастера по обслуживанию вязально-прошивного оборудования (промышленность нетканых материалов). Шифр 6–доп–С–Т / Госкомитет СССР по ПТО, ВНИЦ профессионально-технического обучения молодёжи. – М., 1984. – 105 с.
- 225.** Сборник учебных планов и программ для подготовки квалифицированных рабочих в технических и профессионально-технических училищах. Профессия – машинист джинного оборудования (с умением выполнять работу слесаря-ремонтника). Шифр 6–95–Т–П / Госкомитет СССР по ПТО, ВНИЦ профессионально-технического обучения молодёжи. – М., 1983. – 86 с.
- 226.** Сборник учебных планов и программ для подготовки квалифицированных рабочих в технических и профессионально-технических училищах. Профессия – прядильщица (пенько-джутовое производство) / Госкомитет СССР по ПТО, ВНИЦ профессионально-технического обучения молодёжи. – М., 1984. – 68 с.
- 227.** Сенявский С.Л. Коллектив – главная сила / С.Л. Сенявский // Профессионально-техническое образование. – 1958. – № 6. – С. 25–26.
- 228.** Сенявский С.Л. Рабочий класс СССР (1938–1965 гг.) / С.Л. Сенявский, В.Б. Тельпуховский. – М. : Мысль, 1971. – 533 с.
- 229.** Сенявский С.Л. Рост рабочего класса СССР (1951–1965 гг.) / Сенявский С.Л. – М. : Наука, 1966. – 279 с.
- 230.** Сергеева Л.М. Управління розвитком професійно-технічного навчального закладу: теорія і методика : монографія / Сергеева Л.М. ; за наук. ред. В.В. Олійника. – К.-Херсон : Айлант, 2013. – 452 с.
- 231.** Сидоров В.А. Социально-экономические проблемы подготовки молодёжи к труду / Сидоров В.А., Катульский Е.Д., Никулин В.Г. – М. : Высш. шк., 1982. – 175 с.
- 232.** Скакун В. Унифицированные программы для технических и профессионально-технических училищ / В. Скакун // Профессионально-техническое образование. – 1973. – № 11. – С. 10–11.
- 233.** Скирута Л.И. Бригадная форма работы на уроках спецдисциплин (из опыта работы) / сост. Скирута Л.И., под ред. Т.И. Фроловой. – К., 1987. – 5 с.
- 234.** Склад А. Помочь найти призвание / А. Склад // Профессионально-техническое образование. – 1982. – № 6. – С. 16–18.
- 235.** Скородумов Н.М. К вопросу исторического развития понятия «квалифицированный рабочий» / Н.М. Скородумов // Проблемы подготовки рабочих высокой квалификации в свете решений XXV съезда КПСС : сб. науч. тр. / Госкомитет СМ СССР по ПТО, ВНИИ ПТО. – Л., 1977. – С. 65.

- 236.** Смирнов А.В. Главный источник нашей силы. Рабочие промышленности СССР 1945–1970 гг. / Смирнов А.В. – М. : Мысль, 1984. – 200 с.
- 237.** Смирнова Г.С. Деятельность Коммунистической партии Украины по подготовке кадров в системе трудовых резервов (1951–1955 гг.) : дисс. ... канд. ист. наук / Смирнова Г.С. – Львов, 1962. – 291 с.
- 238.** Смольянинов Ю.В. Технические училища и жизненные планы выпускника средней школы / Ю.В. Смольянинов, Ю.П. Петров // Вопросы социальной и профессиональной ориентации молодёжи : сб. науч. тр. / Свердловск. госуд. пед. ин-т. – Сб. 189. – Свердловск, 1972. – С. 99.
- 239.** Соколов А. Авторитет училища / А. Соколов // Неман. – 1974. – № 12. – С. 127–130.
- 240.** Соколов Н. Правовое воспитание учащихся профессионально-технических училищ / Н. Соколов // Социалистическая законность. – 1974. – № 10. – С. 26–29.
- 241.** Соціальне партнерство [електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Соціальне_партнерство. – Загол. з екрану. – Мова укр.
- 242.** Справочник партийного работника / редкол. К.У. Черненко [и др.]. – М. : Политиздат, 1968– . – Вып. 8. – 551 с.
- 243.** Справочник партийного работника / редкол. К.М. Боголюбов [и др.]. – М. : Политиздат, 1970– . – Вып. 10. – 487 с.
- 244.** Справочник партийного работника / редкол. К.М. Боголюбов [и др.]. – М. : Политиздат, 1974– . – Вып. 14. – 528 с.
- 245.** Справочник партийного работника / редкол. К.М. Боголюбов [и др.]. – М. : Политиздат, 1978– . – Вып. 18. – 406 с.
- 246.** Справочник партийного работника. – М. : Политиздат, 1985– . – Вып. 25. – 590 с.
- 247.** Справочник работников народного образования : сб. законодательных, руководящих и инструктивных материалов / под ред. Ф.Г. Паначина. – М. : Педагогика, 1973. – 624 с.
- 248.** Становлення [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sam.in.ua/s/stanovlennja>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
- 249.** Становлення [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua.opredelim.com/Становлення>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
- 250.** Сташейтис С.А. Профессионально-техническая подготовка и повышение квалификации рабочих кадров в Литовской ССР в 1940–1970 годы : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. ист. наук : спец. 07.00.02 / С.А. Сташейтис. – Вильнюс, 1978. – 15 с.
- 251.** Страна Советов за 50 лет : сб. стат. материалов / ЦСУ СССР. – М. : Статистика, 1967. – 351 с.

- 252.** Тем, хто кончає школу [інтерв'ю з членом колегії Госкомітета СМ по ПТО В.Б. Белкиним] // Труд. – 1966. – 24 лютого. – С. 2.
- 253.** Терещенко Г.И. Деятельность партийных организаций Украины по подготовке кадров в профессионально-технических училищах в годы семилетки (на материалах Крымской, Николаевской, Одесской и Херсонской областей) : дисс. ... канд. ист. наук / Терещенко Георгий Иванович. – К., 1968. – 304 с.
- 254.** Терещенко Г.И. Коммунистическая партия – организатор подготовки кадров рабочего класса (на материалах учебных заведений профессионально-технического образования Украинской ССР 1940–1970 гг.) : дисс. ... д-ра ист. наук / Терещенко Георгий Иванович. – К., 1977. – 470 с.
- 255.** Терещенко Г.И. Організаторська діяльність комуністичної партії по підготовці робітничих кадрів на Україні / Терещенко Г.И. – К. : Вид-во ВО «Вища освіта» при КДУ, 1974. – 160 с.
- 256.** Технические училища // Радянська Україна. – 1954. – 23 вересня.
- 257.** Технические училища: особенности организации обучения // Профессионально-техническое образование. – 1977. – № 1. – С. 48–50.
- 258.** Техническим училищам – комсомольскую заботу! // Сталинское племя. – 1954. – 11 ноября. – С. 1.
- 259.** Украинская ССР в цифрах в 1984 году : краткий стат. справочник. – К. : Техника, 1985. – 176 с.
- 260.** Український Радянський Енциклопедичний словник : в 3-х т. / редкол. : А.В. Кудрицький (відп. ред.) та ін. – 2-е вид. – К. : Голов. ред. УРЕ, 1987– . – Т. 3. – 1987. – 736 с.
- 261.** Учебные планы и программы для подготовки квалифицированных рабочих в профессионально-технических учебных заведениях. Профессия – заготовщик верха обуви. Срок обучения: СПТУ – 3 года, ТУ – 1 год, ПТУ – 2 года. Шифр 6–106–С–Т–П / Госкомитет СССР по ПТО, ВНИЦ профессионально-технического обучения молодежи. – М., 1983. – 41 с.
- 262.** Учебные планы и программы для подготовки квалифицированных рабочих в профессионально-технических учебных заведениях. Профессия – контролёр полуфабрикатов и готовой продукции (производство кожаной обуви). Шифр 6–109–С–Т–П / Госкомитет СССР по ПТО, ВНИЦ профессионально-технического обучения молодежи. – М., 1983. – 94 с.
- 263.** Учебные планы и программы для подготовки квалифицированных рабочих в профессионально-технических учебных заведениях. Профессия – портной (женской лёгкой одежды) ; портной (женской лёгкой одежды и мужских сорочек (швейное производство). Шифр 8–25–27–Т–П / Госкомитет СССР по ПТО, ВНИЦ профессионально-технического обучения молодежи. – М., 1982. – 111 с.
- 264.** Учебные планы и программы для подготовки квалифицированных рабочих в профессионально-технических учебных заведениях. Профессия – портной (мужской, женской, детской верхней одежды). Шифр 8–26 / Госкомитет СССР по ПТО, ВНИЦ профессионально-технического обучения молодежи. – М., 1981. – 75 с.

- 265.** Учебные планы и программы для подготовки квалифицированных рабочих в профессионально-технических учебных заведениях. Профессия – швей-мотористка (по изготовлению военной и ведомственной одежды). Шифр 6–127–С–Т–П / Госкомитет СССР по ПТО, ВНИЦ профессионально-технического обучения молодёжи. – М., 1983. – 80 с.
- 266.** Учебные планы и программы для подготовки квалифицированных рабочих в средних профессионально-технических и технических училищах. Профессия – вязальщица изделий верхнего трикотажа и полотна (на плоскофанговых машинах) ; швей-мотористка ; штопальщица. Шифр 8–16–С–Т / Госкомитет СССР по ПТО, ВНИЦ профессионально-технического обучения молодёжи. – М., 1983. – 66 с.
- 267.** Учебные планы и программы для подготовки квалифицированных рабочих в технических и профессионально-технических училищах. Профессия – вырубщик (обувное производство). Шифр 6–100–Т–П / Госкомитет СССР по ПТО, ВНИЦ профессионально-технического обучения молодёжи. – М., 1983. – 69 с.
- 268.** Учебные планы и программы для подготовки квалифицированных рабочих в технических и профессионально-технических училищах. Профессия – обувщик по индивидуальному пошиву обуви (с умением производить ремонт обуви). Сроки обучения: в ТУ – 2 года, в ПТУ – 2 года. Шифр 8–11–Т–П / Госкомитет СМ СССР по ПТО, ЦУМК ПТО. – М., 1976. – 98 с.
- 269.** Учебные планы и программы для подготовки квалифицированных рабочих в технических и профессионально-технических училищах. Профессия – швей-мотористка (трикотажное производство). Шифр 6–91–Т–П / Госкомитет СССР по ПТО, ВНИЦ профессионально-технического обучения молодёжи. – М., 1982. – 90 с.
- 270.** Учебные планы и программы для подготовки квалифицированных рабочих в технических училищах. Профессия – запарщик коконов ; кокономотальщик. Шифр 6–64–Т / Госкомитет СССР по ПТО, ВНИЦ профессионально-технического обучения молодёжи. – М., 1982. – 50 с.
- 271.** Учебные планы по новым профессиям Перечня. Профессии для подготовки в технических и городских профессионально-технических училищах квалифицированных рабочих для изделий лёгкой, полиграфической промышленности и производства музыкальных инструментов (по Перечню профессий – сборник № 6) / Госкомитет СССР по ПТО, ВНИЦ профессионально-технического обучения молодёжи. – М., 1979. – 64 с.
- 272.** Учебный план и опытные программы для подготовки квалифицированных рабочих в технических училищах. Профессия – плетельщица (текстильно-галантерейное производство) / Госкомитет СССР по ПТО, ВНИЦ профессионально-технического обучения молодёжи. – М., 1980. – 47 с.
- 273.** Учебный план и программы для подготовки квалифицированных рабочих в профессионально-технических учебных заведениях. Профессия – заготовщик верха обуви ; раскройщик. Шифр 8–17–С–Т–П / Госкомитет СССР по ПТО, ВНИЦ профессионально-технического обучения молодёжи. – М., 1983. – 89 с.

- 274.** Учебный план и программы для подготовки квалифицированных рабочих в профессионально-технических учебных заведениях. Профессия – раскройщик (производство кожаной обуви). Шифр 6–112–С–Т–П / Госкомитет СССР по ПТО, ВНИИ профессионально-технического обучения молодёжи. – М., 1984. – 107 с.
- 275.** Учебный план и программы для подготовки квалифицированных рабочих в профессионально-технических учебных заведениях. Профессия – слесарь-ремонтник (швейное производство). Шифр 6–150–С–Т–П / Госкомитет СССР по ПТО, ВНИИ профессионально-технического обучения молодёжи. – М., 1983. – 110 с.
- 276.** Учебный план и программы для подготовки квалифицированных рабочих в средних профессионально-технических училищах. Профессия – швей-мотористка (по изготовлению женской и детской лёгкой одежды) ; гладильщик-утюжильщик. Шифр 6–129–С–Т–П. – 2-е изд., стереотип. – М., 1982. – 46 с.
- 277.** Учебный план и программы для подготовки квалифицированных рабочих в технических и профессионально-технических училищах. Профессии – портной (мужской верхней одежды) ; портной (женской верхней одежды). Шифр 8–23–24–Т–П / Госкомитет СССР по ПТО, ВНИИ профессионально-технического обучения молодёжи. – М., 1981. – 81 с.
- 278.** Учебный план и программы для подготовки квалифицированных рабочих в технических и профессионально-технических училищах. Профессия – слесарь-ремонтник (трикотажно-швейное производство). Шифр 6–121–Т–П. – 2-е изд., стереотип. – М., 1981. – 95 с.
- 279.** Учебный план и программы для подготовки квалифицированных рабочих в технических и профессионально-технических училищах. Профессия – швей-мотористка (меховое и овчинно-шубное производство). Шифр 6–120–Т–П / Госкомитет СССР по ПТО, ВНИИ профессионально-технического обучения молодёжи. – М., 1981. – 49 с.
- 280.** Учебный план и программы для подготовки квалифицированных рабочих в технических и профессионально-технических училищах. Профессия – швей-мотористка (по изготовлению верхней одежды). Шифр 6–76–Т–П / Госкомитет СМ СССР по ПТО, ЦУМК ПТО. – М. : Высш. шк., 1976. – 59 с.
- 281.** Учебный план и программы для подготовки квалифицированных рабочих в технических училищах. Профессия – мотальщица ; тростильщица. Шифр 6–5–Т / Госкомитет СССР по ПТО, ВНИИ профессионально-технического обучения молодёжи. – М., 1980. – 45 с.
- 282.** Учебный план и программы для подготовки квалифицированных рабочих в технических училищах. Профессия – оператор чесальных машин (льняное производство). Шифр 6–28–Т / Госкомитет СССР по ПТО, ВНИИ профессионально-технического обучения молодёжи. – М., 1980. – 42 с.
- 283.** Учебный план и программы для подготовки квалифицированных рабочих в технических училищах. Профессия – портной (мужской и детской верхней одежды) ; портной (женской и детской верхней одежды). Шифр 8–15–16–Т /

- Госкомитет СССР по ПТО, ВНМЦ профессионально-технического обучения молодёжи. – М., 1980. – 111 с.
- 284.** Учебный план и программы для подготовки квалифицированных рабочих в технических училищах. Профессия – ровничница (с умением выполнять работу ленточницы) / Госкомитет СССР по ПТО, ВНМЦ профессионально-технического обучения молодёжи. – М., 1980. – 57 с.
- 285.** Учебный план и программы для подготовки квалифицированных рабочих в технических училищах. Профессия – швея-мотористка (по изготовлению женской и детской лёгкой одежды и предметов женского туалета). Шифр 6–130–Т / Госкомитет СССР по ПТО, ВНМЦ профессионально-технического обучения молодёжи. – М., 1981. – 52 с.
- 286.** Учебный план и программы для подготовки квалифицированных рабочих в технических училищах. Профессия – швея-мотористка (по изготовлению мужских верхних сорочек, женской и детской лёгкой одежды). Шифр 6–133–Т / Госкомитет СССР по ПТО, ВНМЦ профессионально-технического обучения молодёжи. – М., 1983. – 31 с.
- 287.** Учебный план и программы для подготовки квалифицированных рабочих в технических училищах. Профессия – швея-мотористка (сложного ассортимента) (трикотажное производство). Шифр 6–45–Т / Госкомитет СМ СССР по ПТО, ВНМЦ профессионально-технического обучения молодёжи. – М., 1978. – 48 с.
- 288.** Философский словарь / под ред. И.Т. Фролова. – 5-е изд. – М. : Политиздат, 1987. – 590 с.
- 289.** Чаковатадзе Н.И. Обучение электротехнике в технических училищах неэлектротехнического профиля (на примере подготовки рабочих по профессиям лёгкой промышленности) : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.02 / Н.И. Чаковатадзе. – Казань, 1982. – 17 с.
- 290.** Черниченко С.А. Деятельность Коммунистической партии Украины по подготовке кадров рабочего класса через систему профтехобразования (1961–1965 гг.) : дисс. ... канд. ист. наук : 07.00.01 / Черниченко Станислав Анатольевич. – Х., 1972. – 190 с.
- 291.** Чёрная В.Г. Деятельность Коммунистической партии Украины по подготовке и воспитанию квалифицированных кадров рабочих 1959–1965 гг. (на материалах горной промышленности республики) : дисс. ... канд. ист. наук : 07.00.01 / Чёрная Валентина Григорьевна. – К., 1972. – 251 с.
- 292.** Шандриките Д. О физическом воспитании в техническом училище / Д. Шандриките // Профессионально-техническое образование. – 1977. – № 1. – С. 46–47.
- 293.** Шкодин М.М. Педагогические основы профессиональной подготовки квалифицированных рабочих для ведения технологических процессов в условиях АСУ : автореф. дисс. на соискание науч. степени д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 / М.М. Шкодин. – Казань, 1981. – 45 с.
- 294.** Шудра Е.А. Кадры промышленности СССР и их подготовка / Е.А. Шудра, О.Г. Белорус. – К., 1969. – 60 с.

- 295.** Шумович М.Х. Работа методических комиссий технических и профессионально-технических училищ / Шумович М.Х. ; Госкомитет СССР по ПТО, ЦУМК ПТО. – М. : Высш. шк., 1969. – 32 с.
- 296.** Щедрый талант: из опыта работы преподавателя Николаевского ТУ-2 Г.А. Цирлиной / под ред. С. Демченко ; Николаевское облуправление ПТО. – Николаев, 1982. – 3 с.
- 297.** Этерлей Н. Укреплять технические училища / Н. Этерлей // Профессионально-техническое образование. – 1956. – № 11. – С. 10–12.
- 298.** Юрченко И. О совместной работе межшкольного УПК и технического училища / И. Юрченко // Профессионально-техническое образование. – 1979. – № 4. – С. 50–51.
- 299.** Я б в рабочие пошёл. В чём авторитет технического училища? // Правда Украины. – 14 августа. – 1973. – С. 2.
- 300.** Яценко Н.А. Развитие профессионально-технического образования в западных областях УССР (1944–1969 гг.) (на материале Закарпатской, Ивано-Франковской, Тернопольской и Черновицкой областей) : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / Н.А. Яценко. – О., 1973. – 21 с.
- 301.** Bligh, Donald A. Methods and techniques in post-secondary education / Donald A. Bligh, David Jaques, David Warren Piper. – P. : UNESCO, 1980. – 138 p. – (Education studies and documents / UNESCO ; 31).
- 302.** Dvornikov E.I. Learning a trade in the Soviet Union / Evgenij Dvornikov. – M. : APN, 1970. – 72 p.
- 303.** Hanushek, Eric A. General education, vocational educational and labor-market outcomes over the life-cycle / Eric A. Hanushek, Ludger Woessmann, Lei Zhang. – Munich : CESifo, 2011. – 49 p.
- 304.** Nyczkało, Nella, Szłosek, Franciszek Kształcenie zawodowe w Polsce i Ukrainie – na tle przemian / Redaktor naukowy : prof. dr. hab. Henryk Bednarczyk. – Warszawa-Radom, 2008. – 233 s.
- 305.** Soltys, Dennis. Soviet industrial strategy and reforms in vocational education, 1984–88: policy implications and implementation // Comparative education. – Vol. 27. – No 1. – 1991. – S. 23–33.
- 306.** The integration of general and technical and vocational education / UNESCO. – Paris. : UNESCO, 1986. – 355 p. ; ill. – (Trends and issues in technical and vocational education / UNESCO; 4).
- 307.** The school and continuing education: Four studies: continuing in France. The influence of schools on continuing education in the United States of America. The idea of continuing education in the current reform of educational systems and teacher training. The present situation. The school and continuing education in France among engineers and in schools of engineering / UNESCO. – Paris. : UNESCO, 1972. – 256 p. – (International Book Year, 1972).
- 308.** Varghese N.V., Püttmann, Vitus Trends in diversification of post-secondary education [электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://unesdoc.unesco.org/images/0019/001915/191585e.pdf>. – Загол. з екрану. – Мова англ.

- 309.** Vocational education and training in Poland : short description. – Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2011. – VI. – 66 p. [електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.cedefop.europa.eu/EN/Files/4105_en.pdf. – Загол. з екрану. – Мова англ.

Матеріали центральних і місцевих державних архівів

Матеріали Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України)

Ф. 1 Верховна Рада України. 1917–1999 рр.

оп. 22

- 310.** Спр. 807. О состоянии и мерах по дальнейшему улучшению подготовки квалифицированных рабочих в профессионально-технических учебных заведениях УССР в свете XXV съезда КПСС, № ВК–20–33, 01.02.77 г., 103 арк.
- 311.** Спр. 808. О подготовке рабочих кадров в профессионально-технических училищах для предприятий Минместпрома УССР, 72 арк.

Ф. 2 Кабінет Міністрів України. 1918–1995 рр.

оп. 8

- 312.** Спр. 11567. Листування з Управлінням трудових резервів, міністерствами і відомствами Української РСР про роботу ремісничих і ТУ, 243 арк.
- 313.** Спр. 11568. Листування з Управлінням трудових резервів, міністерствами і відомствами Української РСР про роботу ремісничих і ТУ, 247 арк.

оп. 9

- 314.** Спр. 3821. Листування з міністерствами, раднаргоспами, Українським управлінням трудових резервів про виконання плану призову молоді до шкіл ФЗН, будівельних і гірничопромислових шкіл трудових резервів, виробничу базу будівельних шкіл, ремісничих і ТУ системи трудових резервів, 170 арк.
- 315.** Спр. 6562. Документи про хід виконання постанови РМ УРСР щодо заходів, пов'язаних з проведенням у життя Закону про зміцнення зв'язку школи з життям, 221 арк.
- 316.** Спр. 9346. Листування з РМ Союзу РСР, міністерствами та центральними установами СРСР і УРСР про роботу Головного управління при РМ Української РСР, 272 арк.

оп. 13

- 317.** Спр. 1666. Матеріали з питань роботи Головного управління ПТО при РМ в Українській РСР та його учбових закладів, 252 арк.
- 318.** Спр. 1669. Матеріали по контролю виконання постанов РМ УРСР з питань ПТО в Українській РСР, 35 арк.
- 319.** Спр. 6702. Листування з РМ СРСР, союзними, республіканськими та обласними організаціями про роботу Державного комітету РМ УРСР по професійно-технічній освіті, 266 арк.

- 320.** Спр. 7396. Листування з РМ СРСР, союзними, республіканськими та обласними організаціями про роботу Державного комітету РМ УРСР по професійно-технічній освіті, т. 1, 199 арк.
- 321.** Спр. 7397. Листування з РМ СРСР, союзними, республіканськими та обласними організаціями про роботу Державного Комітету РМ УРСР по ПТО, т. II, 178 арк.
- 322.** Спр. 8719. Листування з РМ СРСР, союзними, республіканськими та обласними організаціями про роботу Державного комітету РМ УРСР по професійно-технічній освіті, т. 1, 242 арк.
- 323.** Спр. 9549. Листування з союзними, республіканськими, обласними організаціями про роботу комітетів Держпрофосвіти УРСР та його учбових закладів, 208 арк.

оп. 14

- 324.** Спр. 790. Листи і доручення РМ УРСР, доповідні записки, інформації, звіти та інші документи про роботу Держпрофосвіти УРСР та його учбових закладів, 163 арк.
- 325.** Спр. 1743. Листування з союзними, республіканськими і обласними організаціями про роботу Державного комітету УРСР по професійно-технічній освіті та його учбових закладів, 267 арк.
- 326.** Спр. 2623. Листування з союзними, республіканськими і обласними організаціями про роботу Державного комітету УРСР по професійно-технічній освіті та його учбових закладів, 230 арк.
- 327.** Спр. 3498. Інформації, звіти міністерств і відомств та інші документи по контролю за виконанням постанов, розпоряджень РМ УРСР з питань розвитку і роботи учбових закладів вищої і середньої спеціальної та професійно-технічної освіти в Українській РСР, 155 арк.
- 328.** Спр. 5251. Листування з союзними, республіканськими і обласними організаціями про роботу Державного комітету УРСР по професійно-технічній освіті та його учбових закладів, 306 арк.
- 329.** Спр. 6065. Листування з союзними, республіканськими і обласними організаціями про капітальне будівництво об'єктів Державного комітету УРСР по професійно-технічній освіті, 278 арк.
- 330.** Спр. 6067. Листування з союзними, республіканськими і обласними організаціями про роботу Державного комітету УРСР по професійно-технічній освіті та його учбових закладів, 323 арк.
- 331.** Спр. 6884. Листування з союзними, республіканськими і обласними організаціями про роботу Державного комітету УРСР по професійно-технічній освіті та його учбових закладів в Українській РСР, 195 арк.
- 332.** Спр. 7686. Інформації, звіти та інші документи по контролю за виконанням постанов (розпоряджень) РМ УРСР з питань розвитку учбових закладів вищої і середньої спеціальної та професійно-технічної освіти в Українській РСР, 258 арк.

Ф. 572 Державний Комітет України з легкої і текстильної промисловості, м. Київ. 1932–1995 рр.

оп. 4

- 333.** Спр. 2033. Сводные статистические отчёты Министерства и статистические отчёты промышленных объединений о подготовке и повышении квалификации рабочих за 1980 г., 79 арк.
- 334.** Спр. 2365. Переписка с ЦК Компартии Украины, СМ УССР об обеспечении предприятий лёгкой промышленности Украины рабочими кадрами, 109 арк.
- 335.** Спр. 2538. Переписка с ЦК Компартии Украины, СМ УССР об обеспечении предприятий лёгкой промышленности Украины рабочими кадрами, 65 арк.
- 336.** Спр. 2699. Переписка с ЦК Компартии Украины, СМ УССР об обеспечении предприятий лёгкой промышленности Украины рабочими кадрами, 86 арк.
- Ф. 4609 Державний Комітет УРСР по професійно-технічній освіті, м. Київ. 1940–1988 рр.**
- оп. 1**
- 337.** Спр. 280. Переписка с СМ УССР и ЦК КПУ и министерствами о постановке учебно-воспитательной работы, строительстве, расширении действующих ПТУ за 1954 г. 20 янв. – 26 авг., 113 арк.
- 338.** Спр. 289. Справка Украинского республиканского управления трудовых резервов о выполнении постановления СМ УССР и ЦК КПУ от 26 августа 1954 г. № 1264 «Об организации производственно-технической подготовки молодёжи, окончившей средние школы, для работы на производстве» за 1954 г., 6 арк.
- 339.** Спр. 311. Справка Украинского республиканского управления трудовых резервов о подготовке квалифицированных рабочих в учебных заведениях системы трудовых резервов за 1955 г., 9 арк.
- 340.** Спр. 312. Переписка с СМ УССР, ЦК КПУ и министерствами о постановке учебно-воспитательной работы и строительстве и расширении действующих ПТУ за 1955 год, 158 арк.
- 341.** Спр. 339. Статистический отчет Украинского республиканского управления трудовых резервов о сети ПТУ и контингента учащихся за 1955 г., 19 арк.
- 342.** Спр. 342. Справки о проверке состояния воспитательной и культурно-массовой работы в учебных заведениях трудовых резервов за 1955 г., 85 арк.
- 343.** Спр. 360. Приказы с № 1 по № 71 начальника Украинского республиканского управления трудовых резервов по основной деятельности за 1956 г. (6 янв. – 30 дек.), 158 арк.
- 344.** Спр. 370. Сводный статистический отчет Украинского республиканского управления трудовых резервов о наличии и движении учащихся учебных заведений трудовых резервов за 1956 г., 9 арк.
- 345.** Спр. 371. Переписка СМ и ЦК КП(б) Украины о подготовке квалифицированных рабочих в учебных заведениях трудовых резервов (26 марта – 15 дек. 1956 г.), 39 арк.
- 346.** Спр. 395. Переписка с СМ УССР и ЦК КПУ и министерствами о постановке учебно-воспитательной работы и строительстве и расширении действующих ПТУ за 1957 г. (11 апр. – 6 авг.), 167 арк.
- 347.** Спр. 396. Сводный статистический отчёт (ф. № 11) и объяснительная записка к нему Украинского управления трудовых резервов об итогах учебной работы в ТУ Украинской ССР за 1957 г., 60 арк.

- 348.** Спр. 397. Статистические отчёты (ф. № 11) и объяснительные записки к ним облуправлений трудовых резервов об итогах учебной работы в технических училищах за 1957 г. (Винницкое, Ворошиловградское, Днепропетровское, Запорожское), 191 арк.
- 349.** Спр. 398. Статистические отчёты (ф. № 11) и объяснительные записки к ним облуправлений трудовых резервов об итогах учебной работы в технических училищах за 1957 г. (Николаевское, Одесское, Полтавское, Сумское), 97 арк.
- 350.** Спр. 426. Приказы с № 1 по № 42 начальника Украинского республиканского управления трудовых резервов по основной деятельности за 1958 г. (2 янв. – 2 дек.), 107 арк.
- 351.** Спр. 437. Годовой статистический отчёт Украинского республиканского управления трудовых резервов о сети ПТУ и контингента учащихся за 1958 г., 11 арк.
- 352.** Спр. 460. Статистический отчёт Украинского республиканского управления трудовых резервов о сети ПТУ и контингента учащихся за 1959 г., 16 арк.
- 353.** Спр. 495. Статистические отчёты (ф. № 11) и объяснительные к ним облуправлений ПТО об итогах учебной работы в технических училищах за 1960 г. (Винницкое, Днепропетровское), 71 арк.
- 354.** Спр. 496. Статистические отчёты и объяснительные к ним облуправлений ПТО об итогах учебной работы в технических училищах за 1960 г. (Кировоградское, Луганское, Николаевское), 158 арк.
- 355.** Спр. 499. Сводный статистический отчет Главпрофтехобразования о сети ПТУ и контингенте учащихся системы ПТО за 1960 г., 16 арк.
- 356.** Спр. 510. Статистические отчёты облуправлений ПТО об итогах учебной работы в технических училищах за 1963 г., 223 арк.
- 357.** Спр. 523. Приказы с № 1 по № 79 начальника Главного управления профессионально-технического образования при СМ УССР по основной деятельности за 1961 г. (2 янв. – 28 июля), 213 арк.
- 358.** Спр. 532. Сводный годовой статистический отчёт о сети ПТУ и контингента учащихся за 1961 г. Главного управления профессионально-технического образования при СМ УССР, 27 арк.
- 359.** Спр. 560. Приказы с № 71 по № 133 начальника Главного управления профессионально-технического образования при СМ УССР по основной деятельности за 1962 г. (3 июля – 25 дек.), 166 арк.
- 360.** Спр. 562. Переписка с СМ УССР, ЦК КП Украины и министерствами по учебно-воспитательной работе, строительстве и расширении действующих ПТУ (26 янв. – 14 мая 1962 г.), 127 арк.
- 361.** Спр. 571. Сводный годовой статистический отчёт Главного управления профессионально-технического образования при СМ УССР о сети ПТУ и контингента учащихся за 1962 г., 76 арк.
- 362.** Спр. 607. Объяснительная записка к отчёту (ф. № 11) Главного управления при СМ УССР об итогах учебной работы учебных заведений профессионально-технического образования Украины за 1963 г., 52 арк.

- 363.** Спр. 618. Сводный годовой статистический отчёт Главного управления профессионально-технического образования при СМ УССР о сети ПТУ и контингента учащихся за 1963 г., 47 арк.
- 364.** Спр. 651. Переписка с СМ УССР, ЦК КП Украины, Госпланом УССР по учебно-воспитательной работе и строительстве и расширении действующих ПТУ за 1964 г. (28 янв. – 21 окт. 1964 г.), 69 арк.
- 365.** Спр. 660. Сводный годовой статистический отчёт Главного управления профессионально-технического образования при СМ УССР о сети ПТУ и контингента учащихся за 1964 г., 41 арк.
- 366.** Спр. 697. Справка о выполнении плана подготовки квалифицированных рабочих облуправлениями профессионально-технического образования в 1962 г., 32 арк.
- 367.** Спр. 740. Приказы Председателя Госкомитета СМ СССР по основной деятельности (относящиеся к Госкомитету УССР) (12 февр. – 3 марта 1966 г.), 60 арк.
- 368.** Спр. 741. Решения коллегии Госкомитета СМ СССР (относящиеся к деятельности Госкомитета УССР), 51 арк.
- 369.** Спр. 742. Приказы №№ 1–59 Председателя Госкомитета по основной деятельности, том 1 (6 янв. – 30 марта 1966 г.), 145 арк.
- 370.** Спр. 754. Сводный годовой статистический отчёт Госкомитета о численности и составе учащихся, принятых в училища системы профессионально-технического образования по полу, возрасту, месту жительства, типам учебных заведений, 18 арк.
- 371.** Спр. 755. Сводный годовой статистический отчёт Госкомитета о выпуске и направлении на работу, окончивших училища профессионально-технического образования по профессиям, 23 арк.
- 372.** Спр. 780. Приказы Председателя Госкомитета СССР по основной деятельности (относящиеся к Госкомитету УССР) 21 марта–28 ноября 1967 г., 47 арк.
- 373.** Спр. 782. Приказы №№ 1–51 Председателя Госкомитета по основной деятельности, том I (07 янв.–30 мая 1967 г.), 158 арк.
- 374.** Спр. 790. Статистические отчёты облуправлений профессионально-технического образования об итогах учебной работы городских и технических училищ за 1966/67 учебный год (Полтавское–Черновицкое), т. 4, 150 арк.
- 375.** Спр. 796. Сводный отчёт Госкомитета о численности и составе учащихся, принятых в училища по полу, возрасту, типам училищ, о числе училищ и численности учащихся в них, 21 арк.
- 376.** Спр. 822. Приказы №№ 1–66 Председателя Госкомитета по основной деятельности, том I (16 янв.–31 мая 1968 г.), 228 арк.
- 377.** Спр. 826. Переписка с Госкомитетом СМ СССР по профессионально-техническому образованию и СМ УССР по подготовке квалифицированных рабочих в системе профессионально-технического образования (9 янв.–20 дек. 1968 г.), 18 арк.
- 378.** Спр. 827. Стенограмма межреспубликанского совещания работников училищ профессионально-технического образования и учебных комбинатов

- по подготовке кадров для бытового обслуживания населения Украинской и Молдавской ССР (18–19 янв. 1968 г.), 130 арк.
- 379.** Спр. 828. Статистические отчёты облуправлений профессионально-технического образования об итогах учебной работы городских и технических училищ за 1967/68 учебный год (Винницкое, Днепропетровское, Донецкое), том 1, 269 арк.
- 380.** Спр. 830. Статистические отчёты облуправлений профессионально-технического образования об итогах учебной работы городских и технических училищ за 1967/68 учебный год (Луганское–Николаевское), том 3, 165 арк.
- 381.** Спр. 836. Сводный статотчёт Госкомитета о численности и движении учащихся училищ по типам училищ, о числе училищ и численности учащихся, 16 арк.
- 382.** Спр. 837. Сводный статотчёт Госкомитета о выпуске и направлении на работу по профессиям, 31 арк.
- 383.** Спр. 862. Приказы №№ 1–85 Председателя Госкомитета по основной деятельности, том I (2 янв.–30 июня), 205 арк.
- 384.** Спр. 866. Переписка с Госкомитетом СМ СССР по ПТО и СМ УССР о подготовке квалифицированных рабочих, расширении сети учебных заведений (8 янв. – 11 дек. 1969 г.), 86 арк.
- 385.** Спр. 868. Статистические отчёты облуправлений профессионально-технического образования об итогах учебной работы городских и технических училищ за 1968/69 учебный год (Винницкое–Донецкое), т. 1, 223 арк.
- 386.** Спр. 875. Справки, докладные записки о проверке состояния учебно-воспитательной работы, подготовке и проведении выпускных экзаменов и другим вопросам, т. 1, 125 арк.
- 387.** Спр. 879. Сводный статотчёт Госкомитета о численности и движении учащихся, о числе училищ в 1969 г., 11 арк.
- 388.** Спр. 915. Статистические отчёты облуправлений профессионально-технического образования об итогах учебной работы городских и технических профессионально-технических училищ за 1969/70 учебный год (Одесское–Тернопольское), т. 5, 122 арк.
- 389.** Спр. 922. Сводный отчёт Госкомитета о численности и составе учащихся, принятых в училища системы, о числе училищ в 1970 г., 28 арк.
- 390.** Спр. 959в. Решения коллегии Госпрофобра СССР (13 янв.–24 дек.), 191 арк.
- 391.** Спр. 959г. Постановления коллегии Госпрофобра СССР и других вышестоящих организаций (2 февр. – 27 дек.), 53 арк.
- 392.** Спр. 959е. Приказы и распоряжения №№ 76–159 Председателя Госкомитета по основной деятельности, том II (1 июня–31 дек.), 233 арк.
- 393.** Спр. 963. Статистические отчёты облуправлений профессионально-технического образования об итогах учебной работы городских ПТУ, ТУ и вечерних (сменных) отделений (Винницкое–Днепропетровское), т. 1, 205 арк.
- 394.** Спр. 973а. Докладная записка о состоянии работы ТУ Луганского облуправления ПТО от 18.01.67 г., 17 арк.
- 395.** Спр. 974. Сводный отчёт Госкомитета о численности и движении учащихся училищ системы по типам училищ в 1971 г., 6 арк.

- 396.** Спр. 1018. Приказы Председателя Госпрофобра СССР по основной деятельности, т. 1 (13 янв. – 31 июля), 167 арк.
- 397.** Спр. 1023. Приказы №№ 1–61 Председателя Госкомитета по основной деятельности, т. 1 (9 янв. – 31 мая), 225 арк.
- 398.** Спр. 1035. Статистические отчёты облуправлений профессионально-технического образования об итогах учебной работы городских и технических училищ, вечерне (сменных) отделений (Винницкое–Ворошиловградское), т. 1, 161 арк.
- 399.** Спр. 1036. Статистические отчёты облуправлений профессионально-технического образования об итогах учебной работы городских и технических училищ, вечерне (сменных) отделений (Днепропетровское–Донецкое), т. 2, 180 арк.
- 400.** Спр. 1037. Статистические отчёты облуправлений профессионально-технического образования об итогах учебной работы городских и технических училищ, вечерне (сменных) отделений (Житомирское–Ивано-Франковское), т. 3, 174 арк.
- 401.** Спр. 1039. Статистические отчёты облуправлений профессионально-технического образования об итогах учебной работы городских и технических училищ, вечерне (сменных) отделений (Сумское–Херсонское), т. 5, 145 арк.
- 402.** Спр. 1040. Статистические отчёты облуправлений профессионально-технического образования об итогах учебной работы городских и технических училищ, вечерне (сменных) отделений (Хмельницкое–Черновицкое), т. 6, 127 арк.
- 403.** Спр. 1048. Сводный отчёт Госкомитета о числе училищ системы и численности учащихся и работников в них на 1 января 1973 г., 3 арк.
- 404.** Спр. 1049. Сводные отчёты Госкомитета о численности и движении учащихся училищ системы по типам училищ, 5 арк.
- 405.** Спр. 1053. Сводный отчёт Госкомитета о выпуске и направлении на работу окончивших училища системы в 1972 г., 6 арк.
- 406.** Спр. 1095. Приказы Председателя Госпрофобра СССР по основной деятельности, т. 1 (2 янв.–23 мая), 168 арк.
- 407.** Спр. 1096. Приказы Председателя Госпрофобра СССР по основной деятельности, том II (7 июня–14 дек.), 211 арк.
- 408.** Спр. 1100. Приказы №№ 1–83 Председателя Госкомитета по основной деятельности, т. 1 (4 янв.–31 мая), 211 арк.
- 409.** Спр. 1119. Статистические отчёты областных управлений профессионально-технического образования об итогах учебной работы городских, технических училищ и вечерне (сменных) отделений (Днепропетровское–Житомирское) за 1972/73 учебный год, т. 2, 219 арк.
- 410.** Спр. 1122. Статистические отчёты облуправлений профессионально-технического образования об итогах учебной работы городских ПТУ, ТУ и вечерних (сменных) отделений (Одесское–Харьковское), т. 5, 215 арк.
- 411.** Спр. 1131. Сводный отчёт Госкомитета о числе училищ системы и численности учащихся и работников в них на 1 января 1974 г., 4 арк.

- 412.** Спр. 1132. Сводный отчёт Госкомитета о численности и движении учащихся училищ системы по типам училищ в 1973 г., 6 арк.
- 413.** Спр. 1188. Решения коллегии Госпрофобра СССР (15 янв.–31 дек.), 200 арк.
- 414.** Спр. 1209. Статистические отчёты облуправлений профессионально-технического образования об итогах учебной работы городских ПТУ, ТУ и вечерне (сменных) отделений (Донецкое–Запорожское) за 1973/74 учебный год, том 1, 204 арк.
- 415.** Спр. 1212. Статистические отчёты облуправлений профессионально-технического образования об итогах учебной работы городских ПТУ, ТУ и вечерне (сменных) отделений (Херсонское–Черновицкое), т. 5, 183 арк.
- 416.** Спр. 1220а. Сводный отчёт Госкомитета о числе училищ системы и численности учащихся и работников в них на 1 января 1975 г., 5 арк.
- 417.** Спр. 1221. Сводный отчёт Госкомитета о численности и движении учащихся училищ системы по типам училищ в 1974 г., 10 арк.
- 418.** Спр. 1277. Приказы Председателя Госпрофобра СССР по основной деятельности, том I (17 янв.–29 апр.), 223 арк.
- 419.** Спр. 1282. Приказы №№ 1–89 Председателя Госкомитета по основной деятельности, т. 1 (3 янв.–30 июня), 256 арк.
- 420.** Спр. 1283. Приказы №№ 90–144 Председателя Госкомитета по основной деятельности, том II (2 июля–1 октября), 168 арк.
- 421.** Спр. 1301. Сводные статистические отчёты Госкомитета об итогах учебной работы городских, технических училищ, вечерне (сменных) отделений, спецучилищ, училищ при ИТУ МВД УССР за 1974/75 учебный год, 30 арк.
- 422.** Спр. 1302. Статистические отчёты областных управлений профессионально-технического образования об итогах учебной работы городских, ТУ и вечерне (сменных) отделений (Винницкое–Житомирское), т. 1, 217 арк.
- 423.** Спр. 1304. Статистические отчёты облуправлений профессионально-технического образования об итогах учебной работы городских, технических и вечерне (сменных) отделений (Одесское–Черновицкое), т. 3, 217 арк.
- 424.** Спр. 1312. План Госпрофобра УССР по подготовке квалифицированных рабочих в учебных заведениях профессионально-технического образования на 1975 год, 39 арк.
- 425.** Спр. 1315. Сводный отчёт Госкомитета о числе училищ системы и о численности учащихся и работников в них на 1 января 1976 г., 5 арк.
- 426.** Спр. 1316. Сводный отчёт Госкомитета о численности и движении учащихся училищ системы по типам училищ в 1975 г., 10 арк.
- 427.** Спр. 1381. Приказы №№ 64–140 Председателя Госкомитета по основной деятельности, том II (4 мая–30 августа), 232 арк.
- 428.** Спр. 1395. Статистические отчёты облуправлений профессионально-технического образования об итогах учебной работы городских, технических училищ и вечерне (сменных) отделений (Винницкое–Днепропетровское), т. 1, 139 арк.
- 429.** Спр. 1409. Сводный статистический отчёт Госкомитета о приёме молодёжи на обучение в ПТУ и ТУ, 1 арк.

- 430.** Спр. 1412. Сводный отчёт Госкомитета о числе училищ системы и численности учащихся и работников в них на 1 января 1977 г., 4 арк.
- 431.** Спр. 1418. Сводный отчёт Госкомитета о выпуске и направлении на работу окончивших училища системы в 1976 г., 15 арк.
- 432.** Спр. 1469. Приказы Председателя Госпрофобра СССР по основной деятельности, т. 1 (3 янв.–29 июня), 210 арк.
- 433.** Спр. 1470. Приказы Председателя Госпрофобра СССР по основной деятельности, т. 2 (2 августа–30 дек.), 215 арк.
- 434.** Спр. 1471. Решения коллегии Госпрофобра СССР, том I (10 янв.–28 апр.), 139 арк.
- 435.** Спр. 1475. Приказы №№ 51–117 Председателя Госкомитета по основной деятельности, том II (1 апр.–29 июня), 151 арк.
- 436.** Спр. 1476. Приказы №№ 118–186, т. 3 (1 июня–29 сент.), 153 арк.
- 437.** Спр. 1493. Сводные статистические отчёты Госкомитета об итогах учебной работы технических училищ, 204 арк.
- 438.** Спр. 1516. Сводные отчёты Госкомитета о численности и движении учащихся по типам училищ, о числе училищ и численности учащихся и работников в них на 1 января 1978 г., 42 арк.
- 439.** Спр. 1576. Приказы №№ 1–65 Председателя Госкомитета по основной деятельности, т. 1 (3 янв.–31 марта), 168 арк.
- 440.** Спр. 1578. Приказы №№ 158–247 Председателя Госкомитета по основной деятельности, т. 3 (3 июня–27 сент.), 147 арк.
- 441.** Спр. 1589. Статистические отчёты облуправлений профессионально-технического образования об итогах учебной работы ТУ за 1977/78 учебный год, 256 арк.
- 442.** Спр. 1597. Справки, докладные записки о проверке ПТУ по улучшению подготовки квалифицированных рабочих, производственной практики, состоянии учебно-воспитательной работы и другим вопросам, 142 арк.
- 443.** Спр. 1615. Сводные отчёты Госкомитета о численности и движении учащихся по типам училищ, о числе училищ и численности учащихся и работников в них на 1 января 1979 г., 38 арк.
- 444.** Спр. 1655. Приказы №№ 261–329 Председателя Госкомитета по основной деятельности за 1979 г., т. 4 (3 сент.–1 ноября), 186 арк.
- 445.** Спр. 1667. Статистические отчёты облуправлений профессионально-технического образования об итогах учебной работы технических училищ за 1978/79 учебный год (Винницкое–Киевское), т. 1, 153 арк.
- 446.** Спр. 1676. Справки, докладные записки о проверке профтехучилищ по улучшению подготовки квалифицированных рабочих, производственной практики, состоянии учебно-воспитательной работы и другим вопросам, 217 арк.
- 447.** Спр. 1677. Справки, докладные записки, информации, переписка с ЦК Компартии Украины, СМ УССР, Госпрофобром СССР об улучшении качества подготовки квалифицированных рабочих, усовершенствовании учебного процесса и другим вопросам (8 янв.–29 дек.), 73 арк.

- 448.** Спр. 1694. Сводные отчёты Госкомитета о численности и движении учащихся по типам училищ, о числе училищ и численности учащихся и работников в них на 1 января 1980 г., 13 арк.
- 449.** Спр. 1744. Сводные статистические отчёты Госкомитета об итогах учебной работы средних, технических, городских, сельских ПТУ, вечерних (сменных) отделений, училищ при ИТУ и ВТК за 1979/80 учебный год, 79 арк.
- 450.** Спр. 1750. Статистические отчёты облуправлений профессионально-технического образования об итогах учебной работы технических училищ (Винницкое–Киевское), т. 1, 200 арк.
- 451.** Спр. 1761. Информации в ЦК Компартии Украины, СМ УССР, Президиум ВС УССР об улучшении качества подготовки квалифицированных рабочих, усовершенствовании учебного процесса и другим вопросам (10 янв.–27 ноября), 43 арк.
- 452.** Спр. 1787. План Госкомитета по подготовке квалифицированных рабочих в учебных заведениях профессионально-технического образования на 1980 г., 47 арк.
- 453.** Спр. 1788. Сводные статистические отчёты Госкомитета о численности и составе учащихся, принятых в училища в 1980 г., 15 арк.
- 454.** Спр. 1790. Сводные отчёты Госкомитета о численности и движении учащихся по типам училищ, о числе училищ и численности учащихся и работников в них на 1 января 1981 г., 14 арк.
- 455.** Спр. 1825. Решения коллегии Госкомитета СССР (относящиеся к деятельности Госкомитета УССР) – 8 янв.–24 дек. 1981 г., 178 арк.
- 456.** Спр. 1830. Приказы с № 252 по № 279 Председателя Госкомитета по основной деятельности (6 августа–31 августа 1981 г.), 199 арк.
- 457.** Спр. 1831. Приказы с № 280 по № 358 Председателя Госкомитета по основной деятельности (1 сент.–30 ноября 1981 г.), 214 арк.
- 458.** Спр. 1832. Приказы с № 359 по № 397 Председателя Госкомитета по основной деятельности (1 дек.–31 дек. 1981 г.), 109 арк.
- 459.** Спр. 1876. Сводные статистические отчёты Госкомитета о численности и движении учащихся училищ системы Госпрофобра СССР по типам училищ, о числе училищ и численности учащихся и работников в них на 1 января 1982 г., 12 арк.
- 460.** Спр. 1879. Статистические отчёты областных управлений профессионально-технического образования о количестве молодых рабочих, окончивших ПТУ и ТУ по профессиям за 1981 г., 169 арк.
- 461.** Спр. 1915. Постановления коллегии Госкомитета СССР и других вышестоящих организаций (15 янв.–6 дек. 1982 г.), 109 арк.
- 462.** Спр. 1918. Приказы с № 86 по № 138 Председателя Госкомитета по основной деятельности (1 апр.–29 апр. 1982 г.), 180 арк.
- 463.** Спр. 1964. Сводный статистический отчёт Госкомитета о численности и движении учащихся по типам училищ, о числе училищ и численности учащихся и работников в них на 1 января 1983 г., 14 арк.
- 464.** Спр. 1975. Приказ Министерства лёгкой промышленности УССР и Госкомитета СМ УССР по ПТО № 156/72, 29.04.77 г. «О мерах по улучшению

- подготовки квалифицированных рабочих для предприятий Министерства лёгкой промышленности УССР», 4 арк.
- 465.** Спр. 2049. Сводный статистический отчёт Госкомитета о числе училищ и численности учащихся и работников в них на 1 января 1984 г., о численности и движении учащихся по типам училищ, 51 арк.
- 466.** Спр. 2079. Приказы Председателя Госкомитета СССР по основной деятельности (относящиеся к Госкомитету УССР) (11 марта–3 дек. 1984 г.), 165 арк.
- 467.** Спр. 2087. Приказы с № 234 по № 274 Председателя Госкомитета по основной деятельности (8 окт.–30 ноября 1984 г.), 115 арк.
- 468.** Спр. 2120. План подготовки квалифицированных рабочих в учебных заведениях профессионально-технического образования на 1984 год, 106 арк.
- 469.** Спр. 2123. Статистические отчёты Госкомитета о численности училищ и численности учащихся и работников в них на 1 января 1985 г., о численности и движении учащихся по типам училищ, 52 арк.
- 470.** Спр. 2161. Приказы с № 112 по № 171 Председателя Госкомитета УССР по основной деятельности, 159 арк.
- 471.** Спр. 2169. Информации в СМ УССР о подготовке квалифицированных рабочих в профтехучилищах республики и другим вопросам, 62 арк.
- 472.** Спр. 2172. Сводные статистические отчёты Госкомитета и отчёты облуправлений профессионально-технического образования об итогах учебной работы за 1984/85 учебный год по средним ПТУ, 53 арк.
- 473.** Спр. 2245. Информации в ЦК Компартии Украины, СМ УССР о совершенствовании учебно-воспитательного процесса и другим вопросам, 41 арк.

**Матеріали Державного архіву Житомирської області
(Держархів Житомирської обл.)**

Ф. Р–2829 Житомирское областное управление профессионально-технического образования Главного управления профессионально-технического образования при СМ УССР, г. Житомир Житомирской области. 1944–1986 гг.

оп. 1

- 474.** Спр. 117. Докладная записка о ходе выполнения Закона «Об укреплении связи школы с жизнью и о дальнейшем развитии системы народного образования УССР» учебными заведениями Житомирского областного управления ПТО, 348 арк.
- 475.** Спр. 398. Заходи з впровадження наукової організації праці в системі ПТО УРСР : затвердж. Головою Держкомітету РМ УРСР по ПТО, 3 січня 1968 р., 6 арк.

Матеріали Державного архіву Київської області (Держархів Київської обл.)

Ф. 880 Виконавчий комітет Київської обласної Ради народних депутатів. 1937–1992 рр.

оп. 12

476. Спр. 2420. «О мерах по дальнейшему развитию и совершенствованию ПТО области»: постановление № 384 бюро Киевского обкома Компартии Украины, исполкома областного Совета депутатов трудящихся и коллеги Государственного комитета СМ УССР по ПТО, 26 августа 1976 г., 296 арк.

оп. 16

477. Спр. 471. Протокол № 14 засідання виконавчого комітету Київської обласної ради народних депутатів, 67 арк.

Ф. 4806 Обласна планова комісія Київської обласної Ради депутатів трудящих. 1932–1992 рр.

оп. 1

478. Спр. 34. Про організацію виробничо-технічної підготовки молоді, яка закінчила середні школи, для роботи на виробництві: постанова виконавчого комітету Київської обласної Ради депутатів трудящих і обкому КПУ № 833, 8 вересня 1954 р., 24 арк.

Ф. 5590 Київське обласне управління профтехосвіти. 1943–1980 рр.

оп. 1

479. Спр. 480. Отчет об итогах учебно-производственной работы ТУ № 10 (г. Киев), 15 арк.

480. Спр. 482. Отчет об итогах учебно-воспитательной работы Белоцерковского ТУ № 12 за 1960–1961 учебный год, 16 арк.

481. Спр. 488. Сводный отчет об итогах учебно-производственной работы училищ механизации и технических, железнодорожных и ремесленных училищ за 1962 год, 14 арк.

482. Спр. 523. Отчет об итогах учебно-производственной работы Белоцерковского ТУ № 12 за 1961–1962 учебный год, 12 арк.

483. Спр. 525. Отчет об итогах учебно-производственной работы Белоцерковского ТУ № 12 за 1961–1962 учебный год, 14 арк.

484. Спр. 529. Отчет об итогах учебно-производственной работы профтехучилища Укрглавместпрома за 1961–1962 учебный год, 12 арк.

485. Спр. 551. Отчет об итогах учебно-производственной работы ТУ № 10 за 1962–1963 учебный год, 13 арк.

Матеріали Державного архіву Львівської області (Держархів Львівської обл.)

Ф. Р–834 Львівське міжобласне управління трудових резервів Головного управління трудових резервів СРСР Львівської області (з 1959 р. – Львівське міжобласне управління професійно-технічної освіти). 1944–1980 рр.

оп. 1

486. Спр. 44. Отчет о работе Львовского ТУ № 7 (швейников) за 1959–1960 учебный год, 10 арк.
487. Спр. 140. Отчет об итогах учебной работы ТУ за 1-е полугодие 1954/1955 учебного года, 24 арк.
488. Спр. 195. Отчёты технических училищ об итогах учебной работы за 1955/56 учебный год, 317 арк.
489. Спр. 328. Отчет об итогах учебно-производственной работы ТУ № 7 за 1962–1963 учебный год, 34 арк.
490. Спр. 385. Отчет о политико-массовой и культурно-воспитательной работе ТУ № 7 (швейников) за 1958–1959 учебный год, 11 арк.
491. Спр. 548. Отчет об итогах учебной работы по техническому училищу № 13 г. Львова за 1960–1961 учебный год, 44 арк.
492. Спр. 928. Отчет об итогах учебно-производственной работы технического училища № 7 за 1962–1963 учебный год, 77 арк.
493. Спр. 934. Отчет о проведении выпускных квалификационных экзаменов в ТУ за 1963 год, 12 арк.
494. Спр. 1508. Отчет о политико-воспитательной и культурно-массовой работе технических училищ за 1966 г., 42 арк.

**Матеріали Державного архіву Харківської області
(Держархів Харківської обл.)**

Ф. 3858 Виконавчий комітет Харківської обласної Ради народних депутатів. 1932–1992 рр.

оп. 12

495. Спр. 552. Про стан підготовки кваліфікованих робітничих кадрів у професійно-технічних учбових закладах Української РСР : постанова РМ УРСР № 251, 22 квітня 1967 р., 103 арк.

Ф. 5667 Управління професійно-технічної освіти виконавчого комітету Харківської обласної Ради народних депутатів. 1941–1988 рр.

оп. 1

496. Спр. 374. Переписка с Главным управлением и заводами области о реорганизации ремесленных училищ в технические за 1955 год, 34 арк.
497. Спр. 516. Учебные и тематические планы подготовки мастеров всех специальностей на 1958 год, 30 арк.
498. Спр. 585. Учебный план для подготовки портных набора 1-го октября 1957 г., утвержденный Главным Управлением торговли МО СССР, откорректированный с учетом перехода на 7-ми часовой режим в дни производственного обучения, 2 арк.
499. Спр. 648. Материалы по осуществлению закона «Об укреплении связи школы с жизнью и о дальнейшем развитии системы народного образования» (информации, переписка) за 1960 год, 42 арк.
500. Спр. 653. Статистические отчеты об итогах учебной работы технических училищ за 1959/1960 учебный год, 119 арк.

ДОДАТКИ

Додаток А

Міністерство освіти і науки України
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
Інститут перепідготовки та підвищення кваліфікації
Кафедра освіти дорослих

«ЗАТВЕРДЖЕНО»
на засіданні Вченої ради Інституту
перепідготовки та підвищення кваліфікації
Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова
«17» лютого 2014 р.
Протокол № 7
Голова Вченої ради ІППК
_____ В.М. Ісаєнко

Спецкурс

**Підготовка кваліфікованих робітників
на базі повної загальної середньої освіти
у технічних училищах України**

**(для курсів підвищення кваліфікації керівного складу
професійно-технічних навчальних закладів)**

за вимогами кредитно-модульної системи

Розглянуто і схвалено
Науково-методичною радою Інституту
перепідготовки та підвищення кваліфікації
Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова
(протокол № 3 від 20 січня 2014 р.)

Київ – 2015

УДК 377:67/68(477)
ББК 74.464.7(4УКР)я7

ПЗ2 Підготовка кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти у технічних училищах України: спецкурс для курсів підвищення кваліфікації керівного складу професійно-технічних навчальних закладів (за вимогами кредитно-модульної системи) / О.С. Микитенко ; НПУ ім. М.П. Драгоманова. – К. : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2015. – 22 с.

Рецензенти:

доктор педагогічних наук, доцент, завідувач лабораторією управління ПТО Інституту професійно-технічної освіти НАПН України В.І. Свистун;

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри університетської та професійної освіти і права Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України І.А. Гриценюк

Автор:

Микитенко Олена Степанівна – провідний спеціаліст Інституту перепідготовки та підвищення кваліфікації НПУ імені М.П. Драгоманова

У методичному виданні представлено навчально-тематичний план і навчальну програму спецкурсу для курсів підвищення кваліфікації керівного складу професійно-технічних навчальних закладів.

Рекомендовано для керівників і педагогів-практиків ПТНЗ, працівників Міністерства освіти і науки України, навчально-методичних центрів ПТО, науково-педагогічних працівників освітніх установ, курсів підвищення кваліфікації інститутів післядипломної педагогічної освіти.

Пояснювальна записка

Стрімкий розвиток техніки і технологій та глобалізація вітчизняної економіки; постійне зростання вимог роботодавців до професійно-кваліфікаційного рівня робітників, з одного боку, кризові явища в соціально-економічному розвитку України, з другого, зумовлюють необхідність постійного оновлення змісту їх професійної підготовки; вивчення, запозичення та впровадження інноваційних технологій професійної підготовки молоді.

Однією з головних проблем сучасної системи вітчизняної профтехосвіти є якість професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах, що останнім часом не відповідає вимогам сучасного виробництва та сфери послуг, перспективам соціально-економічного розвитку держави. Вирішення цієї проблеми є пріоритетним напрямом державної політики щодо реформування системи професійно-технічної освіти.

Вивчення стану професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників для легкої промисловості в сучасних ПТНЗ України дозволило виявити ряд суперечностей – між зрослими вимогами ринку праці та роботодавців до рівня професійної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників і чинними застарілими кваліфікаційними характеристиками; між динамічним оновленням техніки та технологій сучасного виробництва та низьким рівнем їх відтворення у змісті професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників; між зрослими вимогами сучасної педагогічної практики до рівня професійної компетентності викладачів і майстрів виробничого навчання та рівнем методичної роботи в сучасних ПТНЗ, розв'язання яких дозволило розробити нові підходи до професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти в ПТНЗ, що ґрунтуються на передовому педагогічному досвіді такої підготовки у технічних училищах України впродовж 1954–1984 рр. Ці підходи враховувалися при розробці даного спецкурсу.

Метою спецкурсу є відтворення змісту, форм і методів професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти у ТУ України (1954–1984 рр.).

В результаті проходження спецкурсу слухачі повинні **знати**: зміст, форми і методи організації професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти у технічних училищах України (1954–1984 рр.); можливості використання ідей передового педагогічного досвіду професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників для легкої промисловості у технічних училищах (1954–1984 рр.) в умовах трансформації системи професійно-технічної освіти України; засоби та методи створення творчих робіт у вигляді відео-презентацій.

В результаті проходження спецкурсу слухачі повинні **вміти**: добирати оптимальні форми, методи та засоби активізації навчання в професійній підготовці майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти в сучасних ПТНЗ; згідно із завданнями державної політики використовувати ідеї передового педагогічного досвіду професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти у технічних училищах (1954–1984 рр.) в умовах трансформації системи ПТО України; створювати творчі роботи у вигляді відео-презентацій.

Обсяг навчальної програми спецкурсу, в якому відтворено зміст, форми і методи професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників для легкої промисловості у технічних училищах України (1954–1984 рр.), становить 36 годин, з них 28 аудиторних (10 годин лекційних занять, 14 годин – практичних, 4 години – консультації); 8 годин відводиться для самостійної роботи слухачів.

Підсумковий контроль за результатами вивчення спецкурсу здійснюється у вигляді захисту творчої роботи.

Таблиця 1

Поточний контроль

Вхідне комплексне діагностування	Практичні заняття	Захист підсумкових творчих робіт	Сума
50	20	30	100

Таблиця 2

**ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ (СПЕЦКУРСУ)
Підготовка кваліфікованих робітників
на базі повної загальної середньої освіти
у технічних училищах України**

Шифр та назва напрямку	Загальна характеристика навчальної дисципліни	Структура навчальної дисципліни
5.01010401 – Професійна освіта (за профілем підготовки)	Кількість кредитів ECTS: 1	Лекції: 10
6.01010401 – Професійна освіта (за профілем підготовки)	Змістових модулів: 1	Практичних: 14
7.01010401 – Професійна освіта (за профілем підготовки)	Загальна кількість годин: 36	Консультації: 4
8.01010401 – Професійна освіта (за профілем підготовки)		Самостійна робота: 8
		Вид контролю: Захист підсумкових творчих робіт

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН СПЕЦКУРСУ
Підготовка кваліфікованих робітників
на базі повної загальної середньої освіти
у технічних училищах України

№ п/п	Зміст	Усього годин	Аудиторні години			Години на самостійну роботу
			Усього	У тому числі:		
				лекції	практичні	
1. Соціально-гуманітарний модуль						
1.1	Реформування професійно-технічної освіти в контексті євроінтеграції	4	4	2	2	
Разом передбачено годин за планом:		4	4	2	2	
Разом годин на модуль:		4	4	2	2	
2. Професійний модуль						
2.1	Організація теоретичної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у технічних училищах України (1954–1984 рр.)	4	4	2	2	
2.2	Організація виробничого навчання та практики майбутніх кваліфікованих робітників у технічних училищах України (1954–1984 рр.)	4	4	2	2	
2.3	Особливості виховної роботи у технічних училищах України (1954–1984 рр.)	4	4	2	2	
2.4	Вдосконалення якості професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти	4	4	2	2	
2.5	Підготовка підсумкових творчих робіт	12	4			4
Разом передбачено годин за планом:		28	20	8	8	4
Разом годин на модуль:		28	20	8	8	4

3. Діагностико-аналітичний модуль							
3.1	Вхідне комплексне діагностування	2	2		2		
3.2	Захист підсумкових творчих робіт	2	2		2		
Разом передбачено годин за планом:		4	4		4		
Разом годин на модуль:		4	4		4		
Разом по модулях:		36	28	10	14	4	8

**НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА СПЕЦКУРСУ
Підготовка кваліфікованих робітників
на базі повної загальної середньої освіти
у технічних училищах України**

1. Соціально-гуманітарний модуль

**1.1. Реформування професійно-технічної освіти
в контексті євроінтеграції**

Європейська інтеграція України як чинник соціально-економічного розвитку держави. Роль освіти в розвитку партнерства України з іншими державами.

Болонський процес як засіб інтеграції та демократизації вищої освіти країн Європи. Основні етапи, завдання та принципи формування Зони Європейської вищої освіти. Етапи та документи Болонського процесу. Принципи Болонської декларації. Кредитно-модульна система організації навчального процесу.

Концептуальні підходи до навчання впродовж життя.

Адаптація професійно-технічної освіти України до вимог Європейського простору.

Запитання для самоконтролю

1. Назвіть етапи, основні завдання та принципи формування Зони Європейської вищої освіти.
2. Назвіть етапи та документи Болонського процесу.
3. Які принципи Болонської декларації?
4. У чому полягає суть основних понять кредитно-модульної системи організації навчального процесу?
5. Які концептуальні підходи до безперервного навчання Ви знаєте?

2. Професійний модуль

**2.1. Організація теоретичної підготовки
майбутніх кваліфікованих робітників
у технічних училищах України (1954–1984 рр.)**

Нормативно-правова база змісту теоретичної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у технічних училищах.

Періодизація історії розвитку професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти у технічних училищах України (1954–1984 рр.).

Форми, методи (методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності учнів; активні методи навчання; методи контролю та самоконтролю за ефективністю навчальної діяльності учнів) та засоби активізації навчання в теоретичній підготовці майбутніх кваліфікованих робітників у технічних училищах.

Недоліки в організації теоретичної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у технічних училищах.

Запитання для самоконтролю

1. Якими нормативно-правовими документами визначається зміст теоретичної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у сучасних ПТНЗ?

2. Назвіть основні періоди та етапи історії розвитку професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти у технічних училищах України (1954–1984 рр.).

3. Порівняйте форми теоретичної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти у технічних училищах (1954–1984 рр.) та сучасних ПТНЗ.

4. Порівняйте методи та засоби активізації навчання теоретичної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти у технічних училищах (1954–1984 рр.) та сучасних ПТНЗ.

2.2. Організація виробничого навчання та практики майбутніх кваліфікованих робітників у технічних училищах України (1954–1984 рр.)

Нормативно-правова база змісту виробничого навчання майбутніх кваліфікованих робітників у технічних училищах.

Форми, методи (показ прийомів трудових дій (операцій); самостійні спостереження учнів; вправи; «активні» методи виробничого навчання; методи контролю умінь і навичок учнів) та засоби активізації навчання у виробничому навчанні майбутніх кваліфікованих робітників у технічних училищах. Організація виробничої практики учнів технічних училищ.

Недоліки в організації виробничого навчання майбутніх кваліфікованих робітників у технічних училищах.

Запитання для самоконтролю

1. Якими нормативно-правовими документами визначається зміст виробничого навчання майбутніх кваліфікованих робітників в сучасних ПТНЗ?

2. Порівняйте форми виробничого навчання майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти у технічних училищах (1954–1984 рр.) та сучасних ПТНЗ.

3. Порівняйте методи та засоби активізації виробничого навчання майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти у технічних училищах (1954–1984 рр.) та сучасних ПТНЗ.

4. Які особливості організації виробничої практики учнів у Вашому ПТНЗ?

2.3. Особливості виховної роботи у технічних училищах України (1954–1984 рр.)

Нормативно-правова база змісту виховної роботи майбутніх кваліфікованих робітників у технічних училищах.

Напрями, види, форми та методи (формування свідомості учнів; організації діяльності та формування досвіду поведінки; стимулювання навчальної діяльності) виховної роботи у технічних училищах.

Недоліки в організації виховної роботи у технічних училищах.

Запитання для самоконтролю

1. Якими нормативно-правовими документами визначається зміст виховної роботи в сучасних ПТНЗ?
2. Порівняйте напрями організації виховної роботи у технічних училищах (1954–1984 рр.) та сучасних ПТНЗ.
3. Порівняйте види організації виховної роботи у технічних училищах (1954–1984 рр.) та сучасних ПТНЗ.
4. Порівняйте форми організації виховної роботи у технічних училищах (1954–1984 рр.) та сучасних ПТНЗ.
5. Порівняйте методи організації виховної роботи у технічних училищах (1954–1984 рр.) та сучасних ПТНЗ.

2.4. Вдосконалення якості професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти

Нормативно-правова база змісту методичної роботи у технічних училищах.

Напрями та форми організації методичної роботи у технічних училищах.

Недоліки в організації методичної роботи у технічних училищах.

Відбір і структурування змісту професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти.

Можливості використання ідей передового педагогічного досвіду професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників для легкої промисловості у технічних училищах (1954–1984 рр.) в умовах трансформації системи ПТО України.

Запитання для самоконтролю

1. Якими нормативно-правовими документами визначається зміст методичної роботи в сучасних ПТНЗ?
2. Порівняйте напрями організації методичної роботи у технічних училищах (1954–1984 рр.) та сучасних ПТНЗ.
3. Порівняйте форми організації методичної роботи у технічних училищах (1954–1984 рр.) та сучасних ПТНЗ.
4. Обґрунтуйте положення щодо відбору та структурування змісту професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти.
5. За якими напрямами сучасного розвитку системи ПТО України можливе використання ідей передового педагогічного досвіду професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на базі повної загальної середньої освіти у технічних училищах (1954–1984 рр.)?

3. Діагностико-аналітичний модуль

Орієнтовні питання для вхідного тестування

1. Схарактеризуйте основні педагогічні категорії (освіта, навчання, виховання).
2. Назвіть загальнодидактичні принципи.
3. Мета, завдання та принципи професійної освіти.

4. Закон України «Про професійно-технічну освіту».
5. Концепція професійної освіти України; завдання наукового та навчально-методичного забезпечення її реалізації.
6. Структура закладів професійної освіти України. Управління закладами професійної освіти.
7. Педагогічний процес у професійній школі, його складові: навчально-виховний і виробничий процеси.
8. Дайте визначення понять «кваліфікація», «кваліфікована праця», «кваліфікований робітник».
9. Які професії можна віднести до груп професій кваліфікованої праці?
10. Дайте визначення поняття «широкий профіль професійно-кваліфікаційного робітничого рівня».
11. Структура змісту загальнопрофесійних предметів.
12. Структура змісту загальнотехнічних і спеціальних предметів.
13. Виховний процес у закладах професійної освіти.
14. Наступність у діяльності загальноосвітніх шкіл і професійних навчально-виховних закладів.
15. Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту); шляхи впровадження її в практику.
16. Тенденції розвитку неперервної освіти в Україні.
17. Контроль за навчально-пізнавальною діяльністю учнів і студентів.
18. Вивчення та узагальнення передового педагогічного досвіду в системі профтехосвіти.
19. Які, на Вашу думку, шляхи реформування професійно-технічної освіти України? Обґрунтуйте.

Орієнтовна тематика підсумкових творчих робіт

За допомогою відео-редактора PowerPoint створіть відео-презентацію за однією із запропонованих тем:

1. Заняття із загальнопрофесійного предмету у Вашому ПТНЗ (методи та засоби навчання).
2. Заняття із загальнотехнічного предмету у Вашому ПТНЗ (методи та засоби навчання).
3. Заняття зі спеціального предмету у Вашому ПТНЗ (методи та засоби навчання).
4. Інноваційні форми проведення занять із загальнопрофесійного (загальнотехнічного, спеціального) предмету.
5. Заняття з виробничого навчання в навчальних майстернях Вашого ПТНЗ (методи та засоби навчання).
6. Заняття з виробничого навчання в навчальних цехах Вашого ПТНЗ (методи та засоби навчання).
7. Заняття з виробничого навчання в цехах підприємств (методи та засоби навчання).
8. Організація передвипускної виробничої практики учнів у Вашому ПТНЗ.
9. Інноваційні форми проведення занять з виробничого навчання (в навчальних майстернях, навчальних цехах, цехах підприємств) з учнями Вашого ПТНЗ.
10. Одна з форм проведення культурно-виховної (культурно-масової роботи) у Вашому ПТНЗ.
11. Одна з форм проведення позакласної виховної роботи з учнями Вашого ПТНЗ.
12. Одна з форм організації методичної роботи у Вашому ПТНЗ.
13. Організація випускних кваліфікаційних екзаменів учнів у Вашому ПТНЗ.

Вимоги до оформлення підсумкової творчої роботи

Підготовка та захист підсумкової творчої роботи є заключним етапом навчання на курсах підвищення кваліфікації керівного складу ПТНЗ.

Тема підсумкової роботи самостійно обирається слухачем, виходячи з його фахових інтересів, і узгоджується з викладачем.

У підсумковій роботі мають практично висвітлюватися теоретичні засади обраної слухачем проблеми (теми); можливі шляхи подальшого вдосконалення та використання одержаних результатів дослідження. При висвітленні проблеми (теми) матеріал має подаватися логічно та послідовно; результати дослідження узагальнюються у вигляді таблиць, схем, діаграм і рисунків, безпосередньо пов'язаних із змістом проблеми (теми).

Структура підсумкової творчої роботи. Робота має містити:

- титульний аркуш;
- основну частину, що може складатися з кількох розділів (підрозділів);
- висновки та пропозиції.

Тема підсумкової творчої роботи вказується як заголовок на титульному аркуші відео-презентації.

Основна частина роботи може складатися з розділів і підрозділів. Зміст розділів основної частини роботи має точно відповідати обраній темі та цілком розкривати її. Стиль подання матеріалу основної частини роботи характеризує вміння слухача стисло, логічно та аргументовано викладати його відповідно до встановлених вимог.

У висновках наводиться узагальнена оцінка виконаної роботи та практичні рекомендації з визначеної слухачем теми щодо вдосконалення навчального процесу, діяльності педагогічних працівників ПТНЗ. Заклучна частина роботи дозволяє оцінити ступінь професійної підготовки та фахової зрілості слухача.

Технічні вимоги. Робота виконується за допомогою комп'ютерної техніки у відео-редакторі PowerPoint і надається викладачу на флешці у вигляді файлу з розширенням .pptx.

Обсяг підсумкової творчої роботи – 5–10 хвилин.

Розділи та підрозділи роботи повинні містити заголовки, що необхідно розташовувати посередині; заголовки розділів необхідно друкувати великими літерами без крапки в кінці; не підкреслювати. Заголовки підрозділів, пунктів і підпунктів слід робити з абзацного відступу, друкувати маленькими літерами (крім першої) без крапки в кінці (якщо заголовок складається з декількох речень, їх розділяють крапкою); не підкреслювати.

Основна література:

1. Ахапкин А.А. Воспитательная работа с учащимися профессионально-технических и технических училищ в процессе производственного обучения и во внеучебное время / Ахапкин А.А. – М. : Высшая школа, 1979. – 39 с.
2. Батышев С.Я. Подготовка рабочих со средним образованием / Батышев С.Я. – М. : Знание, 1980. – 80 с.
3. Государственные трудовые резервы СССР : сб. руковод. материалов / сост. Розофаров М.С. – М. : Трудрезервиздат, 1957. – 407 с.
4. Дудченко А. О методике обучения в технических училищах / А. Дудченко, Г. Стискин, П. Денежный // Профессионально-техническое образование. – 1957. – № 1. – С. 13.
5. Зеленина С.М. Открытые уроки в технических и профессионально-технических училищах / Зеленина С.М. – М., 1968. – 42 с.
6. Инструкция о порядке проведения выпускных квалификационных экзаменов в профессионально-технических и технических училищах / Госкомитет СМ СССР по ПТО. – М., 1969. – 13 с.
7. Концепція професійної освіти України / Міністерство народної освіти України. – 24 липня 1991 р. – Постанова № 7/152/59. – 23 с.
8. Концепція розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні : затвердж. МОН України 5 липня 2004 р. / АПН України, МОН України // Професійно-технічна освіта. – 2004. – № 3. – С. 2–5.

9. КПСС, Советское государство о подготовке молодой смены рабочего класса. 1940–1987 гг. / сост. Терещенко Г.И., Курас И.Ф., Ничкало Н.Г. и др. ; предисл. Терещенко Г.И. – К. : Вища шк., 1988. – 416 с.

10. Лікарчук І.Л. Професійно-технічна освіта України: історичний шлях і перспективи : монографія / Лікарчук І.Л. – К. : Педагогіка, 1999. – 287 с.

11. Микитенко О.С. Організація виробничої практики у технічних училищах України (1954–1986 рр.) / О.С. Микитенко // Професійно-художня освіта України : зб. наук. пр. / МОН України, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України ; редкол. : І.А. Зязюн (голова), В.О. Радкевич, Н.М. Чепурна (заступники голови) та ін. – К. ; Черкаси : видавництво «Черкаський ЦНТЕІ», 2007. – Вип. IV. – С. 227–233.

12. Микитенко О.С. Організація методичної роботи у технічних училищах України (1954–1986 рр.) / О.С. Микитенко // Педагогіка і психологія професійної освіти : наук.-метод. журнал / ПППО АПН України, Львівський НПЦ ПТО АПН України. – Л., 2006. – № 5. – С. 167–178.

13. Микитенко О.С. Організація професійно-практичної підготовки кваліфікованих робітників для легкої промисловості у технічних училищах України (1954–1986 рр.) / О.С. Микитенко // Наукові записки : [зб. наук. ст.] / М-во освіти і науки України, НПУ ім. М.П. Драгоманова ; уклад. Л.Л. Макаренко. – К. : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2010. – Вип. LXXXX (90). – С. 161–175. – (Серія педагогічні та історичні науки).

14. Микитенко О.С. Організація теоретичної підготовки кваліфікованих робітників для легкої промисловості у технічних училищах України (1954–1986 рр.) / О.С. Микитенко // Наукові записки : [зб. наук. ст.] / М-во освіти і науки України, НПУ ім. М.П. Драгоманова ; уклад. Л.Л. Макаренко. – К. : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2010. – Вип. LXXXI (91). – С. 136–146. – (Серія педагогічні та історичні науки).

15. Микитенко О.С. Особливості відбору та структурування змісту професійної освіти кваліфікованих робітників для легкої промисловості у технічних училищах України (1954–1986 рр.) / О.С. Микитенко // Наукові записки : [зб. наук. ст.] / М-во освіти і науки України, НПУ ім. М.П. Драгоманова ; уклад. Л.Л. Макаренко. – К. : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2010. – Вип. LXXXIX (89). – С. 126–142. – (Серія педагогічні та історичні науки).

16. Микитенко О.С. Співпраця у професійній підготовці майбутніх кваліфікованих робітників для легкої промисловості у технічних училищах України (1954–1984 рр.) як фактор підвищення її ефективності / О.С. Микитенко // Наукові записки : [зб. наук. ст.] / МОН України, НПУ ім. М.П. Драгоманова ; уклад. Л.Л. Макаренко. – К. : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2013. – Вип. СІХ (109). – С. 134–139 – (Серія педагогічні та історичні науки).

17. Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні : (Проект) : затвердж. постанов. Президії АПН, протокол № 1-7/6-98, 1 липня 2004 р. // Освіта України. – № 94. – С. 9.

18. Ничкало Н.Г. Трансформація професійно-технічної освіти України : монографія / Н.Г. Ничкало. – К. : Педагогічна думка, 2008. – 200 с.

19. Освіта України : зб. нормативно-правових документів: До II з'їзду працівників освіти / гол. ред. колегії В.Г. Кремень. – К. : Міленіум, 2001. – 472 с.

20. Про затвердження Державної цільової програми розвитку професійно-технічної освіти на 2011–2015 роки : постанов. КМ України № 495, 13 квітня 2011 р. [електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://mon.gov.ua/index.php/ua/diyalnist/osvita/profesijno-tekhnichna/7576>>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

21. Профессиональная педагогика : учеб. для студ. – 2-е изд., перераб. и доп. / под общ. ред. акад. С.Я. Батышева ; РАО. – М. : Ассоциация «Профессиональное образование», 1999. – 804 с.

22. Сборник инструктивно-методических материалов для преподавателя / Госкомитет СССР по ПТО. – М. : Высш. шк., 1981. – 112 с.

23. Сборник материалов по учебно-методической работе в профессионально-технических учебных заведениях / Госкомитет СССР по ПТО. – М. : Высш. шк., 1980. – 296 с.

24. Сікорський П.І. Кредитно-модульна технологія навчання : навч. посіб. / П.І. Сікорський. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2006. – 127 с.

Додаткова література:

25. Аитов Н.А. Влияние общеобразовательного уровня рабочих на их производственную деятельность / Н.А. Аитов // Вопросы философии. – 1966. – № 11. – С. 28–29.
26. Горяинов М. Проблемы учебного процесса в технических училищах / М. Горяинов // Профессионально-техническое образование. – 1966. – № 9. – С. 6–8.
27. Законодавство України у сфері освіти та професійного навчання (Верховна Рада України, Комітет з питань науки і освіти) / упор. Б.Г. Чижевський, В.П. Головінов, Є.В. Красняков, М.М. Шевченко. – К. : Парламентське видавництво, 2013. – 376 с.
28. Профтехосвіта України ХХ століття : енциклопедичне видання / за ред. Ничкало Н.Г. – К. : Вид-во «АртЕк», 2004. – 876 с.
29. Сергеева Л.М. Управління розвитком професійно-технічного навчального закладу: теорія і методика : монографія / Сергеева Л.М. ; за наук. ред. В.В. Олійника. – К.-Херсон : Айлант, 2013. – 452 с.
30. Соціальне партнерство [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/Соціальне_партнерст-во>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
31. Шумович М.Х. Работа методических комиссий технических и профессионально-технических училищ / Шумович М.Х. ; Госкомитет СССР по ПТО, ЦУМК ПТО. – М. : Высш. шк., 1969. – 32 с.
32. Юрченко И. О совместной работе межшкольного УПК и технического училища / И. Юрченко // Профессионально-техническое образование. – 1979. – № 4. – С. 50–51.

Додаток Б
Хронологічний перелік нормативно-правових документів щодо діяльності ТУ,
ухвалених союзно-республіканським партійно-урядовим керівництвом
у 1954–1984 рр.

Дата прийняття	Номер документа	Найменування документу	Тип документу	Джерело
2 серпня 1954 р.	1573	Про організацію виробничо-технічної підготовки молоді, яка закінчила середні школи, для роботи на виробництві	Постанова РМ СРСР	[36, с. 169–170]
26 серпня 1954 р.	1264	Про організацію виробничо-технічної підготовки молоді, яка закінчила середні школи, для роботи на виробництві	Постанова РМ УРСР і ЦК КПУ	[227]
29 грудня 1954 р.	1358-р	Про порядок матеріального забезпечення учнів технічних училищ з числа дітей воїнів, які загинули під час Вітчизняної війни	Розпорядження РМ УРСР	[193]
19 вересня 1955 р.	1052-р	Про відпустку випускникам технічних училищ	Розпорядження РМ УРСР	[167]
30 вересня 1955 р.	1107	Про забезпечення технічних училищ ремонтом їх приміщень, устаткуванням, інвентарем та кадрами майстрів і викладачів	Розпорядження РМ УРСР	[174]
26 січня 1956 р.	60-р	Про виплату учням технічних училищ однієї третини доходів, одержаних технічними училищами за роботу, яка виконується учнями в процесі виробничого навчання на виробництві і в учбових майстернях училищ	Розпорядження РМ УРСР	[166]
26 березня 1956 р.	326	Про дальше поліпшення постачання населення продовольчими та промисловими товарами масового споживання і поліпшення побутового обслуговування трудящих	Постанова ЦК КПУ та РМ УРСР	[344, арк. 22]
16 липня 1956 р.	830-р	Про забезпечення учнів технічних училищ Головного управління трудових резервів при РМ СРСР спеодягом під час проходження ними виробничої практики на підприємствах, будовах і в майстернях училищ	Розпорядження РМ УРСР	[175]
11 квітня 1957 р.		Про організацію в м. Києві технічного училища по підготовці кваліфікованих працівників для швейної промисловості Української РСР	Постанова РМ УРСР	[345, арк. 1–4]

Дата прийняття	Номер документа	Найменування документа	Тип документа	Джерело
10 серпня 1957 р.		Про поліпшення учбово-виробничої бази будівельних шкіл і технічних училищ	Проект Постанови РМ УРСР	[313, арк. 138–140]
24 грудня 1958 р.		Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в СРСР	Закон ВР СРСР	[129]
6 березня 1959 р.	245	Про заходи по поліпшенню побутового обслуговування населення	Постанова ЦК КПРС і РМ СРСР	[117]
7 березня 1959 р.	241	Про заходи, пов'язані з виконанням Закону про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в СРСР	Постанова РМ СРСР	[121]
8 квітня 1959 р.	501	Про заходи по поліпшенню побутового обслуговування населення	Постанова ЦК КПУ та РМ УРСР	[184]
17 квітня 1959 р.		Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР	Закон ВР УРСР	[186]
11 липня 1959 р.	844	Про поліпшення керівництва професійно-технічною освітою в СРСР	Постанова ЦК КПРС і РМ СРСР	[130]
25 серпня 1959 р.	1331	Про поліпшення керівництва професійно-технічною освітою в Українській РСР	Постанова ЦК КПУ та РМ УРСР	[192]
16 серпня 1960 р.	1337	Положення про середню загальноосвітню трудову політехнічну школу з виробничим навчанням	Затвердж. Постанов. РМ УРСР	[161]
29 травня 1961 р.	717	Про дальший розвиток і поліпшення підготовки кваліфікованих робітничих кадрів у професійно-технічних учбових закладах і на виробництві	Постанова РМ УРСР	[315, арк. 180–189]
19 грудня 1961 р.	1697	Положення про вечірні (змінні) професійно-технічні училища і про вечірні (змінні) відділення (групи) при денних професійно-технічних училищах	Затвердж. Постанов. РМ УРСР	[159]
10 серпня 1962 р.	847	Про дальше поліпшення побутового обслуговування населення	Постанова ЦК КПРС і РМ СРСР	[106]
25 вересня 1962 р.	1132	Про дальше поліпшення побутового обслуговування населення	Постанова ЦК КПУ та РМ УРСР	[169]
2 лютого 1966 р.	83	Про заходи по розширенню навчання і влаштуванню на роботу в народне господарство молоді, яка закінчує загальноосвітні школи у 1966 році	Постанова ЦК КПРС і РМ СРСР	[120]

Дата прийняття	Номер документа	Найменування документа	Тип документа	Джерело
4 березня 1966 р.	206	Про заходи по розширенню навчання і влаштуванню на роботу в народне господарство молоді, яка закінчує загальноосвітні школи Української РСР у 1966 році	Постанова ЦК КПУ та РМ УРСР	[185]
29 березня – 8 квітня 1966 р.		XXIII з'їзд КПРС. Директиви XXIII з'їзду КПРС про п'ятирічний план розвитку народного господарства СРСР на 1966–1970 роки		[38]
9 вересня 1966 р.	753	Про підвищення ролі Державного комітету РМ СРСР по професійно-технічній освіті в підготовці кваліфікованих робітничих кадрів для народного господарства	Постанова ЦК КПРС і РМ СРСР	[123]
15 жовтня 1966 р.		Типове положення про технічні училища СРСР	Затвердж. Постанов. Держкомітету РМ СРСР по ПТО	[218, с. 47–54]
22 грудня 1966 р.	970	Про заходи по забезпеченню дальшого зростання продуктивності праці в промисловості і будівництві	Постанова ЦК КПРС і РМ СРСР	[116]
18 лютого 1967 р.	116	Про заходи по забезпеченню дальшого зростання продуктивності праці в промисловості і будівництві	Постанова ЦК КПУ та РМ УРСР	[183]
22 квітня 1967 р.	251	Про стан підготовки кваліфікованих робітничих кадрів у професійно-технічних учбових закладах Української РСР	Постанова РМ УРСР	[494, арк. 98–103]
25 квітня 1967 р.	260	Положення про технічні училища Української РСР	Затвердж. Постанов. РМ УРСР	[158]
26 серпня 1967 р.	822	Про заходи по дальшому розвитку побутового обслуговування населення	Постанова ЦК КПРС і РМ СРСР	[111]
23 вересня 1967 р.	626	Про заходи по дальшому розвитку побутового обслуговування населення в Українській РСР	Постанова ЦК КПУ та РМ УРСР	[182]
2 квітня 1969 р.	240	Про заходи по дальшому поліпшенню підготовки кваліфікованих робітників в навчальних закладах системи професійно-технічної освіти	Постанова ЦК КПСС і РМ СРСР	[115]
3 червня 1969 р.	366	Про заходи по дальшому поліпшенню підготовки кваліфікованих робітників в навчальних закладах системи професійно-технічної освіти	Постанова ЦК КПУ та РМ УРСР	[180]

Дата прийняття	Номер документа	Найменування документа	Тип документа	Джерело
9 червня 1969 р.	430	Положення про Державний комітет РМ СРСР по професійно-технічній освіті	Затвердж. Постанов. РМ УРСР	[151]
22 жовтня 1969 р.	598	Положення про Державний комітет РМ Української РСР по професійно-технічній освіті	Затвердж. Постанов. РМ УРСР	[153]
4 грудня 1969 р.	931	Про заходи по дальшому розвитку матеріально-технічної бази і поліпшенню побутового обслуговування населення	Постанова РМ СРСР	[112]
25 лютого 1970 р.	113	Про заходи по дальшому розвитку матеріально-технічної бази і поліпшенню побутового обслуговування населення	Постанова РМ УРСР	[181]
30 березня – 9 квітня 1971 р.		XXIV з'їзд КПРС. Директиви XXIV з'їзду КПРС по п'ятирічному плану розвитку народного господарства СРСР на 1971–1975 р.		[39]
23 червня 1972 р.	497	Про дальше вдосконалення системи професійно-технічної освіти	Постанова ЦК КПРС і РМ СРСР	[105]
24 липня 1972 р.	344	Про дальше вдосконалення системи професійно-технічної освіти Української РСР	Заходи на виконання Постанови ЦК КПРС і РМ СРСР від 23 червня 1972 р. № 497 «Про дальше вдосконалення системи професійно-технічної освіти»: затвердж. Постанов. ЦК КПУ і РМ УРСР	[75]
19 липня 1973 р.	4535-VIII	Про стан народної освіти та заходи по дальшому вдосконаленню загальної середньої, професійно-технічної, середньої спеціальної та вищої освіти в СРСР	Постанова ВР СРСР	[196]
8 серпня 1973 р.	–	Про підвищення грошових норм видатків на харчування учнів міських професійно-технічних навчальних закладів	Проект Постанови РМ СРСР	[320]
1 листопада 1973 р.	800	Про подальше поліпшення комплектування професійно-технічних навчальних закладів	Постанова РМ СРСР	[317, арк. 129–131]
28 червня 1974 р.	2778-VIII	Про народну освіту	Закон ВР УРСР	[187]

Дата прийняття	Номер документа	Найменування документа	Тип документа	Джерело
25 квітня 1975 р.	272-р	Про пільги для учнів професійно-технічних навчальних закладів з числа круглих сиріт, дітей, які лишилися без опікування батьків, і дітей інвалідів Вітчизняної війни I і II груп	Розпорядження РМ УРСР по Постанові РМ СРСР від 23 квітня 1975 р. № 315	[191]
3 березня 1976 р.		Основні напрямки розвитку народного господарства СРСР на 1976–1980 роки	Затвердж. Постанов. XXV з'їзду КП СРСР по проекту ЦК КПРС	[214]
10 грудня 1976 р.	1007	Про заходи по поліпшенню підвищення кваліфікації керівних працівників і спеціалістів професійно-технічної освіти	Постанова РМ СРСР	[118]
22 червня 1977 р.	2231-IX	Про стан і заходи по дальшому поліпшенню підготовки робітників високої кваліфікації у професійно-технічних навчальних закладах республіки в світлі рішень XXV з'їзду КПРС	Постанова Президії ВР УРСР	[195]
24 червня 1977 р.	569	Про деякі заходи по дальшому підвищеною ефективності використання трудових ресурсів і закріпленню кадрів на підприємствах системи Міністерства легкої промисловості СРСР	Постанова ЦК КПРС і РМ СРСР	[431, арк. 158]
30 серпня 1977 р.	793	Про дальше вдосконалення процесу навчання і виховання учнів системи професійно-технічної освіти	Постанова ЦК КПРС і РМ СРСР	[104]
11 жовтня 1977 р.	513	Про дальше вдосконалення процесу навчання і виховання учнів системи професійно-технічної освіти	Заходи по організації виконання Постанови ЦК КПРС і РМ СРСР від 30 серпня 1977 р. № 793 : затвердж. Постанов. ЦК КПУ і РМ УРСР	[48, с. 422–424]
11 січня 1980 р.	19	Положення про Державний комітет РМ СРСР по професійно-технічній освіті	Затвердж. Постанов. РМ СРСР	[152]
11 квітня 1980 р.	296	Положення про професійно-технічні навчальні заклади СРСР	Затвердж. Постанов. РМ СРСР	[156]

Дата прийняття	Номер документа	Найменування документа	Тип документа	Джерело
9 червня 1980 р.	453	Про заходи по дальшому поліпшенню використання випусників професійно-технічних навчальних закладів на промислових підприємствах, будівництвах і в сільському господарстві	Постанова РМ СРСР	[113]
2 березня 1981 р.		Основні напрямки економічного та соціального розвитку СРСР на 1981–1985 роки та на період до 1990 року	Затвердж. Постанов. XXVI з'їзду КПРС по проекту ЦК КПРС	[214, с. 646–720]
24 липня 1981 р.	390	Про деякі заходи по розвитку професійно-технічної освіти в республіці в одинадцятій п'ятирічці	Постанова ЦК КПУ та РМ УРСР	[455, арк. 11–12]
1 березня 1982 р.	165	Про додаткові заходи по закріпленню кадрів у виробничих об'єднаннях і на підприємствах текстильної та деяких інших галузях промисловості системи Міністерства легкої промисловості СРСР	Постанова ЦК КПРС і РМ СРСР	[108]
24 березня 1983 р.	235	Про дальший розвиток та поліпшення побутового обслуговування населення	Постанова ЦК КПРС і РМ СРСР	[455]
1983 р.	–	Про заходи по забезпеченню комплектування професійно-технічних навчальних закладів системи Держпрофосу СРСР молоддю	Проект Постанови ЦК КПРС і РМ СРСР	[330, арк. 67–71]
12 квітня 1984 р.	13-XI	Основні напрями реформи загальноосвітньої і професійної школи	Затвердж. Постанов. ВР СРСР	[135]
12 квітня 1984 р.	315	Про дальший розвиток системи професійно-технічної освіти і підвищення її ролі в підготовці кваліфікованих робітничих кадрів	Постанова ЦК КПРС і РМ СРСР	[103]
10 липня 1984 р.	284	Про дальший розвиток системи професійно-технічної освіти і підвищення її ролі в підготовці кваліфікованих робітничих кадрів	Постанова ЦК КПУ та РМ УРСР	[170]
7 грудня 1984 р.	8072-X	Про план реалізації Основних напрямів реформи загальноосвітньої і професійної школи в Українській РСР	Постанова ВР УРСР	[122]

Додаток В

Перелік інструктивно-методичних документів щодо організації навчально-виробничого процесу у ТУ, ухвалених союзно-республіканськими органами виконавчої влади в 1954–1984 рр.

50-і роки

Інструктивний лист про організацію і проведення виховної та культурно-масової роботи у технічних училищах трудових резервів: затвердж. нач. ГУ трудових резервів при РМ СРСР, 28 травня 1955 р. [36, с. 174–179].

Інструктивні вказівки по штатах, заробітній платі та пільгах робітникам технічних училищ Головного управління трудових резервів при РМ СРСР: затвердж. 25/VIII 1954 р. [57].

Інструкція про планування та облік навчальної роботи у технічних училищах: затвердж. нач. ГУ трудових резервів при РМ СРСР, 28 травня 1955 р. [36, с. 77–92].

Інструкція про порядок виготовлення, заповнення та видачу атестатів, свідоцтв особам, що закінчили училища та школи Головного управління трудових резервів: затвердж. наказом нач. ГУ трудових резервів при РМ СРСР № 194, 29 квітня 1956 р. [36, с. 142–144].

Інструкція про порядок видачі та списання обмундирування, взуття, натільної білизни, постільної білизни та спецодягу в навчальних закладах Головного управління трудових резервів при РМ СРСР: затвердж. наказом нач. ГУ трудових резервів при РМ СРСР № 450, 29 грудня 1955 р. [36, с. 260–266].

Інструкція про порядок проведення випускних кваліфікаційних екзаменів у ремісничих, гірничопромислових, залізничних, технічних і спеціальних училищах Головного управління трудових резервів: затвердж. нач. ГУ трудових резервів при РМ СРСР, 29 грудня 1956 р. [36, с. 124–129].

Інструкція про порядок проведення випускних кваліфікаційних екзаменів у технічних училищах: затвердж. нач. ГУ трудових резервів при РМ СРСР, 28 травня 1955 р. [36, с. 129–137].

Лист ГУ трудових резервів при РМ СРСР № 244, 9 лютого 1955 р. [36, с. 199–200].

Наказ начальника ГУ трудових резервів при РМ СРСР № 31, 23 січня 1956 р. [36, с. 233].

Наказ начальника ГУ трудових резервів при РМ СРСР № 303, 17 вересня 1955 р. [36, с. 320].

Наказ начальника ГУ трудових резервів при РМ СРСР № 312, 24 вересня 1955 р. [36, с. 319–320].

Положення про методичну роботу у технічних училищах: затвердж. нач. ГУ трудових резервів при РМ СРСР, 28 травня 1955 р. [36, с. 69–74].

Правила внутрішнього розпорядку у технічних училищах Головного управління трудових резервів при РМ СРСР: затвердж. нач. ГУ трудових резервів при РМ СРСР, 28 травня 1955 р. [36, с. 38–42].

Про видачу учням технічних училищ спецодягу під час проходження ними виробничого навчання в майстернях училищ: лист ГУ трудових резервів при РМ СРСР № 27–4–21, 26 липня 1955 г. [36, с. 218–219].

Про викладання курсу історії КПРС у технічних училищах трудових резервів: метод. лист [147].

Про викладання учням училищ і шкіл «Основ особистої гігієни та промислової санітарії»: наказ нач. ГУ трудових резервів при РМ СРСР № 342, 21 грудня 1954 р. [36, с. 236].

Про дооснащення обладнанням технічних училищ по підготовці майстрів індошиву одягу: наказ Міністерства торгівлі УРСР і нач. Укр. республ. управління труд. резервів № 23/26, 21 травня 1956 р. [342, арк. 52–54].

Про затвердження зразків документів, що видаються особам, які закінчили училища та школи трудових резервів, і зразок квитка учня: наказ нач. ГУ трудових резервів при РМ СРСР № 194, 29 квітня 1956 р. [36, с. 142].

Про надання відпусток випускникам технічних училищ: лист ГУ трудових резервів при РМ СРСР № 1459, 13 вересня 1955 р. [36, с. 330–331].

Про надання директорам навчальних закладів трудових резервів права самостійного вирішення питання про виключення в необхідних випадках учнів з цих навчальних закладів: наказ нач. ГУ трудових резервів при РМ СРСР № 15, 13 січня 1956 р. [36, с. 52–53].

Про підготовку в ремісничих і технічних училищах системи трудових резервів кадрів кваліфікованих робітників для підприємств Міністерства легкої промисловості Української РСР: наказ Міністра легкої промисловості УРСР і нач. Укр. республ. управління труд. резервів № 36/40, 9 серпня 1956 р. [342, арк. 96–99].

Про підготовку у технічних училищах трудових резервів кадрів майстрів по пошиттю чоловічого та жіночого верхнього одягу для підприємств Міністерства торгівлі УРСР: наказ Міністерства торгівлі УРСР і Укр. республ. управління труд. резервів № 431/48, 28 вересня 1956 р. [342, арк. 114–115].

Про попередні підсумки випускних кваліфікаційних екзаменів у технічних училищах: рішення Колегії ГУ трудових резервів при РМ СРСР, 28 листопада 1955 р. [495, арк. 31–34].

Про тривалість навчального дня в училищах і школах трудових резервів: наказ нач. ГУ трудових резервів при РМ СРСР № 70, 23 лютого 1956 р. [36, с. 43–44].

Статут технічного училища Головного управління трудових резервів при РМ СРСР: затвердж. нач. ГУ трудових резервів при РМ СРСР, 28 вересня 1954 р. [36, с. 26–34].

60-і роки

Вказівки з організації та проведення методичної роботи в професійно-технічних і технічних училищах: затвердж. Держкомітетом РМ СРСР по ПТО, 21 січня 1969 р. [219, с. 286–291].

Заходи Держкомітету РМ УРСР по ПТО по виконанню Постанови ВР УРСР від 2 липня 1968 р. «Про стан і заходи по дальшому поліпшенню культурно-побутового обслуговування населення Української РСР» [378, арк. 33–35].

Заходи з впровадження наукової організації праці в системі ПТО УРСР: затвердж. Головою Держкомітету РМ УРСР по ПТО, 3 січня 1968 р. [474, арк. 6].

Інструкція про планування та облік навчальної роботи в денних і вечірніх професійно-технічних і технічних училищах: затвердж. Держкомітетом РМ СРСР по ПТО, 1967 р. [219, с. 109–125].

Інструкція про порядок проведення випускних кваліфікаційних екзаменів у професійно-технічних і технічних училищах: затвердж. Держкомітетом РМ СРСР по ПТО, 26 квітня 1968 р. [51].

Контроль за роботою майстрів і викладачів у професійно-технічних і технічних училищах: лист навч.-метод. упр. Держкомітету РМ СРСР по ПТО, 20 грудня 1968 р. [219, с. 267–273].

Положення про виробничу практику учнів міських професійно-технічних і технічних училищ: затвердж. Держкомітетом РМ СРСР по ПТО, 29 квітня 1967 р. [219, с. 227–230].

Положення про педагогічну раду професійно-технічного та технічного училищ: затвердж. Держпрофосом СРСР, 31 грудня 1968 р. [216, с. 93–95].

Положення про планування виробничої діяльності училищ професійно-технічної освіти: затвердж. наказом Держкомітету РМ СРСР по ПТО № 7, 21 січня 1969 р. [219, с. 132–134].

Про вивчення учнями професійно-технічних і технічних училищ основ наукової організації праці: рішення колегії Держкомітету РМ СРСР по ПТО, 14 березня 1968 р. [219, с. 187–188].

Про викладання курсу «Політична економія» у технічних училищах: метод. лист [125].

Про деякі питання організації навчальної роботи у технічних училищах: інструкт.-метод. лист Держкомітету РМ СРСР по ПТО № 05–100–2, 13 червня 1966 р. [219, с. 158–161].

Про завдання комсомольських організацій по виконанню Постанови ЦК КПРС і РМ СРСР «Про заходи по дальшому поліпшенню підготовки кваліфікованих робітників в навчальних закладах системи професійно-технічної освіти»: Постанова ЦК ВЛКСМ, 20 травня 1969 р. [242, с. 426–431].

Про заходи по дальшому поліпшенню підготовки кваліфікованих робітників в навчальних закладах системи професійно-технічної освіти: наказ Держкомітету РМ УРСР по ПТО № 80 на виконання Постанови ЦК КПУ та РМ УРСР № 366, 18 червня 1969 р. [382, арк. 186].

Про заходи по дальшому розвитку побутового обслуговування населення: наказ Держкомітету РМ СРСР по ПТО № 56, 11 вересня 1967 р. [371, арк. 33; 35–47].

Про заходи по поліпшенню підготовки кваліфікованих робітників для підприємств Міністерства легкої промисловості Української РСР: наказ Міністерства легкої промисловості УРСР і Держкомітету РМ УРСР по ПТО № 119/29, 28 березня 1968 р. [375, арк. 103].

Про заходи по розширенню навчання і влаштуванню на роботу в народне господарство молоді, яка закінчує загальноосвітні школи у 1966 році: наказ Держкомітету РМ СРСР по ПТО № 6, 15 лютого 1966 р. [366, арк. 1; 13–17].

Про заходи по розширенню навчання і влаштуванню на роботу в народне господарство молоді, яка закінчує загальноосвітні школи Української РСР у 1966 році: наказ нач. ГУ ПТО при РМ УРСР № 39, 11 березня 1966 р. [368, арк. 79; 88–90; 82–94].

Про організацію навчально-виховної роботи у технічних училищах: метод. лист [127].

Про перенесення строку перетворення технічних училищ у професійно-технічні училища на 1963 рік і прийом до технічних училищ у 1962 році випускників восьмирічної школи: наказ нач. ГУ ПТО при РМ УРСР № 76, 16 липня 1962 р. [358, арк. 112].

Про стан підготовки кваліфікованих робітничих кадрів у професійно-технічних навчальних закладах Української РСР: наказ Держкомітету РМ УРСР по ПТО № 42, 15 травня 1967 р. [372, арк. 125; 131; 141–142].

Про хід виконання Постанови ЦК КПРС і РМ СРСР від 2 лютого 1966 р. № 83 «Про заходи по розширенню навчання і влаштуванню на роботу в народне господарство молоді, яка закінчує загальноосвітні школи у 1966 році»: рішення колегії Держкомітету РМ СРСР по ПТО, протокол № 13, п. 1, 25 червня 1966 р. [367, арк. 22–24].

Про хід виконання Постанови ЦК КПУ та РМ УРСР від 23 вересня 1967 р. № 626 «Про заходи по дальшому розвитку побутового обслуговування населення в Українській РСР» у частині підготовки кваліфікованих робітників у навчальних закладах профтехосвіти: наказ Міністерства побутового обслуговування населення УРСР і Держкомітету РМ УРСР по ПТО № 168/45, 6 травня 1968 р. [375, арк. 156–160].

Рекомендації по складанню розкладу навчальних занять у професійно-технічних і технічних училищах: лист навч.-метод. упр. Держкомітету РМ СРСР по ПТО, 20 грудня 1968 р. [219, с. 145–151].

Робота педагогічного кабінету технічних і професійно-технічних училищ: інформац.-метод. листок [209].

Типова інструкція про порядок направлення на підприємства, в організації, будівництва, радгоспи та колгоспи випускників професійно-технічних і технічних училищ: затвердж. наказом Держкомітету РМ СРСР по ПТО № 37, 24 квітня 1969 р. [218, с. 264–266].

Типове положення про навчально-методичний кабінет Державного комітету по професійно-технічній освіті союзної республіки: затвердж. Держкомітетом РМ СРСР по ПТО, 13 березня 1969 р. [219, с. 308–310].

Типове положення про технічні училища СРСР: затвердж. Держкомітетом РМ СРСР по ПТО, 15 жовтня 1966 р. [219, с. 47–54].

70-і роки

Інструкція по нормуванню навчально-виробничих робіт учнів технічних і професійно-технічних училищ: затвердж. Держпрофосом СРСР, 18 липня 1977 р. [217, с. 137–140].

Положення про виробничу практику учнів міських професійно-технічних і технічних училищ, що здійснюють підготовку кваліфікованих робітників для промисловості, транспорту, зв'язку, торгівлі, громадського харчування та галузей, обслуговуючих населення: узгодж. з Держкомітетом РМ СРСР з питань праці та зарплати 9 жовтня 1974 р., Міністерством фінансів СРСР 20 грудня 1974 р., ВЦРПС 26 грудня 1974 р.; затвердж. наказом Держпрофосу СРСР № 4, 22 січня 1975 р. [219, с. 228–233].

Положення про планування виробничої діяльності технічних і професійно-технічних училищ: затвердж. Держпрофосом СРСР 6 липня 1976 р. [217, с. 133–137].

Положення про порядок атестації та присвоєння кваліфікації особам, які опановують професії робітників у різних формах навчання: Постанова Держкомітету СРСР по ПТО, Держкомпраці та соціальних питань і ВЦРПС № 24/483/П–11, 22 листопада 1979 р. [154, с. 23–26].

Положення про Управління міських і технічних училищ Держкомітету РМ УРСР по ПТО: затвердж. рішенням колегії Держкомітету від 28 липня 1976 р. [162, с. 13–16].

Про встановлення для випускників середньої загальноосвітньої школи диференційованих строків навчання з урахуванням їх трудової підготовки та складності професій: інструкт.-метод. лист Держпрофосу СРСР № 14–9, 8 серпня 1978 р. [217, с. 78].

Про дальше вдосконалення процесу навчання та виховання учнів системи професійно-технічної освіти: наказ Держкомітету РМ СРСР по ПТО № 130, 15 вересня 1977 р. [432, арк. 56; 64–65].

Про деякі заходи по дальшому підвищенню ефективності використання трудових резервів і закріпленню кадрів на підприємствах системи Міністерства легкої промисловості СРСР: наказ Держкомітету РМ СРСР по ПТО № 85, 6 липня 1977 р. [431, арк. 158].

Про деякі заходи по дальшому підвищенню ефективності використання трудових ресурсів і закріпленню кадрів на підприємствах системи Міністерства легкої промисловості УРСР: наказ Держкомітету РМ УРСР по ПТО № 131, 20 липня 1977 р. [435, арк. 31].

Про диференційовані строки навчання у технічних училищах випускників середньої загальноосвітньої школи з урахуванням їх трудової підготовки та складності професій: рішення колегії Держпрофосу СРСР, 13 липня 1978 р. [217, с. 77–78].

Про забезпечення професійно-технічних училищ навчально-виробничими майстернями (лабораторіями): рішення колегії Держкомітету РМ СРСР по ПТО, до п. III протоколу № 6 засід. колегії Держкомітету РМ СРСР по ПТО, 25 лютого 1971 р. [389, арк. 34–35].

Про завдання розвитку технічних училищ і заходи з поліпшення їх роботи: наказ Держкомітету РМ УРСР по ПТО № 27, 20 березня 1972 р. [396, арк. 95–100].

Про заходи по виконанню Постанови ЦК КПРС і РМ СРСР № 793 від 30 серпня 1977 р. «Про дальше вдосконалення процесу навчання і виховання учнів системи професійно-технічної освіти» та Постанови ЦК КПУ та РМ УРСР № 513 від 11 жовтня 1977 р. «Про організацію виконання Постанови ЦК КПРС і РМ СРСР № 793 від 30 серпня 1977 р. «Про дальше вдосконалення процесу навчання і виховання учнів системи професійно-технічної освіти»: рішення колегії Держкомітету РМ УРСР по ПТО [119].

Про заходи по дальшому вдосконаленню спільної роботи загальноосвітніх шкіл і професійно-технічних навчальних закладів по трудовому та виробничому навчанню, професійної орієнтації молоді, яка навчається: наказ Міністерства освіти

УРСР і Держкомітету УРСР по ПТО № 268/289, 26 вересня 1979 р. [443, арк. 61–63; 65].

Про заходи по дальшому поліпшенню матеріальних і житлово-побутових умов учнів технічних і професійно-технічних училищ Української РСР: наказ Держкомітету РМ УРСР по ПТО № 155, 30 грудня 1971 р. [391, арк. 246–247].

Про заходи по дальшому поліпшенню підготовки кваліфікованих робітників для підприємств системи Міністерства легкої промисловості СРСР: наказ Міністерства легкої промисловості СРСР, Держкомітету РМ СРСР по ПТО № 286/76, 19 червня 1976 р. [417, арк. 53–61; 64–70].

Про заходи по дальшому поліпшенню підготовки кваліфікованих робітників для підприємств системи Міністерства легкої промисловості УРСР: наказ Міністерства легкої промисловості УРСР і Держкомітету РМ УРСР по ПТО № 231/128, 4 вересня 1975 р. [419, арк. 95–106; 109–110].

Про заходи по поліпшенню підготовки кваліфікованих робітників для підприємств Міністерства легкої промисловості СРСР у професійно-технічних навчальних закладах: наказ Міністерства легкої промисловості СРСР і Держкомітету РМ СРСР по ПТО № 124/28, 10 березня 1977 р. [431, арк. 67–90].

Про заходи по поліпшенню підготовки кваліфікованих робітників для підприємств Міністерства легкої промисловості УРСР: наказ Міністерства легкої промисловості УРСР і Держкомітету РМ УРСР по ПТО № 156/72, 29 квітня 1977 р. [434, арк. 40–46].

Про зміни в навчальних планах для підготовки кваліфікованих робітників у міських і сільських професійно-технічних і технічних училищах: наказ Держкомітету РМ СРСР по ПТО № 74, 1 червня 1972 р. [395, арк. 162–164].

Про надання права педагогічним радам середніх профтехучилищ і технічних училищ дозволяти випускникам, які мають відмінні та добрі оцінки з усіх предметів, які успішно витримали кваліфікаційні екзамени, вступати до денних вищих навчальних закладів безпосередньо після закінчення училищ: лист Держпрофосу СРСР № 14-9, 9 лютого 1979 р. [216, с. 92–93].

Про організацію занять з іноземної мови у технічних училищах з підготовки кадрів масових професій зі знанням іноземної мови: наказ Держпрофосу СРСР № 96, 9 червня 1978 р. [217, с. 74–75].

Про передачу Держпрофосу УРСР галузевих професійних училищ Міністерства легкої промисловості УРСР: наказ Держкомітету УРСР по ПТО та Міністерства легкої промисловості УРСР № 214/278, 17 серпня 1978 р. [439, арк. 85–86].

Про перетворення в 1973 році міських профтехучилищ у технічні училища: наказ Держкомітету РМ УРСР по ПТО № 31, 20 березня 1973 р. [407, арк. 65].

Про перетворення звичайних міських профтехучилищ у технічні училища: наказ Держкомітету РМ УРСР по ПТО № 12, 18 січня 1978 р. [438, арк. 19].

Про підвищення грошових норм видатків на харчування учнів міських професійно-технічних училищ і технічних училищ (які перебувають на безкоштовному харчуванні) і технікумів профтехосвіти: наказ Держкомітету РМ СРСР по ПТО № 118, 15 листопада 1973 р. [406, арк. 147–149].

Про підготовку кваліфікованих робітників для підприємств по виробництву товарів народного споживання в професійно-технічних училищах України: рішення

колегії Держкомітету РМ УРСР по ПТО, протокол № 33, п. 2 засід. колегії Держкомітету РМ СРСР по ПТО, 12 грудня 1974 р. [412, арк. 169–173].

Про підготовку кваліфікованих робітників для підприємств побутового обслуговування населення: рішення колегії Держкомітету РМ СРСР по ПТО, 21 січня 1977 р. [433, арк. 16–18].

Про пільги для учнів професійно-технічних навчальних закладів з числа круглих сиріт, дітей, які залишилися без батьківської опіки, та дітей інвалідів Вітчизняної війни I та II груп: наказ Держкомітету РМ УРСР по ПТО № 53, 7 травня 1975 р. [418, арк. 171].

Про поліпшення вивчення «Основ радянського права» в навчальних закладах професійно-технічної освіти: Постанова колегії Держкомітету РМ СРСР по ПТО та Міністерства юстиції СРСР, 12 серпня 1971 р. [390, арк. 25–29].

Про порядок підготовки кваліфікованих робітників із числа осіб, звільнених у запас зі Збройних Сил СРСР: лист Держпрофосу СРСР № 14-4/7, 29 травня 1975 р. [217, с. 75–76].

Про реорганізацію професійних училищ, переданих Мінлегпромом УРСР у систему профтехосвіти, у філіали та навчальні заклади Держпрофосу УРСР: наказ Держкомітету УРСР по ПТО № 222, 23 серпня 1978 р. [439, арк. 98–99].

Про розмір виплат учням навчальних закладів професійно-технічної освіти, що здійснюють підготовку для текстильної промисловості: наказ Держкомітету РМ СРСР по ПТО № 36, 19 квітня 1973 р. [405, арк. 128].

Про укладення розкладів навчальних занять у професійно-технічних і технічних училищах республіки: інструкт.-метод. лист Держпрофосу УРСР № 02/253, 12 листопада 1979 р. [107, с. 26].

Про стан і заходи по дальшому вдосконаленню охорони праці і техніки безпеки в навчальних закладах профтехосвіти республіки: наказ Держкомітету РМ УРСР по ПТО № 233, 19 грудня 1977 р. [194, с. 3–9].

Про стан підготовки робітничих кадрів у навчальних закладах Міністерства побутового обслуговування населення РРФСР і УРСР: рішення колегії Держкомітету РМ СРСР по ПТО, протокол № 19, п. IV засід. колегії Держкомітету РМ СРСР по ПТО, 13 червня 1974 р. [412, арк. 43–47].

Про форму одягу для учнів навчальних закладів Держпрофосу УРСР: наказ Держкомітету РМ УРСР по ПТО № 71, 12 травня 1976 р. [426, арк. 18; 25].

80-і роки

Положення про виробничу практику учнів міських професійно-технічних навчальних закладів, що здійснюють підготовку кваліфікованих робітників для промисловості, транспорту, зв'язку, торгівлі, громадського харчування та галузей, обслуговуючих населення: затвердж. наказом Держпрофосу СРСР № 137, 12 жовтня 1982 р. ; узгодж. з Держкомпраці СРСР і ВЦРПС [155, с. 25–35].

Положення про розподіл випускників професійно-технічних навчальних закладів СРСР: затвердж. наказом Держпрофосу СРСР № 40, 29 березня 1983 р. [157, с. 43–46].

Про видачу спецодягу учням технічних училищ: лист Держпрофосу УРСР № 02/1-5764, 15 грудня 1981 р. [327, арк. 300].

Про дальше вдосконалення роботи органів народної та професійно-технічної освіти республіки по профорієнтації школярів на робочі професії та комплектування профтехучилищ у 1981–1985 роках: наказ Міністерства освіти УРСР і Держкомітету УРСР по ПТО № 274/260, 30 липня 1981 р. [455, арк. 113; 115].

Про додаткові заходи по закріпленню кадрів у виробничих об'єднаннях і на підприємствах системи Міністерства легкої промисловості УРСР: наказ Держкомітету УРСР по ПТО № 133, 28 квітня 1982 р. [461, арк. 168–169].

Про завдання органів і навчальних закладів профтехосвіти по виконанню Постанови ЦК КПУ та РМ УРСР від 24 липня 1981 р. № 390 «Про деякі заходи по розвитку професійно-технічної освіти в республіці в одинадцятій п'ятирічці»: наказ Держкомітету УРСР по ПТО № 256, 6 серпня 1981 р. [455, арк. 7; 11–12].

Про заходи Держпрофосу СРСР по виконанню рішень XXVI з'їзду КПРС: рішення колегії Держкомітету СРСР по ПТО, протокол № 11, 14 квітня 1981 р. [454, арк. 33].

Про заходи по дальшому розвитку системи ПТО і підвищенню її ролі в підготовці кваліфікованих робітничих кадрів: наказ Мінлегпрому УРСР і Держпрофосу УРСР № 316/182, 31 липня 1984 р. [472, арк. 31].

Про заходи по дальшому розширенню та вдосконаленню підготовки кваліфікованих робітників для підприємств системи Міністерства легкої промисловості УРСР у професійно-технічних навчальних закладах у світлі рішень XXVI з'їзду КПРС, XXVI з'їзду Компартії України, та закріпленню молоді на виробництві: наказ Мінлегпрому УРСР і Держкомітету УРСР по ПТО № 294/271, 21 серпня 1981 р. [455, арк. 141–149].

Про основні напрями розвитку системи професійно-технічної освіти республіки на 1986–1990 роки і на період до 2000 року: наказ Держкомітету РМ УРСР по ПТО № 237, 8 жовтня 1984 р. [466, арк. 17–19].

Про розширення сітки технічних училищ на селі: проект листа Держплану УРСР і Держпрофосу УРСР № 5930/3, 4 травня 1983 р. [330, арк. 79–80].

Додаток Д
Перелік нормативних та інструктивно-методичних документів
щодо діяльності ТУ в Україні, ухвалених місцевими органами
виконавчої влади (1954–1984 рр.)

50-і роки

Про організацію виробничо-технічної підготовки молоді, яка закінчила середні школи, для роботи на виробництві: Постанова виконавчого комітету Київської обласної Ради депутатів трудящих і обкому КПУ № 833, 8 вересня 1954 р. [477, арк. 20–24].

60-і роки

Про стан підготовки кваліфікованих робітничих кадрів у професійно-технічних учбових закладах Харківської області: рішення № 465, затвердж. протоколом № 14 виконавчого комітету Харківської обласної Ради депутатів трудящих, 26 серпня 1967 р. [494, арк. 88–103].

70-і роки

Про заходи по дальшому розвитку та вдосконаленню професійно-технічної освіти області: Постанова бюро Київського обкому КПУ, виконкому обласної Ради депутатів трудящих і колегії Держкомітету РМ УРСР по ПТО № 384, 26 серпня 1976 р. [475, арк. 296–298].

Про спільну роботу міського відділу народної освіти та міського управління профтехосвіти по здійсненню загальної середньої освіти та поліпшенню професійної орієнтації учнів: наказ міського відділу народної освіти, виконкому Київської Міськради народних депутатів, Київського міського управління професійно-технічної освіти № 447/431, 25 листопада 1977 р. [475, арк. 296–298].

Додаток Е

Постанови ВЦРПС і ВЛКСМ щодо діяльності ТУ (1954–1984 рр.)

50-ті роки

Про відпустки випускникам технічних училищ Головного управління трудових резервів при РМ СРСР: Постанова Секретаріату ВЦРПС від 18 жовтня 1955 р., протокол № 70, п. 4 [128, с. 7–8].

Про посилення допомоги профспілковим організаціям училищ Головного управління трудових резервів при РМ СРСР: Постанова Секретаріату ВЦРПС, протокол № 62, п. 1, 20 вересня 1955 р. [131, с. 3–4].

Про роботу комсомольських організацій у зв'язку з черговим прийомом молоді у ТУ: рішення ЦК ВЛКСМ, вересень 1955 р. [228, с. 63].

60-ті роки

Про завдання комсомольських організацій щодо виконання Постанови ЦК КПРС і РМ СРСР «Про заходи по дальшому вдосконаленню підготовки кваліфікованих робітників в навчальних закладах системи професійно-технічної освіти»: Постанова ЦК ВЛКСМ, 20 травня 1969 р. [242, с. 426–431].

Про професійну орієнтацію молоді, яка навчається: Постанова Президіуму ВЦРПС, Бюро ЦК ВЛКСМ, колегій Міністерства освіти СРСР і Держкомітету РМ СРСР по ПТО, 17 грудня 1969 г. [242, с. 408–413].

Про стан і заходи подальшого вдосконалення виховної роботи комсомольських організацій серед учнів профтехосвіти: Постанова ЦК ВЛКСМ, 15 вересня 1967 р. [236, с. 408–413].

70-ті роки

Положення про порядок атестації та присвоєння кваліфікації особам, які опановують професії робітників у різних формах навчання: Постанова Держкомітету СРСР по ПТО, Держкомпраці та соціальних питань і ВЦРПС № 24/483/П–11, 22 листопада 1979 р. [154, с. 23–26].

Про завдання комітетів ВЛКСМ у світлі Постанови ЦК КПРС і РМ СРСР «Про дальше вдосконалення процесу навчання та виховання учнів системи професійно-технічної освіти»: Постанова ЦК ВЛКСМ, 27 грудня 1977 г. [244, с. 354–360].

Про завдання профспілкових організацій по виконанню Постанови ЦК КПРС і РМ СРСР «Про дальше вдосконалення процесу навчання і виховання учнів системи професійно-технічної освіти»: Постанова Президіуму ВЦРПС, протокол № 16, п. 2, 18 листопада 1977 р. [110, с. 27–29].

Про завдання профспілкових організацій у зв'язку з Постановою ЦК КПРС і РМ СРСР «Про дальше вдосконалення системи професійно-технічної освіти»: Постанова Президіуму ВЦРПС, протокол № 14, п. 5, 7 липня 1972 р. [109, с. 12–17].

Про підвищення ролі комсомолу у вихованні гідної зміни робітничого класу: Постанова IX Пленуму ЦК ВЛКСМ, 14 листопада 1973 р. [243, с. 474–482].

80-ті роки

Про завдання комсомольських організацій, що впливають з Постанови квітневого (1984 р.) пленуму ЦК КПРС «Про основні напрями реформи загальноосвітньої і професійної школи»: Постанова VIII пленуму ЦК ВЛКСМ, 18 травня 1984 р. [245, с. 565–568].

Додаток Ж

Навчально-методичне забезпечення професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників для легкої промисловості у ТУ України, розроблене в 1954–1984 рр.

50-і роки

Где получить специальность : справочник для окончивших средние школы, поступающих в технические училища, профессионально-технические и другие постоянно действующие школы / сост. М.М. Дейнеко ; Глав. упр. труд. рез. при СМ СССР. – М. : Учпедгиз, 1955. – 200 с.

Где получить специальность : справочник для окончивших среднюю школу, поступающих в технические училища, профессионально-технические и другие постоянно действующие школы / Глав. упр. труд. рез. при СМ СССР. – М. : Учпедгиз, 1954. – 102 с.

Горшков К.А. Физическое воспитание учащихся в технических училищах / Горшков К.А. ; Глав. упр. труд. рез. при СМ СССР. Упр. воспит. и культ.-массовой работой. – М. : Трудрезервиздат, 1957. – 51 с.

Кулиш М.Я. Изучение новой техники и передовых методов труда в горнопромышленных и технических училищах / Кулиш М.Я. ; Глав. упр. труд. рез. при СМ СССР. Учеб.-метод. упр. – М. : Трудрезервиздат, 1957. – 20 с. [67].

О преподавании курса истории КПСС в технических училищах трудовых резервов : инструктивное письмо / Глав. упр. труд. рез. при СМ СССР. Упр. воспит. и культ.-массовой работой. – М. : Трудрезервиздат, 1955. – 24 с. [124].

Организация и проведение лабораторных работ при изучении технических предметов : метод. указ. для препод. техн., ремесл., горнопромышленных и ж.-д. училищ. – М. : Трудрезервиздат, 1954. – 20 с.

Первые итоги работы технических училищ (По материалам первого совещания работников технических училищ) / Глав. упр. труд. рез. при СМ СССР. Учеб.-метод. упр. Упр. воспитат. и культ.-массовой работы. – М. : Трудрезервиздат, 1955. – 124 с. [140].

Перечень предметов, по которым должны проводиться экзамены в технических училищах (для учащихся, принятых на обучение в 1954 г.) / Глав. упр. труд. рез. при СМ СССР. Учеб.-метод. упр. – М. : Трудрезервиздат, 1955. – 24 с.

Сборник учебных планов для подготовки квалифицированных рабочих в технических училищах / Глав. упр. труд. рез. при СМ СССР. Учеб.-метод. упр. – М. : Трудрезервиздат, 1954. – № 1. – 32 с.

Сборник учебных планов для подготовки квалифицированных рабочих и младшего технического персонала в технических училищах / Глав. упр. труд. рез. при СМ СССР. Учеб.-метод. упр. – М. : Трудрезервиздат, 1954. – № 2. – 44 с.

Сборник учебных планов для подготовки квалифицированных рабочих и младшего технического персонала в технических училищах : утвержд. 4/IX. 1954 г. / Глав. упр. труд. рез. при СМ СССР. Учеб.-метод. упр. – М. : Трудрезервиздат, 1954. – № 3. – 60 с.

Сборник учебных планов для подготовки квалифицированных рабочих и младшего технического персонала в технических училищах : утвержд. 11/IX. 1954 г.

/ Глав. упр. труд. рез. при СМ СССР. Учеб.-метод. упр. – М. : Трудрезервиздат, 1954. – № 4. – 24 с.

СССР. Главное управление трудовых резервов. Перечень предметов, по которым экзамены в технических училищах в 1955 году проводятся по билетам, изданным учебно-методическим управлением. – М. : Трудрезервиздат, 1955. – 11 с.

Учебный план для групп подготовки портных набора 1-го октября 1957 г., утвержденный Главным управлением торговли МО СССР, скорректированный с учётом перехода на 7-ми часовой режим в дни производственного обучения [498, арк. 2].

Учебный план для подготовки в Харьковском техническом училище № 4 мастеров по пошиву офицерской и модельной обуви. Срок обуч. – 2 года (22 месяца) : проект : утвержд. Глав. упр. труд. рез. письмом № 20-55-19 от 15.01.1959 г. [497, арк. 3].

Учебный план для подготовки в Харьковском техническом училище № 4 мастеров по пошиву офицерской и модельной обуви. Срок обуч. – 2 года : утвержд. зам. нач. Облуправления ПТО [496, арк. 28–30].

Учебный план и программы для подготовки в технических училищах мастеров по пошиву женской верхней одежды (Индивидуальный пошив) : утвержд. в сент. 1954 г. / Глав. упр. труд. рез. при СМ СССР. Учеб.-метод. упр. – М. : Трудрезервиздат, 1954. – 67 с.

60-і роки

Библиографический указатель статей, рекомендуемых в помощь преподавателям, мастерам п/о по профессиям легкой и полиграфической промышленности, торговли и предприятий бытового обслуживания населения / Глав. упр. ПТО при СМ УССР, РУМК. – К., 1963. – –

Вып. I. – 1963. – 9 с.

Вып. II. – 1963. – 6 с.

Зеленина С.Н. Открытые уроки в технических и профессионально-технических училищах / Гос. ком. СМ СССР по ПТО, Центр. учеб.-метод. кабинет ПТО ; Зеленина С.Н. – М. : Высш. школа, 1968. – 42 с. [49].

Опытная программа по основам научной организации труда 8–12 часов (раздел программы курса специальной технологии) : утвержд. Республ. метод. упр. Госкомитета СМ СССР по ПТО 5 июня 1968 г. [474, арк. 8–11].

Перечень литературы и учебно-наглядных пособий, рекомендованных для использования в технических училищах и группах профессионально-технических училищ, укомплектованных молодёжью со средним образованием / Госкомитет СМ УССР по ПТО, РУМК. – К., 1966. – 58 с. [141].

Перечень литературы, рекомендованной в качестве учебников и учебных пособий для профессионально-технических учебных заведений по профессиям швейной и полиграфической промышленности, торговли и предприятий бытового обслуживания / Глав. упр. ПТО при СМ УССР, РУМК. – К., 1962. – 14 с.

Серебряков А.А. Черчение : учеб. для техн., ремесл., ж.-д. и горнопромышленных училищ / Серебряков А.А., Янковский К.А., Плешкин М.М. – 5-е перераб. и доп. изд. – М. : Профтехиздат, 1960. – 226 с.

Серебряков А.А. Черчение : учеб. для техн., ремесл., ж.-д. и горнопромышленных училищ / Серебряков А.А., Янковский К.А., Плешкин М.М. – 6-е испр. изд. – М. : Профтехиздат, 1961. – 226 с.

Стискин Г.М. Письменные экзаменационные работы в технических училищах / Г.М. Стискин, З.Г. Минкович ; Госкомитет СССР по ПТО. – М. : Трудрезервиздат, 1960. – 24 с.

Тихонов С.Т. Преподавание курса «Черчение и специальное рисование» в училищах для подготовки швейников : метод. пособ. / Тихонов С.Т. – М. : Высш. шк., 1965. – 108 с.

Учебный план для подготовки мастеров индивидуального пошива мужской и женской верхней одежды в 1962–63 уч. году с 2-х годичным сроком обучения по программе технических училищ (22 месяца) [488, арк. 33–34].

Учебный план для подготовки портных индивидуального пошива мужской и женской верхней одежды 3–4 разряда на вечернем отделении в 1962–63 уч. г. Общеобразовательная подготовка 7–10 классов средней школы. Срок обуч. 2 года [488, арк. 35–36].

Учебный план для подготовки портных мужской и женской верхней одежды (индивидуальный пошив) с 3-х годичным сроком обучения по программе профессионально-технических училищ на 1962–63 учебный год [488, арк. 34–35].

Учебный план и программы для подготовки в технических училищах ... (Бытовое обслуживание населения) : утвержд. в 1966 г. / Госкомитет СМ СССР по ПТО. – М. : Высш. шк., 1966.

– портных женской и детской верхней одежды. – 62 с.

– портных мужской и детской верхней одежды. – 67 с.

Шведов А.С. Организация производственного обучения в технических и профессионально-технических училищах / А.С. Шведов, А.М. Фишелев ; Госкомитет СССР по ПТО, ЦУМК ПТО. – М. : Высш. шк., 1968. – 40 с.

Шумович М.Х. Работа методических комиссий технических и профессионально-технических училищ / Шумович М.Х. ; Госкомитет СССР по ПТО, ЦУМК ПТО. – М. : Высш. шк., 1969. – 32 с. [295].

70-і роки

Горяинов М.А. Методические рекомендации по повышению эффективности учебного процесса в технических училищах / Горяинов М.А. ; Госкомитет СССР по ПТО, ЦУМК ПТО. – М., 1973. – 41 с. [34].

Матеріали з питань вивчення основ радянського права в професійно-технічних і технічних училищах / Держкомітет РМ УРСР по ПТО, Міністерство юстиції УРСР. – К., 1972. – 16 с.

Методические рекомендации по преподаванию темы «Технология обработки отдельных деталей пальто» в курсе специальной технологии по профессии портной женских и детских пальто / Госкомитет СМ СССР по ПТО, ЦУМК. – М., 1975. – 22 с.

Организация самостоятельной работы учащихся в технических училищах : метод. реком. / С.М. Солдатов ; Госкомитет СССР по ПТО, ЦУМК ПТО. – М. : Высш. шк., 1974. – 45 с.

Преподавание курса «Материаловедение» для швей-мотористок. Трикотажная промышленность : метод. реком. / авт. А.П. Стариков ; Госкомитет СССР по ПТО, ЦУМК ПТО. – М. : Высш. шк., 1972. – 33 с.

Программа курса «Общая технология шерстяного производства» для подготовки в профессионально-технических, технических и средних училищах квалифицированных рабочих шерстяной промышленности (100 часов) / Госкомитет СМ СССР по ПТО, ЦУМК ПТО. – М., 1976. – 19 с.

Программа по курсу «Основы механизации и автоматизации производства» для подготовки в технических училищах помощников мастеров (Текстильная промышленность) (44 часа) / Госкомитет СМ СССР по ПТО, ЦУМК ПТО. – М. : Высш. шк., 1972. – 8 с.

Программа предмета «Общая технология шелкового производства» для подготовки квалифицированных рабочих для шёлковой промышленности в профессионально-технических, технических и средних училищах / Госкомитет СМ СССР по ПТО, ЦУМК ПТО. – М., 1976. – 18 с. [198].

Программа физического воспитания учащихся учебных заведений профессионально-технического обучения / Госкомитет СМ СССР по ПТО, ЦС ВСО «Трудовые резервы», ЦУМК ПТО. – М. : Высш. шк., 1977. – 94 с. [199].

Профориентационная работа профессионально-технических и технических училищ : метод. реком. / сост. Б.Д. Лавренюк ; ВНИИ профтех. обуч. молодежи. – 2-е изд., перераб. – М. : Высш. шк., 1978. – 24 с.

Ревичева Ф.А. Преподавание курса специальной технологии портным в технических училищах. Обмен опытом работы / Ревичева Ф.А. – М. : Высш. шк., 1972. – 40 с. [213].

Учебные планы и программы для подготовки квалифицированных рабочих в технических и профессионально-технических училищах. Профессия – обувщик по индивидуальному пошиву обуви (с умением производить ремонт обуви). Сроки обучения : в ТУ – 2 года, в ПТУ – 2 года. Шифр 8–11–Т–П / Госкомитет СМ СССР по ПТО, ЦУМК ПТО. – М., 1976. – 98 с. [268].

Учебные планы по новым профессиям Перечня. Профессии для подготовки в технических и профессионально-технических училищах квалифицированных рабочих для изделий лёгкой, полиграфической промышленности и производства музыкальных инструментов (по Перечню профессий – сборник № 6) / Госкомитет СССР по ПТО, ВНИИ проф.-тех. обуч. молодежи. – М., 1979. – 64 с. [271].

Учебный план и программы для подготовки квалифицированных рабочих в технических и профессионально-технических училищах. Профессия – швей-мотористка (по изготовлению верхней одежды). Сроки обуч. : 1 год, 2 года. Шифр – 6–76–Т–П / Госкомитет СМ СССР по ПТО, ЦУМК ПТО. – М. : Высш. шк., 1976. – 59 с. [280].

Учебный план и программы для подготовки квалифицированных рабочих в технических училищах. Профессия – швей-мотористка (сложного ассортимента) (трикотажное производство). Шифр 6–45–Т / Госкомитет СМ СССР по ПТО, ВНИИ профессионально-технического обучения молодежи. – М., 1978. – 48 с. [287].

80-і роки

Вопросы теории формирования профессиональных интересов у учащихся средних профессионально-технических и технических училищ : сб. науч. тр. / отв. ред. В.Е. Алексеев, Л.Г. Антипова ; ВНИИ ПТО. – Л., 1981. – 51 с.

Комплексные медико-педагогические исследования условий обучения и воспитания учащихся технических училищ : материалы Всесоюзн. совещания (Уфа, 20–22 окт. 1982 г.) / отв. ред. Н.В. Алишев ; ВНИИ ПТО, Ин-т гигиены детей и подростков МЗ СССР. – Л., 1983. – 114 с.

Комплект учебной документации для подготовки в средних профессионально-технических училищах портных (мужской верхней одежды). Шифр 8–23–24–С / Госкомитет СССР по ПТО, ВНИИ проф.-тех. обуч. молодежи. – М., 1984. – 231 с.

Методические указания по проведению экспериментальной работы в опорных технических училищах / отв. за выпуск В.С. Збаровский ; ВНИИ ПТО. – Л., 1980. – 12 с.

Программа курса «Эстетическое воспитание» для профессионально-технических учебных заведений / сост. : В.И. Толстых, Б.А. Эренграсс ; Госкомитет СССР по ПТО. – М. : Высш. шк., 1982. – 13 с. [197].

Программа предмета «Материаловедение» для подготовки квалифицированных рабочих в технических и профессионально-технических училищах (швейное производство) / Госкомитет СССР по ПТО, ВНИИ проф.-тех. обуч. молодежи. – Изд. 2-е, стереотип. – М., 1983. – 13 с.

Программа предмета «Оборудование швейных предприятий» для подготовки квалифицированных рабочих швейной промышленности и бытового обслуживания населения в профессионально-технических учебных заведениях / Госкомитет СССР по ПТО, ВНИИ проф.-тех. обуч. молодежи. – М., 1984. – 40 с.

Программа предмета «Оборудование швейных предприятий» (швейное производство) для подготовки квалифицированных рабочих в технических и профессионально-технических училищах / Госкомитет СССР по ПТО, ВНИИ проф.-тех. обуч. молодежи. – М., 1980. – 27 с.

Программа физического воспитания учащихся учебных заведений ПТО / сост. И.В. Болтачев ; Госкомитет СМ СССР по ПТО, ЦС ВСО «Трудовые резервы», ВНИИ проф.-тех. обуч. молодежи. – М. : Высш. шк., 1982. – 105 с.

Сборник учебных планов и программ для подготовки квалифицированных рабочих в профессионально-технических учебных заведениях. Профессия – вязальщица-чесальщица (промышленность нетканых материалов). Шифр 6–доп. С–Т–П / Госкомитет СССР по ПТО, ВНИИ проф.-тех. обуч. молодежи. – М., 1984. – 70 с. [221].

Сборник учебных планов и программ для подготовки квалифицированных рабочих в профессионально-технических учебных заведениях. Профессия – пробивальщица-чесальщица (промышленность нетканых материалов). Шифр 6–доп. С–Т–П. Сроки обуч.: в СПТУ – 3 года ; в ТУ – 1 год ; в ПТУ – 2 года / Госкомитет СССР по ПТО, ВНИИ проф.-тех. обуч. молодежи. – М., 1984. – 90 с. [222].

Сборник учебных планов и программ для подготовки квалифицированных рабочих в средних профессионально-технических и технических училищах. Профессии – оператор поточной линии ; сортировщик волокна. Сроки обуч.: в

СПТУ – 3 года ; в ТУ – 1 год. Шифр 6–97–С–Т / Госкомитет СССР по ПТО, ВНМЦ проф.-тех. обуч. молодежи. – М., 1983. – 71 с. [223].

Сборник учебных планов и программ для подготовки квалифицированных рабочих в средних профессионально-технических и технических училищах. Профессия – помощник мастера по обслуживанию вязально-прошивного оборудования (промышленность нетканых материалов). Шифр 6–доп–С–Т / Госкомитет СССР по ПТО, ВНМЦ профессионально-технического обучения молодежи. – М., 1984. – 105 с. [224].

Сборник учебных планов и программ для подготовки квалифицированных рабочих в технических и профессионально-технических училищах. Профессия – машинист джинного оборудования (с умением выполнять работу слесаря-ремонтника). Сроки обуч. : в ТУ – 1 год 6 мес. ; в ПТУ – 2 года. Шифр 6–95–Т–П / Госкомитет СССР по ПТО, ВНМЦ проф.-тех. обуч. молодежи. – М., 1983. – 86 с. [225].

Сборник учебных планов и программ для подготовки квалифицированных рабочих в технических и профессионально-технических училищах. Профессия – прядильщица (пенько-джутовое производство). Сроки обуч. : в ТУ – 1 год ; в ПТУ – 2 года. Шифр 6–68–Т–П / Госкомитет СССР по ПТО, ВНМЦ проф.-тех. обуч. молодежи. – М., 1984. – 68 с. [226].

Учебные планы для подготовки в технических и городских профессионально-технических училищах квалифицированных рабочих по новым профессиям перечня. Профессии лёгкой, полиграфической промышленности и производства музыкальных инструментов (Сборник № 6) / Госкомитет СССР по ПТО, ВНМЦ проф.-тех. обуч. молодежи. – М. : Высш. шк., 1981. – 61 с.

Учебные планы и программы для подготовки квалифицированных рабочих в профессионально-технических учебных заведениях. Профессия – заготовщик верха обуви. Сроки обуч. : среднее ГПТУ – 3 года ; ТУ – 1 год ; ПТУ – 2 года. Шифр 6–106–С–Т–П / Госкомитет СССР по ПТО, ВНМЦ проф.-тех. обуч. молодежи. – М., 1983. – 41 с. [261].

Учебные планы и программы для подготовки квалифицированных рабочих в профессионально-технических учебных заведениях. Профессия – контролёр полуфабрикатов и готовой продукции (производство кожаной обуви). Шифр 6–109–С–Т–П. Сроки обучения : С – 3 года ; Т – 1 год ; П – 2 года / Госкомитет СССР по ПТО, ВНМЦ проф.-тех. обуч. молодежи. – М., 1983. – 94 с. [262].

Учебные планы и программы для подготовки квалифицированных рабочих в профессионально-технических учебных заведениях. Профессия – портной (женской лёгкой одежды) ; портной (женской лёгкой одежды и мужских сорочек (швейное производство). Шифр 8–25–27–Т–П / Госкомитет СССР по ПТО, ВНМЦ профессионально-технического обучения молодежи. – М., 1982. – 111 с. [263].

Учебные планы и программы для подготовки квалифицированных рабочих в профессионально-технических учебных заведениях. Профессия – портной (мужской, женской, детской верхней одежды). Шифр 8–26 / Госкомитет СССР по ПТО, ВНМЦ проф.-тех. обуч. молодежи. – М., 1981. – 75 с. [264].

Учебные планы и программы для подготовки квалифицированных рабочих в профессионально-технических учебных заведениях. Профессия – слесарь-

ремонтник (швейное производство). Шифр 6–150–С–Т–П / Госкомитет СССР по ПТО, ВНИИ проф.-тех. обуч. молодежи. – М., 1983. – 110 с.

Учебные планы и программы для подготовки квалифицированных рабочих в профессионально-технических учебных заведениях. Профессия – швея-мотористка (по изготовлению военной и ведомственной одежды). Шифр 6–127–С–Т–П / Госкомитет СССР по ПТО, ВНИИ проф.-тех. обуч. молодежи. – М., 1983. – 80 с. [265].

Учебные планы и программы для подготовки квалифицированных рабочих в технических и профессионально-технических училищах. Профессия – вырубщик (обувное производство). Сроки обуч. : в ТУ – 1 год ; в ПТУ – 1 год. Шифр 6–100–Т–П / Госкомитет СССР по ПТО, ВНИИ проф.-тех. обуч. молодежи. – М., 1983. – 69 с. [267].

Учебные планы и программы для подготовки квалифицированных рабочих в технических и профессионально-технических училищах. Профессия – швея-мотористка (трикотажное производство). Сроки обуч. : в ТУ – 1 год ; в ПТУ – 2 года. Шифр 6–91–Т–П / Госкомитет СССР по ПТО, ВНИИ проф.-тех. обуч. молодежи. – М., 1982. – 90 с. [269].

Учебные планы и программы для подготовки квалифицированных рабочих в технических училищах. Профессия – запарщик коконов ; кокономотальщик. Срок обуч. – 1 год. Шифр 6–64–Т / Госкомитет СССР по ПТО, ВНИИ проф.-тех. обуч. молодежи. – М., 1982. – 50 с. [270].

Учебный план и опытные программы для подготовки квалифицированных рабочих в технических училищах. Профессия – плетельщица (текстильно-галантерейное производство). Срок обуч. – 1 год. Шифр 6–81–1 / Госкомитет СССР по ПТО, ВНИИ проф.-тех. обуч. молодежи. – М., 1980. – 47 с. [272].

Учебный план и программы для подготовки квалифицированных рабочих в профессионально-технических учебных заведениях. Профессия – заготовщик верха обуви ; раскройщик. Срок обучения : средние ПТУ – 3 года ; ТУ – 2 года ; ПТУ – 2 года. Шифр 8–17–С–Т–П / Госкомитет СССР по ПТО, ВНИИ проф.-тех. обуч. молодежи. – М., 1983. – 89 с. [273].

Учебный план и программы для подготовки квалифицированных рабочих в профессионально-технических учебных заведениях. Профессия – раскройщик (производство кожаной обуви). Сроки обуч. : в СПТУ – 3 года ; в ТУ – 1 год ; в ПТУ – 2 года. Шифр 6–112–С–Т–П / Госкомитет СССР по ПТО, ВНИИ проф.-тех. обуч. молодежи. – М., 1984. – 107 с. [274].

Учебный план и программы для подготовки квалифицированных рабочих в средних профессионально-технических и технических училищах. Профессии : вязальщица изделий верхнего трикотажа и полотна (на плоскофанговых машинах) ; швея-мотористка ; штопальщица. Шифр 8–16–С–Т–П / Госкомитет СССР по ПТО, ВНИИ проф.-тех. обуч. молодежи. – М., 1983. – 66 с.

Учебный план и программы для подготовки квалифицированных рабочих в средних профессионально-технических училищах. Профессия : швея-мотористка (по изготовлению женской и детской легкой одежды) ; гладильщик-утюжильщик. Срок обучения 3 года. Шифр 6–129–С–Т–П / Госкомитет СССР по ПТО, ВНИИ проф.-тех. обуч. молодежи. – Изд. 2, стереотип. – М., 1982. – 46 с. [276].

Учебный план и программы для подготовки квалифицированных рабочих в технических и профессионально-технических училищах. Профессии – портной (мужской верхней одежды) ; портной (женской верхней одежды). Сроки обучения : ТУ – 2 года ; ПТУ – 2 года. Шифр 8–23–24–Т–П / Госкомитет СССР по ПТО, ВНИЦ проф.-тех. обуч. молодежи. – М., 1981. – 81 с. [277].

Учебный план и программы для подготовки квалифицированных рабочих в технических и профессионально-технических училищах. Профессия – слесарь-ремонтник (трикотажно-швейное производство). Сроки обучения : ТУ – 1,5 года ; ПТУ – 2 года. Шифр 6–121–Т–П / Госкомитет СССР по ПТО, ВНИЦ проф.-тех. обуч. молодежи. – Изд. 2-е, стереотип. – М., 1981. – 95 с. [278].

Учебный план и программы для подготовки квалифицированных рабочих в технических училищах. Профессия – мотальщица ; тростильщица. Срок обуч. – 1 год. Шифр 6–5–Т / Госкомитет СССР по ПТО, ВНИЦ проф.-тех. обуч. молодежи. – М., 1980. – 45 с. [281].

Учебный план и программы для подготовки квалифицированных рабочих в технических училищах. Профессия – оператор чесальных машин (льняное производство). Срок обуч. : 1 год. Шифр 6–28–Т / Госкомитет СССР по ПТО, ВНИЦ проф.-тех. обуч. молодежи. – М., 1980. – 42 с. [282].

Учебный план и программы для подготовки квалифицированных рабочих в технических училищах. Профессии – портной (мужской и детской верхней одежды) ; портной (женской и детской верхней одежды). Срок обучения 2 года. Шифр 8–15–16–Т / Госкомитет СССР по ПТО, ВНИЦ проф.-тех. обуч. молодежи. – М., 1980. – 111 с. [283].

Учебный план и программы для подготовки квалифицированных рабочих в технических училищах. Профессия – ровничница (с умением выполнять работу ленточницы) / Госкомитет СССР по ПТО, ВНИЦ профессионально-технического обучения молодежи. – М., 1980. – 57 с. [284].

Учебный план и программы для подготовки квалифицированных рабочих в технических училищах. Профессия – швея-мотористка (по изготовлению женской и детской лёгкой одежды и предметов женского туалета). Срок обучения 1 год. Шифр 6–130–Т / Госкомитет СССР по ПТО, ВНИЦ проф.-тех. обуч. молодежи. – Изд. 2-е, стереотип. – М., 1981. – 52 с. [285].

Учебный план и программы для подготовки квалифицированных рабочих в технических училищах. Профессия – швея-мотористка (по изготовлению мужских верхних сорочек, женской и детской лёгкой одежды). Срок обучения 1 год. Шифр 6–133–Т / Госкомитет СССР по ПТО, ВНИЦ проф.-тех. обуч. молодежи. – Изд. 2-е, стереотип. – М., 1983. – 31 с. [286].

Физиолого-гигиенические основы режима труда и отдыха учащихся технических училищ : сб. науч. тр. / отв. ред. Н.В. Алишев ; ВНИИ ПТО. – Л., 1980. – 78 с.

Додаток 3
ПОЛОЖЕНИЕ О ТЕХНИЧЕСКИХ УЧИЛИЩАХ УКРАИНСКОЙ ССР¹
Утверждено постановлением СМ УССР
25 апреля 1967 г.

I. Задачи технических училищ

1. Технические училища являются государственными учебными заведениями и создаются в соответствии с Постановлением ЦК КП Украины и Совета Министров Украинской ССР от 4 марта 1966 года № 206 в целях профессионально-технического обучения молодежи, идущей на производство после окончания средней школы и не получившей в ней профессиональной подготовки.

Основной задачей технических училищ является организационная подготовка из числа выпускников средних школ высокосоциально сознательных квалифицированных рабочих для всех отраслей народного хозяйства, владеющих современным уровнем знаний и высоким профессиональным мастерством, беззаветно преданных Коммунистической партии, и социалистической Родине, воспитание молодежи в духе марксизма-ленинизма, формирование коммунистического отношения к труду.

Технические училища специализируются по отраслям народного хозяйства и осуществляют учебно-воспитательную работу в тесной связи с предприятиями, стройками, совхозами и колхозами при активном участии учащихся в производительном труде.

II. Организация технических училищ

2. Технические училища создаются, реорганизируются и ликвидируются в соответствии с государственными планами подготовки квалифицированных кадров в порядке, установленном Советом Министров УССР. Технические училища находятся в ведении Государственного комитета Совета Министров УССР по профессионально-техническому образованию и подчиняются областным (межобластным) управлениям профтехобразования.

3. Каждое техническое училище имеет устав, разрабатываемый на основе настоящего Положения и утверждаемый областным (межобластным) управлением профессионально-технического образования, в ведении которого оно находится.

4. Для обеспечения высококачественной подготовки рабочих кадров технические училища должны иметь:

а) учебно-производственные мастерские, полигоны, учебные гаражи, оснащенные современным оборудованием, инструментами и устройствами, необходимыми для овладения учащимися профессиональными знаниями и навыками;

б) учебные кабинеты, лаборатории, аудитории и препараторские, оснащенные соответствующим учебным оборудованием, техническими средствами и

¹[158].

наглядными пособиями, необходимыми для проведения учебных занятий по технологическим, общетехническим и общественно-политическим предметам и по технике безопасности;

в) библиотеку и читальный зал;

г) помещения и открытые площадки с соответствующим оборудованием и инвентарем для проведения культурно-воспитательной работы и занятий физической культурой и спортом;

д) медицинский пункт, столовую или буфет, а в необходимых случаях, общежития и другие бытовые помещения.

Оборудование учебно-производственных мастерских, полигонов, учебных гаражей, учебных кабинетов, лабораторий осуществляется в соответствии с нормативами Государственного комитета Совета Министров СССР по профессионально-техническому образованию.

Технические училища, подготавливающие специалистов для сельского хозяйства, должны кроме того иметь учебные хозяйства с земельными площадями, учебно-производственными и жилищно-бытовыми постройками, сельскохозяйственной техникой и поголовьем продуктивного скота, необходимые для овладения учащимися профессиональными навыками выполнения различных работ в сельскохозяйственном производстве.

Отвод земельных участков учебных хозяйств производится в порядке, установленном Советом Министров УССР. Государственным комитетом Совета Министров СССР по профессионально-техническому образованию даются рекомендации о размере земельных участков учебных хозяйств, необходимых для осуществления нормального учебного процесса.

5. Для подготовки в технических училищах квалифицированных рабочих из числа выпускников средних школ по профессиям, требующим повышенного общеобразовательного уровня, срок обучения устанавливается до одного года.

По отдельным сложным профессиям Государственным комитетом Совета Министров СССР по профессионально-техническому образованию устанавливаются более длительные сроки подготовки квалифицированных рабочих.

Перечень профессий для подготовки квалифицированных кадров в технических училищах определяется Государственным комитетом Совета Министров СССР по профессионально-техническому образованию в установленном порядке.

Контингента учащихся каждого технического училища по профессиям определяются областными (межобластными) управлениями профтехобразования совместно с исполкомами местных Советов депутатов трудящихся, министерствами и ведомствами в соответствии с народнохозяйственным планом, потребностями предприятий и учреждений области, республики в квалифицированных кадрах и заданиями на подготовку кадров для других областей и республик.

6. Для прохождения производственного и теоретического обучения учащиеся объединяются в учебные группы по профессиям. Численность учащихся в учебных группах устанавливается в 30 человек.

Производственное обучение по профессиям, связанным с обслуживанием сложного оборудования, сложных сельскохозяйственных агрегатов, с выполнением опасных или особо сложных работ, по перечням, утверждаемым в установленном порядке, учащиеся проходят группами в 12–15 человек.

7. Учебно-производственную работу технические училища проводят на производственной базе одного или нескольких близлежащих предприятий, совхозов, колхозов, строительных, транспортных и других организаций, соответствующей профилю подготовки квалифицированных кадров.

Прикрепление училищ к предприятиям и организациям осуществляется Государственным комитетом Совета Министров УССР по профессионально-техническому образованию по согласованию с соответствующими министерствами и ведомствами.

8. Предприятия, совхозы, колхозы, строительные, транспортные и другие организации, на базе которых действуют технические училища, создают условия, необходимые для успешного проведения учебного процесса и овладения учащимися новой техникой, передовой технологией и высокопроизводительными методами труда.

Указанные предприятия и организации выделяют безвозмездно училищам необходимое оборудование, машины, приборы, механизмы как для осуществления учебного процесса, так и для выполнения в процессе производственного обучения заказов предприятий и организаций дополнительно к оборудованию, получаемому училищами по планам снабжения; выделяют учебные участки на производстве; предоставляют училищам производственные заказы для выполнения их в процессе производственного обучения в мастерских и на учебных участках; предоставляют для выполнения этих заказов материалы, инструменты и техническую документацию, а также оказывают техническую помощь при выполнении заказов; производят необходимый ремонт помещений, прикрепленных к ним училищ, при этом ремонт помещений, находящихся на балансе указанных предприятий и организаций, производится за их счет.

Обеспечение технических училищ, подготавливающих квалифицированные кадры по специальностям сельского хозяйства, сельскохозяйственной техникой, оборудованием и инвентарем, замена устаревшей сельскохозяйственной, мелиоративной техники и различного оборудования производится Государственным комитетом Совета Министров УССР по профессионально-техническому образованию как за счет капитальных вложений, бюджетных ассигнований, так и за счет дополнительного, безвозмездного выделения сельскохозяйственной техники соответствующими сельскохозяйственными организациями.

Вновь строящиеся или расширяющиеся технические училища обеспечиваются учебно-производственным оборудованием, мебелью и классно-хозяйственным инвентарем за счет средств министерств, ведомств, выделяемых на строительство и расширение этих училищ.

9. Выполнение техническими училищами производственных заданий и заказов как в учебных мастерских, так и на производстве подчиняется задачам профессионального обучения молодежи и подготовки

квалифицированных кадров. В процессе производственного обучения учащихся в учебно-производственных мастерских технические училища выполняют задания Государственного комитета Совета Министров УССР по профессионально-техническому образованию, заказы базовых и других предприятий и организаций при обязательном условии соответствия содержания работ требованиям учебных программ.

Технические училища обеспечивают бережное отношение учащихся к производственному оборудованию, сельскохозяйственной технике, инструментам, устройствам, экономное расходование материалов, электроэнергии, качественное и своевременное выполнение учащимися производственных работ, а также соблюдение ими правил техники безопасности и внутреннего распорядка.

Рабочий день учащихся на время производственной практики устанавливается в соответствии с трудовым законодательством.

10. Учащиеся после необходимой теоретической и практической подготовки в технических училищах направляются в соответствии с учебными планами и программами на производственную практику, как правило, на предприятия и в организации, для которых подготавливаются квалифицированные кадры.

11. Для прохождения учащимися производственной практики предприятия, колхозы, совхозы, строительные, транспортные и другие организации выделяют училищам необходимое количество оплачиваемых рабочих мест и обеспечивают учащихся работами, отвечающими требованиям учебных программ, создают безопасные условия для работы учащихся на производстве, оплачивают в установленном порядке выполненные учащимися работы по действующим на предприятиях расценкам или повременным ставкам рабочих с учетом действующих районных коэффициентов (надбавок) и поощрительных систем оплаты труда; выдают учащимся на период производственной практики за счет предприятий и организаций спецодежду, спецобувь, индивидуальные средства защиты, специальное и лечебно-профилактическое питание по нормам, установленным для рабочих соответствующих профессий, и обеспечивают в необходимых случаях за свой счет или своими транспортными средствами доставку учащихся к месту производственной практики и обратно либо обеспечивают учащимся необходимые жилищно-бытовые условия по месту прохождения производственной практики. Оплата проезда мастеров производственного обучения к месту практики и обратно, а также выплата им компенсации взамен суточных производятся за счет учебного заведения.

12. Учащиеся, окончившие курс обучения в технических училищах, направляются областными (межобластными) управлениями профтехобразования для работы по специальности в соответствии с народнохозяйственным планом и задачами по подготовке квалифицированных кадров.

Учащиеся, командированные на учебу в технические училища колхозами и совхозами, по окончании училища, как правило, направляются на постоянную работу в эти колхозы и совхозы.

Распределение молодых рабочих – выпускников технических училищ по предприятиям и организациям осуществляется до начала производственной практики учащихся.

Для распределения выпускников создаётся комиссия, в состав которой входят представители училища, базового предприятия, профсоюзных и комсомольских организаций. Возглавляет комиссию директор училища.

Предприятия, совхозы, колхозы, строительные, транспортные и другие организации обязаны предоставлять окончившим технические училища работу в соответствии с полученной ими профессией и присвоенной квалификацией, способствовать дальнейшему повышению их квалификации, создавать для молодых рабочих необходимые жилищно-бытовые условия.

III. Организация учебной работы

13. Областные (межобластные) управления профессионально-технического образования осуществляют руководство техническими училищами на основании общих положений, разрабатываемых Государственным комитетом Совета Министров СССР по профессионально-техническому образованию.

14. Обучение учащихся в технических училищах осуществляется по учебным планам и программам, утвержденным Государственным комитетом Совета Министров СССР по профессионально-техническому образованию.

15. Основой профессиональной подготовки будущих молодых рабочих является производственное обучение. Оно осуществляется как при выполнении учащимися учебно-производственных работ в учебных мастерских, на полигонах, в учебных хозяйствах и т. д., так и в период производственной практики на предприятиях, в совхозах, колхозах, строительных и других организациях.

В процессе производственного обучения учащиеся овладевают профессиональными знаниями и навыками, необходимыми для высококачественного и безопасного выполнения работ по специальности, учатся работать высокопроизводительно, используя современную технику и передовые методы труда; у них воспитывается сознательная производственная дисциплина, высокая культура труда, стремление к новаторству и другие качества передового рабочего.

16. Теоретическое обучение в технических училищах заключается в изучении специальных, технологических, общетехнических, общественно-политических предметов и основ экономических знаний, необходимых для глубокого, всестороннего и сознательного овладения профессией и идейно-политического развития молодежи.

17. В процессе производственного, теоретического обучения внеклассной работы инженерно-педагогическим коллективом училища совместно с комсомольскими, профсоюзными и другими общественными организациями осуществляется коммунистическое воспитание учащихся: формирование у молодежи марксистско-ленинского мировоззрения, воспитание коммунистического отношения к труду, коммунистической морали.

18. Физическая подготовка учащихся технических училищ осуществляется как на уроках физического воспитания, так и путем внеклассной физкультурно-спортивной работы, в процессе правильно организованного труда и отдыха учащихся и их активного участия в работе ДСО «Трудовые резервы».

19. Занятия по производственному и теоретическому обучению проводятся под руководством мастеров производственного обучения и преподавателей согласно расписанию. На занятиях должны широко применяться общегрупповая, бригадная, звеньевая и индивидуальная организация учебной работы и разнообразные методы активизации учебной деятельности учащихся, обеспечивающие сознательное и прочное усвоение профессиональных навыков и знаний, умение применять полученные знания на производстве. При изложении учебного материала должны широко использоваться наглядные пособия, кино, телевидение и другие современные технические средства.

Успеваемость учащихся технических училищ оценивается по цифровой пятибалльной системе. Проверка знаний и навыков осуществляется разными формами текущего, периодического и итогового учета.

20. Обучение в технических училищах завершается квалификационными экзаменами.

Для проведения этих экзаменов в училищах создаются квалификационные комиссии, в которые входят представители администрации, профсоюзной и других общественных организаций базового предприятия, для которого училищем подготавливаются рабочие кадры, и педагогические работники училища (по соответствующим специальностям). В необходимых случаях в состав комиссии включаются также представители Госгортехнадзора, автоинспекции и других организаций. Персональный состав квалификационной комиссии утверждается областным (межобластным) управлением профессионально-технического образования, в подчинении которого находится училище.

21. Учащимся, окончившим технические училища и сдавшим квалификационные экзамены, присваивается производственная квалификация и выдается аттестат установленного образца.

Выпускникам технического училища, имеющим оценки «5» по производственному обучению и не менее чем по 75 процентам других предметов учебного плана, а по остальным предметам оценки не ниже «4», при отличном поведении, и сдавшим квалификационные экзамены с оценкой «5», выдается аттестат с отличием и похвальная грамота.

Лица, окончившие технические училища с отличием, имеющие законченное среднее образование, работающие по специальности, полученной в техническом училище, и поступающие в высшие учебные заведения на обучение без отрыва от производства на родственную специальность, при получении положительных оценок на вступительных экзаменах зачисляются в высшие учебные заведения вне конкурса.

IV. Учащиеся

22. В технические училища принимается молодежь, окончившая среднюю общеобразовательную школу, по состоянию здоровья соответствующая условиям приема на обучение по избранной профессии и отвечающая требованиям, установленным законодательством о труде.

Правила приема в технические училища устанавливаются Государственным комитетом Совета Министров СССР по профессионально-техническому образованию.

23. Обучение в технических училищах бесплатное. Стипендией, питанием, обмундированием и общежитием учащиеся обеспечиваются в установленном порядке.

Лечебно-профилактическое обслуживание учащихся осуществляется органами здравоохранения.

24. Учащиеся технических училищ обязаны прилежно учиться, настойчиво овладевать профессией, быть дисциплинированными, строго соблюдать установленные правила поведения в училищах, на предприятиях, в общественных местах и на улице, дорожить честью училища.

25. Для учащихся технических училищ устанавливаются зимние и летние каникулы в соответствии с учебными планами:

а) при сроке обучения до 1 года – зимние каникулы;

б) при сроке обучения 1,5 года – зимние каникулы на первом году обучения и летние каникулы по окончании первого года обучения;

в) при сроке обучения 2 года – зимние каникулы на первом и втором годах обучения и летние каникулы после первого года обучения.

Продолжительность зимних каникул – 2 недели, летних каникул – 5 недель.

По окончании технического училища выпускникам предоставляется отпуск за счет предприятий и учреждений, в которые они направлены на работу, с оплатой этого отпуска из расчета тарифной ставки по присвоенному выпускнику квалификационному разряду или соответствующего должностного оклада, с учетом действующего в данной местности районного коэффициента (надбавок). Указанный отпуск выпускникам в возрасте до 18 лет предоставляется продолжительностью в один месяц, а остальным выпускникам – той продолжительности, которая установлена на предприятиях, стройках, в совхозах и других организациях для рабочих данной профессии и специальности.

Лицам, окончившим технические училища и направляемым для работы вне места их постоянного жительства, оплачивается в установленном порядке стоимость проезда к месту работы, провоза багажа и суточные за время нахождения в пути.

26. Лицам, окончившим технические училища, время обучения в этих училищах включается в общий и непрерывный трудовой стаж.

V. Руководство училища и учебно-педагогический персонал

27. Техническое училище возглавляет директор. Директор организует всю работу училища, несет полную ответственность за обучение и воспитание учащихся, выполнение учебных планов и программ, выполнение планов подготовки квалифицированных рабочих, за состояние учебно-производственной, финансово-хозяйственной деятельности училища, создание необходимой учебно-материальной базы и надлежащих бытовых условий учащимся; обеспечивает правильный подбор и расстановку кадров, комплектование контингента учащихся.

Директор осуществляет руководство училищем на основе сочетания единоначалия с коллегиальностью, при активной помощи педагогического совета, партийной, комсомольской и профсоюзной организаций. Общественные организации и все работники училища принимают широкое участие в воспитании и обучении будущих квалифицированных рабочих, выполнении государственных планов и совершенствовании учебно-производственной и хозяйственной деятельности училища.

Директор училища назначается по представлению областного (межобластного) управления профтехобразования Государственным комитетом Совета Министров УССР по профессионально-техническому образованию из числа лиц, имеющих высшее образование, соответствующее профилю учебного заведения, и, как правило, опыт производственной и педагогической работы.

28. Заместитель директора технического училища по учебно-производственной работе непосредственно руководит учебной деятельностью училища, отвечает за выполнение учебных планов и программ, а также за безопасность условий труда учащихся, руководит педагогическим персоналом и организует методическую работу в училище.

Заместитель директора училища по учебно-производственной работе назначается областным (межобластным) управлением профессионально-технического образования по представлению директора училища из числа лиц, имеющих высшее образование, соответствующее профилю учебного заведения, и опыт производственной и педагогической работы.

29. Помощник директора по культурно-воспитательной работе непосредственно руководит воспитательной и культурно-массовой работой в училище, направляет работу преподавателей и мастеров производственного обучения по коммунистическому воспитанию учащихся в процессе теоретического и производственного обучения, организует совместно с комсомольскими, профсоюзными и другими общественными организациями внеклассную работу с учащимися, широко используя инициативу самих учащихся.

Помощник директора по культурно-воспитательной работе назначается областным (межобластным) управлением профессионально-технического образования по представлению директора училища из числа лиц, имеющих высшее или среднее специальное образование и опыт воспитательной работы среди молодежи.

30. Старший мастер училища обеспечивает организацию и проведение в соответствии с требованиями учебных программ производственного обучения учащихся в учебно-производственных мастерских, на полигонах и в учебном хозяйстве училища, на предприятиях, в совхозах, колхозах, строительных, транспортных и других организациях, отвечает за качественное и своевременное выполнение установленных училищу производственных планов и производственных заказов, за соблюдение правил техники безопасности и охраны труда; непосредственно руководит работой мастеров производственного обучения и направляет работу всего персонала учебно-производственных мастерских училища.

Старший мастер назначается директором училища из числа лиц, имеющих высшее или среднее специальное образование, соответствующее профилю училища, и высокую производственную квалификацию.

31. Заведующий учебным хозяйством технического училища, подготавливающего специалистов сельского хозяйства, обеспечивает правильное ведение хозяйства в соответствии с развитием его отраслей и с задачами производственного обучения учащихся, отвечает за выполнение производственных планов учебного хозяйства.

Заведующий учебным хозяйством назначается областным (межобластным) управлением профессионально-технического образования по представлению директора училища из числа лиц, имеющих высшее или среднее сельскохозяйственное образование и производственный стаж работы по специальности.

32. Мастера производственного обучения и преподаватели непосредственно организуют учебную и производственную работу в группах, обеспечивают безопасные условия выполнения учащимися работы, отвечают за качество обучения и воспитание учащихся и выполнение учебных планов и программ, освоение всеми учащимися современной техники и высокопроизводительных методов труда, за состояние посещаемости и дисциплины в группе.

Мастера производственного обучения обеспечивают учащихся рабочими местами, материалами, инструментами, технической документацией для выполнения учебно-производственных работ, осуществляют наблюдение за поддержанием в надлежащем порядке рабочих мест, оборудования, инструмента, предохранительных устройств в мастерских и на производстве.

Мастера производственного обучения и преподаватели назначаются директором училища:

а) преподаватели – из числа лиц, имеющих высшее образование по соответствующей специальности;

б) мастера производственного обучения – из числа лиц, имеющих высшее или среднее специальное образование, высокую производственную квалификацию и опыт работы по данной профессии не менее 3 лет.

Мастерами производственного обучения могут назначаться высококвалифицированные рабочие, имеющие общее среднее образование и стаж работы по данной профессии не менее 5 лет.

VI. Педагогический совет и методическая работа в технических училищах

33. Для осуществления коллегиальности педагогического руководства учебно-воспитательным процессом в технических училищах создается педагогический совет, рассматривающий основные вопросы организации учебно-производственной и воспитательной работы.

В состав педагогического совета входят: директор училища (председатель), заместитель директора по учебно-производственной работе, помощник директора по культурно-воспитательной работе, старший мастер, мастера производственного обучения, преподаватели, воспитатели и другие педагогические работники,

заведующий учебным хозяйством, представители комсомольской и профсоюзной организаций училища, представители базовых предприятий и организаций.

34. В целях совершенствования педагогического процесса, определения наиболее оптимальных путей и средств организации и ведения учебной работы в технических училищах создаются методические комиссии по профессиям и предметам.

Руководители методических комиссий, а также учебных кабинетов и лабораторий назначаются директором училища по рекомендации педагогического совета из числа наиболее опытных преподавателей.

VII. Имущество и средства технического училища

35. Имущество технического училища (здания, оборудование, транспортные средства, инвентарь и т. д.) является государственной собственностью и может быть отчуждено или передано лишь в установленном порядке.

Работники училища обязаны бережно относиться к государственному имуществу, осуществлять правильную эксплуатацию зданий, сооружений и оборудования, соблюдать экономию в расходовании материальных ценностей и денежных средств. Лица, виновные в порче государственного имущества и причинении материального ущерба государству, несут ответственность в установленном порядке.

36. Технические училища состоят на государственном бюджете и имеют смету, утвержденную областным (межобластным) управлением профессионально-технического образования.

Доходы, получаемые техническими училищами от работ, выполненных учащимися в процессе производственного обучения и производственной практики, распределяются и используются в порядке, установленном для профессионально-технических училищ.

Содержание учебного хозяйства технических училищ, подготавливающих квалифицированные кадры для сельского хозяйства, производится по смете спецсредств, утверждаемой областным (межобластным) управлением профессионально-технического образования. Превышение доходов над расходами используется училищами в порядке, установленном для сельских профтехучилищ.

Для развития производственной деятельности учебных мастерских (учебных хозяйств) и наиболее рационального сочетания задач обучения с производительным трудом учащихся технические училища в необходимых случаях наделяются соответствующими оборотными средствами.

37. Техническое училище является юридическим лицом, имеет печать с изображением Государственного герба Украинской Советской Социалистической Республики и наименованием училища.

Додаток И
УСТАВ ТЕХНИЧЕСКОГО УЧИЛИЩА ГЛАВНОГО УПРАВЛЕНИЯ
ТРУДОВЫХ РЕЗЕРВОВ ПРИ СОВЕТЕ МИНИСТРОВ СССР²
Утвержден Начальником ГУ трудовых резервов при СМ СССР
28 сентября 1954 г.

Задача дальнейшего развития промышленности, строительства, транспорта и сельского хозяйства требует постоянного притока новых квалифицированных рабочих на фабрики и заводы, шахты и рудники, строительство и транспорт, в МТС и совхозы. Для организованной подготовки из городской и сельской молодежи, окончившей среднюю школу, квалифицированных рабочих по профессиям, связанным с выполнением сложных, ответственных работ и требующим повышенного общеобразовательного уровня, а также младшего технического персонала для промышленных предприятий, строительства, транспорта, связи, МТС и совхозов, Постановлением Совета Министров СССР от 2 августа 1954 г. № 1573 созданы технические училища Главного управления трудовых резервов при Совете Министров СССР.

Осуществляя эту задачу, техническое училище № _____

(Местонахождение – город, область, край, республика)

готовит квалифицированных рабочих, имеющих высокий культурно-технический уровень, и младший технический персонал по профессиям и специальностям, установленным Главным управлением трудовых резервов, и проводит свою работу на основе настоящего Устава.

I. Учащиеся

1. Прием учащихся в училище проводится в порядке добровольного набора молодежи, имеющей образование в объеме 10 классов средней школы и допущенной по состоянию здоровья к обучению в училище по избранной специальности.

2. Зачисление учащихся в училище производится приказом директора училища в соответствии с правилами приема, утвержденными Главным управлением трудовых резервов при Совете Министров Союза ССР. Учащиеся, принятые в училище, заносятся в поименную книгу и получают «Книжку учащегося».

3. Обучение в училище бесплатное; в период обучения учащимся устанавливается следующее материальное обеспечение:

а) всем успевающим учащимся выплачивается стипендия на уровне, установленном для учащихся третьего курса техникумов соответствующих отраслей промышленности, на базе которых действует училище;

²[36, с. 26–34].

б) учащиеся из числа воспитанников детских домов, круглых сирот и детей инвалидов Отечественной войны I и II группы обеспечиваются бесплатным 3-разовым питанием, обмундированием по установленным нормам и стипендией в размере 50 рублей в месяц;

в) иногородним учащимся предоставляется бесплатное общежитие.

4. Учащиеся обязаны:

а) прилежно учиться, настойчиво овладевать изучаемой профессией в объеме, установленном учебными программами, осваивать современную технику и передовые способы труда;

б) строго выполнять установленные для учащихся правила внутреннего распорядка;

в) оберегать от хищения и порчи социалистическую собственность (оборудование, инструмент, материалы), бережно относиться к имуществу училища; быть бдительными и хранить государственную тайну;

г) быть дисциплинированными и беспрекословно выполнять распоряжения руководителей училища, быть культурными и вежливыми в обращении со старшими и друг с другом.

5. За хорошую успеваемость и отличное поведение для учащихся устанавливаются следующие поощрения:

а) благодарность;

б) награждение похвальной грамотой училища;

в) занесение на Доску почета училища;

г) награждение почетной грамотой Главного управления трудовых резервов.

Объявление благодарности, занесение на Доску почета училища и награждение похвальной грамотой училища производится приказом директора училища, по решению педагогического Совета училища.

О поощрениях производится запись в личном деле учащегося.

6. За нарушение правил внутреннего распорядка на учащихся: могут налагаться следующие взыскания:

а) замечание;

б) выговор;

в) строгий выговор с предупреждением об исключении из училища;

г) исключение из училища.

В случае исправления учащегося наложенное на него взыскание снимается приказом по училищу.

Вопрос об исключении учащегося из училища предварительно обсуждается на Педагогическом совете училища. Приказ директора училища об исключении учащегося подлежит утверждению начальника местного управления трудовых резервов, в подчинении которого находится училище.

7. По окончании курса обучения учащиеся сдают в установленном порядке выпускной квалификационный экзамен.

Лица, окончившие техническое училище Главного управления трудовых резервов при Совете Министров Союза ССР и сдавшие выпускные экзамены, получают свидетельство с указанием полученной специальности и квалификации.

Учащиеся, получившие на выпускных экзаменах отличные оценки и квалификацию, установленную учебной программой, и имеющие отличные

итоговые оценки по всем предметам учебного плана и поведению, получают свидетельства с отличием и награждаются почетной грамотой Главного управления трудовых резервов. Эти учащиеся по окончании училища принимаются в вечерние и заочные институты для дальнейшего обучения без отрыва от производства вне конкурса при условии сдачи экзаменов.

Учащиеся, не сдавшие выпускные квалификационные экзамены, получают справку об обучении в училище и направляются на производство для работы по фактически полученной квалификации.

8. Выпуск учащихся проводится по приказу директора училища на основании приказа Главного управления трудовых резервов при Совете Министров СССР.

9. В соответствии с Постановлением Совета Министров Союза ССР от 2 августа 1954 г. № 1573 лица, окончившие техническое училище, направляются по путевкам Главного управления трудовых резервов при Совете Министров Союза ССР на предприятия, стройки в МТС, совхозы и другие организации, где они обязаны проработать по полученной специальности не менее 3-х лет, с обеспечением их заработной платой на общих основаниях.

II. Организация учебной и воспитательной работы

10. В технических училищах учащиеся проходят производственное обучение и изучают технические предметы, необходимые для успешного овладения профессией или специальностью, получают политическую и физическую подготовку.

Срок обучения в техническом училище устанавливается в один, полтора и два года в зависимости от профессии и специальности.

Обучение в училище проводится по учебным планам и программам, утвержденным Главным управлением трудовых резервов.

11. Основной формой организации учебного процесса в училище является урок, проводимый преподавателем или мастером производственного обучения с группой учащихся постоянного состава.

Учебные группы в училище комплектуются однородными по профессиям и специальностям.

Уроки проводятся по твердому расписанию занятий. Подготовка к урокам проводится учащимися самостоятельно во внеучебное время дома или в общежитии. Выполнение домашних заданий учащимися обязательно.

12. Политическое и физическое воспитание учащихся осуществляется в процессе обучения и путем внеклассной работы.

13. Для проведения учебной и воспитательной работы училище имеет учебно-производственные мастерские, учебные кабинеты, лаборатории и классы, оборудованные по нормативам Главного управления трудовых резервов, а также библиотеку, спортивный зал, площадки и красные уголки.

14. Успеваемость и поведение учащихся оценивается по пятибалльной системе. Оценка поведения дается за поведение учащихся в училище и вне училища.

15. Успеваемость учащихся по производственному обучению оценивается мастером производственного обучения. Успеваемость по техническим и другим предметам оценивается

преподавателями. Порядок и сроки проведения учета успеваемости учащихся и экзаменов устанавливаются Главным управлением трудовых резервов.

16. Для проведения выпускных квалификационных экзаменов учащихся в училище создается в установленном порядке экзаменационная комиссия, действующая согласно инструкции Главного управления трудовых резервов.

17. Учащимся предоставляются ежегодные каникулы в установленном порядке.

III. Обязанности должностных лиц

Директор училища

18. Во главе училища стоит директор, назначаемый Главным управлением трудовых резервов по представлению начальника городского, областного, краевого, республиканского управления из числа лиц, имеющих высшее техническое образование, опыт педагогической или производственной работы.

19. На директора училища возлагается:

- а) руководство на основе единоначалия всей деятельностью училища;
- б) выполнение установленных планов приема и выпуска учащихся;
- в) обеспечение выполнения учебных планов и программ;
- г) контроль за обучением учащихся и за их успеваемостью;
- д) руководство политико-воспитательной и культурной работой среди учащихся и работников училища;
- е) организация питания, бытового и медицинского обслуживания учащихся;
- ж) подбор, назначение и увольнение мастеров производственного обучения, преподавателей, административного и обслуживающего персонала, руководство и контроль за работой сотрудников училища;
- з) руководство деятельностью педагогического совета училища, методической работой и повышением квалификации работников училища.

20. Директор училища является распорядителем кредитов и материальных ценностей училища.

21. Директор училища подчинен непосредственно начальнику городского, областного, краевого, республиканского управления трудовых резервов.

Заместитель директора училища по учебно-производственной работе

22. Заместитель директора училища по учебно-производственной работе назначается начальником городского, областного, краевого, республиканского управления трудовых резервов по представлению директора училища из числа лиц, имеющих высшее техническое образование и опыт производственной и педагогической работы.

23. На заместителя директора по учебно-производственной, работе возлагается:

- а) руководство учебной и методической работой училища;
- б) подбор преподавателей и совместно со старшим мастером мастеров производственного обучения, представление их на утверждение директору училища;

в) руководство работой мастеров производственного обучения, преподавателей и других подчиненных ему работников;

г) организация обеспечения училища, мастеров производственного обучения и преподавателей учебной документацией, учебными и наглядными пособиями, оборудованием для кабинетов, лабораторий, классов и библиотеки;

д) составление совместно со старшим мастером училища учебно-производственных планов, расписания занятий и другой учебной документации и контроль за ее выполнением;

е) организация и руководство производственной практикой учащихся на предприятиях.

Помощник директора училища по культурно-воспитательной работе

24. Помощник директора по культурно-воспитательной работе назначается начальником городского, областного, краевого, республиканского управления трудовых резервов по представлению директора училища из числа лиц, имеющих высшее педагогическое образование и опыт воспитательной работы.

25. На помощника директора по культурно-воспитательной работе возлагается:

а) организация политико-воспитательной работы;

б) организация внеклассной работы и культурного досуга учащихся;

в) организация кружков самодеятельности учащихся;

г) организация физкультурно-спортивной работы;

д) оказание помощи мастерам и преподавателям в осуществлении воспитания учащихся в процессе производственного и теоретического обучения.

Помощник директора училища по хозяйственной работе

26. Помощник директора училища по хозяйственной работе назначается начальником городского, областного, краевого, республиканского управления трудовых резервов по представлению директора училища.

27. На помощника директора по хозяйственной работе возлагается:

а) обеспечение училища, мастерских, общежитий, хозяйственных, и культурно-бытовых учреждений оборудованием, инвентарем и материалами;

б) своевременное обеспечение учащихся обмундированием, организация питания и медико-санитарного обслуживания учащихся;

в) правильная эксплуатация зданий и помещений, занимаемых училищем, руководство строительством, капитальным и текущим ремонтом, заготовка топлива;

г) организация охраны учебных зданий, общежитий, оборудования и инвентаря;

д) организация и контроль за работой обслуживающего персонала училища (заведующий хозяйством, кладовщики, коменданты, уборщицы и др.).

Старший мастер училища

28. Старший мастер училища назначается начальником городского, областного, краевого, республиканского управления трудовых резервов по представлению директора училища из числа лиц, имеющих высшее техническое образование.

29. На старшего мастера возлагается:

- а) подбор мастеров производственного обучения;
 - б) руководство производственным обучением учащихся;
 - в) руководство и контроль за работой мастеров по производственному обучению учащихся;
 - г) обеспечение техники безопасности в учебных мастерских и контроль за ее соблюдением в цехах предприятий при проведении производственной практики учащихся;
 - д) разработка технологических процессов производства изделий, составление на них рабочих документов и калькуляций;
 - е) руководство выполнением производственных заказов в учебных мастерских училища;
 - ж) контроль за обеспечением учебных мастерских материалами, инструментом, приспособлениями и наблюдение за исправностью и своевременным ремонтом учебно-производственного оборудования;
 - з) руководство работой инструментальных и материальных кладовых в учебных мастерских;
 - и) составление смет и заявок на оборудование, инструмент и материалы, необходимые для производственного обучения учащихся.
30. Старший мастер в своей работе непосредственно подчиняется заместителю директора училища по учебно-производственной работе.

Мастер производственного обучения

31. Мастер производственного обучения училища назначается директором училища из числа лиц, имеющих среднее техническое образование, или высококвалифицированных рабочих, имеющих среднее общее образование.

32. На мастера производственного обучения возлагается:

- а) обучение учащихся в учебных мастерских и цехах предприятия, ответственность за выполнение группой учебных планов и программ, за освоение учащимися современной техники и высокопроизводительных способов труда;
- б) воспитание учащихся в процессе производственного обучения и путем внеклассной работы, ответственность за состояние учебной дисциплины в группе и за поведение учащихся;
- в) подготовка рабочих мест и обеспечение учащихся материалами, инструментом, чертежами и другой технической документацией;
- г) наблюдение за поддержанием в порядке рабочих мест учащихся, оборудования, инструмента и ответственность за их исправность;
- д) обеспечение безопасности работ, выполняемых учащимися, наблюдение за состоянием предохранительных устройств на рабочих местах в мастерских училища и на производстве;
- е) планирование, нормирование и учет выполняемых учащимися учебных работ, учет успеваемости учащихся по производственному обучению;
- ж) обеспечение высокого качества учебных работ и изделий, выполняемых учащимися группы в процессе производственного обучения;

з) участие в методической работе, проводимой в училище, и в методических органах местного управления трудовых резервов.

Преподаватель

33. Преподаватель училища назначается директором училища из числа лиц, имеющих высшее образование по специальности.

34. На преподавателя возлагается:

а) обучение учащихся данному предмету на основе современных достижений науки и техники, ответственность за выполнение учебных программ, за прочное и сознательное усвоение учащимися преподаваемого предмета;

б) воспитание учащихся и ответственность за состояние учебной дисциплины в группе;

в) подготовка необходимых учебных и наглядных пособий, лабораторных и практических работ и обеспечение всего необходимого для успешного проведения урока;

г) учет результатов учебной работы группы и успеваемости учащихся в соответствии с действующими инструкциями;

д) проведение внеклассной работы, направленной на повышение успеваемости и расширение культурно-технического кругозора учащихся;

е) участие в методической работе, проводимой в училище и в методических органах местного управления трудовых резервов.

IV. Методическая работа

35. В училище систематически проводится методическая работа, имеющая целью разработку мероприятий по улучшению обучения и воспитания учащихся, оказание повседневной помощи мастерам и преподавателям в проведении педагогической работы и повышения их квалификации.

36. Основными органами методической работы в училище являются педагогический совет при директоре училища и методические комиссии по профессиям и предметам. Директор училища и его заместитель проводят также индивидуальную методическую работу с мастерами и преподавателями.

37. Содержание и формы проведения методической работы в училище определяются Положением о методической работе в училище, утвержденным Главным управлением трудовых резервов.

V. Имущество и средства училища

38. Училище пользуется правом юридического лица. Училище имеет печать с изображением государственного герба СССР и наименованием училища.

39. Имущество училища составляет государственную собственность, находится на балансе училища и не может передаваться без разрешения Главного управления трудовых резервов.

40. Средства училища составляют из ассигнований по государственному бюджету и части доходов, получаемых училищем от производственно-хозяйственной деятельности.

41. Училище имеет годовую смету расходов по бюджету и смету расходов по производственной деятельности, утверждаемые начальником городского, областного, краевого, республиканского управления Главного управления трудовых резервов.

42. Училище представляет в городское, областное, краевое, республиканское управление трудовых резервов отчет о финансовой и хозяйственной деятельности, а также статистические сведения в сроки и по формам, установленным Глазным управлением трудовых резервов.

43. Училище может быть ликвидировано только по решению Совета Министров СССР.

Додаток I
Правила приема в ТУ Главного управления трудовых резервов³
при СМ СССР

1. Технические училища Главного управления трудовых резервов при СМ СССР проводят подготовку из числа молодежи, имеющей среднее образование, квалифицированных рабочих и младшего технического персонала по профессиям, требующим повышенного общеобразовательного уровня, для работы непосредственно на производстве.

2. Обучение в технических училищах проводится бесплатно. Успевающим учащимся выплачивается стипендия в размере, установленном для учащихся третьего курса техникумов соответствующих отраслей промышленности, на производственной базе предприятий которых действуют технические училища.

Учащиеся из числа воспитанников детских домов, круглых сирот и детей инвалидов Отечественной войны I и II группы обеспечиваются трехразовым питанием и обмундированием по установленным нормам и стипендией в размере 50 рублей в месяц.

Иногородним учащимся предоставляется бесплатное общежитие, оборудованное инвентарем и постельными принадлежностями.

3. В технические училища принимаются юноши и девушки в возрасте от 17 до 25 лет, имеющие законченное образование в объеме средней школы, не работающие на производстве.

Для подготовки работников по профессиям, по которым запрещается применение труда лиц, не достигших 18-летнего возраста (Постановление НКТ СССР от 13 октября 1932 г. № 186), в технические училища принимаются лица от 18 до 25 лет.

4. В технические училища принимается молодежь преимущественно по месту жительства, а из иногородних – в первую очередь воспитанники детских домов, круглые сироты, дети инвалидов Отечественной войны I и II группы, а также дети воинов, погибших в Отечественную войну.

5. Приемные экзамены для поступающих в технические училища не проводятся.

При прочих равных условиях преимущество при зачислении в училища предоставляется лицам, имеющим лучшие отметки в аттестатах об окончании средней школы.

6. Заявления о приеме в техническое училище подаются на имя директора училища с приложением свидетельства об окончании средней школы (либо нотариально заверенной копии его); справки с места жительства; справки о состоянии здоровья; 3-х фотокарточек.

П р и м е ч а н и е. Воспитанники детских домов, круглые сироты и дети инвалидов Отечественной войны I и II группы прилагают к заявлению соответствующие справки.

³[36, с. 34–35].

Паспорт предъявляется лично при вызове в училище.

Заявления о приеме в технические училища в 1954 г. принимаются до 15 октября.

7. Для проведения приема учащихся в каждом техническом училище создается приемная комиссия в следующем составе: директор училища (председатель приемной комиссии), заместитель директора по учебно-производственной работе, представитель рай (гор) исполкома Совета депутатов трудящихся, представитель РК (ГК) ВЛКСМ, представитель профсоюзной организации базового предприятия.

8. Лица, подавшие заявления о приеме в техническое училище, проходят медицинское освидетельствование в целях определения годности по состоянию здоровья и физическому развитию для работы по избранным профессиям.

9. Заявления о приеме в училище со всеми приложенными к ним документами и заключением медицинской комиссии рассматриваются приемной комиссией училища не позднее чем в 10-дневный срок.

С подавшими заявления о приеме проводится собеседование в приемной комиссии по вопросам избранной профессии и условий обучения в техническом училище.

Решение приемной комиссии о зачислении в техническое училище оформляется приказом директора училища.

Жалобы по решениям приемных комиссий о зачислении в технические училища подаются на имя начальника соответствующего городского, областного, краевого или республиканского управления трудовых резервов, который обязан рассмотреть их в 5-дневный срок.

10. Зачисленные в училище учащиеся комплектуются в учебные группы, однородные по профессиям и специальностям с учетом желанием каждого учащегося.

**Начальник Главного управления
трудовых резервов при СМ СССР**

Г. Зеленко

Секретарь ВЦСПС

П. Коробова

Додаток К⁴

К пункту VII протокола № 7
заседания коллегии Госкомитета
СМ СССР по профтехобразованию
14 марта 1968 г.

**Решение коллегии Государственного комитета СМ СССР
по профессионально-техническому образованию
«Об изучении учащимися профессионально-технических
и технических училищ научной организации труда»**

В целях улучшения подготовки квалифицированных рабочих в учебных заведениях ПТО, коллегия постановляет:

1. Ввести, начиная с 1969/1969 учебного года изучение учащимися учебных заведений ПТО основ научной организации труда, для чего дополнить темы (предметы) «Экономика и организация производства» учебных программ соответствующим материалом.

2. Учебно-методическому управлению:

а) до 1 числа с.г. направить в местное управление ПТО программу изучения основ НОТ;

б) обеспечить подготовку и издание в первом полугодии 1969 г. Конспективного пособия для учащихся по основам НОТ объемом 5-6 печатных листов и учебного диафильма.

3. Председателям государственных комитетов, начальникам республиканских (АССР), краевых, областных и городских управлений ПТО:

а) организовать работу по своевременному укомплектованию училищ преподавателями основ НОТ, преимущественно из числа работников базовых предприятий.

Обеспечить при проведении занятий с учащимися широкое ознакомление учащихся с опытом передовых предприятий по внедрению в производство НОТ.

б) обязать всех работников учебных заведений разработать перспективнее планы внедрения НОТ, в первую очередь при проведении производственного обучения учащихся в учебных мастерских, на полигонах, в лабораториях, учебных хозяйствах.

В указанных планах предусмотреть в частности:

1. изучение учащимися приемов работы новаторов производства; совершенствование методов обучения учащихся рациональным способам производственных работ;

2. улучшение планирования и организации работы мастера и учащихся, полное использование учебного времени;

⁴[474, арк. 3-4].

3. рациональную организацию рабочих мест учащихся и мастеров производственного обучения;

4. правильную расстановку оборудования, содержание его в исправном состоянии, организацию планово-предупредительного ремонта;

5. обеспечения учащихся чертежами, инструкционными картами и другой технической документацией на выполняемую работу;

6. использование в учебном процессе технических средств, тренажеров, наглядных пособий, повышающих эффективность производственного обучения;

7. рациональную организацию вспомогательных служб училища: заготовительного участка, инструментальной кладовой, склада материалов и др.;

8. повышение общей культуры в учебных помещениях, приведение их в соответствие с требованиями санитарии, гигиены и производственной эстетики.

В перспективных планах следует предусмотреть также мероприятия по рациональной организации труда преподавателей и др. вопросы НОТ в зависимости от конкретных условий и состояния работы каждого училища.

в) осуществлять контроль за выполнением учащимися планов НОТ. Организовать обмен опытом этой работы между учебными заведениями.

Председатель коллегии

Председатель Государственного комитета

А. Булгаков

**Заходи з впровадження НОП у системі ПТО УРСР,
ухвалені Головою Держкомітету РМ УРСР по ПТО, 3 січня 1968 р.⁵**

1. Організувати вивчення працівниками Держкомітету, управлінь і навчальних закладів ПТО республіки основ НОП шляхом проведення конференцій, семінарів, лекцій, бесід, екскурсій та ін. заходів.

1968 р. Відділ кадрів Держкомітету. РУМК. Нач. обл. і міжобл. управлінь профтехосвіти.

2. Включати в орієнтовну тематику обласних і республіканських педагогічних читань питання з основ НОП у системі ПТО. Забезпечити підготовку доповідей з питань НОП на педагогічних читаннях.

1968 р. РУМК.

⁵ [474, арк. 6].

Додаток Л⁶
О дифференцированных сроках обучения
в технических училищах выпускников средней
общеобразовательной школы с учетом их трудовой
подготовки и сложности профессий

Решение коллегии Госпрофобра СССР от 13 июля 1978 г.

Коллегия постановляет:

1. Установить для выпускников средней общеобразовательной школы, прошедших трудовую подготовку, соответствующую или родственную избранной профессии, срок обучения в технических училищах 8 месяцев вместо 1 года.

2. Утвердить прилагаемый типовой учебный план для подготовки в технических училищах квалифицированных рабочих из числа выпускников средней общеобразовательной школы, прошедших трудовую подготовку, соответствующую или родственную избранной профессии.

3. Отраслевым отделам и управлению разработать учебные планы с дифференцированными сроками обучения в технических училищах по конкретным профессиям в соответствии с заявками госкомитетов профтехобразования союзных республик.

Типовой учебный план
для подготовки в технических училищах квалифицированных рабочих
из числа выпускников средней школы, прошедших трудовую подготовку,
соответствующую или родственную избранной профессии

Срок обучения – 8 месяцев

№ п. п.	Предметы	Полугодия				Всего часов за курс обучения
		I		II		
		Учебные недели				
		13	8	1	12	
		Часы в неделю				
1.	Производственное обучение	18	21	Экзамены	41	894
2.	Общетехнические и специальные предметы	13	13		–	268*
3.	Политическая экономия	3	3		–	68*
4.	Физическое воспитание	2	2		–	42
	Консультации					40
	Экзамены					12
	Итого ...	36	39		41	1324
	Эстетическое воспитание					50
	Всего ...					1374

Режим работы (в неделях)

1. Учебные занятия – 33
2. Экзамены – 1
3. Праздничные дни – 1

Экзамены проводятся по специальному профилирующему предмету и политической экономии

Итого ... 35

*Со специальных предметов 5 часов переносятся на политическую экономию

⁶[217, с. 77–78].